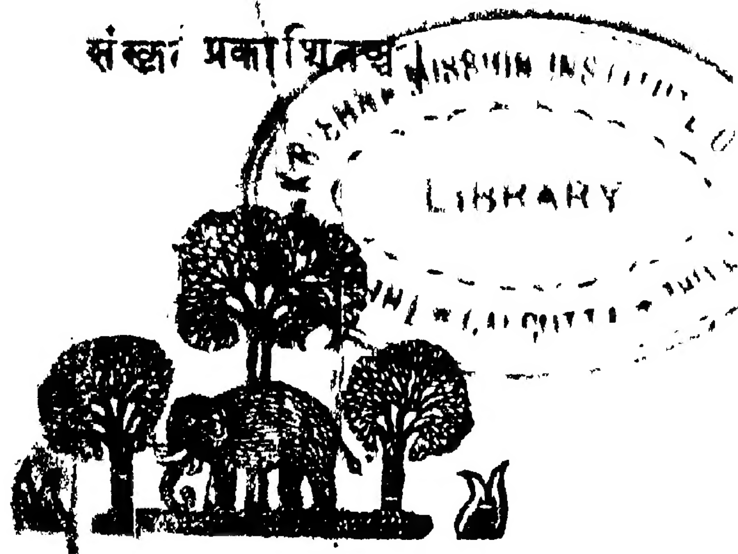
गरुडपुराणम् ।

महर्षिवेदव्यासप्रणीतम् ।

बि, ए उपाधिधारिणा

श्रीजीवानन्दविद्यासागरभट्टाचार्य्येण

संस्कृतं प्रकाशितञ्च ।

कलिकातानगरे

सरस्वतीयन्त्रे मुद्रितम् ।

ई: १८९० ।

প্রকাশক—শ্রীজীবানন্দ বিদ্যাসাগর বি, এ,
২ নং রমানাথ মজুমদারের ষ্ট্রীট
কলিকাতা।
প্রিণ্টর—শ্রীক্ষেত্রমোহন মুখোপাধ্যায়
৫৫ নং আমহার্ষ্ট ষ্ট্রীট কলিকাতা।

अध्यायः	विषयः	पत्राङ्कः
५८म	सूर्य्यव्यूहकथनम्	१४३
५९म	ज्योतिषशास्त्रकथनं, तत्र नक्षत्रदेवताकथनं, योगिनीस्थितिनिर्णयः, सिद्धियोगः अमृतयोगः, इत्यादि	१४५
६०म	ज्योतिषशास्त्रवर्णनं, तत्र दशाकथनं, दशाफलं, यात्रायां शुभाशुभकथनम् इत्यादि	१४९
६१म	चन्द्रशुद्धिकथनम्	१५१
६२म	द्वादशराशीनां परिमाणं, मेषादिलग्नेषु विवाहफलं, चरादिलग्ने कर्त्तव्यानि इत्यादि	१५३
६३म	नरलक्षणं स्त्रीलक्षणञ्च	१५४
६४म	स्त्रीलक्षणम्	१५६
६५म	सामुद्रिकशास्त्रम्	१५७
६६म	स्वरोदयशास्त्रं स्वरज्ञानञ्च	१६७
६७म	पवनविजयादिस्वरोदयशास्त्रम्	१६९
६८म	रत्नपरीक्षाकथनं तत्र वज्रपरीक्षा	१७२
६९म	मुक्तापरीक्षा	१७७
७०म	पद्मरागपरीक्षा	१८१
७१म	मरकतपरीक्षा	१८४
७२म	इन्द्रनीलपरीक्षा	१८६
७३म	वैदूर्य्यपरीक्षा	१८८
७४म	पुष्परागपरीक्षा	१९०
७५म	कर्केतनपरीक्षा	१९०
७६म	भीष्मकपरीक्षा	१९१
७७म	पुलकपरीक्षा	१९२
७८म	रुधिराख्यपरीक्षा	१९३
७९म	स्फटिकपरीक्षा	१९३
८०म	विद्रुमपरीक्षा	१९४
८१म	तीर्थमाहात्म्यम्	१९४
८२म	गयामाहात्म्यम्	१९७
८३म	गयामाहात्म्यं तीर्थमाहात्म्यञ्च	१९८
८४म	गयामाहात्म्यं, तीर्थमाहात्म्यं, तीर्थे कर्त्तव्यञ्च	२०४
८५म	गयायां पिण्डदानफलं, तत्र स्नानफलञ्च	२०८

अध्यायः	विषयः	पत्राङ्कः
८६म	गयामाहात्म्यं, तत्र पिण्डदानफलं, गदाधरार्चनफलं, तीर्थमाहात्म्यञ्च	२१०
८७म	मन्वन्तरकथनम्	२१३
८८म	पित्राख्यानं, रुचेराख्यानं, पितृस्तोत्रम्	२१८
८९म	पित्राख्यानम्	२२१
९०म	,,	२२८
९१म	हरिध्यानम्	२२९
९२म	विष्णुध्यानम्	२३०
९३म	वर्णधर्म्मकथनम्	२३२
९४म	,,	२३३
९५म	गृहस्थधर्म्मनिर्णयः	२३६
९६म	गृहस्थानां कर्त्तव्यकर्म्मकथनं, सङ्करजात्युत्पत्तिवर्णनञ्च	२३८
९७म	द्रव्यशुद्धिः	२४४
९८म	दानधर्म्मकथनम्	२४५
९९म	श्राद्धविधिः	२४७
१००म	विनायकोपसृष्टलक्षणम्	२५०
१०१म	ग्रहयागः	२५२
१०२म	वानप्रस्थाश्रमकीर्त्तनम्	२५३
१०३म	भिक्षुकाश्रमकीर्त्तनम्	२५३
१०४म	नरकभोगान्ते पापीनां फलकथनम्	२५४
१०५म	प्रायश्चित्तविवेकः	२५५
१०६म	प्रेताशौचकथनम्	२६०
१०७म	पराशरोक्तधर्म्मकीर्त्तनम्	२६३
१०८म	नीतिसारकथनम्	२६६
१०९म	,,	२६८
११०म	,,	२७३
१११म	नीतिसारः, तत्र राज्ञां भृत्यानाञ्च लक्षणकथनम्	२७६
११२म	,,	२७९
११३म	नीतिकथनम्	२८१
११४म	,,	२८६
११५म	नीतिकथनम्	२९३
११६म	तिथ्यादिव्रतकथनम्	३००
११७म	अनङ्गत्रयोदशीव्रतम्	३०१
११८म	अखण्डद्वादशीव्रतम्	३०२
११९म	अगस्त्यार्घ्यव्रतम्	३०३

अध्यायः	विषयः	पत्राङ्कः
१२०म	रम्भातृतीयाव्रतम्	३०३
१२१म	चातुर्मास्यव्रतम्	३०४
१२२म	मासोपवासाख्यव्रतम्	३०५
१२३म	भीष्मपञ्चकादिव्रतम्	३०६
१२४म	शिवरात्रिव्रतम्	३०७
१२५म	एकादशीमाहात्मम्	३०८
१२६म	भुक्तिमुक्तिकरपूजाविधिः	३१०
१२७म	एकादशीमाहात्मम्	३११
१२८म	विविधव्रतकथनम्	३१३
१२९म	दष्टोद्धरणपञ्चमीव्रतम्	३१४
१३०म	मसम्यादिव्रतम्	३१७
१३१म	रोहिण्यष्टमीव्रतम्	३१८
१३२म	बुधाष्टमीव्रतम्	३२०
१३३म	अशोकाष्टमीव्रतं महानवमीव्रतञ्च	३२२
१३४म	महानवमीपूजाविधिः	३२३
१३५म	वीरनवमीव्रतं, दमनाख्यानवमीव्रतं दिग्दशमीव्रतञ्च	३२४
१३६म	श्रवणद्वादशीव्रतम्	३२५
१३७म	मदनत्रयोदशीव्रतं, चतुर्दश्यष्टमीव्रतं धामव्रतं, वारव्रतञ्च	३२६
१३८म	सूर्य्यवंशकीर्त्तनम्	३२८
१३९म	चन्द्रवंशकीर्त्तनम्	३३२
१४०म	”	३३९
१४१म	राजवंशवर्णनम्	३४२
१४२म	हरेरवतारकथनं पतिव्रतामाहात्म्यं सीतामाहात्म्यञ्च	३४३
१४३म	रामायणवर्णनम्	३४६
१४४म	हरिवंशकीर्त्तनम्	३५०
१४५म	महाभारतवर्णनम्	३५१
१४६म	आयुर्वेदः, तत्र सर्वरोगनिदानं	३५४
१४७म	ज्वरनिदानम्	३५६
१४८म	रक्तपित्तनिदानम्	३६३
१४९म	कासनिदानम्	३६५
१५०म	श्वासरोगनिदानम्	३६७
१५१म	हिक्कानिदानम्	३६८
१५२म	यक्ष्मानिदानम्	३६९
१५३म	अरोचकनिदानम्	३७२

अध्यायः	विषयः	पत्राङ्कः
१५४म	हृद्रोगनिदानं, तृष्णानिदानम्	३७३
१५५म	मदात्ययादिनिदानम्	३७४
१५६म	अर्शोनिदानम्	३७७
१५७म	अतीसारनिदानं, ग्रहणीनिदानञ्च	३८२
१५८म	मूत्रघातमूत्रकृच्छ्रनिदानम्	३८४
१५९म	प्रमेहनिदानम्	३८८
१६०म	विद्रधिगुल्मनिदानम्	३९१
१६१म	उदरनिदानम्	३९६
१६२म	पाण्डुशोथनिदानम्	३९९
१६३म	विसर्पादिनिदानम्	४०३
१६४म	कुष्ठरोगनिदानम्	४०५
१६५म	क्रिमिनिदानम्	४०८
१६६म	वातव्याधिनिदानम्	४०९
१६७म	वातरक्तनिदानम्	४१३
१६८म	चिकित्साशास्त्रं, तत्र सूत्रस्थानं	४१८
१६९म	अनुपानादिविधिकथनम्	४२३
१७०म	ज्वरचिकित्सा	४२८
१७१म	नाड़ीव्रणशूलभगन्दरकुष्ठादिचिकित्सा	४३४
१७२म	स्त्रीरोगचिकित्सा	४४०
१७३म	योगसारादिकथनं द्रव्यगुणनिर्णयः	४४४
१७४म	घृततैलादिकथनम्	४४७
१७५म	चिकित्सायां नानायोगादिकथनम्	४४९
१७६म	विविधौषधिः	४५०
१७७म	„	४५२
२७८म	वशीकरणं, वन्ध्यागर्भधारणं, उच्चाटनम्	४५९
१७९म	विविधौषधिः	४६२
१८०म	„	४६३
१८१म	„	४६४
१८२	विविधौषधिः, वशीकरणम्	४६५
१८३म	विविधौषधिः	४६८
१८४म	„	४६९
१८५म	विविधौषधिः वशीकरणञ्च	४७३
१८६म	विविधौषधिः	४७६

अध्यायः	विषयः	पत्राङ्कः
१८७म	„	४७८
१८८म	„	४७९
१८९म	„	४८०
१९०म	„	४८२
१९१म	विषहरौषधिः	४८४
१९२म	विविधौषधिः	४८७
१९३म	„	४९१
१९४म	रोगनाशनवैष्णवकवचम्	४९२
१९५म	सर्वकामदविद्याकथनम्	४९५
१९६म	विष्णुधर्माख्यविद्याकथनम्	४९६
१९७म	गारुड़मन्त्रकथनम्	४९७
१९८म	त्रैपुरमन्त्रकथनम्	५०२
१९९म	प्रश्नाङ्कचूड़ामणिः, ध्वजादिगणना च	५०३
२००म	वायुजयः	५०६
२०१म	अश्वायुर्वेदशास्त्रम्	५०७
२०२म	ओषधीनां नामकथनम्	५१०
२०३म	व्याकरणकथनम्	५१७
२०४म	„	५१९
२०५म	सदाचारकथनम्	५२१
२०६म	स्नानविधिः	५३३
२०७म	तर्पणविधिः	५३८
२०८म	वैश्वदेवहोमविधानम्	५४०
२०९म	सन्ध्याविधिः	५४१
२१०म	श्राद्धविधानम्	५४३
२११म	नित्यश्राद्धविधिः	५५०
२१२म	सपिण्डीकरणम्	५५२
२१३म	धर्मसारकथनम्	५५४
२१४म	प्रतिसंक्रमः प्रायश्चित्तविधानञ्च	५५६
२१५म	युगधर्मकथनम्	५६२
२१६म	नैमित्तिकप्रलयकथनम्	५६५
२१७म	पापपरिणामकथनम्	५६६
२१८म	अष्टाङ्गयोगकथनम्	५६९
२१९म	विष्णुभक्तिकीर्त्तनम्	५७२
२२०म	नारायणभक्तिकथनम्	५७६
२२१म	विष्णुपूजादिकथनम्	५७७
२२२म	विष्णुमाहात्म्यकथनम्	५७८

अध्यायः	विषयः	पत्राङ्कः	अध्यायः	विषयः	पत्राङ्कः
२२३म	नृसिंहस्तोत्रम्	५८३	२२७म	वेदान्तसांख्यसिद्धान्तब्रह्मज्ञानम्	५९३
२२४म	कुलामृतकथनम्	५८५	२२८म	आत्मज्ञानकथनम्	५९७
२२५म	गुह्याष्टकस्तोत्रम्	५८७	२२९म	गीतासारः	५९९
२२६म	अच्युतस्तोत्रम्	५८८			

गरुड़पुराणोत्तरखण्डस्य सूचीपत्रम्।

अध्याय:	विषय:	पत्राङ्क:
१म	धर्म्मकथनम्	६०२
२य	जन्मान्तरीणगतिकथनम्	६०४
३य	दानादिफलकथनम्	६०६
४र्थ	दानादिफलवर्णनं, और्द्ध्वदैहिकीक्रियाकथनं वृषोत्सर्गश्च	६०८
५म	और्द्ध्वदैहिककर्म्मादिसंस्कार:	६१२
६ष्ठ	यमलोकवर्णनं यममार्गकथनञ्च	६२०
७म	श्रवणगणचरित्रवर्णनम्	६२४
८म	प्रेतोद्देशे विविधदानादिफलं पिण्डदानफलञ्च	६२६
९म	यमस्य वैभवकीर्त्तनं, यमपुरवर्णनं, चित्रगुप्तपुरवर्णनं, यमलोकगमनकथनञ्च	६३०
१०म	प्रेतपीड़ावर्णनम्	६३२
११श	प्रेतानां स्वरूपचिह्नवर्णनं तेषां चरित्रवर्णनञ्च	६३६
१२श	प्रेतत्वप्राप्ते: कारणं तेषां आहारविहारादिवर्णनञ्च	६३९
१३श	मृत्यो: कारणवर्णनं	६४५
१४श	अशौचकथनं, प्रेतकृत्यकथनञ्च	६४७
१५श	प्रेतकृत्यवर्णनं पुत्रनिर्णयश्च	६४८
१६श	सपिण्डीकरणकथनं, श्राद्धकथनं, पतिव्रतामाहात्म्यञ्च	६५२
१७श	प्रेतत्वप्राप्ते: कारणं, प्रेतत्वमुक्ते: कारणञ्च	६५७
१८श	प्रेतत्वमोचनार्थं घटादिदानफलम्	६६२
१९श	पुत्त्रोत्पादनफलं, धर्म्मकथनं, मुक्ते: कारणकथनञ्च	६६३

अध्याय:	विषय:	पत्राङ्क:
२०श	प्रेतसौख्यकरदानम्	६६५
२१श	प्रेतसौख्यकरदानं शारीरिकस्थाननिर्णय:, चतुर्विधशरीरकीर्त्तनञ्च	६६८
२२श	देहनिर्णय: उत्पत्तिकथनञ्च	६७२
२३श	यमलोकविवरणम्	६७८
२४श	धर्म्माधर्म्मलक्षणं प्रेतत्वमुक्तिकथनं मृत्योरनन्तरक्रियाकथनञ्च	६८२
२५श	श्राद्धकथनम्	६८८
२६श	तीर्थमाहात्म्यं, अनशनव्रतमाहात्म्यं विविधदानफलञ्च	६९२
२७श	जलकुम्भदानफलं, वर्द्धनीदानफलञ्च	६९५
२८श	कृष्णनाममाहात्म्यं, हरिनाममाहात्म्यं, तुलसीमाहात्म्यं, कन्यादानमाहात्म्यं, वापीकूपतड़ागादिदानमाहात्म्यञ्च	६९६
२९श	अशौचविधिकथनम्	७००
३०श	अपमृत्युफलं, नारायणबलिक्रियादिकथनञ्च	७०१
३१श	भूमिस्वर्णगोप्रभृतिदानफलं निषिद्धवर्जनञ्च	७०६
३२श	विविधश्राद्धकथनम्	७०८
३३श	नित्यश्राद्धादिकथनम्	७०९
३४श	मनुष्याणां कर्मविपाककथनम्	७१०
३५श	वैतरणीप्रमाणकथनं वैतरणीमाहात्म्यं विविधपापफलकथनं, विष्णुनामस्मरणफलञ्च	७१३

समाप्तम ।

गरुडपुराणम् ।

प्रथमोऽध्यायः ।

अजमजरमनन्तं ज्ञानरूपं महान्तं
शिवममलमनादिं भूतदेहादिहीनम् ।
सकलकरणहीनं सर्वभूतस्थितं तं
हरिममलममायं सर्वगं वन्द एकम् ॥ १ ॥

नमस्यामि हरिं रुद्रं ब्रह्माणञ्च गणाधिपम् ।
देवीं सरस्वतीञ्चैव मनोवाक्कर्मभिः सदा ॥ २ ॥
सूतं पौराणिकं शान्तं सर्वशास्त्रविशारदम् ।
विष्णुभक्तं महात्मानं नैमिषारण्यमागतम् ॥ ३ ॥
तीर्थयात्राप्रसङ्गेन उपविष्टं शुभासने ।
ध्यायन्तं विष्णुमनघं तमभ्यर्च्यास्तुवन् कविम् ॥ ४ ॥
शौनकाद्या महाभागा नैमिषीयास्तपोधनाः ।
मुनयो रविसङ्काशाः शान्ता यज्ञपरायणाः ॥ ५ ॥
ऋषय ऊचुः । सूत ! जानासि सर्वं त्वं पृच्छामस्त्वामतो वयम् ।
देवतानां हि को देव ईश्वरः पूज्य एव कः ॥ ६ ॥
को ध्येयः को जगत्स्रष्टा जगत् पाति च हन्ति कः ।
कस्मात् प्रवर्त्तते धर्मो दुष्टहन्ता च कः स्मृतः ॥ ७ ॥
तस्य देवस्य किं रूपं जगत्सर्गः कथं मतः ।
कैर्व्रतैः स तु तुष्टः स्यात् केन योगेन वाप्यते ॥ ८ ॥
अवताराश्च के तस्य कथं वंशादिसम्भवः ।

वर्णाश्रमादिधर्माणां कः पाता कः प्रवर्त्तकः ॥ ९ ॥
एतत् सर्वं तथान्यच्च ब्रूहि सूत ! महामते ! ।
नारायणकथाः सर्वाः कथयास्माकमुत्तमाः ॥१०॥
सूत उवाच । पुराणं गारुडं वक्ष्ये सारं विष्णुकथाश्रयम् ।
गरुडोक्तं कश्यपाय पुरा व्यासाच्छ्रुतं मया ॥११॥
एको नारायणो देवो देवानामीश्वरेश्वरः ।
परमात्मा परं ब्रह्म जगदस्य यतो भवेत् ॥१२॥
जगतो रक्षणार्थाय वासुदेवोऽजरोऽमरः ।
स कुमारादिरूपेण अवतारान् करोत्यजः ॥१३॥
हरिः स प्रथमं देवः कौमारं सर्गमास्थितः ।
चचार दुश्चरं ब्रह्मन् ! ब्रह्मचर्यमखण्डितम् ॥१४॥
द्वितीयन्तु भवायास्य रसातलगतां महीम् ।
उद्धरिष्यन् प्रादधे यज्ञेशः शौकरं वपुः ॥१५॥
तृतीयमृषिसर्गन्तु देवर्षित्वमुपेत्य सः ।
तन्त्रं सात्वतमाचष्ट नैष्कर्म्यं कर्मणां यतः ॥१६॥
नरनारायणौ भूत्वा तुर्य्ये तेपे तपो हरिः ।
सुरेशो रक्षणार्थाय पूजितः स सुरासुरैः ॥१७॥
पञ्चमः कपिलो नाम सिद्धेशः कालविप्लुतम् ।
प्रोवाचासुरये सांख्यं तत्त्वग्रामविनिर्णयम् ॥१८॥
षष्ठमत्रेरपत्यत्वं दत्तः प्राप्तोऽनसूयया ।
आन्वीक्षिकीमलर्काय प्रह्लादादिभ्य ऊचिवान् ॥१९॥
ततः सप्तम आकूत्यां रुचेर्यज्ञोऽभ्यजायत ।
सत्यामाद्यैः सुरगणैर्यष्टा स्वायम्भुवान्तरे ॥२०॥
अष्टमे मेरुदेव्यान्तु नाभेर्जात उरुक्रमः ।

दर्शयन् वर्त्म नारीणां सर्वाश्रमनमस्कृतम् ॥२१॥
ऋषिभिर्याचितो भेजे नवमं पार्थिवं वपुः ।
दुग्धैर्महौषधैर्विप्रास्तेन संजीविताः प्रजाः ॥२२॥
रूपं स जगृहे मात्स्यं चाक्षुषान्तरसंप्लवे ।
नाव्यारोप्य महीमय्यामपाद्वैवस्वतं मनुम् ॥२३॥
सुरासुराणामुदधिं मथ्नतां मन्दराचलम् ।
दध्रे कामठरूपेण पृष्ठ एकादशे विभुः ॥२४॥
धान्वन्तरं द्वादशमं त्रयोदशममेव च ।
आप्याययत् सुरानन्यान्मोहिन्या मोहयन् स्त्रिया ॥२५॥
चतुर्दशं नारसिंहं चैत्यदैत्येन्द्रमूर्जितम् ।
ददार करजैर्वक्षस्येरकां कटकृद् यथा ॥२६॥
पञ्चदशं वामनको कृत्वागादध्वरं बलेः ।
पादत्रयं याचमानः प्रत्यादित्सुस्त्रिपिष्टपम् ॥२७॥
अवतारे षोडशमे पश्यन् ब्रह्मद्रुहो नृपान् ।
त्रिःसप्तकृत्वः कुपितो निःक्षत्रामकरोन्महीम् ॥२८॥
ततः सप्तदशे जातः सत्यवत्यां पराशरात् ।
चक्रे वेदतरोः शाखां दृष्ट्वा पुंसोऽल्पमेधसः ॥२९॥
नरदेवत्वमापन्नः सुरकार्यचिकीर्षया ।
समुद्रनिग्रहादीनि चक्रे कार्याण्यतः परम् ॥३०॥
एकोनविंशे विंशतिमे वृष्णिषु प्राप्य जन्मनी ।
रामकृष्णाविति भुवो भगवानहरद्भरम् ॥३१॥
ततः कलौ तु सम्प्राप्ते सम्मोहाय सुरद्विषाम् ।
बुद्धो नाम्ना जिनसुतः कीकटेषु भविष्यति ॥३२॥
अथ सोऽष्टमसन्ध्यायां नष्टप्रायेषु राजसु ।

भविता विष्णुयशसो नाम्ना कल्की जगत्पतिः ॥३३॥
अवतारा ह्यसंख्येया हरेः सत्त्वनिधेर्द्विजाः।
मनुवेदविदो ह्याद्याः सर्वे विष्णुकलाः स्मृताः ॥३४॥
तस्मात् सर्गादयो जाताः संपूज्याश्च व्रतादिना।
अष्टौ श्लोकसहस्राणि तथा चाष्टौ शतानि च।
पुराणं गारुड़ं व्यासः पुराऽसौ मां ब्रवीदिदम् ॥३५॥
इति महापुराणे गारुड़े प्रथमोऽध्यायः।

द्वितीयोऽध्यायः।

ऋषय ऊचुः। कथं व्यासेन कथितं पुराणं गारुड़ं तव।
एतत् सर्वं समाख्याहि परं विष्णुकथाश्रयम् ॥१॥
सूत उवाच। अहं हि मुनिभिः सार्द्धं गतो वदरिकाश्रमम्।
तत्र दृष्टो मया व्यासो ध्यायमानः परेश्वरम्।
तं प्रणम्योपविष्टोऽहं पृष्टवान् हि मुनीश्वरम् ॥२॥
सूत उवाच। व्यास! ब्रूहि हरेरूपं जगत्सर्गादिकं ततः।
मन्ये ध्यायसि तं यस्मात्तस्माज्जानासि तं विभुम् ॥३॥
एवं पृष्टो यथा प्राह तथा विप्रा! निबोधत ॥४॥
व्यास उवाच। शृणु सूत! प्रवक्ष्यामि पुराणं गारुड़ं तव।
सह नारददक्षाद्यैर्ब्रह्मा मामुक्तवान् यथा ॥५॥
सूत उवाच। दक्षनारदमुख्यैस्तु युक्तं त्वां कथमुक्तवान्।
ब्रह्मा श्रीगारुड़ं पुण्यं पुराणं सारवाचकम् ॥६॥
व्यास उवाच।
अहं हि नारदो दक्षो भृग्वाद्याः प्रणिपत्य तम्।
सारं ब्रूहीति पप्रच्छुर्ब्रह्माणं ब्रह्मलोकगम् ॥७॥
ब्रह्मोवाच। पुराणं गारुड़ं सारं पुरा रुद्रश्च मां यथा।

सुरैः सहाब्रवीद्विष्णुस्तथाहं व्यास ! वच्मि ते ॥८॥
व्यास उवाच। कथं रुद्रं सुरैः सार्द्धमब्रवीद्वा हरिः पुरा।
पुराणं गारुडं सारं ब्रूहि ब्रह्मन् ! महार्थकम् ॥९॥
ब्रह्मोवाच। अहं गतोऽद्रिकैलासमिन्द्राद्यैर्दैवतैः सह।
तत्र दृष्टो मया रुद्रो ध्यायमानः परं पदम् ॥१०॥
दृष्टो नमस्कृतः किं त्वं देवं ध्यायसि शङ्कर ! ।
त्वत्तो नान्यं परं देवं जानामि ब्रूहि मां ततः।
सारात् सारतरं तत्त्वं श्रोतुकामः सुरैः सह ॥११॥
रुद्र उवाच। अहं ध्यायामि तं विष्णुं परमात्मानमीश्वरम्।
सर्वदं सर्वगं सर्वं सर्वप्राणिहृदिस्थितम् ॥१२॥
भस्मोद्धूलितदेहस्तु जटामण्डलमण्डितः।
विष्णोराराधनार्थं मे व्रतचर्या पितामह ! ॥१३॥
तमेव गत्वा प्रच्छामः सारं यं चिन्तयाम्यहम्।
विष्णुं जिष्णुं पद्मनाभं हरिं देहविवर्जितम् ॥१४॥
शुचिं शुचिपदं हंसं तत्पदं परमेश्वरम्।
युक्त्वा सर्वात्मनात्मानं तं देवं चिन्तयाम्यहम् ॥१५॥
यस्मिन् विश्वानि भूतानि तिष्ठन्ति च विशन्ति च।
गुणभूतानि भूतेशे सूत्रे मणिगणा इव ॥१६॥
सहस्राक्षं सहस्राङ्घ्रिं सहस्रोरुं वराननम्।
अणीयसामणीयांसं स्थविष्ठञ्च स्थवीयसाम्।
गरीयसां गरिष्ठञ्च श्रेष्ठञ्च श्रेयसामपि ॥१७॥
यं वाक्येष्वनुवाक्येषु निषत्सूपनिषत्सु च।
गृणन्ति सत्यकर्माणं सत्यं सत्येषु सामसु ॥१८॥
पुराणपुरुषः प्रोक्तो ब्रह्मा प्रोक्तो द्विजातिषु।

भविता विष्णुयशसो नाम्ना कल्की जगत्पतिः ॥३३॥
अवतारा ह्यसंख्येया हरेः सत्त्वनिधेर्द्विजाः ।
मनुवेदविदो ह्याद्याः सर्वे विष्णुकलाः स्मृताः ॥३४॥
तस्मात् सर्गादयो जाताः संपूज्याश्च व्रतादिना ।
अष्टौ श्लोकसहस्राणि तथा चाष्टौ शतानि च ।
पुराणं गारुड़ं व्यासः पुराऽसौ मां ब्रवीदिदम् ॥३५॥
इति महापुराणे गारुड़े प्रथमोऽध्यायः ।

द्वितीयोऽध्यायः ।

ऋषय ऊचुः । कथं व्यासेन कथितं पुराणं गारुड़ं तव ।
एतत् सर्वं समाख्याहि परं विष्णुकथाश्रयम् ॥१॥
सूत उवाच । अहं हि मुनिभिः सार्द्धं गतो वदरिकाश्रमम्
तत्र दृष्टो मया व्यासो ध्यायमानः परेश्वरम् ।
तं प्रणम्योपविष्टोऽहं पृष्टवान् हि मुनीश्वरम् ॥२॥
सूत उवाच । व्यास ! ब्रूहि हरेरूपं जगत्सर्गादिकं ततः ।
मन्ये ध्यायसि तं यस्मात्तस्माज्जानासि तं विभुम् ॥३॥
एवं पृष्टो यथा प्राह तथा विप्रा ! निबोधत ॥४॥
व्यास उवाच । शृणु सूत ! प्रवक्ष्यामि पुराणं गारुड़ं तव ।
सह नारददक्षाद्यैर्ब्रह्मा मामुक्तवान् यथा ॥५॥
सूत उवाच । दक्षनारदमुख्यैस्तु युक्तं त्वां कथमुक्तवान् ।
ब्रह्मा श्रीगारुड़ं पुण्यं पुराणं सारवाचकम् ॥६॥

व्यास उवाच ।

अहं हि नारदो दक्षो भृग्वाद्याः प्रणिपत्य तम् ।
सारं ब्रूहीति पप्रच्छुर्ब्रह्माणं ब्रह्मलोकगम् ॥७॥
ब्रह्मोवाच । पुराणं गारुड़ं सारं पुरा रुद्रस्य मां यथा ।

सुरैः सर्व्वांश्रवीद्दिष्णुस्तथाहं व्यास! ब्रच्मि ते ॥८॥
व्यास उवाच। कथं रुद्रं सुरैः सार्द्धमब्रवीद्दा हरिः पुरा।
पुराणं गारुड़ं सारं ब्रूहि ब्रह्मन्! महार्थकम् ॥९॥
ब्रह्मोवाच। अहं गतोऽद्रिकैलासमिन्द्राद्यैर्दैवतैः सह।
तत्र दृष्टो मया रुद्रो ध्यायमानः परं पदम् ॥१०॥
दृष्टो नमस्कृतः किं त्वं देवं ध्यायसि शङ्कर!।
त्वत्तो नान्यं परं देवं जानामि ब्रूहि मां ततः।
सारात् सारतरं तत्त्वं श्रोतुकामः सुरैः सह ॥११॥
रुद्र उवाच। अहं ध्यायामि तं विष्णुं परमात्मानमीश्वरम्॥
सर्व्वदं सर्व्वगं सर्व्वं सर्व्वप्राणिहृदिस्थितम् ॥१२॥
भस्मोद्धूलितदेहस्तु जटामण्डलमण्डितः।
विष्णोराराधनार्थं मे व्रतचर्य्या पितामह! ॥१३॥
तमेव गत्वा प्रच्छामः सारं यं चिन्तयाम्यहम्।
विष्णुं जिष्णुं पद्मनाभं हरिं देहविवर्जितम् ॥१४॥
शुचिं शुचिपदं हंसं तत्पदं परमेश्वरम्।
युक्त्वा सर्व्वात्मनात्मानं तं देवं चिन्तयाम्यहम् ॥१५॥
यस्मिन् विश्वानि भूतानि तिष्ठन्ति च विशन्ति च।
गुणभूतानि भूतेशे सूत्रे मणिगणा इव ॥१६॥
सहस्राक्षं सहस्राङ्घ्रिं सहस्रोरुं वराननम्।
अणीयसामणीयांसं स्थविष्ठञ्च स्थवीयसाम्।
गरीयसां गरिष्ठञ्च श्रेष्ठञ्च श्रेयसामपि ॥१७॥
यं वाक्येष्वनुवाक्येषु निषत्सूपनिषत्सु च।
गृणन्ति सत्यकर्म्माणं सत्यं सत्येषु सामसु ॥१८॥
पुराणपुरुषः प्रोक्तो ब्रह्मा प्रोक्तो द्विजातिषु।

त्वये सङ्कर्षणः प्रोक्तस्तमुपास्यमुपास्महे ॥१९॥
यस्मिन् लोकाः स्फुरन्तीमे जलेषु शकुनो यथा।
ऋतमेकाक्षरं ब्रह्म यत्तत् सदसतः परम्।
अर्च्चयन्ति च यं देवा यक्षराक्षसपन्नगाः ॥२०॥
यस्याग्निरास्यं द्यौर्मूर्द्धा खं नाभिश्चरणौ क्षितिः।
चन्द्रादित्यौ च नयने तं देवं चिन्तयाम्यहम् ॥२१॥
यस्य त्रिलोकी जठरे यस्य काष्ठाश्च बाहवः।
यस्योच्छासश्च पवनः तं देवं चिन्तयाम्यहम् ॥२२॥
यस्य केशेषु जीमूता नद्यः सर्वाङ्गसन्धिषु।
कुक्षौ समुद्राश्चत्वारस्तं देवं चिन्तयाम्यहम् ॥२३॥
परः कालात् परो यस्मात् परः सदसतश्च यः।
अनादिरादिर्विश्वस्य तं देवं चिन्तयाम्यहम् ॥२४॥
मनसश्चन्द्रमा यस्य चक्षुषोश्च दिवाकरः।
मुखादग्निश्च संजज्ञे तं देवं चिन्तयाम्यहम् ॥२५॥
पद्भ्यां यस्य क्षितिर्जाता श्रोत्राभ्याश्च तथा दिशः।
मूर्द्धभागाद्दिवं यस्य तं देवं चिन्तयाम्यहम् ॥२६॥
सर्गश्च प्रतिसर्गश्च वंशो मन्वन्तराणि च।
वंशानुचरितं यस्मात् तं देवं चिन्तयाम्यहम् ॥२७॥
यं ध्यायाम्यहमेतस्माद् व्रजामः सारमीप्सितुम् ॥२८॥
ब्रह्मोवाच। इत्युक्तोऽहं पुरा रुद्रः श्वेतद्वीपनिवासिनम्।
स्तुत्वा प्रणम्य तं विष्णुं श्रोतुकामाः किल स्थिराः ॥२९
अस्माकं मध्यतो रुद्र उवाच परमेश्वरम्।
सारात् सारतरं विष्णुं दृष्टवांस्तं प्रणम्य वै ॥३०॥
[ब्र]ह्मोवाच। यथा पृच्छसि मां व्यासस्तथासौ भगवान् भवः

पप्रच्छ विष्णुं देवाद्यैः शृण्वतो मम वै सह ॥३१॥
रुद्र उवाच। हरे! कथय देवेश! देवदेवः क ईश्वरः।
को ध्येयः कश्च वै पूज्यः कैर्व्रतैस्तुष्यते परः ॥३२॥
कैर्धर्मैः कैश्च नियमैः कया वा धर्मपूजया।
केनाचारेण तुष्टः स्यात् किं तद्रूपञ्च तस्य वै ॥३३॥
कस्माद्देवाज्जगज्जातं जगत् पालयते च कः।
कीदृशैरवतारैश्च कस्मिन् याति लयं जगत् ॥३४॥
सर्गश्च प्रतिसर्गश्च वंशो मन्वन्तराणि च।
कस्माद्देवात् प्रवर्त्तन्ते कस्मिन्नेतत् प्रतिष्ठितम्।
एतत् सर्वं हरे! ब्रूहि यच्चान्यदपि किञ्चन ॥३५॥
परमेश्वरमाहात्म्यं युक्तयोगादिकन्तथा।
तथाष्टादशविद्याश्च हरीरुद्रं ततोऽब्रवीत् ॥३६॥
हरिरुवाच। शृणु रुद्र! प्रवक्ष्यामि ब्रह्मणा च सुरैः सह
अहं हि देवो देवानां सर्वलोकेश्वरेश्वरः ॥३७॥
अहं ध्येयश्च पूज्यश्च स्तुत्योऽहं स्तुतिभिः सुरैः।
अहं हि पूजितो रुद्र! ददामि परमां गतिम् ॥३८॥
नियमैश्च व्रतैस्तुष्ट आचारेण च मानवैः।
जगत्स्थितेरहं वीजं जगत्कर्त्ता त्वहं शिव! ॥३९॥
दुष्टनिग्रहकर्त्ता हि धर्मगोप्ता त्वहं हर!।
अवतारैश्च मत्स्याद्यैः पालयाम्यखिलं जगत् ॥४०॥
अहं मन्त्राश्च मन्त्रार्थः पूजाध्यानपरो ह्यहम्।
स्वर्गादीनाञ्च कर्त्ताहं स्वर्गादीन्यहमेव च ॥४१॥
ज्ञाता श्रोता तथा मन्ता वक्ता वक्तव्यमेव च।
सर्वः सर्वात्मको देवो भुक्तिमुक्तिकरः परः ॥४२॥

ध्यानं पूजोपहारोऽहं मण्डलाद्यहमेव च।
इतिहासाद्यहं रुद्र! सर्वदेवो ह्यहं शिव! ॥४३॥
सर्वज्ञानाद्यहं शम्भो! अत्रात्माहमहं शिव!।
अहं ब्रह्मा सर्वलोकः सर्वदेवात्मको ह्यहम् ॥४४॥
अहं साक्षात् सदाचारो धर्मोऽहं वैष्णवो ह्यहम्।
वर्णाश्रमास्तथा चाहं तद्धर्मोऽहं पुरातनः ॥४५॥
यमोऽहं नियमो रुद्र! व्रतानि विविधानि च।
अहं सूर्य्यस्तथा चन्द्रो मङ्गलादीन्यहं तथा ॥४६॥
पुरा मां गरुड़ः पक्षी तपसाराधयद् भुवि।
तुष्ट ऊचे वरं ब्रूहि मत्तो वव्रे वरं स च ॥४७॥
गरुड़ उवाच। मम माता च विनता नागैर्दासीकृता हरे!
यथाहं देवतान् जित्वा चामृतं ह्यानयामि तत् ॥४८॥
दास्याद्विमोक्षयिष्यामि यथाहं वाहनस्तव।
महाबलो महावीर्य्यः सर्वज्ञो नागदारणः।
पुराणसंहिताकर्त्ता यथाऽहं स्यां तथा कुरु ॥४९॥
विष्णुरुवाच। यथा त्वयोक्तं गरुड़! तथा सर्वं भविष्यति।
नागदास्यान्मातरं त्वं विनतां मोक्षयिष्यसि ॥५०॥
देवादीन् सकलान् जित्वा चामृतं ह्यानयिष्यसि।
महाबलो वाहनस्त्वं भविष्यसि विषार्दनः ॥५१॥
पुराणं मत्प्रसादाच्च मम माहात्म्यवाचकम्।
यदुक्तं मत्स्वरूपञ्च तव चाविर्भविष्यति ॥५२॥
गारुड़ं तव नाम्ना तल्लोके ख्यातिं गमिष्यति।
यथाहं देवदेवानां श्रीः ख्याता विनतासुत!।
तथा ख्यातिं पुराणेषु गारुड़ं गरुड़ेष्यति ॥५३॥

यथाहं कीर्त्तनीयोऽद्य तथा त्वं गरुड़ात्मना ।
मां ध्यात्वा पक्षिमुख्येदं पुराणं गद गारुड़म् ॥५४॥
इत्युक्तो गरुड़ो रुद्र ! कश्यपायाह पृच्छते ।
कश्यपो गारुड़ं श्रुत्वा वृक्षं दग्धमजीवयत् ॥५५॥
स्वयञ्चान्यमना भूत्वा विद्ययान्यान्यजीवयत् ।
यक्षि ओं उ' स्वाहा जापी विद्येयं गारुड़ी परा ।
गरुड़ोक्तं गारुड़ं हि शृणु रुद्र ! महात्मकम् ॥५६॥

इति महापुराणे गारुड़े प्रश्नाध्यायो नाम द्वितीयोऽध्यायः ।

तृतीयोऽध्यायः ।

सूत उवाच । इति रुद्राज्जौ विष्णोः शुश्राव ब्रह्मणो मुनिः ।
व्यासो व्यासादहं वच्मेऽक्लन्ते शौनक! नैमिषे ॥१॥
मुनीनां शृण्वतां मध्ये सर्गाद्यं देवपूजनम् ।
तीर्थं भुवनकोषञ्च मन्वन्तरमिहोच्यते ॥२॥
वर्णाश्रमादिधर्मांश्च दानराज्यादिधर्मकाः ।
व्यवहारो व्रतं वंशा वैद्यकं सनिदानकम् ॥३॥
अङ्गानि प्रलयो धर्मकामार्थज्ञानमुत्तमम् ।
सप्रपञ्चं निष्प्रपञ्चं कृतं विष्णोर्निगद्यते ।
पुराणे गारुड़े सर्वं गरुड़ो भगवान् अथ ॥४॥
वासुदेवप्रसादेन सामर्थ्यातिशयैर्युतः ।
भूत्वा हरेर्वाहनञ्च सर्गादीनाञ्च कारणम् ।
देवान् विजित्य गरुड़ो ह्यमृताहरणं तथा ॥५॥
चक्रे क्षुधाहतं यस्य ब्रह्माण्डमुदरे हरेः ।
यं दृष्ट्वा स्मृतमात्रेण नागादीनाञ्च संक्षयम् ॥६॥
कश्यपो गारुड़ाद् वृक्षं दग्धं चाजीवयद् यतः ।

गरुड़: स हरिस्तेन प्रोक्तं श्रीकश्यपाय च ॥७॥
तत् श्रीमद्गारुड़ं पुण्यं सर्वदं पठितं तव।
हरिरित्यब्रवीद्रुद्राय शृणु शौनक! तद् यथा ॥८॥

इति महापुराणे गारुड़े तृतीयोऽध्याय:।

चतुर्थोऽध्याय:।

रुद्र उवाच। सर्गश्च प्रतिसर्गश्च वंशो मन्वन्तराणि च।
वंशानुचरितञ्चैव एतद् ब्रूहि जनार्दन! ॥१॥
हरिरुवाच। शृणु रुद्र! प्रवक्ष्यामि सर्गादीन् पापनाशना
सर्गस्थितिप्रलयान्तां विष्णो: क्रीड़ां पुरातनीम् ॥२॥
नरनारायणो देवो वासुदेवो निरञ्जन:।
परमात्मा परंब्रह्म जगज्जनिलयादिकृत् ॥३॥
तदेतत् सर्वमेवैतद्व्यक्ताव्यक्तस्वरूपवत्।
तथा पुरुषरूपेण कालरूपेण च स्थितम् ॥४॥
व्यक्तं विष्णुस्तथाव्यक्तं पुरुष: काल एव च।
क्रीड़तो बालकस्येव चेष्टास्तस्य निशामय ॥५॥
अनादिनिधनो धाता त्वनन्त: पुरुषोत्तम:।
तस्माद्भवति चाव्यक्तं तस्मादात्मापि जायते ॥६॥
तस्माद् बुद्धिर्मनस्तस्मात्तत: खं पवनस्तत:।
तस्मात् तेजस्ततस्त्वापस्ततो भूमिस्ततोऽसृजत् ॥७॥
अण्डो हिरण्मयो रुद्र! तस्यान्त: स्वयमेव हि।
शरीरग्रहणं पूर्वं सृष्ट्यर्थं कुरुते प्रभु: ॥८॥
ब्रह्मा चतुर्मुखो भूत्वा रजोमात्राधिक: सदा।
शरीरग्रहणं कृत्वाऽसृजदेतच्चराचरम् ॥९॥
अण्डस्यान्तर्जगत् सर्वं सदेवासुरमानुषम्।

स्रष्टा सृजति चात्मानं विष्णुः पाल्यञ्च पाति च।
उपसंह्रियते चान्ते संहर्त्ता च स्वयं हरिः ॥१०॥
ब्रह्मा भूत्वासृजद्विष्णुर्जगत् पाति हरिः स्वयम्।
रुद्ररूपी च कल्पान्ते जगत् संहरते प्रभुः ॥११॥
ब्रह्मा तु सृष्टिकालेऽस्मिन् जलमध्यगतां महीम्।
दंष्ट्रयोद्धरति ज्ञात्वा वाराहीमास्थितस्तनूम् ॥१२॥
देवादिसर्गान्वक्ष्येऽहं संक्षेपाच्छृणु शङ्कर!।
प्रथमो महतः सर्गो विरूपो ब्रह्मणस्तु सः ॥१३॥
तन्मात्राणां द्वितीयस्तु भूतसर्गो हि सः स्मृतः।
वैकारिकस्तृतीयस्तु सर्गश्चेन्द्रियकः स्मृतः ॥१४॥
इत्येष प्राकृतः सर्गः सम्भूतो बुद्धिपूर्वकः।
मुख्यसर्गश्चतुर्थस्तु मुख्या वै स्थावराः स्मृताः ॥१५॥
तिर्य्यक्स्रोतस्तु यः प्रोक्तस्तिर्य्यग्योन्यः स उच्यते।
तदूर्द्ध्वस्रोतसां षष्ठो देवसर्गस्तु स स्मृतः ॥१६॥
ततोऽर्वाक्स्रोतसां सर्गः सप्तमः स तु मानुषः।
अष्टमोऽनुग्रहः सर्गः सात्त्विकस्तामसस्तु सः ॥१७॥
पञ्चैते वैकृताः सर्गाः प्राकृतास्तु त्रयः स्मृताः।
प्राकृतो वैकृतश्चापि कौमारो नवमः स्मृतः ॥१८॥
स्थावरान्ताः सुराद्यास्तु प्रजा रुद्र! चतुर्विधाः।
ब्रह्मणः कुर्वतः सृष्टिं जज्ञिरे मानसाः सुताः ॥१९॥
ततो देवासुरपितॄन् मानुषांश्च चतुष्टयम्।
सिसृक्षुरम्भांस्येतानि स्वमात्मानमपूजयत् ॥२०॥
युक्तात्मनस्तु मात्रायामुद्रिक्ताभूत् प्रजापतेः।
सिसृक्षोर्जघनात् पूर्वमसुरा जज्ञिरे ततः ॥२१॥

उत्ससर्ज ततस्तान्तु तमोमात्रात्मिकां तनूम्।
तमोमात्रा तनुस्त्यक्ता शङ्कराभूद्विभावरी ॥२२॥
सिसृक्षुरन्यदेहस्थः प्रीतिमाप ततः सुराः।
सत्त्वोद्रिक्तास्तु मुखतः संभूता ब्रह्मणो हर! ॥२३॥
सत्त्वप्राया तनुस्तेन सन्त्यक्ता साप्यभूद् दिनम्।
ततो हि बलिनो रात्रावसुरा देवता दिवा ॥२४॥
सत्त्वमात्रात्मकं गृह्य परतश्च ततोऽभवन्।
सा चोत्सृष्टाभवत् सन्ध्या दिननक्तान्तरस्थिता ॥२५॥
रजोमात्रात्मकं गृह्य मनुष्यास्त्वभवंस्ततः।
सा त्यक्ता चाभवज्ज्योत्स्ना प्राक्सन्ध्या याभिधीयते ॥२६॥
ज्योत्स्ना रात्र्यहनी सन्ध्या शरीराणि तु तस्य वै।
रजोमात्रात्मकं गृह्य क्षुदभुत् कोप एव च ॥२७॥
क्षुत्क्षामानसृजद् ब्रह्मा राक्षसान् रक्षणाच्च सः।
यक्षाख्या यक्षणाज्ज्ञेयाः सर्पा वै केशसर्पणात् ॥२८॥
जाताः कोपेन भूताद्या गन्धर्वा जज्ञिरे ततः।
गायन्तो जज्ञिरे वाचं गन्धर्वास्तेन तेऽनघ! ॥२९॥
अवयोवक्षसश्चक्रे मुखतोऽजाः स सृष्टवान्।
सृष्टवानुदराद्गाश्च पार्श्वाभ्याञ्च प्रजापतिः ॥३०॥
पद्भ्याञ्चाश्वान् स मातङ्गान् गर्दभोष्ट्रादिकांस्तथा।
ओषध्यः फलमूलिन्यो रोमभ्यस्तस्य जज्ञिरे ॥३१॥
गौरजः पुरुषो मेषः अश्वाश्वतरगर्दभाः।
एतान् ग्राम्यान् पशून् प्राहुरारण्यांश्च निबोध मे ॥३२॥
श्वापदं द्विखुरं हस्तिवानराः पक्षिपञ्चमाः।
औदकाः पशवः षष्ठाः सप्तमाश्च सरीसृपाः ॥३३॥

पूर्वादिभ्यो मुखेभ्यस्तु ऋग्वेदाद्याः प्रजज्ञिरे।
आस्याद् वै ब्राह्मणा जाता बाहुभ्यां क्षत्रियाः स्मृताः।
ऊरुभ्यान्तु विशः सृष्टाः शूद्रः पद्भ्यामजायत॥ २४॥
ब्राह्मो लोको ब्राह्मणानां शाक्रः क्षत्रियजन्मनाम्।
मारुतश्च विशां स्थानं गान्धर्वं शूद्रजन्मनाम्॥ २५॥
ब्रह्मचारिव्रतस्थानां ब्रह्मलोकः प्रजायते।
प्राजापत्यं गृहस्थानां यथाविहितकारिणाम्॥ २६॥
स्थानं सप्त ऋषीणाञ्च तथैव वनवासिनाम्।
यतीनामक्षयं स्थानं यदृच्छागामिनां सदा॥ २७॥

इति महापुराणे गारुड़े चतुर्थोऽध्यायः।

पञ्चमोऽध्यायः।

हरिरुवाच। कल्पेशामूर्त्तसंस्थानं प्रजासर्गन्तु मानसम्।
अथासृजत् प्रजाकर्त्तॄन् मानसांस्तनयान् प्रभुः॥ १॥
धर्मं रुद्रं मनुञ्चैव सनकं ससनातनम्।
भृगुं सनत्कुमारञ्च रुचिं श्रद्धं तथैव च॥ २॥
मरीचिमत्र्यङ्गिरसौ पुलस्त्यं पुलहं क्रतुम्।
वशिष्ठं नारदञ्चैव पितॄन् बर्हिषदस्तथा॥ ३॥
अग्निष्वात्तांश्च कव्यादानाज्यपांश्च सुकालिनः।
उपहूतांस्तथा दीप्यांस्त्रींश्च मूर्त्तिविवर्ज्जितान्॥ ४॥
चतुरो मूर्त्तियुक्तांश्च दक्षं चक्रेऽथ दक्षिणात्।
वामाङ्गुष्ठात्तस्य भार्य्यामसृजत् पद्मसम्भवः॥ ५॥
तस्यान्तु जनयामास दक्षो दुहितरः शुभाः।
ददौ ता ब्रह्मपुत्रेभ्यः सतीं रुद्राय दत्तवान्।
रुद्रपुत्रा बभूवुर्हि असंख्याता महाबलाः॥ ६॥
भृगवे च ददौ ख्यातिं रूपेणाप्रतिमां शुभाम्।

भृगोर्धाता विधातारौ जनयामास सा शुभा ॥ ७ ॥
श्रियञ्च जनयामास पत्नी नारायणस्य या।
तस्यां वै जनयामास बलोत्साहौ हरिः स्वयम् ॥ ८ ॥
आयतिर्नियतिश्चैव मनोः कन्ये महात्मनः।
धाता विधात्रोस्ते भार्य्ये तयोर्जातौ सुतावुभौ।
प्राणश्चैव मृकण्डुश्च मार्कण्डेयो मृकण्डुतः ॥ ९ ॥
पत्नी मरीचेः सम्भूतिः पौर्णमासमसूयत।
विरजः सर्वगश्चैव तस्य पुत्रौ महात्मनः ॥ १० ॥
स्मृतिश्चाङ्गिरसः पुत्राः प्रसूताः कन्यकास्तथा।
सिनीवाली कुहूश्चैव राका चानुमतिस्तथा ॥ ११ ॥
अनसूया तथैवात्रेर्जज्ञे पुत्रानकल्मषान्।
सोमं दुर्वाससञ्चैव दत्तात्रेयञ्च योगिनम् ॥ १२ ॥
प्रीत्यां पुलस्त्यभार्य्यायां दत्तोलिस्तत्सुतोऽभवत्।
कर्म्मणश्चार्थवीरश्च सहिष्णुश्च सुतत्रयम्।
क्षमा तु सुषुवे भार्य्या पुलहस्य प्रजापतेः ॥ १३ ॥
क्रतोश्च सुमतिर्भार्य्या बालिखिल्यानसूयत।
षष्टिं बालिसहस्राणि ऋषीणामूर्द्ध्वरेतसाम्।
अङ्गुष्ठपर्वमात्राणां ज्वलद्भास्करवर्चसाम् ॥ १४ ॥
ऊर्ज्जायान्तु वशिष्ठस्य सप्ता जायन्त वै सुताः।
रजोगात्रोर्द्ध्वबाहुश्च शरणश्चानघस्तथा।
सुतपाः शुक्र इत्येते सर्वे सप्तर्षयो मताः ॥ १५ ॥
स्वाहां प्रादात् स दक्षोऽपि सशरीराय वह्नये।
तस्मात् स्वाहा सुतान् लेभे त्रीनुदारौजसो हर!।
पावकं पवमानञ्च शुचिञ्चापि जलाशिनः ॥ १६ ॥
पितृभ्यश्च स्वधा जज्ञे मेनां वैतरणीं तथा।
ते उभे ब्रह्मवादिन्यौ मेनागास्तु हिमाचलम् ॥ १७ ॥

ततो ब्रह्मात्मसम्भूतं पूर्वं स्वायम्भुवं प्रभुः ।
आत्मानमेव कृतवान् प्रजापाल्ये मनुं हर ! ॥ १८ ॥
शतरूपाञ्च तां नारीं तपोनिहतकल्मषाम् ।
स्वायम्भुवो मनुर्देवः पत्नीत्वे जगृहे ततः ॥ १९ ॥
तस्माच्च पुरुषाद्देवी शतरूपा व्यजायत ।
प्रियव्रतोत्तानपादौ प्रसूत्याकूतिसंज्ञिते ॥ २० ॥
देवहूतिं मनुस्तासु आकूतिं रुचये ददौ ।
प्रसूतिञ्चैव दक्षाय देवहूतिञ्च कर्दमे ॥ २१ ॥
रुचेर्यज्ञो दक्षिणाभूद्दक्षिणायाञ्च यज्ञतः ।
अभवन् द्वादशसुता यमो नाम महाबलाः ॥ २२ ॥
चतुर्विंशतिकन्याश्च सृष्टवान् दक्ष उत्तमः ।
श्रद्धा लक्ष्मीर्धृतिस्तुष्टिः पुष्टिर्मेधा क्रिया तथा ॥ २३ ॥
बुद्धिर्लज्जा वपुः शान्तिर्ऋद्धिः कीर्त्तिस्त्रयोदशी ।
पत्न्यर्थं प्रतिजग्राह धर्मो दाक्षायणः प्रभुः ॥ २४ ॥
ख्यातिः सत्यथ सम्भूतिः स्मृतिः प्रीतिः क्षमा तथा ।
सन्नतिश्चानसूया च ऊर्ज्जा स्वाहा स्वधा तथा ॥ २५ ॥
भृगुर्भवो मरीचिश्च तथा चैवाङ्गिरा मुनिः ।
पुलस्त्यः पुलहश्चैव क्रतुश्चर्षिवरस्तथा ॥ २६ ॥
अत्रिर्वशिष्ठो वह्निश्च पितरश्च यथाक्रमम् ।
ख्याताद्या जगृहुः कन्या मुनयो मुनिसत्तमाः ॥ २७ ॥
श्रद्धा कामं चला दर्पं नियमं धृतिरात्मजम् ।
सन्तोषञ्च तथा तुष्टिर्लोभं पुष्टिरसूयत ॥ २८ ॥
मेधा श्रुतं क्रिया दण्डं लयं विनयमेव च ।
बोधं बुद्धिस्तथा लज्जा विनयं वपुरात्मजम् ॥ २९ ॥
व्यवसायं प्रजज्ञे वै क्षेमं शान्तिरसूयत ।
सुखमृद्धिर्यशः कीर्त्तिरित्येते धर्मसूनवः ।

कामस्य च रतिर्भार्य्या तत्पुत्रो हर्ष उच्यते ॥ ३० ॥
ईजे कदाचिद् यज्ञेन हयमेधेन दक्षकः।
तस्य जामातरः सर्वे यज्ञं जग्मुर्निमन्त्रिताः ॥ ३१ ॥
भार्य्याभिः सहिताः सर्वे रुद्रं देवीं सतीं विना।
अनाहूता सती प्राप्ता दक्षेणैवावमानिता ॥ ३२ ॥
त्यक्त्वा देहं पुनर्जाता मेनायान्तु हिमालयात्।
शम्भोर्भार्य्या भवद् गौरी तस्या जज्ञे विनायकः ॥ ३३ ॥
कुमारश्चैव भृङ्गीशः क्रुद्धो रुद्रः प्रतापवान्।
विध्वंस्य यज्ञं दक्षन्तु तं शशाप पिनाकधृक्।
ध्रुवस्यान्वयसम्भूतो मनुष्यस्त्वं भविष्यसि ॥ ३४ ॥
इति गारुड़े महापुराणे पञ्चमोऽध्यायः।

षष्ठोऽध्यायः।

हरिरुवाच। उत्तानपादादभवत् सुरुच्यामुत्तमः सुतः।
सुनीत्यान्तु ध्रुवः पुत्रः स लेभे स्थानमुत्तमम् ॥ १ ॥
मुनिप्रसादादाराध्य देवदेवं जनार्दनम्।
ध्रुवस्य तनयः श्लिष्टिर्महाबलपराक्रमः ॥ २ ॥
तस्य प्राचीनवर्हिस्तु पुत्रस्तस्याप्युदारधीः।
दिवञ्जयस्तस्य सुतस्तस्य पुत्रो रिपुः स्मृतः ॥ ३ ॥
रिपोः पुत्रस्ततः श्रीमांश्चाक्षुषः कीर्त्तितो मनुः।
रुरुस्तस्य सुतः श्रीमानङ्गस्तस्य तथात्मजः ॥ ४ ॥
अङ्गस्य वेणः पुत्रस्तु नास्तिको धर्मवर्जितः।
अधर्मकारी वेणश्च मुनिभिश्च कुशैर्हतः ॥ ५ ॥
जरुं ममन्थुः पुत्रार्थे ततोऽस्य तनयोऽभवत्।
ह्रस्वोऽतिमात्रः कृष्णाङ्गो निषीदेति ततोऽब्रुवन्।
निषादस्तेन वै जातो विन्ध्यशैलनिवासकः ॥ ६ ॥

ततोऽस्य दक्षिणं पाणिं ममन्थुः सहसा द्विजाः ।
तस्मात्तस्य सुतो जातो विष्णोर्मानसरूपधृक् ॥ ७ ॥
पृथुरित्येव नाम्ना स येन पुत्राद्दिवं ययौ ।
दुदोह पृथिवीं राजा प्रजानां जीवनाय हि ॥ ८ ॥
अन्तर्द्धानः पृथोः पुत्रो हविर्द्धानस्तदात्मजः ।
प्राचीनवर्हिस्तत्पुत्रः पृथिव्यामेकराड् बभौ ॥ ९ ॥
उपयेमे समुद्रस्य लवणस्य स वै सुताम् ।
तस्मात् सुषाव सामुद्री दश प्राचीनवर्हिषः ॥ १० ॥
सर्वे प्राचेतसो नाम धनुर्वेदस्य पारगाः ।
अपृथग् धर्म्मचरणास्तेऽतप्यन्त महत्तपः ॥ ११ ॥
दशवर्षसहस्राणि समुद्रसलिलेशयाः ।
प्रजापतित्वं संप्राप्ता भार्य्या तेषाञ्च मारिषा ॥ १२ ॥
अभवद् भवशापेन तस्यां दक्षोऽभवत्ततः ।
असृजन्मनसा दक्षः प्रजाः पूर्वं चतुर्विधाः ॥ १३ ॥
नावर्द्धन्त च तास्तस्य अपध्याता हरेण तु ।
मैथुनेन ततः सृष्टिं कर्त्तुमैच्छत् प्रजापतिः ॥ १४ ॥
असिक्नीमावहद्भार्य्यां वीरणस्य प्रजापतेः ।
तस्य पुत्रसहस्रन्तु वैरण्यां समपद्यत ॥ १५ ॥
नारदोक्ता भुवस्यान्तं गता भ्रातुश्च नागताः ।
दक्षपुत्रसहस्रञ्च तेषु नष्टेषु सृष्टवान् ॥ १६ ॥
शवलाश्वास्तेऽपि गता भ्रातॄणां पदवीं हर ! ।
दक्षः क्रुद्धः शशापाथ नारदं जन्म चाप्स्यसि ॥ १७ ॥
नारदो ह्यभवत् पुत्रः कश्यपस्य मुनेः पुनः ।
यज्ञे ध्वस्तेऽथ दक्षोऽपि शशापोग्रं महेश्वरम् ॥ १८ ॥
यष्ट्वा त्वामुपचारैश्च अपसव्यन्ति हि द्विजाः ।
जन्मान्तरेऽपि वैराणि न विनश्यन्ति शङ्कर ! ॥ १९ ॥

असिक्न्यां जनयामास दक्षो दुहितरं ह्यथ।
षष्टिं कन्यां रूपयुतां द्वे चैवाङ्गिरसे ददौ॥ २०॥
द्वे प्रादात् स कृशाश्वाय दश धर्म्माय चाप्यथ।
त्रयोदश काश्यपाय सप्तविंश तथेन्दवे॥ २१॥
प्रददौ बहुपुत्राय सुप्रभां भामिनीं तथा।
मनोरमां भानुमतीं विशालां बहुदामथ॥ २२॥
दक्षः प्रादान्महादेव! चतस्रोऽरिष्टनेमिने।
स कृशाश्वाय च प्रादात् सुप्रजाञ्च तथा जयाम्॥ २३॥
अरुन्धती वसुर्यामी लम्बा भानुर्मरुद्वती।
सङ्कल्पा च मुहूर्त्ता च साध्या विश्वा च ता दश॥ २४॥
धर्म्मपत्न्यः समाख्याताः काश्यपस्य वदाम्यहम्।
अदितिर्दितिर्दनुः काला ह्यनायुः सिंहिका मुनिः।
कद्रुः प्राधा इरा क्रोधा विनता सुरभिः खगा॥ २५॥
विश्वे देवास्तु विश्वायाः साध्या साध्यान् व्यजायत।
मरुद्वत्यां मरुद्वन्तो वसोस्तु वसवस्तथा॥ २६॥
भानोस्तु भानवो रुद्र! मुहूर्त्ताश्च मुहूर्त्तजाः।
लम्बायाश्चैव घोषोऽथ नागवीथिस्तु यामितः॥ २७॥
पृथिवीविषयं सर्वमरुन्धत्यां व्यजायत।
सङ्कल्पायास्तु सर्वात्मा जज्ञे सङ्कल्प एव हि॥ २८॥
आपो ध्रुवश्च सोमश्च धवश्चैवानिलोऽनलः।
प्रत्यूषश्च प्रभासश्च वसवो नामभिः स्मृताः॥ २९॥
आपस्य पुत्त्रो वैतुण्ड्यः श्रमः श्रान्तो ध्वनिस्तथा।
ध्रुवस्य पुत्त्रो भगवान् कालो लोकस्य कालनः।
सोमस्य भगवान् वर्च्चा वर्च्चस्वी येन जायते॥ ३०॥
धवस्य पुत्त्रो द्रविणो हुतहव्यवहस्तथा।
मनोहरायां शिशिरः प्राणोऽथ रमणस्तथा॥ ३१॥

अनिलस्य शिवा भार्य्या तस्याः पुत्रः पुलोमजः ।
अविज्ञातगतिश्चैव द्वौ पुत्रावनिलस्य तु ॥ ३२ ॥
अग्निपुत्रः कुमारस्तु शरस्तम्बे व्यजायत ।
तस्य शाखो विशाखश्च नैगमेयश्च पृष्ठतः ।
अपत्यं कृत्तिकानान्तु कार्त्तिकेय इति स्मृतः ॥ ३३ ॥
प्रत्यूषस्य विदुः पुत्रमृषिं नाम्ना तु देवलम् ।
विश्वकर्म्मा प्रभासस्य विख्यातो देववर्द्धकिः ॥ ३४ ॥
अजैकपादहिर्बुध्नस्त्वष्टा रुद्रश्च वीर्य्यवान् ।
त्वष्टुश्चाप्यात्मजः पुत्रो विश्वरूपो महातपाः ।
हरश्च बहुरूपश्च त्र्यम्बकश्चापराजितः ॥ ३५ ॥
वृषाकपिश्च शम्भुश्च कपर्दी रैवतस्तथा ।
मृगव्याधश्च शर्वश्च कपाली च महामुने ! ।
एकादशैते कथिता रुद्रास्त्रिभुवनेश्वराः ॥ ३६ ॥
सप्तविंशति सोमस्य पत्न्यो नक्षत्रसंज्ञिताः ।
अदित्यां कश्यपाच्चैव सूर्य्या द्वादश जज्ञिरे ।
विष्णुः शक्रोऽर्य्यमा धाता त्वष्टा पूषा तथैव च ॥ ३७ ॥
विवस्वान् सविता चैव मित्रो वरुण एव च ।
अंशुमांश्च भगश्चैव आदित्या द्वादश स्मृताः ॥ ३८ ॥
हिरण्यकशिपुर्दित्यां हिरण्याक्षोऽभवत्तदा ।
सिंहिका चाभवत् कन्या विप्रचित्तिपरिग्रहा ॥ ३९ ॥
हिरण्यकशिपोः पुत्राश्चत्वारः पृथुलौजसः ।
अनुह्लादश्च ह्लादश्च प्रह्लादश्चैव वीर्य्यवान् ।
संह्लादश्चाभवत्तेषां प्रह्लादो विष्णुतत्परः ॥ ४० ॥
संह्लादपुत्र आयुष्मान् शिविर्वास्कल एव च ।
विरोचनश्च प्राह्लादिर्बलिर्जज्ञे विरोचनात् ।
बलेः पुत्रशतं त्वासीद्बाणज्येष्ठं वृषध्वज ! ॥ ४१ ॥

हिरण्याक्षसुताश्चासन् सर्वे एव महाबलाः।
उत्कुरः शकुनिश्चैव भूतसन्तापनस्तथा।
महानाभो महाबाहुः कालनाभस्तथापरः॥ ४२॥
अभवन् दनुपुत्राश्च द्विमूर्द्धा शङ्करस्तथा।
अयोमुखः शङ्कुशिराः कपिलः शम्बरस्तथा॥ ४३॥
एकचक्रो महाबाहुस्तारकश्च महाबलः।
स्वर्भानुर्वृषपर्वा च पुलोमा च महासुरः।
एते दनोः सुताः ख्याता विप्रचित्तिश्च वीर्य्यवान्॥ ४४॥
स्वर्भानोः सुप्रभा कन्या शर्मिष्ठा वार्षपार्वणी।
श्रीपदानवी हयशिराः प्रख्याता वरकन्यकाः॥ ४५॥
वैश्वानरसुते चोभे पुलोमा कालका तथा।
उभे ते तु महाभागे मारीचेस्तु परिग्रहः॥ ४६॥
ताभ्यां पुत्रसहस्राणि षष्टिर्दानवसत्तमाः।
पौलोमाः कालकञ्जाश्च मारीचतनयाः स्मृताः॥ ४७॥
सिंहिकायां समुत्पन्ना विप्रचित्तिसुतास्तथा।
व्यंशः शल्यश्च बलवान् नभश्चैव महाबलः॥ ४८॥
वातापिर्नमुचिश्चैव इल्वलः खसृमस्तथा।
अञ्जको नरकश्चैव कालनाभस्तथैव च।
निवातकवचा दैत्याः प्रह्लादस्य कुलेऽभवन्॥ ४९॥
षट्सुताश्च महासत्त्वास्ताम्रायाः परिकीर्त्तिताः।
शुकी श्येनी च भासी च सुग्रीवी शुचिगृध्रिका॥ ५०॥
शुकी शुकानजनयदुलूकी प्रत्युलूककान्।
श्येनी श्येनांस्तथा भासी भासान् गृध्रांश्च गृध्र्यपि॥ ५१॥
शुच्यौदकान् पक्षिगणान् सुग्रीवी तु व्यजायत।
अश्वानुष्ट्रान् गर्दभांश्च ताम्रावंशः प्रकीर्त्तितः॥ ५२॥
विनतायास्तु पुत्रौ द्वौ विख्यातौ गरुड़ारुणौ।

सुरसायां सहस्रन्तु सर्पाणाममितौजसाम् ॥ ५३ ॥
काद्रवेयाश्च फणिनः सहस्रममितौजसः।
तेषां प्रधानो भूतेश ! शेषवासुकितक्षकाः ॥ ५४ ॥
शङ्खः श्वेतो महापद्मः कम्बलाश्वतरौ तथा।
एलापत्रस्तथा नागः कर्कोटकधनञ्जयौ।
गणं क्रोधवशं विद्धि ते च सर्वे च दंष्ट्रिणः ॥ ५५ ॥
क्रोधा तु जनयामास पिशाचांश्च महाबलान्।
गास्तु वै जनयामास सुरभिर्महिषांस्तथा ॥ ५६ ॥
इरा वृक्षलतावल्लीस्तृणजातीश्च सर्वशः।
खगा च यक्षरक्षांसि मुनिरप्सरसस्तथा ॥
अरिष्टा तु महासत्त्वान् गन्धर्वान् समजीजनत् ॥ ५७ ॥
देवा एकोनपञ्चाशन्मरुतो ह्यभवन्निति।
एकज्योतिर्द्विज्योतिश्च त्रिचतुर्ज्योतिरेव च ॥ ५८ ॥
एकशक्रो द्विशक्रश्च त्रिशक्रश्च महाबलः।
ईदृक् चान्यादृक् सदृक् च ततः प्रतिसदृक् तथा ॥५९॥
मितश्च समितश्चैव सुमितश्च महाबलः।
ऋतजित् सत्यजिच्चैव सुषेणः सेनजित्तथा ॥ ६० ॥
अतिमित्रोऽप्यमित्रश्च दूरमित्रोऽजितस्तथा।
ऋतश्च ऋतधर्म्मा च विहर्त्ता वरुणो ध्रुवः ॥ ६१ ॥
विधारणश्चतुर्थोऽयं गणश्चैकगणः स्मृतः।
ईदृक्षश्च सदृक्षश्च एतादृक्षो मिताशनः ॥ ६२ ॥
एतनः प्रसदृक्षश्च सुरतश्च महातपाः।
तादृगुग्रो ध्वनिर्भासो विमुक्तो विक्षिपः सहः ॥ ६३ ॥
द्युतिर्वसुर्बलाधृष्यो लाभः कामो जयी विराट्।
उद्वेषणो गणो नाम वायुस्कन्धे तु सप्तमे ॥ ६४ ॥
एतत्सर्वं हरिरूपं राजानो दानवाः सुराः।

108534
THE RAMAKRISHNA MISSION
INSTITUTE OF CULTURE

सूर्य्यादिपरिवारेण मन्वाद्या ईजिरे हरिम् ॥ ६५ ॥

इति गारुड़े महापुराणे षष्ठोऽध्यायः।

सप्तमोऽध्यायः।

रुद्र उवाच। सूर्य्यादिपूजनं ब्रूहि स्वायम्भुवादिभिः कृतम्।
भुक्तिमुक्तिप्रदं सारं व्यास! संक्षेपतः शृणु ॥ १ ॥
हरिरुवाच। सूर्य्यादिपूजां वक्ष्यामि धर्म्मकामादिकारिकाम् ॥२
ओँ सूर्य्यासनाय नमः ओँ नमः सूर्य्यमूर्त्तये ओँ ह्रां ह्रीं
सः सूर्य्याय नमः। ओँ सोमाय नमः ओँ मङ्गलाय नमः ओँ
बुधाय नमः ओँ बृहस्पतये नमः ओँ शुक्राय नमः ओँ शनै
श्चराय नमः ओँ राहवे नमः ओँ केतवे नमः। ओँ तेज
श्चण्डाय नमः॥ ३॥

आसनावाहनं पाद्यमर्घ्यमाचमनं तथा।
स्नानं वस्त्रोपवीतञ्च गन्धपुष्पञ्च धूपकम् ॥ ४ ॥
दीपकञ्च नमस्कारं प्रदक्षिणविसर्ज्जने।
सूर्य्यादीनां सदा कुर्य्यादिति मन्त्रैर्वृषध्वज! ॥ ५ ॥
वातापिनेशिवासनाय नमः। ओँ हां शिवमूर्त्तये नमः
अङ्गको ना नमः। ओँ ह्रीं शिरसे स्वाहा। ओँ ह्रूं शिखायै
निवातर कवचाय हुं ओँ ह्रौं नेत्रत्रयाय वौषट् ओँ ह्र
षट्सभ्यः। ओँ हां सद्योजाताय नमः। ओँ ह्रीं वाम
य नमः। ओँ ह्रूं अघोराय नमः। ओँ ह्रैं तत्पुरुषाय
भः। ओँ ह्रौं ईशानाय नमः। ओँ हां गौर्य्यै नमः ओँ
हां गुरुभ्यो नमः ओँ हां इन्द्राय नमः ओँ हां चण्डाय नमः
ओँ हां अघोराय नमः। ओँ वासुदेवासनाय नमः ओँ वासु
देवमूर्त्तये नमः। ओँ अं ओँ नमो भगवते वासुदेवाय नमः
ओँ आं ओँ नमो भगवते सङ्कर्षणाय नमः। ओँ अं ओँ

नो भगवते प्रद्युम्नाय नमः । ओं अं ओं नमो भगवते अ-
रुद्धाय नमः । ओं नारायणाय नमः ओं तत्सद्ब्रह्मणे
मः ओं हूं विष्णवे नमः ओं क्ष्रौं नमो भगवते नरसिंहाय
मः । ओं भूः ओं नमो भगवते वराहाय नमः । ओं कं
पं यं वैनतेयाय नमः ओं जं खं वं सुदर्शनाय नमः ओं
ठं फं षं गदायै नमः ओं वं लं मं क्षं पाञ्चजन्याय नमः
घं ढं भं हं श्रियै नमः ओं गं डं वं सं पुष्ट्यै नमः
धं षं वं सं वनमालायै नमः ओं सं दं लं श्रीवत्साय
मः ओं ठं चं भं यं कौस्तुभाय नमः । ओं गुरुभ्यो नमः
इन्द्रादिभ्यो नमः ओं विष्वक्सेनाय नमः ॥ ६ ॥

आसनादीन् हरेरेतैर्मन्त्रैर्दद्याद् वृषध्वज!
विष्णुशक्त्याः सरस्वत्याः पूजां शृणु शुभप्रदाम् ॥ ७ ॥

ओं ह्रीं सरस्वत्यै नमः ओं ह्रां हृदयाय नमः ओं ह्रीं
रसे नमः ओं ह्रूं शिखायै नमः ओं ह्रैं कवचाय नमः
ह्रौं नेत्रत्रयाय नमः ओं ह्रः अस्त्राय नमः ॥ ८ ॥

श्रद्धा ऋद्धिः कला मेधा तुष्टिः पुष्टिः प्रभा मतिः ।
ओंकाराद्या नमोऽन्ताश्च सरस्वत्याश्च शक्तयः ॥ ९ ॥

ओं क्षेत्रपालाय नमः ओं गुरुभ्यो नमः ओं परमगुरुभ्यो
नः ॥ १० ॥

पद्मस्थायाः सरस्वत्या आसनाद्यं प्रकल्पयेत् ।
सूर्य्यादीनां स्वकैर्मन्त्रैः पवित्रारोहणन्तथा ॥ ११ ॥

इति महापुराणे गारुडे सप्तमोऽध्यायः ।

अष्टमोऽध्यायः ।

रुवाच । भूमिष्ठे मण्डपे कृत्वा मण्डले विष्णुमर्चयेत् ।
पञ्चरङ्गिकचूर्णेन वज्रनाभन्तु मण्डलम् ॥ १ ॥

षोड़शैः कोष्ठकैस्तत्र सम्मितं रुद्र ! कारयेत्।
चतुर्थपञ्चकोणेषु सूत्रपातन्तु कारयेत् ॥ २ ॥
कोणसूत्रादुभयतः कोणा ये तत्र संस्थिताः।
तेषु चैव प्रकुर्वीत सूत्रपातं विचक्षणः ॥ ३ ॥
तदनन्तरकोणेषु एवमेव हि कारयेत्।
प्रथमा नाभिरुद्दिष्टा मध्ये रेखाप्रसङ्गमे ॥ ४ ॥
अन्तरेषु च सर्वेषु अष्टौ चैव तु नाभयः।
पूर्वमध्यमनाभिभ्यामथ सूत्रन्तु भ्रामयेत् ॥ ५ ॥
अन्तरेषु द्विजश्रेष्ठः पादोनं भ्रामयेत् हर !।
अनेन नाभिसूत्रस्य कर्णिकां भ्रामयेत् शिव ! ॥ ६ ॥
कर्णिकाया द्विभागेन केशराणि विचक्षणः।
तदग्रेण सदा विद्वान् दलान्येव समालिखेत् ॥ ७ ॥
सर्वेषु नाभिक्षेत्रेषु मानेनानेन सुव्रत !।
पद्मानि तानि कुर्वीत देशिकः परमार्थवित् ॥ ८ ॥
आदिसूत्रविभागेन द्वाराणि परिकल्पयेत्।
द्वारशोभां तथा तत्र तदर्द्धेन तु कल्पयेत् ॥ ९ ॥
कर्णिकां पीतवर्णेन सितरक्तादिकेशरान्।
अन्तरं नीलवर्णेन दलानि असितेन च ॥ १० ॥
कृष्णवर्णेन रजसा चतुरस्रं प्रपूरयेत्।
द्वाराणि शुक्लवर्णेन रेखाः पञ्च च मण्डले ॥ ११ ॥
सिता रक्ता तथा पीता कृष्णा चैव यथाक्रमम्।
कृत्वैव मण्डलञ्चादौ न्यासं तत्रार्चयेद्धरिम् ॥ १२ ॥
हृन्मध्ये तु न्यसेद्विष्णुं मध्ये सङ्कर्षणं तथा।
प्रद्युम्नं शिरसि न्यस्य शिखायामनिरुद्धकम् ॥ १३ ॥
ब्रह्माणं सर्वगात्रेषु करयोः श्रीधरं तथा।
अहं विष्णुरिति ध्यात्वा कर्णिकायां न्यसेद्धरिम् ॥ १४ ॥

न्यसेत् सङ्कर्षणं पूर्वे प्रद्युम्नञ्चैव दक्षिणे ।
अनिरुद्धं पश्चिमे च ब्रह्माणञ्चोत्तरे न्यसेत् ॥ १५ ॥
श्रीधरं रुद्रकोणेषु इन्द्रादीन् दिक्षु विन्यसेत् ।
ततोऽभ्यर्च्च च गन्धाद्यैः प्राप्नुयात् परमं पदम् ॥ १६ ॥
इति गारुडे महापुराणे अष्टमोऽध्यायः ।

नवमोऽध्यायः ।

हरिरुवाच । समये दीक्षितः शिष्यो बद्धनेत्रस्तु वाससा ।
अष्टाहुति शतं तस्य मूलमन्त्रेण होमयेत् ॥ १ ॥
द्विगुणं पुत्रके होमं त्रिगुणं साधके मतम् ।
निर्व्वाणदेशिके रुद्र ! चतुर्गुणमुदाहृतम् ।
गुरुविष्णुद्विजस्त्रीणां हन्ता वध्यस्त्वदीक्षितैः ॥ २ ॥
अथ दीक्षां प्रवक्ष्यामि धर्म्माधर्म्मक्षयङ्करीम् ।
उपवेश्य वह्निः शिष्यान् धारणां तेषु कारयेत् ॥ ३ ॥
वायव्या कलया रुद्र ! शोष्यमानान् विचिन्तयेत् ।
आग्नेय्या दह्यमानांश्च प्लावितान् अम्भसा पुनः ॥ ४ ॥
तेजस्तेजसि तं जीवमेकीकृत्य समाक्षिपेत् ।
प्रणवं चिन्तयेद्व्योम्नि शरीरेऽस्य तु कारणम् ॥ ५ ॥
एकैकं योजयेत्तत्र क्षेत्रज्ञं देहकारणात् ।
उत्पाद्य योजयेत् पश्चादेकैकं वृषभध्वज ! ॥ ६ ॥
मण्डलादिष्वग्रतस्तु कल्पयित्वाऽर्च्चयेत् हरिम् ।
चतुर्द्वारं भवेत्तच्च ब्रह्मतीर्थादनुक्रमात् ॥ ७ ॥
हस्तं पद्मं समाख्यातं पत्राण्यङ्गुलयः स्मृताः ।
कर्णिकातलहस्तन्तु नखान्यस्य तु केशराः ॥ ८ ॥
तत्रार्च्चयेत् हरिं ध्यात्वा सूर्य्येन्द्वन्यन्तरेव च ।
तं हस्तं पातयेन्मूर्ध्नि शिष्यस्य तु समाहितः ॥ ९ ॥

हस्ते विष्णुः स्थितो यस्माद् विष्णुहस्तस्ततस्त्वयम्।
नश्यन्ति स्पर्शनात्तस्य पातकान्यखिलानि च ॥ १० ॥
गुरुः शिष्यं समभ्यर्च्य नेत्रे बद्ध्वा तु वाससा।
देवस्य प्रमुखं कृत्वा पुष्पाणि मोचयेत्ततः।
पुष्पं निपतितं यत्र मूर्ध्नि देवस्य शार्ङ्गिणः॥ ११ ॥
तन्नाम कारयेत्तस्य स्त्रीणां नामाङ्कितं स्वकम्।
शूद्राणां दाससंयुक्तं कारयेत्तु विचक्षणः ॥ १२ ॥
इति गारुड़े महापुराणे नवमोऽध्यायः।

दशमोऽध्यायः।

हरिरुवाच। अथादिपूजां प्रवक्ष्यामि स्थण्डिलादिषु सिद्धये।
ओं श्रीं महालक्ष्म्यै नमः। ओं श्रीं श्रूं श्रैं श्रौं श्रः
क्रमाद्धृदयञ्च शिरः शिखां कवचम्। नेत्रमस्त्रञ्च आसनं मूर्त्ति-
मर्चयेत् ॥ १ ॥
मण्डले पद्मगर्भे च चतुर्द्वारि रजोऽन्विते।
चतुष्षष्ट्यन्तमष्टादि स्वादेस्त्र्यादि मण्डलम्।
स्त्रोणेन्दुसूर्य्यगं सर्वं स्वादिवेदेन्दुवर्त्तनात् ॥ २ ॥
लक्ष्मीमङ्गानि चैकस्मिन् कोणे दुर्गां गणं गुरुम्।
क्षेत्रपालमथाग्न्यादौ श्रीमाञ्जुह्याव कामभाक्।
ओं घं टं डं हं महालक्ष्म्यै नमः।
अनेन पूजयेल्लक्ष्मीं पूर्वोक्तपरिवारकैः॥ ३ ॥
ओं सौं सरस्वत्यै नमः। ओं ह्रीं सौं सरस्वत्यै नमः। ओं
ह्रीं वद वद वाग्वादिनि स्वाहा। ओं ह्रीं सरस्वत्यै नमः ॥४॥
इति महापुराणे गारुड़े दशमोऽध्यायः।

एकादशोऽध्यायः।

रिरुवाच। नवव्यूहार्चनं वक्ष्ये यदुक्तं काश्यपाय हि।
जीवमुत्थाप्य सुषुम्नया नाड्यां योनौ निवेशयेत् ॥ १ ॥
ततो रमिति बीजेन दहेद्भूतात्मकं वपुः।
यमित्यनेन बीजेन तच्च सर्वं विनाशयेत् ॥ २ ॥
लमित्यनेन बीजेन प्लावयेत् सचराचरम्।
वमित्यनेन बीजेन चिन्तयेदमृतं ततः ॥ ३ ॥
ततो बुद्बुदमध्ये तु पीतवासाश्चतुर्भुजः।
अहं सततया चात्मं ध्यानेन परिचिन्तयेत् ॥ ४ ॥
मन्त्रन्यासं ततः कुर्यात् त्रिविधं करदेहयोः।
द्वादशाक्षरबीजेन दशबीजेनान्तरम्।
षडङ्गेन ततः कुर्यात् साक्षात् येन हरिर्भवेत् ॥ ५ ॥
दक्षिणाङ्गुष्ठमारभ्य सव्याङ्गुष्ठं दले न्यसेत्।
मध्ये बीजद्वयं न्यस्य न्यसेदङ्गे ततः पुनः ॥ ६ ॥
हृच्छिरसि शिखावर्मवक्त्राक्षुदरपृष्ठतः।
बाह्वोश्च करयोर्जान्वोः पादयोश्चापि विन्यसेत् ॥ ७ ॥
पद्माकारौ करौ कृत्वा मध्येऽङ्गुष्ठं निवेशयेत्।
चिन्तयेत्तत्र सर्वेशं परं तत्त्वमनामयम् ॥ ८ ॥
क्रमाद्वैतानि बीजानि तर्जन्यादिषु विन्यसेत्।
ततो मूर्द्धाक्षिवक्त्रेषु कण्ठेषु हृदये तथा।
नाभौ गुह्ये तथा जान्वोः पादयोर्विन्यसेत् क्रमात् ॥ ९ ॥
पाण्योः षडङ्गबीजानि न्यस्य काये ततो न्यसेत्।
अङ्गुष्ठादि कनिष्ठान्तं विन्यसेद्बीजपञ्चकम् ॥ १० ॥
करमध्ये नेत्रबीजमङ्गन्यासेऽप्ययं क्रमः।
हृदये हृदयं न्यस्य शिरः शिरसि विन्यसेत् ॥ ११ ॥

शिखायान्तु शिखां न्यस्य कवचं सर्वतस्तनौ।
नेत्रे नेत्रे विधातव्ये अस्त्रञ्च करयोर्द्वयोः॥ १२॥
तेनैव च दिशो बद्धा पूजाविधिमथारभेत्।
हृदये चिन्तयेत् पूर्वं योगपीठं समाहितः॥ १३॥
धर्मं ज्ञानञ्च वैराग्यमैश्वर्य्यञ्च यथाक्रमम्।
आग्नेयादौ च पूर्वादावधर्मादींश्च विन्यसेत्॥ १४॥
एभिः परिच्छिन्नतनुं पीठभूतं सदात्मकम्।
अनन्तं विन्यसेत् पश्चात् पूर्वकायोन्नतं स्थितम्॥ १५॥
ततो विद्या सरो जातं दलाष्टसमदिग्दलम्।
सिताज्ज शतपादाभ्यां विप्रकीर्णञ्च कर्णिकाम्॥ १६॥
ध्यात्वा वेदादिना पश्चात् सूर्य्यसोमानलात्मनाम्।
मण्डलानि क्रमादेवमुपर्य्युपरि चिन्तयेत्॥ १७॥
ततः पूर्वादिदिक्संस्थाः शक्तीः केशवगोचराः।
विमलाद्या न्यसेदष्टौ नवमीं कर्णिकागताम्॥ १८॥
एवं ध्यात्वा समभ्यर्च्य योगपीठमनन्तरम्।
मनसावाह्य तत्रेशं हरिं शार्ङ्गं न्यसेत् पुनः॥ १९॥
हृदयादीनि पूर्वादिचतुर्दिग्दलयोगतः।
मध्ये नेत्रन्तु कोणेषु अस्त्रमन्त्रं न्यसेत्ततः॥ २०॥
सङ्कर्षणादिबीजानि पूर्वादिक्रमयोगतः।
द्वारि पूर्वे परे चैव वैनतेयन्तु विन्यसेत्॥ २१॥
सुदर्शनं सहस्रारं दक्षिणे द्वारि विन्यसेत्।
श्रियं दक्षिणतो न्यस्य लक्ष्मीमुत्तरतस्तथा॥ २२॥
द्वार्य्युत्तरे गदां न्यस्य शङ्खं कोणेषु विन्यसेत्।
देवदक्षिणतः शार्ङ्गं वामे चैव सुधीर्न्यसेत्॥ २३॥
तद्वत् खड्गं तथा चर्म्म न्यसेत् पार्श्वद्वयोर्द्वयम्।
ततोऽन्तर्लोकपालांश्च स्वदिग्भेदेन विन्यसेत्॥ २४॥

वज्रादीन्यायुधानीव तथैव विनिवेशयेत्।
ऊर्द्धं ब्रह्म तथानन्तमधश्च परिचिन्तयेत् ॥ २५ ॥
सर्वं धात्वेति संपूज्य मुद्राः सम्प्रदर्शयेत्ततः।
अञ्जलिः प्रथमा मुद्रा क्षिप्रं देवप्रसादनी ॥ २६ ॥
वन्दनी हृदयाभक्ता साऽहं दक्षिण उन्नता।
ऊर्द्धाङ्गुष्ठा वाममुष्टिर्दक्षिणाङ्गुष्ठबन्धनः ॥ २७ ॥
सव्यस्य तस्य चाङ्गुष्ठो यः स ऊर्द्धः प्रकीर्त्तितः।
तिस्रः साधारणा ह्येता मूर्त्तिभेदेन कल्पिताः ॥ २८ ॥
कनिष्ठादिप्रयोगेण अष्टौ मुद्रा यथाक्रमम्।
अष्टानां पूर्ववीजानां क्रमशस्त्ववधारयेत् ॥ २९ ॥
अङ्गुष्ठेन कनिष्ठान्तं नामयित्वाङ्गुलित्रयम्।
मुद्रेयं नरसिंहस्य न्युब्जं कृत्वा करद्वयम् ॥ ३० ॥
सव्यहस्तं तथोत्तानं कृत्वोर्द्धं भ्रामयेत् शनैः।
नवमीयं स्मृता मुद्रा वराहाभिमता सदा ॥ ३१ ॥
मुष्टिद्वयमथोत्तानमृज्वेकैकेन मोचयेत्।
कुञ्चयेत् सर्वमुद्राश्च अङ्गमुद्रेयमुच्यते ॥ ३२ ॥
मुष्टिद्वयमथो बद्धा एवमेवानुपूर्वशः।
दशानां लोकपालानां मुद्राश्च क्रमयोगतः ॥ ३३ ॥
स्वरमाद्यं द्वितीयञ्च उपान्त्यञ्चान्तमेव च।
वासुदेवो बलः कामो ह्यनिरुद्धो यथाक्रमम् ॥ ३४ ॥
प्रणवस्तत्सदित्येतत् हुं क्ष्रौं भूरिति मन्त्रकाः।
नारायणस्तथा ब्रह्मा विष्णुः सिंहो वराहराट् ॥ ३५ ॥
सितारुणहरिद्राभा नीलश्यामललोहिताः।
मेघाग्निमधुपिङ्गाभा वर्णतो नवनामकाः ॥ ३६ ॥
कं टं जं पं शं गरुत्मान् स्यात् जं खं वं सुदर्शनम्।
खं चं फं षं गदा देवी वं लं मं क्षं च शङ्खकम् ॥ ३७ ॥

धं ढं वं भं हं भवेत् श्रीश गं जं डं नं शं च पुष्टिका ।
धं वं च वनमाला स्यात् श्रीवत्सं कं सं भवेत् ॥ ३८ ॥
छं डं पं यं कौस्तुभः प्रोक्तथानन्तो ग्रहमेव च ।
इत्यङ्गानि यथायोगं देवदेवस्य वै हर ॥ ३९ ॥
गरुडोऽम्बुजसङ्काशो गदा चैवासिताकृतिः ।
पुष्टिः शिरीषपुष्पाभा लक्ष्मीः काञ्चनसन्निभा ॥ ४० ॥
पूर्णचन्द्रनिभः शङ्खः कौस्तुभस्त्वरुणद्युतिः ।
चक्रं सूर्यसहस्राभं श्रीवत्सः कुन्दसन्निभः ।
पञ्चवर्णनिभा माला अनन्तो मेघसन्निभः ॥ ४१ ॥
विद्युद्रूपाणि चास्त्राणि यानि कोक्तानि वर्णतः ।
अर्घ्यपाद्यादि वै दद्यात् पुण्डरीकाक्षविद्यया ॥ ४२ ॥

इति महापुराणे गारुडे एकादशोऽध्यायः ।

108534

द्वादशोऽध्यायः ।

हरिरुवाच । पूजानुक्रमसिद्ध्यर्थं पूजानुक्रम उच्यते ।
ओं नम इत्यादौ परमात्मनः संस्मृतिः ॥ १ ॥
यं वं लं रमिति कायशुद्धिः ।
ओं नम इति चतुर्भुजात्मनिर्माणम् ॥ २ ॥
ततस्त्रिविधाकारविन्यासः । ततो हृदिस्थयोगपीठपूजा
ओं अनन्ताय नमः, ओं धर्माय नमः, ओं ज्ञानाय न
ओं वैराग्याय नमः, ओं ऐश्वर्य्याय नमः, ओं अधर्म्माय न
ओं अज्ञानाय नमः, ओं अवैराग्याय नमः, ओं अनैश्वर्य
नमः, ओं पद्माय नमः, ओं आदित्यमण्डलाय नमः, ओं च
मण्डलाय नमः, ओं वह्निमण्डलाय नमः, ओं विमलायै न
ओं उत्कर्षिण्यै नमः, ओं ज्ञानाय नमः, ओं क्रियायै न
ओं अज्ञानाय नमः, ओं अक्रियायै नमः, ओं योगायै न

ं प्रकृत्यै नमः, ओं सत्यायै नमः, ओं ईशानायै नमः, ओं
र्वतोमुख्यै नमः, साङ्गोपाङ्गाय शरीरासनाय नमः। ततः कर्णि-
ायां अं वासुदेवाय नमः, आं हृदयाय नमः, ईं शिरसे नमः,
ं शिखायै नमः, ऐं कवचाय नमः, औं नेत्रत्रयाय नमः, अः
ट् अस्त्राय नमः। आं सङ्कर्षणाय नमः, अं प्रद्युम्नाय नमः,
: अनिरुद्धाय नमः, ओं अः नारायणाय नमः। ओं तत्सत्
्रह्मणे नमः, ओं हुं विष्णवे नमः क्ष्रौं नरसिंहाय भूर्वराहाय
ं टं जं ग्रं वैनतेयाय जं खं वं सुदर्शनाय खं चं फं षं
दायै वं लं मं क्षं पाञ्चजन्याय घं ढं भं हं श्रियै गं डं वं शं
ष्ट्यै धं वं वनमालायै दं शं श्रीवत्साय छं डं यं कौस्तुभाय
ः शार्ङ्गाय इं इषुधिभ्यां चं चर्मणे खं खड्गाय सुराधिपतये धां
ानदाय धनाधिपतये क्षां ईशानाय विद्याधिपतये ओं वज्राय
ों शक्त्यै ओं दण्डाय ओं खड्गाय ओं पाशाय ध्वजाय गदायै
त्रशूलाय लं अनन्ताय पातालाधिपतये खं ब्रह्मणे सर्वलोका-
धिपतये ओं नमो भगवते वासुदेवाय नमः। ओं ओं नमः ओं
ं नमः ओं मों नमः ओं भं नमः ओं गं नमः ओं वं नमः
ों तें नमः ओं वां नमः ओं सुं नमः ओं दें नमः ओं वां
मः ओं यं नमः। ओं ओं नमः ओं नं नमः ओं मों नमः ओं
ां नमः ओं रां नमः ओं यं नमः ओं णां नमः ओं यं नमः।
ों नमो नारायणाय ओं नमः पुरुषोत्तमाय नमः॥ ४॥

नमस्ते पुण्डरीकाक्ष! नमस्ते विश्वभावन!।
सुब्रह्मण्य! नमस्तेऽस्तु महापुरुष! पूर्वज!॥ ५॥
होमकर्मणि चैतेषां स्वाहान्तमुपकल्पयेत्।
एवं जप्त्वा विधानेन शतमष्टोत्तरं तथा।
अर्घं दत्त्वा जितं तेन प्रणम्य च पुनः पुनः॥ ६॥
ततोऽग्नावपि सम्पूज्य तं यजेत यथाविधि।

देवदेवं स्वबीजेन अङ्गादिभिरथाच्युतम् ॥ ७ ॥
पूर्वमुद्दीप्य चाभ्युक्ष्य प्रणवेन तु मन्त्रवित्।
भ्रामयित्वानलं कुण्डे पूजयेत शुभैः फलैः॥ ८ ॥
पूर्वं तत् सकलं ध्यात्वा मण्डले मनसा न्यसेत्।
वासुदेवाख्यतत्त्वेन हुत्वा चाष्टोत्तरं शतम् ॥ ९ ॥
सङ्कर्षणादिबीजेन यजेत् षट्कं तथैव च।
त्रयं त्रयं तथाङ्गानामेकैकां दिक्पतींस्तथा ॥ १० ॥
पूर्णाहुतिं तथैवान्ते दद्यात् सम्यगुपस्थितः।
वागतीते परे तत्त्वे आत्मानञ्च लयं नयेत् ॥ ११ ॥
उपविश्य पुनर्मुद्रां दर्शयित्वा नमेत् पुनः।
नित्यमेवंविधं होमं नैमित्तं द्विगुणं भवेत् ॥ १२ ॥
गच्छ गच्छ परं स्थानं यत्र देवो निरञ्जनः।
गच्छन्तु देवताः सर्वाः स्वस्थानस्थितिहेतवे ॥ १३ ॥
सुदर्शनः श्रीहरिश्च अच्युतः स त्रिविक्रमः।
चतुर्भुजो वासुदेवः षष्ठः प्रद्युम्न एव च ॥ १४ ॥
सङ्कर्षणः पुरुषोऽथ नवव्यूहो दशात्मकः।
अनिरुद्धो द्वादशात्मा अत ऊर्द्धमनन्तकः ॥ १५ ॥
एते एकादिभिश्चक्रैर्विज्ञेयो लाञ्छिताः सुराः।
चक्राङ्कितैः पूजितैः स्याद् गृहे राक्षसदानवैः ॥ १६ ॥

ओं चक्राय स्वाहा ओं विचक्राय स्वाहा ओं सुचक्रा स्वाहा ओं महाचक्राय स्वाहा ओं असुरान्तकृत् हुं फट् ओं हुं सहस्रार हुं फट्।

द्वारकाचक्रपूजेयं गृहे रक्षाकरी शुभा ॥ १७ ॥

इति महापुराणे गारुडे द्वादशोऽध्यायः।

त्रयोदशोऽध्यायः ।

हवाच । प्रवक्ष्याम्यधुना ह्येतद्वैष्णवं पञ्जरं शुभम् ।
नमो नमस्ते गोविन्द ! चक्रं गृह्य सुदर्शनम् ।
प्राच्यां रक्षस्व मां विष्णो ! त्वामहं शरणं गतः ॥ १ ॥
गदां कौमोदकीं गृह्य पद्मनाभ ! नमोऽस्तु ते ।
याम्यां रक्षस्व मां विष्णो ! त्वामहं शरणं गतः ॥ २ ॥
हलमादाय सौनन्दं नमस्ते पुरुषोत्तम ! ।
प्रतीच्यां रक्ष मां विष्णो ! त्वामहं शरणं गतः ॥ ३ ॥
मुषलं शातनं गृह्य पुण्डरीकाक्ष ! रक्ष माम् ।
उत्तरस्यां जगन्नाथ ! भवन्तं शरणं गतः ॥ ४ ॥
खड्गमादाय चर्माथ अस्त्रशस्त्रादिकं हरे ! ।
नमस्ते रक्ष रक्षोघ्न ! ऐशान्यां शरणं गतः ॥ ५ ॥
पाञ्चजन्यं महाशङ्खमनुघोषञ्च पङ्कजम् ।
प्रगृह्य रक्ष मां विष्णो ! आग्नेय्यां रक्ष शूकर ! ॥ ६ ॥
चन्द्रसूर्य्यं समागृह्य खड्गं चान्द्रमसं तथा ।
नैर्ऋत्यां माञ्च रक्षस्व दिव्यमूर्त्ते ! नृकेसरिन् ! ॥ ७ ॥
वैजयन्तीं सम्प्रगृह्य श्रीवत्सं कण्ठभूषणम् ।
वायव्यां रक्ष मां देव ! हयग्रीव ! नमोऽस्तु ते ॥ ८ ॥
वैनतेयं समारुह्य त्वन्तरीक्षे जनार्द्दन ! ।
माञ्च रक्षाजित ! सदा नमस्तेऽस्त्वपराजित ! ॥ ९ ॥
विशालाक्षं समारुह्य रक्ष मां त्वं रसातले ।
अकूपार ! नमस्तुभ्यं महामीन ! नमोऽस्तु ते ॥ १० ॥
करशीर्षाद्यङ्गुलीषु सत्य ! त्वं बाहुपञ्जरम् ।
कृत्वा रक्षस्व मां विष्णो ! नमस्ते पुरुषोत्तम ! ॥ ११ ॥
एतदुक्तं शङ्कराय वैष्णवं पञ्जरं महत् ।

पुरा रक्षार्थमीशान्याः कात्यायन्या वृषध्वज ! ॥ १२ ॥
नाशयामास सा येन चामरं महिषासुरम्।
दानवं रक्तबीजञ्च अन्यांश्च सुरकण्टकान्।
एतज्जपन्नरो भक्त्या शत्रून् विजयते सदा ॥ १३ ॥

इति महापुराणे गारुड़े त्रयोदशोऽध्यायः।

चतुर्दशोऽध्यायः

हरिरुवाच। अथ योगं प्रवक्ष्यामि भुक्तिमुक्तिकरं परम्।
ध्यायिभिः प्रोच्यते ध्येयो ध्यानेन हरिरीश्वरः ॥ १ ॥
तत् शृणुष्व महेशान ! सर्वपापविनाशनः।
विष्णुः सर्वेश्वरोऽनन्तः षड्‌र्मिपरिवर्जितः ॥ २ ॥
वासुदेवो जगन्नाथो ब्रह्मात्माऽस्म्यहमेव हि।
देहिदेहस्थितो नित्यः सर्वदेहविवर्जितः ॥ ३ ॥
देहधर्मविहीनश्च क्षराक्षरविवर्जितः।
षड्‌विधेषु स्थितो द्रष्टा श्रोता घ्राता ह्यतीन्द्रियः ॥ ४ ॥
तद्धर्मरहितः स्रष्टा नामगोत्रविवर्जितः।
मन्ता मनःस्थितो देवो मनसा परिवर्जितः ॥ ५ ॥
मनोधर्मविहीनश्च विज्ञानं ज्ञानमेव च।
बोद्धा बुद्धिस्थितः साक्षी सर्वज्ञो बुद्धिवर्जितः ॥ ६ ॥
बुद्धिधर्मविहीनश्च सर्वः सर्वगतो मतः।
सर्वप्राणिविनिर्मुक्तः प्राणधर्मविवर्जितः ॥ ७ ॥
प्राणिप्राणो महाशान्तो भयेन परिवर्जितः।
अहङ्कारादिहीनश्च तद्धर्मपरिवर्जितः ॥ ८ ॥
तत्साक्षी तन्नियन्ता च परमानन्दरूपकः।
जाग्रत्स्वप्नसुषुप्तिश्च तत्साक्षी तद्विवर्जितः ॥ ९ ॥
तुरीयः परमो धाता दृग्रूपो गुणवर्जितः।

मुक्तो बुद्धोऽजरो व्यापी सत्य आत्माक्षरः शिवः ॥ १० ॥
एवं ये मानवा विष्णुं ध्यायन्तीशं परं पदम् ।
प्राप्नुयुस्ते च तद्रूपं नात्र कार्या विचारणा ॥ ११ ॥
इति ध्यानं समाख्यातं तव शङ्कर ! सुव्रत ! ।
पठेद् य एतत् सततं विष्णुलोकं स गच्छति ॥ १२ ॥
इति गारुडे महापुराणे चतुर्दशोऽध्यायः ।

पञ्चदशोऽध्यायः ।

उवाच । संसारसागराद् घोरान्मुच्यते किं जपन् प्रभो ! ।
नरस्तन्मे परं जप्यं कथय त्वं जनार्दन ! ॥ १ ॥
रुवाच । ईश्वरं परमं ब्रह्म परमात्मानमव्ययम् ।
विष्णुं नामसहस्रेण स्तुवन् मुक्तो भवेन्नरः ॥ २ ॥
यत् पवित्रं परं जप्यं कथयामि वृषध्वज ! ।
शृणुष्वावहितो भूत्वा सर्वपापविनाशनम् ॥ ३ ॥
वासुदेवो महाविष्णुर्वामनो वासवो वसुः ।
बालचन्द्रनिभो बालो बलभद्रो बलाधिपः ॥ ४ ॥
बलिबन्धनकृद्वेधा वरेण्यो वेदवित् कविः ।
वेदकर्त्ता वेदरूपो वेद्यो वेदपरिप्लुतः ॥ ५ ॥
वेदाङ्गवेत्ता वेदेशो बलाधारो बलार्दनः ।
अविकारो वरेशश्च वरदो वरुणाधिपः ॥ ६ ॥
वीरहा च बृहद्वीरो वन्दितः परमेश्वरः ।
आत्मा च परमात्मा च प्रत्यगात्मा वियत् परः ॥ ७ ॥
पद्मनाभः पद्मनिधिः पद्महस्तो गदाधरः ।
परमः परभूतश्च पुरुषोत्तम ईश्वरः ॥ ८ ॥
पद्मजङ्घः पुण्डरीकः पद्ममालाधरः प्रियः ।
पद्माक्षः पद्मगर्भश्च पर्जन्यः पद्मसंस्थितः ॥ ९ ॥

अपारः परमार्थश्च पराणाञ्च परः प्रभुः।
पण्डितः पण्डितेभ्यश्च पवित्रः पापमर्द्दकः॥ १०॥
शुद्धः प्रकाशरूपश्च पवित्रः परिरक्षकः।
पिपासावर्जितः पाद्यः पुरुषः प्रकृतिस्तथा॥ ११॥
प्रधानं पृथिवीपद्मं पद्मनाभः प्रियप्रदः।
सर्वेशः सर्वगः सर्वः सर्ववित् सर्वदः परः॥ १२॥
सर्वस्य जगतो धाम सर्वदर्शी च सर्वभृत्।
सर्वानुग्रहकृद्देवः सर्वभूतहृदिस्थितः॥ १३॥
सर्वपः सर्वपूज्यश्च सर्वदेवनमस्कृतः।
सर्वस्य जगतोमूलं सकलो निष्कलोऽनलः॥ १४॥
सर्वगोप्ता सर्वनिष्ठः सर्वकारणकारणम्।
सर्वध्येयः सर्वमित्रः सर्वदेवस्वरूपधृक्॥ १५॥
सर्वाध्यायः सुराध्यक्षः सुरासुरनमस्कृतः।
दुष्टानाञ्चासुराणाञ्च सर्वदा घातकोऽन्तकः॥ १६॥
सत्यपालश्च सन्नाभः सिद्धेशः सिद्धवन्दितः।
सिद्धसाध्यः सिद्धसिद्धः साध्यसिद्धो हृदीश्वरः॥ १७॥
शरणं जगतश्चैव श्रेयः क्षेमस्तथैव च।
शुभकृच्छोभनः सौम्यः सत्यः सत्यपराक्रमः॥ १८॥
सत्यस्थः सत्यसङ्कल्पः सत्यवित् सत्यदस्तथा।
धर्मो धर्म्मी च कर्म्मी च सर्वकर्म्मविवर्जितः॥ १९॥
कर्म्मकर्त्ता च कर्मैव क्रियाकार्यं तथैव च।
श्रीपतिर्नृपतिः श्रीमान् सर्वस्य पतिवर्जितः॥ २०॥
स देवानां पतिश्चैव वृष्णीनां पतिरीरितः।
पतिर्हिरण्यगर्भस्य त्रिपुरान्तपतिस्तथा॥ २१॥
पशूनाञ्च पतिः प्रायो वसूनां पतिरेव च।
पतिराखण्डलस्यैव वरुणस्य पतिस्तथा॥ २२॥

वनस्पतीनाञ्च पतिरनिलस्य पतिस्तथा।
अनलस्य पतिश्चैव यमस्य पतिरेव च ॥ २३ ॥
कुवेरस्य पतिश्चैव नक्षत्राणां पतिस्तथा।
ओषधीनां पतिश्चैव वृक्षाणाञ्च पतिस्तथा ॥ २४ ॥
नागानां पतिरर्कस्य दक्षस्य पतिरेव च।
सुहृदाञ्च पतिश्चैव नृपाणाञ्च पतिस्तथा ॥ २५ ॥
गन्धर्वाणां पतिश्चैव वसूनां पतिरुत्तमः।
पर्वतानां पतिश्चैव निम्नगानां पतिस्तथा ॥ २६ ॥
सुराणाञ्च पतिः श्रेष्ठः कपिलस्य पतिस्तथा।
लतानाञ्च पतिश्चैव वीरुधाञ्च पतिस्तथा ॥ २७ ॥
मुनीनाञ्च पतिश्चैव सूर्य्यस्य पतिरुत्तमः।
पतिश्चन्द्रमसः श्रेष्ठः शुक्रस्य पतिरेव च ॥ २८ ॥
ग्रहाणाञ्च पतिश्चैव राक्षसानां पतिस्तथा।
किन्नराणां पतिश्चैव द्विजानां पतिरुत्तमः ॥ २९ ॥
सरिताञ्च पतिश्चैव समुद्राणां पतिस्तथा।
सरसाञ्च पतिश्चैव भूतानाञ्च पतिस्तथा ॥ ३० ॥
वेतालानां पतिश्चैव कुष्माण्डानां पतिस्तथा।
पक्षिणाञ्च पतिः श्रेष्ठः पशूनां पतिरेव च ॥ ३१ ॥
महात्मा मङ्गलो मेयो मन्दरो मन्दरेश्वरः।
मेरुर्माता प्रमाणञ्च माधवो मनोवर्ज्जितः ॥ ३२ ॥
मालाधरो महादेवो महादेवेन पूजितः।
महाशान्तो महाभागो मधुसूदन एव च ॥ ३३ ॥
महावीर्य्यो महाप्राणो मार्कण्डेयप्रवन्दितः।
मायात्मा मायया बद्धो मायया तु विवर्ज्जितः ॥ ३४ ॥
मुनिस्तुतो मुनिर्म्मैत्रो महानासो महाहनुः।
महाबाहुर्म्महादन्तो मरणेन विवर्ज्जितः ॥ ३५ ॥

महावक्त्रो महात्मा च महाकायो महोदरः।
महापादो महाग्रीवो महामानी महामनाः॥ ३६॥
महामतिर्महाकीर्त्तिर्महारूपो महासुरः।
मधुश्च माधवश्चैव महादेवो महेश्वरः॥ ३७॥
मखेष्टो मखरूपी च माननीयो मखेश्वरः।
महावातो महाभागो महेशोऽतीतमानुषः॥ ३८॥
मानवश्च मनुश्चैव मानवानां प्रियङ्करः।
मृगश्च मृगपूज्यश्च मृगाणाञ्च पतिस्तथा॥ ३९॥
बुधस्य तु पतिश्चैव पतिश्चैव बृहस्पतेः।
पतिः शनैश्चरस्यैव राहोः केतोः पतिस्तथा॥ ४०॥
लक्ष्मणो लक्षणश्चैव लम्बौष्ठो ललितस्तथा।
नानालङ्कारसंयुक्तो नानाचन्दनचर्च्चितः॥ ४१॥
नानारसोज्ज्वलद्वक्त्रो नानापुष्पोपशोभितः।
रामो रमापतिश्चैव सभार्य्यः परमेश्वरः॥ ४२॥
रत्नदो रत्नहर्त्ता च रूपी रूपविवर्जितः।
महारूपोग्ररूपश्च सौम्यरूपस्तथैव च॥ ४३॥
नीलमेघनिभः शुद्धः कालमेघनिभस्तथा।
धूमवर्णः पीतवर्णो नानारूपो ह्यवर्णकः॥ ४४॥
विरूपो रूपदश्चैव शुक्लवर्णस्तथैव च।
सर्व्ववर्णो महायोगी यज्ञो यज्ञकृदेव च॥ ४५॥
सुवर्णो वर्णवांश्चैव सुवर्णाख्यस्तथैव च।
सुवर्णावयवश्चैव सुवर्णः स्वर्णमेखलः॥ ४६॥
सुवर्णस्य प्रदाता च सुवर्णांशस्तथैव च।
सुवर्णस्य प्रियश्चैव सुवर्णाढ्यस्तथैव च॥ ४७॥
सुपर्णी च महापर्णः सुपर्णस्य च कारणम्।
वैनतेयस्तथादित्य आदिरादिकरः शिवः॥ ४८॥

कारणं मंहतश्चैव पुराणस्य च कारणम्।
बुद्धीनां कारणञ्चैव कारणं मनसस्तथा ॥ ४९ ॥
कारणं चेतसश्चैव अहङ्कारस्य कारणम्।
भूतानां कारणं तद्वत् कारणञ्च विभावसोः ॥ ५० ॥
आकाशकारणं तद्वत् पृथिव्याः कारणं परम्।
अण्डस्य कारणञ्चैव प्रकृतेः कारणं तथा ॥ ५१ ॥
देहस्य कारणञ्चैव चक्षुषश्चैव कारणम्।
श्रोत्रस्य कारणं तद्वत् कारणञ्च त्वचस्तथा ॥ ५२ ॥
जिह्वायाः कारणञ्चैव प्राणस्यैव च कारणम्।
हस्तयोः कारणं तद्वत् पादयोः कारणं तथा ॥ ५३ ॥
वाचश्च कारणं तद्वत् पायोश्चैव तु कारणम्।
इन्द्रस्य कारणञ्चैव कुवेरस्य च कारणम् ॥ ५४ ॥
यमस्य कारणञ्चैव ईशानस्य च कारणम्।
यक्षाणां कारणञ्चैव रक्षसां कारणं परम् ॥ ५५ ॥
भूषाणां कारणं श्रेष्ठं धर्मस्यैव तु कारणम्।
जन्तूनां कारणञ्चैव वसूनां कारणं परम् ॥ ५६ ॥
मनूनां कारणञ्चैव पक्षिणां कारणं परम्।
मुनीनां कारणं श्रेष्ठं योगिनां कारणं परम् ॥ ५७ ॥
सिद्धानां कारणञ्चैव यक्षाणां कारणं परम्।
कारणं किन्नराणाञ्च गन्धर्वाणाञ्च कारणम् ॥ ५८ ॥
नदानां कारणञ्चैव नदीनां कारणं परम्।
कारणञ्च समुद्राणां वृक्षाणां कारणं तथा ॥ ५९ ॥
कारणं विरुधाञ्चैव लोकानां कारणं तथा।
पातालकारणञ्चैव देवानां कारणं तथा ॥ ६० ॥
सर्पाणां कारणञ्चैव श्रेयसां कारणं तथा।
पशूनां कारणञ्चैव सर्वेषां कारणन्तथा ॥ ६१ ॥

देहात्मा चेन्द्रियात्मा च आत्मा बुद्धिस्तथैव च।
मनसश्च तथैवात्मा चात्माहङ्कारचेतसः॥ ६२॥
जाग्रतः स्वपतश्चात्मा महदात्मा परस्तथा।
प्रधानस्य परात्मा च आकाशात्मा ह्यपां तथा॥ ६३॥
पृथिव्याः परमात्मा च रसस्यात्मा तथैव च।
गन्धस्य परमात्मा च रूपस्यात्मा परस्तथा॥ ६४॥
शब्दात्मा चैव वागात्मा स्पर्शात्मा पुरुषस्तथा।
श्रोत्रात्मा च त्वगात्मा च जिह्वायाः परमस्तथा॥ ६५॥
घ्राणात्मा चैव हस्तात्मा पादात्मा परमस्तथा।
उपस्थस्य तथैवात्मा पाय्वात्मा परमस्तथा॥ ६६॥
इन्द्रात्मा चैव ब्रह्मात्मा रुद्रात्मा च मनोस्तथा।
दक्षप्रजापतेरात्मा सत्यात्मा परमस्तथा॥ ६७॥
ईशात्मा परमात्मा च रौद्रात्मा मोक्षविद् यतिः।
यत्नवांश्च तथा यत्नश्चर्म्मी खड्गासुरान्तकः॥ ६८॥
ह्रीप्रवर्त्तनशीलश्च यतीनाञ्च हिते रतः।
यतिरूपी च योगी च योगिध्येयो हरिः शितिः॥ ६९॥
संविन्मेधा च कालश्च ऊष्मा वर्षा मतिस्तथा।
संवत्सरो मोक्षकरो मोहप्रध्वंसकस्तथा॥ ७०॥
मोहकर्त्ता च दुष्टानां माण्डव्यो वड़वामुखः।
संवर्त्तकः कालकर्त्ता गौतमो भृगुरङ्गिराः॥ ७१॥
अत्रिर्वशिष्ठः पुलहः पुलस्त्यः कुत्स एव च।
याज्ञवल्क्यो देवलश्च व्यासश्चैव पराशरः॥ ७२॥
शर्म्मदश्चैव गाङ्गेयो हृषीकेशो बृहत् श्रवाः।
केशवः क्लेशहन्ता च सुकर्णः कर्णवर्जितः॥ ७३॥
नारायणो महाभागः प्राणस्य पतिरेव च।
अपानस्य पतिश्चैव व्यानस्य पतिरेव च॥ ७४॥

मुद्राया दर्शनं वद्र ! मूलमन्त्रेण पूजयेत्।
तेजोरूपं रक्तवर्णं सितपद्मोपरि स्थितम्।
एकचक्ररथारूढं द्विबाहुं धृतपङ्कजम् ॥ ६ ॥
एवं ध्यायेत् सदा सूर्य्यं मूलमन्त्रं शृणुष्व च।
ओं ह्रां ह्रीं सः सूर्य्याय नमः ॥ ७ ॥

वारत्रयं पद्ममुद्रां विल्वमुद्राञ्च दर्शयेत्। ओं आं हृदयाय नमः ओं अर्काय शिरसे स्वाहा ओं भः भूर्भुवः स्वः ज्वालिनि शिखायै वषट् ओं हुं कवचाय हुं ओं भां नेत्राभ्यां वौषट् ओं वः अस्त्राय फट् इति ॥ ८ ॥

आग्नेय्यामथवैशान्यां नैऋत्यामर्चयेद्धर !।
हृदयादि हि वायव्यान्तु तथान्तः प्रपूजयेत् ॥९॥
दिक्ष्वस्त्रं पूजयेद्रुद्र ! सोमन्तु श्वेतवर्णकम्।
दले पूर्वेऽर्चयेद्रुद्र ! बुधं चामीकरप्रभम् ॥१०॥
दक्षिणे पूजयेद्रुद्र ! पीतवर्णं गुरुं यजेत्।
पश्चिमे चैव भूतेशं उत्तरे भार्गवं सितम् ॥११॥
रक्तमङ्गारकञ्चैव आग्नेये पूजयेद्धर !।
शनैश्चरं कृष्णवर्णं नैऋत्यां दिशि पूजयेत् ॥१२॥
राहुं वायव्यदेशे तु नन्द्यावर्त्तनिभं हर !।
ऐशान्यां धूमवर्णन्तु केतुं संपरिपूजयेत् ॥१३॥
एभिर्मन्त्रैर्महादेव ! तच्छृणुष्व च शङ्कर !।

ओं सों सोमाय नमः ओं बुं बुधाय नमः ओं वृं वृहस्पतये नमः ओं भं भार्गवाय नमः ओं अं अङ्गारकाय नमः ओं शं शनैश्चराय नमः ओं रं राहवे नमः ओं कं केतवे नमः इति ॥१४॥

पाद्यादीन् मूलमन्त्रेण दत्वा सूर्य्याय शङ्कर !।
नैवेद्यान्ते धेनुमुद्रां दर्शयेत् साधकोत्तमः ॥१५॥
जप्त्वा चाष्टसहस्रन्तु तत्र तस्मै समर्पयेत्।

ऐशान्यादिषु भूतेश ! तेजश्चण्डन्तु पूजयेत्।
ओँ तेजश्चण्डाय हुं फट् स्वधा स्वाहा वौषट्।
निर्माल्यञ्चार्पयेत्तस्मै ह्यर्घ्यं दद्यात्ततो हर ! ॥१६॥
तिलतण्डुलसंयुक्तं रक्तचन्दनचर्चितम्।
गन्धोदकेन संमिश्रं पुष्पधूपसमन्वितम् ॥१७॥
कृत्वा शिरसि तत्पात्रं जानुभ्यामवलिङ्गितः।
दद्यादर्घ्यन्तु सूर्य्याय ह्यमन्त्रेण वृषध्वज ! ॥१८॥
गणं गुरून् प्रपूज्याथ सर्वान् देवान् प्रपूजयेत्।
ओँ गं गणपतये नमः। ओँ श्रं गुरुभ्यो नमः।
सूर्य्यस्य कथिता पूजा कृत्वैतां विष्णुलोकभाक् ॥१९॥
इति गारुड़े महापुराणे ऊनचत्वारिंशोऽध्यायः।

चत्वारिंशोऽध्यायः।

शङ्कर उवाच। माहेश्वरीञ्च मे पूजां वद शङ्खगदाधर !।
यां ज्ञात्वा मानवाः सिद्धिं गच्छन्ति परमेश्वर ! ॥ १ ॥
हरिरुवाच। शृणु माहेश्वरीं पूजां कथ्यमानां वृषध्वज !।
आदौ स्नात्वा तथाचम्य ह्यासने चोपविश्य च।
न्यासं कृत्वा मण्डले वै पूजयेच्च महेश्वरम् ॥ २ ॥
मन्त्रैरेतैर्महेशान ! परिवारयुतं हरम्।
ओँ ह्रां शिवासनदेवता आगच्छत इति।
अनेनावाहयेद्रुद्र ! देवता आसनस्य याः ॥ ३ ॥
ओँ ह्रां गणपतये नमः ओँ ह्रां सरस्वत्यै नमः ओँ ह्रां नन्दिने नमः ओँ ह्रां महाकालाय नमः ओँ ह्रां गङ्गायै नमः ओँ ह्रां लक्ष्म्यै नमः ओँ ह्रां अस्त्राय नमः इति।
एते द्वारे प्रपूज्या वै नाममन्त्रादिभिर्हर ! ॥ ४ ॥

ओं ह्रां ब्रह्मणे वास्त्वधिपतये नमः । ओं ह्रां गुरुभ्यो नमः ओं ह्रां आधारशक्त्यै नमः ओं ह्रां अनन्ताय नमः ओं ह्रां ज्ञानाय नमः ओं ह्रां वैराग्याय नमः ओं ह्रां ऐश्वर्य्याय नमः ओं ह्रां अधर्माय नमः ओं ह्रां अज्ञानाय नमः ओं ह्रां अवैराग्याय नमः ओं ह्रां अनैश्वर्य्याय नमः । ओं ह्रां ऊर्द्धच्छन्दाय नमः ओं ह्रां अधश्छन्दाय नमः ओं ह्रां पद्माय नमः ओं ह्रां कर्णिकायै नमः ओं ह्रां वामायै नमः ओं ह्रां ज्येष्ठायै नमः ओं ह्रां रौद्रै नमः । ओं ह्रां काल्यै नमः ओं ह्रां कालविकरिण्यै नमः ओं ह्रां बलप्रमथिन्यै नमः । ओं ह्रां सर्वभूतदमन्यै नमः ओं ह्रां मनोन्मन्यै नमः ओं ह्रां मण्डलत्रितयाय नमः ओं ह्रां ह्रौं हं शिवमूर्त्तये नमः ओं ह्रां विद्याधिपतये नमः ओं ह्रां ह्रीं ह्रौं शिवाय नमः ओं ह्रां हृदयाय नमः ओं ह्रीं शिरसे नमः ओं ह्रूं शिखायै नमः ओं ह्रैं कवचाय नमः ओं ह्रौं नेत्रत्रयाय नमः ओं ह्रः अस्त्राय नमः ओं सद्योजाताय नमः ॥ ५ ॥

ओं ह्रां सिद्धै नमः ओं ह्रां ऋद्धै नमः ओं ह्रां द्युतायै नमः ओं ह्रां लक्ष्म्यै नमः ओं ह्रां बोधायै नमः ओं ह्रां काल्यै नमः ओं ह्रां स्वधायै नमः ओं ह्रां प्रभायै नमः ।

सत्यस्याष्टौ कला ज्ञेयाः पूर्वपूर्वादिषु स्थिताः ॥ ६ ॥

ओं ह्रां वामदेवाय नमः । ओं ह्रां रजसे नमः ओं ह्रां रक्षायै नमः ओं ह्रां रत्यै नमः ओं ह्रां कन्यायै नमः ओं ह्रां कामायै नमः ओं ह्रां सजन्यै नमः ओं ह्रां क्रियायै नमः ओं ह्रां वृद्धै नमः ओं ह्रां कार्य्यायै नमः ओं ह्रां रात्र्यै नमः ओं ह्रां भ्राम्यै नमः ओं ह्रां मोहिन्यै नमः ओं ह्रां त्वरायै नमः ।

वामदेवकलाज्ञेयास्त्रयोदश वृषध्वज ! ॥ ७ ॥

ओं ह्रां तत्पुरुषाय नमः । ओं ह्रां वृत्त्यै नमः ओं ह्रां

प्रतिष्ठायै नमः ओं ह्रां विद्यायै नमः ओं ह्रां शान्त्यै नमः ।
ज्ञेयास्तत्पुरुषस्यैव चतस्रो वृषभध्वज ! ॥ ८ ॥

ओं ह्रां अघोराय नमः । ओं ह्रां उमायै नमः ओं ह्रां क्षमायै नमः ओं ह्रां निद्रायै नमः ओं ह्रां व्याध्यै नमः ओं ह्रां क्षुधायै नमः ओं ह्रां तृष्णायै नमः । कलाषट्कं ह्यघोरस्य विज्ञेयं भैरवं हर ! ॥ ९ ॥

ओं ह्रां ईशानाय नमः । ओं ह्रां समित्यै नमः ओं ह्रां अङ्गदायै नमः ओं ह्रां कृष्णायै नमः ओं ह्रां मरिच्यै नमः ओं ह्रां ज्वालायै नमः । ईशानस्य कलाः पञ्च जानीहि वृषभध्वज ! ॥ १० ॥

ओं ह्रां शिवपरिवारेभ्यो नमः । ओं ह्रां इन्द्राय सुराधिपतये नमः । ओं ह्रां अग्नये तेजोऽधिपतये नमः । ओं ह्रां यमाय प्रेताधिपतये नमः । ओं ह्रां नैर्ऋताय रक्षोऽधिपतये नमः । ओं ह्रां वरुणाय जलाधिपतये नमः । ओं ह्रां वायवे प्राणाधिपतये नमः । ओं ह्रां सोमाय नेत्राधिपतये नमः । ओं ह्रां ईशानाय सर्वविद्याधिपतये नमः । ओं ह्रां अनन्ताय नागाधिपतये नमः । ओं ह्रां ब्रह्मणे सर्वलोकाधिपतये नमः ॥ ११ ॥

ओं ह्रां धूलिचण्डेश्वराय नमः इति ।
आवाहनं स्थापनञ्च सन्निधानञ्च शङ्कर ! ।
सन्निरोधं तथा कुर्य्यात् सकलीकरणं तथा ।
तत्त्वन्यासश्च मुद्राया दर्शनं ध्यानमेव च ॥ १२ ॥
पाद्यमाचमनं ह्यर्घ्यं पुष्पाण्यभ्यङ्गदानकम् ।
तत उद्वर्त्तनं स्नानं सुगन्धञ्चानुलेपनम् ।
वस्त्रालङ्कारभोगांश्च ह्यङ्गन्यासश्च धूपकम् ।
दीपं नैवेद्यदानञ्च हस्तोद्वर्त्तनमेव च ।

पाद्यार्घ्याचमनं गन्धं ताम्बूलं गीतवादनम् ॥ १३ ॥
नृत्यं छत्रादिकरणं मुद्राणां दर्शनं तथा।
रूपं ध्यानं जपश्चाथ एकवस्त्राव एव च।
मूलमन्त्रेण वै कुर्य्याज्जपपूजासमर्पणम्।
माहेशी कथिता पूजा रुद्र! पापविनाशिनी ॥१४॥

इति गारुडे महापुराणे चत्वारिंशोऽध्यायः।

एकचत्वारिंशोऽध्यायः।

वासुदेव उवाच। ओँ विश्वावसुर्नाम गन्धर्वः कन्यानामधिपतिर्लभामि ते। कन्यां समुत्पाद्य तस्मै विश्वावसवे स्वाहा। स्त्रीलाभो मन्त्रजप्याच्च कालरात्रीं वदाम्यहम् ॥ १ ॥

ओँ नमो भगवति ऋक्षकर्णि चतुर्भुजे। अर्द्धकेशि त्रिनयने कालरात्रि मानुषाणां वसारुधिरभोजने अमुकस्य प्राप्तकालस्य मृत्युप्रदे हुं फट् हन हन दह दह मांसरुधिरं पच पच ऋक्षपक्षि स्वाहा। न तिथिर्न च नक्षत्रं नोपवासो विधीयते ॥ २ ॥

क्रुद्धो रक्तेन संमार्ज्य करी ताभ्यां प्रस्पृश्य च। प्रदोषे संजपेत् लिङ्गं आमपात्रञ्च मारयेत्। ओँ नमः सर्वतो यन्त्राण्येतद् यथा जम्भनि मोहनि सर्वशत्रुविदारिणि रक्ष रक्ष माममुकं सर्वभयोपद्रवेभ्यः स्वाहा। शुक्रे नष्टे महादेव! वक्ष्येऽहं द्विजपादिह ॥ ३ ॥

इति गारुडे महापुराणे नानाविद्या समाप्ता
एकचत्वारिंशोऽध्यायः।

द्विचत्वारिंशोऽध्यायः।

हरिरुवाच। पवित्रारोहणं वक्ष्ये शिवस्याशिवनाशनम्।

आचार्य्यः साधकः कुर्य्यात् पुस्तकः समयी हर ! ॥ १ ॥
संवत्सरकृतां पूजां विघ्नेशो हरतेऽन्यथा ।
आषाढ़े श्रावणे माघे कुर्य्याद् भाद्रपदेऽपि वा ॥ २ ॥
सौवर्णरौप्यताम्रञ्च सूत्रं कार्पासिकं क्रमात् ।
ज्ञेयं कृतादौ संगृह्य कन्यया कर्त्तितञ्च यत् ॥३॥
त्रिगुणं त्रिगुणीकृत्य ततः कुर्य्यात् पवित्रकम् ।
ग्रन्थयो वामदेवेन सत्येन चालयेच्छिव ! ॥४॥
अघोरेण तु संशोध्य बद्धस्तत्पुरुषाद्भवेत् ।
धूपयेदीशमन्त्रेण तन्तुदेवा इति स्मृताः ॥५॥
ओंकारश्चन्द्रमा वह्निर्ब्रह्मा नागः शिखिध्वजः ।
रविर्विष्णुः शिवः प्रोक्ताः क्रमात्तन्तुषु देवताः ॥६॥
अष्टोत्तरशतं कुर्य्यात् पञ्चाशत् पञ्चविंशतिम् ।
रुद्रोऽहन्तमादि विज्ञेयं मानञ्च ग्रन्थयो दश ॥ ७ ॥
चतुरङ्गुलान्तरालाः स्युर्ग्रन्थिनामानि च क्रमात् ।
प्रकृतिः पौरुषी वीरा चतुर्थी चापराजिता ॥ ८ ॥
जया च विजया रुद्रा अजिता च सदाशिव ! ।
मनोन्मनी सर्वमुखी द्व्यङ्गुलाङ्गुलतोऽथवा ॥ ९ ॥
रञ्जयेत् कुङ्कुमाद्यैस्तु कुर्य्याद्गन्धैः पवित्रकम् ।
सप्तम्यां वा त्रयोदश्यां शुक्लपक्षे तथेतरे ॥ १० ॥
क्षीरादिभिश्च संस्नाप्य लिङ्गं गन्धादिभिर्यजेत् ।
दद्याद्गन्धपवित्रन्तु आत्मने ब्रह्मणे हर ! ॥११॥
पुष्पं गन्धयुतं दद्यान्मूलेनेशानगोचरे ।
पूर्वे च दण्डकाष्ठन्तु उत्तरे चामलकीफलम् ॥१२॥
मृत्तिकां पश्चिमे दद्याद्दक्षिणे भस्मभूतयः ।
नैरृते त्वगुरुं दद्याच्छिखामन्त्रेण मन्त्रवित् ।
वायव्यां सर्षपं दद्यात कवचेन वृषध्वज ! ॥१३॥

गृहं संवेष्ट्य सूत्रेण दद्याद्गन्धपवित्रकम्।
होमं कृत्वाग्नये दत्त्वा दद्याद् भूतबलिं तथा ॥१४॥
आमन्त्रितोऽसि देवेश! गणैः सार्द्धं महेश्वर!।
प्रातस्त्वां पूजयिष्यामि अत्र सन्निहितो भव ॥१५॥
निमन्त्र्यानेन तिष्ठेत् तु कुर्वन् गीतादिकं निशि।
मन्त्रितानि पवित्राणि स्थापयेद्देवपार्श्वतः ॥१६॥
स्नात्वादित्यं चतुर्दश्यां प्राक् रुद्रञ्च प्रपूजयेत्।
ललाटस्थं विश्वरूपं ध्यात्वात्मानं प्रपूजयेत् ॥१७॥
अस्त्रेण प्रोक्षितान्येवं हृदयेनार्चितान्यथ।
संहितामन्त्रितान्येव धूपितानि समर्पयेत् ॥१८॥
शिवतत्त्वात्मकं चादौ विद्यातत्त्वात्मकं ततः।
आत्मतत्त्वात्मकं पश्चाद्देवकाख्यं ततोऽर्चयेत्।
ओं हौं शिवतत्त्वाय नमः। ओं हीं विद्यातत्त्वाय नमः।
ओं हां आत्मतत्त्वाय नमः ॥१९॥
ओं हां हीं हुं क्षौं सर्वतत्त्वाय नमः।
ओं कालात्मना त्वया देव! यद् दृष्टं मामके विधौ।
कृतं क्लिष्टं समुत्सृष्टं हुतं गुप्तञ्च यत् कृतम्।
सर्वात्मनात्मना शम्भो! पवित्रेण त्वदिच्छया।
ओं पूरय पूरय मखव्रतं तन्नियमेश्वराय सर्वतत्त्वात्मकाय सर्वकारणपालिताय ओं हां हीं हुं हैं हौं शिवाय नमः ॥ २० ॥
पूर्वैरनेन यो दद्यात् पवित्राणां चतुष्टयम्।
दत्त्वा वस्त्रैः पवित्रञ्च गुरवे दक्षिणां दिशेत्।
बलिं दत्त्वा द्विजान् भोज्य चण्डं प्रार्च्य विसर्जयेत् ॥२१॥
इति गारुडे महापुराणे द्विचत्वारिंशोऽध्यायः।

त्रिचत्वारिंशोऽध्यायः।

हरिरुवाच। पवित्रारोपणं वक्ष्ये भुक्तिमुक्तिप्रदं हरे!।

पुरा देवासुरे युद्धे ब्रह्माद्याः शरणं ययुः।
विष्णुश्च तेषां देवानां ध्वजं ग्रैवेयकं ददौ॥ १॥
एतौ दृष्ट्वा विजघ्नन्ति दानवानब्रवीद्धरिः।
विष्णूक्तो ह्यब्रवीन्नागो वासुकेरनुजस्तदा॥ २॥
वृणीत च पवित्राख्यं वरश्चेदं वृषध्वज!।
ग्रैवेयं हरिदत्तन्तु मन्नाम्ना ख्यातिमेष्यति।
इत्युक्ते तेन देवांस्तान्नाम्ना च तद्वरं ददौ॥ ३॥
प्रावृट्काले तु ये मर्त्त्या नार्चिष्यन्ति पवित्रकैः।
तेषां सांवत्सरी पूजा विफला च भविष्यति।
तस्मात् सर्वेषु देवेषु पवित्रारोहणं क्रमात्॥ ४॥
प्रतिपत् पौर्णमास्यान्ता यस्य या तिथिरुच्यते।
द्वादश्यां विष्णवे कार्य्यं शुक्ले कृष्णेऽथवा हर!॥ ५॥
व्यतीपातेऽयने चैव चन्द्रसूर्य्यग्रहे शिव!।
विष्णवे वृद्धिकार्य्ये च गुरोरागमने तथा।
नित्यं पवित्रमुद्दिष्टं प्रावृट्काले त्ववश्यकम्॥ ६॥
कौषेयं पट्टसूत्रं वा कार्पासं क्षौममेव वा।
कुशसूत्रं द्विजानां स्याद्राज्ञां कौषेयपट्टकम्॥ ७॥
वैश्यानाञ्चौर्णकं क्षौमं शूद्राणां नववल्कजम्।
कार्पासं पद्मजञ्चैव सर्वेषां शस्तमीश्वर!॥ ८॥
ब्राह्मण्या कर्त्तितं सूत्रं त्रिगुणं त्रिगुणीकृतम्।
ओंकारोऽथ शिवः सोमो ह्यग्निर्ब्रह्मा फणी रविः॥ ९॥
विघ्नेशो विष्णुरित्येते स्थितास्तन्तुषु देवताः।
ब्रह्मा विष्णुश्च रुद्रश्च त्रिसूत्रे देवताः स्मृताः॥ १०॥

सौवर्णे राजते ताम्रे वैणवे मृण्मये न्यसेत् ।
अङ्गुष्ठेन चतुःषष्टिः श्रेष्ठं मध्यं तदर्द्धतः ॥ ११ ॥
तदर्द्धा तु कनिष्ठा स्यात् सूत्रमष्टोत्तरं शतम् ।
उत्तमं मध्यमञ्चैव कन्यसं पूर्ववत् क्रमात् ॥ १२ ॥
उत्तमोऽङ्गुष्ठमानेन मध्यमो मध्यमेन तु ।
कन्यसे च कनिष्ठेन अङ्गुल्या ग्रन्थयः स्मृताः ।
विमाने स्थण्डिले चैव एतत् सामान्यलक्षणम् ॥ १३ ॥
शिवोद्धतं पवित्रन्तु प्रतिमायाञ्च कारयेत् ।
स्तनाभिरूरुमानेन जानुभ्यामवलम्बिनी ॥ १४ ॥
अष्टोत्तरसहस्रेण चत्वारो ग्रन्थयः स्मृताः ।
षट्त्रिंशञ्च चतुर्विंश द्वादश ग्रन्थयोऽथवा ॥ १५ ॥
उत्तमादिषु विज्ञेयाः पर्वभिर्वा पवित्रकम् ।
चर्चितं कुङ्कुमेनैव हरिद्राचन्दनेन वा ॥ १६ ॥
सोपवासः पवित्रन्तु पात्रस्थमधिवासयेत् ।
अश्वत्थपत्रपुटके अष्टदिक्षु निवेशितम् ॥ १७ ॥
दण्डकाष्ठं कुशाग्रञ्च पूर्वे सङ्कर्षणेन तु ।
रोचनाकुङ्कुमेनैव प्रद्युम्नेन तु दक्षिणे ॥ १८ ॥
युद्धार्थी फलसिद्ध्यर्थमनिरुद्धेन पश्चिमे ।
चन्दनं नीलयुक्तञ्च तिलभस्माक्षतं तथा ।
आग्नेयादिषु कोणेषु श्रियादीनां क्रमान्न्यसेत् ॥ १९ ॥
पवित्रं वासुदेवेन अभिमन्त्र्य सकृत् सकृत् ।
हुत्वा पुनः प्रपूज्याथ वस्त्रेणाच्छाद्य यत्नतः ॥ २० ॥
देवस्य पुरतः स्थाप्यं प्रतिमामण्डलस्य वा ।
पश्चिमे दक्षिणे चैव उत्तरे पूर्ववत् क्रमात् ॥ २१ ॥
ब्राह्मणादींश्च संस्थाप्य कलसञ्चाथ पूजयेत् ।
[illegible] कृत्वा नैवेद्यञ्च समर्पयेत ॥ २२ ॥

अधिवास्य पवित्रन्तु त्रिसूत्रेण नवेन वा।
वेदिकां वेष्टयित्वा तु आत्मानं कलसं युतम्॥ २३॥
अग्निकुण्डं विमानञ्च मण्डपं गृहमेव च।
सूत्रमेकन्तु संगृह्य दद्याद् देवस्य मूर्धनि॥ २४॥
दत्त्वा पठेदिमं मन्त्रं पूजयित्वा महेश्वरम्।
आवाहितोऽसि देवेश! पूजार्थं परमेश्वर!।
तत् प्रभातेऽर्चयिष्यामि सामग्र्याः सन्निधीभव॥ २५॥
एकरात्रं त्रिरात्रं वा अधिवास्य पवित्रकम्।
रात्रौ जागरणं कृत्वा प्रातः संपूज्य केशवम्॥ २६॥
आरोपयेत् क्रमेणैव ज्येष्ठमध्यकनीयसम्।
धूपयित्वा पवित्रन्तु मन्त्रेणैवाभिमन्त्रयेत्॥ २७॥
प्रजप्तग्रन्थिकञ्चैव पूजयेत् कुसुमादिभिः।
गायत्र्या चार्चितं तेन देवं संपूज्य दापयेत्॥ १८॥
मम पुत्रकलत्राद्यैः सूत्रपुच्छन्तु धारयेत्।
विशुद्धग्रन्थिकं रम्यं महापातकनाशनम्।
सर्वपापक्षयं देव! तवाग्रे धारयाम्यहम्॥ २९॥
एवं धूपादिनाभ्यर्च्य मध्यमादीन् समर्पयेत्।
पवित्रं वैष्णवं तेजः सर्वपातकनाशनम्।
धर्मकामार्थसिद्ध्यर्थं स्वकण्ठे धारयाम्यहम्॥ ३०॥
वनमालां समभ्यर्च्य स्वेन मन्त्रेण दापयेत्।
नैवेद्यं विविधं दत्त्वा कुसुमादेर्बलिं हरेत्॥ ३१॥
अग्निं सन्तर्प्य तत्रापि द्वादशाङ्गुलमानतः।
अष्टोत्तरशतेनैव दद्यादेकपवित्रकम्॥ ३२॥
आदौ दत्त्वार्घ्यमादित्ये तत्र चैकं पवित्रकम्।
विष्वक्सेनं ततः प्रार्च्य गुरुमर्घ्यादिभिर्हर!।
देवस्याग्रे पठेन्मन्त्रं कृताञ्जलिपुटस्थितः॥ ३३॥

ज्ञानतोऽज्ञानतो वापि पूजनादि कृतं मया ।
तत् सर्वं पूर्णमेवास्तु त्वत्प्रसादात् सुरेश्वर ! ॥ ३४ ॥
मणिविद्रुममालाभिर्मन्दारकुसुमादिभिः ।
इयं सांवत्सरी पूजा तवास्तु गरुड़ध्वज ! ॥ ३५ ॥
वनमाला यथा देव ! कौस्तुभं सततं हृदि ।
तद्वत् पवित्रं तन्तूनां मालां त्वं हृदये धर ॥ ३६ ॥
एवं प्रार्थ्य द्विजान् भोज्य दत्त्वा तेभ्यश्च दक्षिणाम् ।
विसर्जयेत् तु तेनैव सायाह्ने त्वपरेऽहनि ॥ ३७ ॥
सांवत्सरीमिमां पूजां सम्पाद्य विधिवन्मया ।
व्रज पवित्रकेदानीं विष्णुलोकं विसर्जितः ॥ ३८ ॥

इति गारुडे महापुराणे त्रिचत्वारिंशोऽध्यायः ।

चतुश्चत्वारिंशोऽध्यायः ।

हरिरुवाच । पूजयित्वा पवित्राद्यैर्ब्रह्म ध्यात्वा हरिर्भवेत् ।
ब्रह्मध्यानं प्रवक्ष्यामि मायायन्त्रप्रमर्दकम् ॥ १ ॥
यच्छेद्वाङ्मनसा प्राज्ञस्तं यजेत् ज्ञानमात्मनि ।
ज्ञानं महति संयच्छेद् य इच्छेद् ज्ञानमात्मनि ॥ २ ॥
देहेन्द्रियमनोबुद्धिप्राणाहङ्कारवर्जितम् ।
वर्जितं भूततन्मात्रैर्गुणजन्माशनादिभिः ॥ ३ ॥
स्वप्रकाशं निराकारं सदानन्दमनादि यत् ।
नित्यं शुद्धं बुद्धमुक्तं सत्यमानन्दमद्वयम् ॥ ४ ॥
तुरीयमक्षरं ब्रह्म अहमस्मि परं पदम् ।
अहं ब्रह्मेत्यवस्थानं समाधिरपि गीयते ॥ ५ ॥
आत्मानं रथिनं विद्धि शरीरं रथमेव तु ।
इन्द्रियाणि हयानाहुर्विषयास्तेषु गोचराः ॥ ६ ॥
आत्मेन्द्रियमनोयुक्तो भोक्तेत्याहुर्मनीषिणः ।

यस्तु विज्ञानवान् भवेत् युक्तेन मनसा सदा।
स तु तत्पदमाप्नोति स हि भूयो न जायते ॥ ७ ॥
विज्ञानसारथिर्यस्य मनःप्रग्रहवान्नरः।
स्वधून्याः पारमाप्नोति तद्विष्णोः परमं पदम् ॥ ८ ॥
अहिंसादि यमः प्रोक्तः शौचादि नियमः स्मृतः।
पद्माद्युक्तं आसनञ्च प्राणायामो मरुज्जयः ॥ ९ ॥
प्रत्याहारो जयः प्रोक्तो ध्यानमीश्वरचिन्तनम्।
मनोधृतिर्धारणा स्यात् समाधिर्ब्रह्मणि स्थितिः ॥ १० ॥
अमूर्त्तौ चेत् ऋणी स्यात् तु ततो मूर्त्तिं विचिन्तयेत्।
हृत्पद्मकर्णिकामध्ये शङ्खचक्रगदाधरः ॥ ११ ॥
श्रीवत्सकौस्तुभयुतो वनमालाश्रिया युतः।
नित्यः शुद्धो बुद्धियुक्तः सत्यानन्दाद्वयः परः ॥ १२ ॥
आत्माहं परमं ब्रह्म परमज्योतिरेव तु।
चतुर्विंशतिमूर्त्तिः स शालग्रामशिलास्थितः ॥ १३ ॥
द्वारकादिशिलासंस्थो ध्येयः पूज्योऽपि वा हरिः।
मनसोऽभीप्सितं प्राप्य देवो वैमानिको भवेत्।
निष्कामो मुक्तिमाप्नोति मूर्त्तिं ध्यायन् स्तुवन् जपन् ॥१४॥

इति गारुडे महापुराणे चतुश्चत्वारिंशोऽध्यायः।

पञ्चचत्वारिंशोऽध्यायः।

हरिरुवाच। प्रसङ्गात् कथयिष्यामि शालग्रामस्य लक्षणम्।
शालग्रामशिलास्पर्शात् कोटिजन्माघनाशनम् ॥ १ ॥
शङ्खचक्रगदापद्मी केशवाख्यो गदाधरः।
साब्जकौमोदकीचक्रशङ्खी नारायणो विभुः ॥ २ ॥
सचक्रशङ्खाब्जगदो माधवः श्रीगदाधरः।
गदाब्जशङ्खचक्री वा गोविन्दोऽर्च्यो गदाधरः ॥ ३ ॥

पद्मशङ्खारिगदिने विष्णुरूपाय ते नमः।
सशङ्खाब्जगदाचक्रमधुसूदनमूर्त्तये ॥ ४ ॥
नमो गदारिशङ्खाब्जमूर्त्तिने विक्रमाय च।
सारिकौमोदकीपद्मशङ्खवामनमूर्त्तये ॥ ५ ॥
चक्राब्जशङ्खगदिने नमः श्रीधरमूर्त्तये।
हृषीकेशायाब्जगदाशङ्खिने चक्रिणे नमः ॥ ६ ॥
साब्जचक्रगदाशङ्खपद्मनाभस्वरूपिणे।
दामोदरशङ्खचक्रगदापद्मिन्नमोनमः ॥ ७ ॥
सारिशङ्खगदाब्जाय वासुदेवाय वै नमः।
शङ्खाब्जचक्रगदिने नमः सङ्कर्षणाय च ॥ ८ ॥
सुशङ्खसुगदाब्जारिधृते प्रद्युम्नमूर्त्तये।
नमोऽनिरुद्धाय गदाशङ्खाब्जारिविधारिणे ॥ ९ ॥
साब्जशङ्खगदाचक्रपुरुषोत्तममूर्त्तये।
नमोऽधोऽक्षजरूपाय गदाशङ्खारिपद्मिने ॥१०॥
नृसिंहमूर्त्तये पद्मगदाशङ्खारिधारिणे।
पद्मारिशङ्खगदिने नमोऽस्त्वच्युतमूर्त्तये ॥११॥
सशङ्खचक्राब्जगदं जनार्दनमिहानये।
उपेन्द्रं सगदं सारिं पद्मशङ्खिन्नमो नमः ॥१२॥
सुचक्राब्जगदाशङ्खयुक्ताय हरिमूर्त्तये।
सगदाब्जारिशङ्खाय नमः श्रीकृष्णमूर्त्तये ॥१३॥
शालग्रामशिलाद्वारगतलग्नद्विचक्रधृक्।
शुक्लाभो वासुदेवाख्यः सोऽव्याद्वः श्रीगदाधरः ॥१४॥
लग्नद्विचक्रो रक्ताभः पूर्वभागन्तु पद्मभृत्।
सङ्कर्षणोऽथ प्रद्युम्नः सूक्ष्मचक्रस्तु पीतकः ॥१५॥
सदीर्घः सशिरश्छिद्रो योऽनिरुद्धस्तु वर्तुलः।
नीलो ... त्रिरेखश्च ... नारायणोऽसितः ॥१६॥

मध्ये गदाकृतीरेखा नाभिचक्रो महोन्नतः।
पृथुवक्त्रो नृसिंहो वः कपिलोऽव्यात्त्रिविन्दुकः ॥१७॥
अथवा पञ्चविन्दुस्तत् पूजनं ब्रह्मचारिणः।
वराहशक्तिलिङ्गोऽव्याद्विषमद्वयचक्रकः ॥ १८ ॥
नीलस्त्रिरेखः स्थूलोऽथ कूर्ममूर्त्तिः स विन्दुमान्।
कृष्णः स वर्त्तुलावर्त्तः पातु वो नतपृष्ठकः ॥ १९ ॥
श्रीधरः पञ्चरेखोऽव्याद्वनमाली गदाङ्कितः।
वामनो वर्त्तुलो ह्रस्वो वामचक्रः सुरेश्वरः ॥ २० ॥
नानावर्णोऽनेकमूर्त्तिर्नागभोगी त्वनन्तकः।
स्थूलो दामोदरो नीलो मध्ये चक्रः सुनीलकः ॥ २१ ॥
सङ्कीर्णद्वारको वाव्यादथ ब्रह्मा सुलोहितः।
सदीर्घरेखः शुषिर एकचक्राम्बुजः पृथुः ॥ २२ ॥
पृथुच्छिद्रः स्थूलचक्रः कृष्णो विन्दुश्च विन्दुमत्।
हयग्रीवोऽङ्कुशाकारः पञ्चरेखः सकौस्तुभः ॥ २३ ॥
वैकुण्ठो मणिरत्नाभ एकचक्राम्बुजोऽसितः।
मत्स्यो दीर्घोऽम्बुजाकारो द्वाररेखश्च पातु वः ॥ २४ ॥
रामचक्रो दक्षरेखः श्यामो वोऽव्यात्त्रिविक्रमः।
शालग्रामे द्वारकायां स्थिताय गदिने नमः ॥ २५ ॥
एकद्वारं चतुश्चक्रं वनमालाविभूषितम्।
स्वर्णरेखासमायुक्तं गोष्पदेन विराजितम्।
कदम्बकुसुमाकारं लक्ष्मीनारायणोऽवतु ॥ २६ ॥
एकेन लक्षितो योऽव्याद्गदाधारी सुदर्शनः।
लक्ष्मीनारायणो द्वाभ्यां त्रिभिर्मूर्त्तेस्त्रिविक्रमः ॥ २७ ॥
चतुर्भिश्च चतुर्व्यूहो वासुदेवश्च पञ्चभिः।
प्रद्युम्नः षड्भिरेव स्यात् सङ्कर्षण इतस्ततः ॥ २८ ॥
पुरुषोत्तमोऽष्टाभिः स्यान्नवव्यूहो नवाङ्कितः।

दशावतारो दशभिरनिरुद्धोऽवतादथ ॥ २९ ॥
द्वादशात्मा द्वादशभिरत ऊर्द्ध्वमनन्तकः ।
विष्णोर्मूर्त्तिमयं स्तोत्रं यः पठेत् स दिवं व्रजेत् ॥ ३० ॥
ब्रह्मा चतुर्मुखो दण्डी कमण्डलुयुगान्वितः ।
महेश्वरः पञ्चवक्त्रो दशबाहुर्वृषध्वजः ॥ ३१ ॥
यथायुधस्तथा गौरी चण्डिका च सरस्वती ।
महालक्ष्मीर्मातरश्च पद्महस्तो दिवाकरः ॥ ३२ ॥
गजास्यश्च गणः स्कन्दः षण्मुखोऽनेकधागुणाः ।
एतेऽर्चिताः स्थापिताश्च प्रासादे वास्तुपूजिते ।
धर्मार्थकाममोक्षाद्याः प्राप्यन्ते पुरुषेण च ॥ ३३ ॥
इति गारुडे महापुराणे वासुदेवमूर्त्तयः पञ्चचत्वारिंशोऽध्यायः ।

षट्चत्वारिंशोऽध्यायः ।

हरिरुवाच । वास्तु संक्षेपतो वक्ष्ये गृहादौ विघ्ननाशनम् ।
ईशानकोणादारभ्य ह्येकाशीतिपदे यजेत् ॥ १ ॥
ईशाने च शिरः पादौ नैर्ऋतेऽग्न्यनिले करौ ।
आवासवासवेश्मादौ पुरे ग्रामे वणिक्पथे ॥ २ ॥
प्रासादारामदुर्गेषु देवालयमठेषु च ।
द्वाविंशत् तु सुरान् बाह्ये तदन्तश्च त्रयोदश ॥ ३ ॥
ईशश्चैवाथ पर्जन्यो जयन्तः कुलिशायुधः ।
सूर्य्यः सत्यो भृगुश्चैव आकाशो वायुरेव च ॥ ४ ॥
पूषा च वितथश्चैव ग्रहक्षेत्रयमावुभौ ।
गन्धर्वो भृगुराजस्तु मृगः पितृगणस्तथा ॥ ५ ॥
दौवारिकोऽथ सुग्रीवः पुष्पदन्तो गणाधिपः ।
असुरः शेषपादौ च रोगोऽहिर्मुख्य एव च ॥ ६ ॥
[illegible]

वैहिद्राविं शद्देवे तु तदन्तश्चतुरः शृणु ॥ ७ ॥
ईशानादिचतुष्कोणसंस्थितान् पूजयेद् बुधः।
आपश्चैवाथ सावित्रो जयो रुद्रस्तथैव च॥ ८ ॥
मध्ये नवपदे ब्रह्मा तस्याष्टौ च समीपगान्।
देवानेकोत्तरानेतान् पूर्वादौ नामतः शृणु ॥ ९ ॥
अर्य्यमा सविता चैव विवस्वान् विबुधाधिपः।
मित्रोऽथ राजयक्ष्मा च तथा पृथ्वीधरः क्रमात्।
अष्टमश्चापवत्सश्च परितो ब्रह्मणः स्मृताः ॥ १० ॥
ईशानकोणादारभ्य दुर्गं च वंश उच्यते।
आग्नेयकोणादारभ्य वंशो भवति दुर्द्धरः ॥११॥
अदितिं हिमवन्तञ्च जयन्तञ्च इदं त्रयम्।
नायिका कलिका नाम शक्राद्गन्धर्वगाः पुनः।
वास्तुदेवान् पूजयित्वा गृहप्रासादकृद्भवेत् ॥१२॥
सुरेज्यः पुरतः कार्य्योदिश्याग्नेय्यां महानसम्।
कपिनिर्गमणे येन पूर्वतः सत्रमण्डपम् ॥१३॥
गन्धपुष्पगृहं कार्य्यमैशान्यां पट्टसंयुतम्।
भाण्डागारञ्च कौवेर्य्यां गोष्ठागारञ्च वायवे ॥१४॥
उदगाश्रयं वारुण्यां वातायनसमन्वितम्।
समित्कुशेन्धनस्थानमायुधामाञ्च नैर्ऋते ॥१५॥
अभ्यागतालयं रम्यं सशय्यासनपादुकम्।
तोयाग्निदीपसद्भृत्यैर्युक्तं दक्षिणतो भवेत् ॥१६॥
गृहान्तराणि सर्वाणि सजलैः कदलीगृहैः।
पञ्चवर्णैश्च कुसुमैः शोभितानि प्रकल्पयेत् ॥१७॥
प्राकारन्तद्बहिर्दद्यात् पञ्चहस्तप्रमाणतः।
एवं विष्ण्वाश्रमं कुर्य्याद्वनैश्चोपवनैर्युतम् ॥१८॥
चतुःषष्टिपदो वास्तुः प्रासादादौ प्रपूजितः।

मध्ये चतुष्पदो ब्रह्मा द्विपदास्त्वर्य्यमादयः ॥१९॥
कर्णे चैवाथ शिख्याद्यास्तथा देवाः प्रकीर्त्तिताः।
तेभ्यो ह्युभयतः सार्द्धादन्येऽपि द्विपदाः सुराः।
चतुःषष्टिपदा देवा इत्येव परिकीर्त्तिताः ॥२०॥
चरकी च विदारी च पूतना पापराक्षसी।
ईशानाद्यास्ततो वाह्ये देवाद्या हेतुकादयः ॥ २१ ॥
हेतुकस्त्रिपुरान्तश्च अग्निवेतालकौ यमः।
अग्निजिह्वः कालकश्च करालो ह्येकपादकः ॥ २२ ॥
ऐशान्यां भीमरूपस्तु पाताले प्रेतनायकः।
आकाशे गन्धमाली स्यात् क्षेत्रपालांस्ततो यजेत् ॥ २३ ॥
विस्ताराभिहतं दैर्घ्यं राशिं वास्तोस्तु कारयेत्।
कृत्वा च वसुभिर्भागं शेषञ्चैवायमादिशेत् ॥ २४ ॥
पुनर्गुणितमष्टाभिर्ऋक्षभागन्तु भाजयेत्।
यच्छेषं तद्भवेदृक्षं भागैर्हृत्वा व्ययं भवेत् ॥ २५ ॥
ऋक्षं चतुर्गुणं कृत्वा नवभिर्भागहारितम्।
शेषमंशं विजानीयाद् देवलस्य मतं यथा ॥ २६ ॥
अष्टाभिर्गुणितं पिण्डं षष्टिभिर्भागहारितम्।
यच्छेषं तद्भवेज्जीवं मरणं भूतहारितम् ॥ २७ ॥
वास्तुक्रोड़े गृहं कुर्य्यान्न पृष्ठे मानवः सदा।
वामपार्श्वेन स्वपिति नात्र कार्य्या विचारणा ॥ २८ ॥
सिंहकन्यातुलायाञ्च द्वारं शुद्धेदथोत्तरम्।
एवञ्च वृश्चिकादौ स्यात् पूर्वदक्षिणपश्चिमम् ॥२९॥
द्वारं दीर्घार्द्धविस्तारं द्वाराण्यष्टौ स्मृतानि च ॥३०॥
स्वतल्पे श्रवनीचत्वं सर्पेण सूत्रभाजनम्।
पुत्रहीनन्तु रौद्रेण वीर्य्यघ्नं दक्षिणे तथा ॥३१॥

धनदे नृपपीड़ादं बन्धनं रोगदं जले ॥२२॥
नृपभीतिर्मृतापत्यं धनपत्यञ्च वैरिदम् ।
अर्थदे चार्थहानिश्च दोषदं पुत्रमृत्युदम् ।
द्वाराण्युत्तरसंज्ञानि पूर्वद्वाराणि वच्म्यहम् ॥२३॥
अग्निभीतिर्बहुकन्या धनसम्मानकं पदम् ।
राजघ्नं रोगदं पूर्वं फलतो द्वारमीरितम् ॥ २४ ॥
ईशानादौ भवेत् पूर्वमाग्नेयादौ तु दक्षिणम् ।
नैर्ऋत्यादौ पश्चिमं स्याद्वायव्यादौ तु चोत्तरम् ।
अष्टभागे कृते भागे द्वाराणाञ्च फलाफलम् ॥ २५ ॥
अश्वत्थप्लक्षन्यग्रोधाः पूर्वादौ स्यादुडुम्बरः ।
गृहस्य शोभनः प्रोक्त ईशाने चैव शाल्मलिः ।
पूजितो विघ्नहारी स्यात् प्रासादस्य गृहस्य च ॥ २६ ॥

इति महापुराणे गारुड़े वास्तुमानलक्षणं
षट्चत्वारिंशोऽध्यायः ।

सप्तचत्वारिंशोऽध्यायः ।

सूत उवाच । प्रासादानां लक्षणञ्च वक्ष्ये शौनक ! तच्छृणु ।
चतुःषष्टिपदं कृत्वा दिग्विदिक्षूपलक्षितम् ॥ १ ॥
चतुष्कोणं चतुर्भिश्च द्वाराणि सूर्य्यसंख्यया ।
चत्वारिंशाष्टभिश्चैव भित्तीनां कल्पना भवेत् ॥ २ ॥
ऊर्द्धक्षेत्रसमा जङ्घा तदूर्द्धं द्विगुणं भवेत् ।
गर्भविस्तारविस्तीर्णा शुकाङ्घ्रिश्च विधीयते ॥ ३ ॥
तत्त्रिभागेन कर्त्तव्यः पञ्चभागेन वा पुनः ।
निर्गमस्तु शुकाङ्घ्रेश्च उच्छ्रायः शिखरार्द्धगः ॥ ४ ॥
चतुर्द्धा शिखरं कृत्वा त्रिभागे वेदिबन्धनम् ।
चतुर्थे पुनरस्यैव कण्ठमामलसाधनम् ॥ ५ ॥

अथवापि समं वास्तु कृत्वा षोड़शभागिकम्।
तस्य मध्ये चतुर्भागमादौ गर्भन्तु कारयेत्॥ ६॥
भागद्वादशिकां भित्तिं ततश्च परिकल्पयेत्।
चतुर्भागेन भित्तीनामुच्छ्रायः स्यात् प्रमाणतः॥ ७॥
द्विगुणः शिखरोच्छ्रायो भित्त्युच्छ्रायाच्च मानतः।
शिखरार्द्धस्य चार्द्धेन विधेयास्तु प्रदक्षिणाः॥ ८॥
चतुर्दिक्षु तथा ज्ञेयो निर्गमस्तु तथा बुधैः।
पञ्चभागेन संभज्य गर्भमानं विचक्षणः॥ ९॥
भागमेकं गृहीत्वा तु निर्गमं कल्पयेत् पुनः।
गर्भसूत्रसमो भागादग्रतो मुखमण्डपः।
एतत् सामान्यमुद्दिष्टं प्रासादस्य हि लक्षणम्॥ १०॥
लिङ्गमानमथो वक्ष्ये पीठो लिङ्गसमो भवेत्।
द्विगुणेन भवेद् गर्भः समन्ताच्छौनक! ध्रुवम्।
तद्विधा च भवेद् भित्तिर्जङ्घा तद्विस्तरार्द्धगा॥ ११॥
द्विगुणं शिखरं प्रोक्तं जङ्घायाश्चैव शौनक!।
पीठगर्भावरं कार्यं तन्मानेन शुकाङ्घ्रिकाम्॥ १२॥
निर्गमस्तु समाख्यातः शेषं पूर्ववदेव तु।
लिङ्गमानः स्मृतो ह्येष द्वारमानमथोच्यते॥ १३॥
कराग्रं वेदवत् कृत्वा द्वारं भागाष्टमं भवेत्।
विस्तरेण समाख्यातं द्विगुणं स्वेच्छया भवेत्॥ १४॥
द्वारवत् पीठमध्ये तु शेषं शुषिरकं भवेत्।
पादिकं शेषिकं भित्तिर्द्वारार्द्धेन परिग्रहात्॥ १५॥
तद्विस्तारसमा जङ्घा शिखरं द्विगुणं भवेत्।
शुकाङ्घ्रिः पूर्ववज्ज्ञेया निर्गमोच्छ्रायकं भवेत्।
उक्तं मण्डपमानन्तु स्वरूपं चापरं वद॥ १६॥
[illegible]

इत्थं कृतेन मानेन वाह्यभागविनिर्गतम् ॥ १७ ॥
नेमिः पादेन विस्तीर्णा प्रासादस्य समन्ततः।
गर्भन्तु द्विगुणं कुर्य्यान्नेम्या मानं भवेदिह।
स एव भित्तेरुत्सेधो शिखरो द्विगुणो मतः ॥१८ ॥
प्रासादानाञ्च वक्ष्यामि मानं योनिञ्च मानतः।
वैराजः पुष्पकाख्यश्च कैलासो मालिकाह्वयः।
त्रिपिष्टपञ्च पञ्चैते प्रासादाः सर्वयोनयः ॥ १९ ॥
प्रथमश्चतुरस्रो हि द्वितीयस्तु तदायतः।
वृत्तो वृत्तायतश्चान्योऽष्टास्रश्चेह च पञ्चमः ॥ २० ॥
एतेभ्य एव सम्भूताः प्रासादाः सुमनोहराः।
सर्वप्रकृतिभूतेभ्यश्चत्वारिंशच्च एव च ॥ २१ ॥
मेरुश्च मन्दरश्चैव विमानश्च तथापरः।
भद्रकः सर्वतोभद्रो रुचको नन्दनस्तथा ॥ २२ ॥
नन्दिवर्द्धनसंज्ञश्च श्रीवत्सश्च नवेत्यमी।
चतुरस्राः समुद्भूता वैराजादिति गम्यताम् ॥ २३ ॥
वड़भी गृहराजश्च शालागृहञ्च मन्दिरम्।
विमानञ्च तथा ब्रह्ममन्दिरं भवनं तथा।
उत्तम्भं शिविकावेश्म नवैते पुष्पकोद्भवाः ॥ २४ ॥
बलयो दुन्दुभिः पद्मो महापद्मस्तथापरः।
मुकुली चास्य उष्णीषी शङ्खश्च कलसस्तथा।
गुवावृक्षस्तथान्यश्च वृत्ताः कैलाससम्भवाः ॥ २५ ॥
गजोऽथ वृषभो हंसो गरुड़ः सिंहनामकः।
भूमुखो भूधरश्चैव श्रीजयः पृथिवीधरः।
वृत्तायताः समुद्भूता नवैते मालकाह्वयात् ॥ २६ ॥
वज्रं चक्रं तथान्यच्च मुष्टिकं बभ्रुसंज्ञितम्।
वक्रः स्वस्तिकखड्गौ च गदा श्रीवृक्ष एव च।

विजयो नामतः श्वेतस्त्रिपिष्टिपसमुद्भवाः ॥ २७ ॥
त्रिकोणं पद्ममर्द्धेन्दुश्चतुष्कोणं द्विरष्टकम् ।
यत्र तत्र विधातव्यं संस्थानं मण्डपस्य तु ॥ २८ ॥
राज्यञ्च विभवश्चैव ह्यायुर्वर्द्धनमेव च ।
पुत्रलाभः स्त्रियः पुष्टिस्त्रिकोणादिक्रमाद्भवेत् ॥ २९ ॥
कुर्य्याद् ध्वजादिकं ख्याता द्वारि गर्भगृहं तथा ।
मण्डपः समसंख्याभिर्गुणितः सूत्रतस्तथा ॥ ३० ॥
मण्डपस्य चतुर्थांशाद्भद्रः कार्य्यो विजानता ।
सार्द्धगवाक्षकोपेतो निर्गवाक्षोऽथवा भवेत् ॥ ३१ ॥
सार्द्धभित्तिप्रमाणेन भित्तिमानेन वा पुनः ।
भित्तेर्द्वैगुण्यतो वापि कर्त्तव्या मण्डपाः क्वचित् ॥ ३२ ॥
प्रासादे मञ्जरी कार्य्या चित्रा विषमभूमिका ।
परिमाणविरोधेन रेखा वैषम्यभूषिता ॥ ३३ ॥
आधारस्तु चतुर्द्वारश्चतुर्मण्डपशोभितः ।
शतशृङ्गसमायुक्तो मेरुः प्रासाद उत्तमः ॥ ३४ ॥
मण्डपास्तस्य कर्त्तव्या भद्रैस्त्रिभिरलङ्कृताः ।
गठनाकारमानानां भिन्नाङ्गिन्ना भवन्ति ते ॥ ३५ ॥
कियन्तो येषु चाधारा निराधाराश्च केचन ।
प्रतिच्छन्दकभेदेन प्रासादाः सम्भवन्ति ते ॥ ३६ ॥
अन्यान्यसंस्कारात्तेषां गठनानामभेदतः ।
देवतानां विशेषाय प्रासादा बहवः स्मृताः ॥ ३७ ॥
प्रासादे नियमो नास्ति देवतानां स्वयम्भुवाम् ।
तानेव देवतानाञ्च पूर्वमानेन कारयेत् ॥ ३८ ॥
चतुरस्रायतास्तत्र चतुष्कोणसमन्विताः ।
चन्द्रशालान्विता कार्य्या भेरीशिखरसंयुता ॥ ३९ ॥
पुरतो वाहनानाञ्च कर्त्तव्या लघुमण्डपाः ।

नाट्यशाला च कर्त्तव्या द्वारदेशसमाश्रया ॥ ४० ॥
प्रासादे देवतानाञ्च कार्य्या दिक्षु विदिक्ष्वपि ।
द्वारपालाश्च कर्त्तव्या मुख्या गत्वा पृथक् पृथक् ॥ ४१ ॥
किञ्चिददूरतः कार्य्या मठास्तत्रोपजीविनाम् ।
प्रावृता जगती कार्य्या फलपुष्पजलान्विता ॥ ४२ ॥
प्रासादेषु सुरान् स्थाप्यान् पूजाभिः पूजयेन्नरः ।
वासुदेवः सर्व्वदेवः सर्व्वभाक् तद्गृहादिकृत् ॥ ४३ ॥

इति महापुराणे गारुड़े प्रासादकीर्त्तनं नाम
सप्तचत्वारिंशोऽध्यायः ।

अष्टचत्वारिंशोऽध्यायः ।

त उवाच । प्रतिष्ठां सर्व्वदेवानां संक्षेपेण वदाम्यहम् ।
सुतिथ्यादौ सुरम्याञ्च प्रतिष्ठां कारयेद् गुरुः ॥ १ ॥
ऋत्विग्भिः सह चाचार्य्यं वरयेन्मध्यदेशगम् ।
स्वशाखोक्तविधानेन अथवा प्रणवेन तु ॥ २ ॥
पञ्चभिर्व्बहुभिर्व्वाथ कुर्य्यात् पाद्यार्घमेव च ।
मुद्रिकाभिस्तथा वस्त्रैर्गन्धमाल्यानुलेपनैः ।
मन्त्रन्यासं गुरुः कृत्वा ततः कर्म्म समारभेत् ॥ ३ ॥
प्रासादस्याग्रतः कुर्य्यान्मण्डपं दशहस्तकम् ।
कुर्य्याद्द्वादशहस्तं वा स्तम्भैः षोड़शभिर्युतम् ।
ध्वजाष्टकैश्चतुर्हस्तां मध्ये वेदिञ्च कारयेत् ॥ ४ ॥
नदीसङ्गमतीरोत्थां वालुकां तत्र दापयेत् ।
चतुरस्रं कार्म्मुकाभं वर्त्तुलं कमलाकृतिः ॥ ५ ॥
पूर्व्वादितः समारभ्य कर्त्तव्यं कुण्डपञ्चकम् ।
अथवा चतुरस्राणि सर्व्वाण्येतानि कारयेत् ॥ ६ ॥
शान्तिकर्म्मविधानेन सर्व्वकामार्थसिद्धये ।

शिरःस्थाने तु देवस्य आचार्य्यो होममाचरेत्।
ऐशान्यां केचिदिच्छन्ति उपलिप्यावनीं शुभाम् ॥७॥
द्वाराणि चैव चत्वारि कृत्वा वै तोरणान्तिके।
न्यग्रोधोडुम्बुराश्वत्थवैल्वपालाशखादिराः ॥ ८ ॥
तोरणाः पञ्चहस्ताश्च वस्त्रपुष्पाद्यलङ्कृताः।
निखनेद्धस्तमेकैकं चत्वारश्चतुरो दिशः ॥ ९ ॥
पूर्वद्वारे मृगेन्द्रन्तु हयराजन्तु दक्षिणे।
पश्चिमे गोपतिर्नाम सुरशार्दूलमुत्तरे ॥ १० ॥
अग्निमीलेति मन्त्रेण प्रथमं पूर्वतो न्यसेत्।
इषेत्वेति च मन्त्रेण दक्षिणस्यां द्वितीयकम् ॥११॥
अग्नआयाहि मन्त्रेण पश्चिमस्यां तृतीयकम्।
शन्नोदेवीतिमन्त्रेण उत्तरस्यां चतुर्थकम् ॥१२॥
पूर्वं अम्बुदवत् कार्य्या आग्नेय्यां धूमरूपिणी।
याम्यां वै कृष्णरूपा तु नैऋत्यां श्यामला भवेत् ॥१३॥
वारुण्यां पाण्डरा ज्ञेया वायव्यां पीतवर्णिका।
उत्तरे रक्तवर्णा तु शुक्लैशी च पताकिका।
बहुरूपा तथा मध्ये इन्द्रविद्येति पूर्विका ॥१४॥
अग्निं संसुप्तिमन्त्रेण यमोनागेति दक्षिणे।
पूज्या रक्षोहनावेति पश्चिमे उत्तरेऽपि च ॥१५॥
वातइत्यभिषिच्याथ आप्यायस्वेति चोत्तरे।
तमीशानमतश्चैव विष्णुर्लोकेति मध्यमे ॥ १६ ॥
कलसौ तु ततो द्वौ द्वौ निवेश्यौ तोरणान्तिके।
वस्त्रयुग्मसमायुक्ताश्चन्दनाद्यैः स्वलङ्कृताः ॥ १७ ॥
पुष्पैर्वितानैर्बहुलैरादिवर्णाभिमन्त्रिताः।
दिक्पालाश्च ततः पूज्याः शास्त्रदृष्टेन कर्मणा ॥१८॥
त्रातारमिन्द्रमन्त्रेण अग्निर्मूर्द्धेति चापरे।

अस्मिन् हृच्च इतश्चैव प्रचारीति परा स्मृता ॥१९॥
किञ्चेदधातु आचत्वा भिन्नादेवीति सप्तमी ।
इमारुद्रेति दिक्पालान् पूजयित्वा विचक्षणः ।
होमद्रव्याणि वायव्ये कुर्य्यात् सोपस्कराणि च ॥२०॥
शङ्कान् शास्त्रोदितान् श्वेतान् नेत्राभ्यां विन्यसेद् गुरुः ।
आलोकनेन द्रव्याणि शुद्धिं यान्ति न संशयः ॥२१॥
हृदयादीनि चाङ्गानि व्याहृतिप्रणवेन च ।
अस्त्रञ्चैव समस्तानां न्यासोऽयं सर्वकामिकः ॥२२॥
अक्षतान् विष्टरञ्चैव अस्त्रेणैवाभिमन्त्रितान् ।
विष्टरेण स्पृशेद्द्रव्यान् यागमण्डपसंयुतान् ।
अक्षतान् विकिरेत् पश्चात् अस्त्रपूतान् समन्ततः ॥२३॥
शाक्रीं दिशमथारभ्य यावदीशानगोचरम् ।
अवकीर्य्याक्षतान् सर्वान् लेपयेन्मण्डपं ततः ॥२४॥
गन्धाद्यैरर्घ्यपात्रे च मन्त्रग्रामं न्यसेद् गुरुः ।
तेनार्घ्यपात्रतोयेन प्रोक्षयेद् यागमण्डपम् ॥२५॥
प्रतिष्ठा यस्य देवस्य तदाख्यं कलसं न्यसेत् ।
ऐशान्यां पूजयेद् याम्ये अस्त्रेणैव च वर्द्धनीम् ।
कलसं वर्द्धनीञ्चैव ग्रहान् वास्तोष्पतिन्तथा ॥२६॥
आसने तानि सर्वाणि प्रणवाख्यं जपेद् गुरुः ।
सूत्रग्रीवं रत्नगर्भं वस्त्रमुख्येन वेष्टितम् ।
सर्वौषधि गन्धलिप्तं पूजयेत् कलसं गुरुः ॥२७॥
देवस्तु कलसे पूज्यो वर्द्धन्या वस्त्रमुत्तमम् ।
वर्द्धन्या तु समायुक्तं कलसं भ्रामयेदनु ॥२८॥
वर्द्धनीधारया सिञ्चन्नग्रतो धारयेत्ततः ।
अभ्यर्च्य वर्द्धनीं कुम्भं स्थण्डिले देवमर्चयेत् ॥२९॥
घटञ्चावाह्य वायव्यां गणानामित्ति मन्त्रणम् ।

देवमीशानकोणे तु जपेद्वास्तुपतिं बुधः।
वास्त्वोष्पतीतिमन्त्रेण वास्तुदोषोपशान्तये ॥३०॥
कुम्भस्य पूर्वतो भूतं गणदेवं बलिं हरेत्।
पठेदिति च विद्वांश्च कुर्य्यादालम्भनं बुधः ॥३१॥
योगे योगेति मन्त्रेण संस्तरन् ज्वलनैः कुशैः।
आचार्य्य ऋत्विजैः सार्द्धं स्नानपीठे हरस्तथा ॥३२॥
विविधैर्ब्रह्मघोषैश्च पुण्याहजयमङ्गलैः।
कृत्वा ब्रह्मरथे देवं प्रतिष्ठन्ति ततो द्विजाः ॥३३॥
ऐशान्यामानयेत् पीठं मण्डपे विन्यसेद् गुरुः।
भद्रं कर्णेत्यथ स्नात्वा सूत्रबन्धनजेन तु।
संस्थाप्य लक्षणे द्वारं कुर्य्याद् दूराभिवादनैः ॥३४॥
मधुसर्पिःसमायुक्तं कांस्ये वा ताम्रभाजने।
अक्षिणी चाञ्जयेच्चास्य सुवर्णस्य शलाकया ॥३५॥
अग्निज्योतीतिमन्त्रेण नेत्रोद्घाटन्तु कारयेत्।
लक्षणे क्रियमाणे तु नाम्नैकं स्थापको वदेत् ॥३६॥
इममे गाङ्गमन्त्रेण नेत्रयोः शीतलक्रिया।
अग्निर्मूर्द्धेतिमन्त्रेण दद्याद्वल्मीकमृत्तिकाम् ॥३७॥
बिल्वोडुम्बरमश्वत्थं वटं पालाशमेव च।
यज्ञायज्ञेति मन्त्रेण दद्यात् पञ्चकषायकम् ॥३८॥
पञ्चगव्यैः स्नापयेच्च सहदेव्यादिभिस्ततः।
सहदेवी बला चैव शतमूली शतावरी ॥३९॥
कुमारी च गुडूची च सिंही व्याघ्री तथैव च।
याओषधीति मन्त्रेण स्नानमोषधिमज्जलैः।
याः फलीनीति मन्त्रेण फलस्नानं विधीयते ॥४०॥
द्रुपदादिवेति मन्त्रेण कार्य्यमुद्वर्त्तनं बुधैः।
कलशेषु च विन्यस्य उत्तरादिष्वनुक्रमात्।

रत्नानि चैव धान्यानि ओषधीं शतपुष्पिकाम् ॥४१॥
समुद्रांश्चैव विन्यस्य चतुरश्चतुरो दिशः ।
क्षीरं दधि क्षीरोदस्य घृतोदस्येति वा पुनः ॥४२॥
आप्यायस्व दधिक्राव्णो या ओषधीरितीति च ।
तेजोऽसीति च मन्त्रैश्च कुम्भश्चैवाभिमन्त्रयेत् ।
समुद्राख्यैश्चतुर्भिश्च स्नापयेत् कलसैः पुनः ॥४३॥
स्नातश्चैव सुवेशश्च धूपो देयश्च गुग्गुलुः ।
अभिषेकाय कुम्भेषु तत्तीर्थानि विन्यसेत् ॥४४॥
पृथिव्यां यानि तीर्थानि सरितः सागरास्तथा ।
या ओषधीति मन्त्रेण कुम्भश्चैवाभिमन्त्रयेत् ।
तेन तोयेन यः स्नायात् स मुच्येत् सर्वपातकैः ॥४५॥
अभिषिच्य समुद्रैश्च चार्घ्यं दद्यात्ततः पुनः ।
गन्धद्वारेति गन्धञ्च न्यासं वै वेदमन्त्रकैः ॥४६॥
स्वशास्त्रविहितैः प्रासैरिमं मन्त्रेति वस्त्रकम् ।
कविह्वावितिमन्त्रेण आनयेन्मण्डपं शुभम् ॥४७॥
शम्भवायेति मन्त्रेण शय्यायां विनिवेशयेत् ।
विश्वतश्चक्षुमन्त्रेण कुर्य्यात् सकलनिष्कलम् ॥४८॥
स्थित्वा चैव परे तत्त्वे मन्त्रन्यासन्तु कारयेत् ।
स्वशास्त्रविहितो मन्त्रो न्यासस्तस्मिंस्तथोदितः ॥४९॥
वस्त्रेणाच्छादयित्वा तु पूजनीयः स्वभावतः ।
यथाशास्त्रं निवेद्यानि पादमूले तु दापयेत् ॥५०॥
अथ प्रणवसंयुक्तं वस्त्रयुग्मेन वेष्टितम् ।
कलसं सहिरण्यञ्च शिरःस्थाने निवेदयेत् ॥५१॥
स्थित्वा कुण्डसमीपेऽथ अग्नेः स्थापनमाचरेत् ।
स्वशास्त्रविहितैर्मन्त्रैर्वेदोक्तैर्वाथवा गुरुः ॥५२॥
श्रीसूक्तं पावमानञ्च वासं दास्यं सहाजिनम् ।

वृषाकपिश्च मित्रञ्च बह्वृचः पूर्वतो जपेत् ॥५३॥
रुद्रं पुरुषसूक्तञ्च श्लोकाध्यायञ्च सुक्रियः।
ब्रह्माणं पितृमैत्रञ्च अध्वर्युर्दक्षिणे जपेत् ॥५४॥
वेदव्रतं वामदेव्यं ज्येष्ठसामरथन्तरम्।
भेरुण्डानि च सामानि छन्दोगः पश्चिमे जपेत् ॥५५॥
अथर्वशिरसश्चैव कुम्भसूक्तमथर्वणः।
नीलरुद्रांश्च मैत्रञ्च अथर्वश्चोत्तरे जपेत् ॥५६॥
कुण्डं चास्त्रेण संप्रोक्ष्य आचार्य्यस्तु विशेषतः।
ताम्रपात्रे शरावे वा यथाविभवतोऽपि वा।
जातवेदं समानीय अग्रतस्तन्निवेशयेत् ॥५७॥
अस्त्रेण ज्वालयेद्वह्निं कवचेन तु वेष्टयेत्।
अमृतीकृत्य तं पश्चान्मन्त्रैः सर्वैश्च देशिकः ॥५८॥
पात्रं गृह्य कराभ्याञ्च कुण्डं भ्राम्य ततः पुनः।
वैष्णवेन तु योगेन परं तेजस्तु निक्षिपेत् ॥५९॥
दक्षिणे स्थापयेद् ब्रह्म प्रणीताञ्चोत्तरेण तु।
साधारणेन मन्त्रेण स्वशास्त्रविहितेन वा।
दिक्षु दिक्षु ततो दद्यात् परिधिं विष्टरैः सह ॥६०॥
ब्रह्मविष्णुहरेशानाः पूज्याः साधारणेन तु।
दर्भेषु स्थापयेद्वह्निं दर्भैश्च परिवेष्टितम्।
दर्भतोयेन संस्पृष्टो मन्त्रहीनोऽपि शुध्यति ॥६१॥
प्रागग्रैरुदगग्रैश्च प्रत्यगग्रैरखण्डितैः।
विततैर्वेष्टितो वह्निः स्वयं सान्निध्यतां व्रजेत् ॥६२॥
अग्नेस्तु रक्षणार्थाय यदुक्तं कर्ममन्त्रवित्।
आचार्य्याः केचिदिच्छन्ति जातकर्मादनन्तरम् ॥६३॥
पवित्रन्तु ततः कृत्वा कुर्य्यादाज्यस्य संस्कृतिम्।
आचार्य्योऽथ निरीक्ष्यापि नीराजमभिमन्त्रितम् ॥६४॥

आज्यभागाभिघारान्तमवेक्षेताज्यसिद्धये ।
पञ्च पञ्चाहुतीर्हुत्वा आज्येन तदनन्तरम् ॥६५॥
गर्भाधानादितस्तावद् यावद् गोदानिकं भवेत् ।
स्वशास्त्रविहितैर्मन्त्रैः प्रणवेनाथ होमयेत् ॥६६॥
ततः पूर्णाहुतिं दत्त्वा पूर्णात् पूर्णमनोरथः ।
एवमुत्पादितो वह्निः सर्वकर्मसु सिद्धिदः ॥६७॥
पूजयित्वा ततो वह्निं कुण्डेषु विहरेत्तथा ।
इन्द्रादीनां स्वमन्त्रैश्च तथाहुतिशतं शतम् ॥६८॥
पूर्णाहुतिं शतस्यान्ते सर्वेषाञ्चैव होमयेत् ।
सामाहुतिमथाज्येषु होता तत्कलसे न्यसेत् ॥६९॥
देवताश्चैव मन्त्रांश्च तथैव जातवेदसम् ।
आत्मानमेकतः कृत्वा ततः पूर्णां प्रदापयेत् ॥७०॥
निष्क्रम्य वहिराचार्यो दिक्पालानां बलिं हरेत् ।
भूतानाञ्चैव देवादां नागानाञ्च प्रयोगतः ॥७१॥
तिलाश्च समिधश्चैव होमद्रव्यं द्वयं स्मृतम् ।
आज्यं तयोः सहकारि तत्प्रदानं यदङ्गयोः ॥ ७२ ॥
पुरुषसूक्तं पूर्वेणैव रुद्रञ्चैव तु दक्षिणे ।
ज्येष्ठसाम च भीरुण्डं तन्नयामीति पश्चिमे ॥ ७३ ॥
नीलरुद्रो महामन्त्रः कुम्भसूक्तमथर्वणः ।
हुत्वा सहस्रमेकैकं देवं शिरसि कल्पयेत् ॥ ७४ ॥
एवं मध्ये तथा पादे पूर्णाहुत्या तथा पुनः ।
शिरःस्थानेषु जुहुयादाविशेच्च अनुक्रमात् ॥ ७५ ॥
देवानामादिमन्त्रैर्वा मन्त्रैर्वा अथवा पुनः ।
स्वशास्त्रविहितैर्वापि गायत्र्या वाथ ते द्विजाः ।
गायत्र्या वाथवा चार्य्यो व्याहृतिप्रणवेन तु ॥ ७६ ॥
एवं होमविधिं कृत्वा न्यसेन्मन्त्रांस्तु देशिकः ।

चरणावग्निमीले तु ईषेत्वो गुल्फयोः स्थिता: ॥ ७७ ॥
अग्नआयाहि जङ्घे द्वे शन्नोदेवीति जानुनी।
वृहद्रथन्तरे ऊरू उदरेष्वातिलो न्यसेत् ॥ ७८ ॥
दीर्घायुष्टाय हृदये श्रीश्च ते गलके न्यसेत्।
त्रातारमिन्द्रं वक्षे च नेत्राभ्यान्तु त्रियुग्मकम्।
मूर्द्धाभव तथा मूर्ध्नि आलग्नाद्धोममाचरेत् ॥ ७९ ॥
उत्थापयेत् ततो देवमुत्तिष्ठ ब्रह्मणः पते !।
वेदपुण्याहशब्देन प्रासादानां प्रदक्षिणम् ॥ ८० ॥
पिण्डिकालभनं कृत्वा देवस्यत्वे ति मन्त्रवित्।
दिक्पालान् सह रत्नैश्च धातूनौषधयस्तथा।
लोहवीजानि सिद्धानि पश्चाद् देवन्तु विन्यसेत् ॥ ८१ ॥
न गर्भे स्थापयेद् देवं न गर्भन्तु परित्यजेत्।
ईषन्मध्यं परित्यज्य ततो दोषापनन्तु तत् ॥ ८२ ॥
तिलस्य तु समात्रन्तु उत्तरं किञ्चिदानयेत्।
ओं स्थिरो भव शिवो भव प्रजाभ्यश्च नमो नमः ॥८३ ॥
देवस्य त्वा सवितुर्वः षड्भ्यो वै विन्यसेद् गुरुः।
तत्त्ववर्णकलामात्रं प्रजानि भुवनात्मजे ॥ ८४ ॥
षड्भ्यो विन्यस्य सिद्धार्थं ध्रुवार्घैरभिमन्त्रयेत्।
सम्पातकलसेनैव स्नापयेत् सुप्रतिष्ठितम् ॥ ८५ ॥
दीपधूपसुगन्धैश्च नैवेद्यैश्च प्रपूजयेत्।
अर्घ्यं दत्त्वा नमस्कृत्य ततो देवं क्षमापयेत् ॥ ८६ ॥
पात्रं वस्त्रयुगं छत्रं तथा दिव्याङ्गुरीयकम्।
ऋत्विग्भ्यश्च प्रदातव्या दक्षिणा चैव शक्तितः ॥ ८७ ॥
चतुर्थीं जुहुयात् पश्चाद् यजमानः समाहितः।
आहुतीनां शतं हुत्वा ततः पूर्णां प्रदापयेत् ॥ ८८ ॥
निष्क्रम्य वहिराचार्य्यो दिक्पालानां बलिं हरेत्।

आचार्य्यः पुष्पहस्तस्तु क्षमस्वेति विसर्जयेत्॥ ८८ ॥
यागान्ते कपिलां दद्यादाचार्य्याय च चामरम्।
मुकुटं कुण्डलं छत्रं केयूरं कटिसूत्रकम्।
व्यजनं ग्रामवस्त्रादीन् सोपस्कारं समण्डलम्॥ ९० ॥
भोजनञ्च महत् कुर्य्यात् कृतकृत्यश्च जायते।
यजमानो विमुक्तः स्यात् स्थापकस्य प्रसादतः॥ ९१ ॥

इति महापुराणे गारुड़े प्रतिष्ठाप्रकरणम्
अष्टचत्वारिंशोऽध्यायः।

ऊनपञ्चाशदध्यायः।

ब्रह्मोवाच। सर्गादिकृद्धरिश्चैव पूज्यः स्वायम्भुवादिभिः।
विप्राद्यैः स्वेन धर्म्मेण तद्धर्मं व्यास! वै शृणु॥ १ ॥
यजनं याजनं दानं ब्राह्मणस्य प्रतिग्रहः।
अध्यापनञ्चाध्ययनं षट्कर्म्माणि द्विजोत्तमे॥ २ ॥
दानमध्ययनं यज्ञो धर्मः क्षत्त्रियवैश्ययोः।
दण्डस्तथा क्षत्त्रियस्य कृषिर्वैश्यस्य शस्यते॥ ३ ॥
शुश्रूषैव द्विजातीनां शूद्राणां धर्मसाधनम्।
कारुकर्म तथा जीवोऽपाकयज्ञोऽपि धर्म्मतः॥ ४ ॥
भिक्षाचर्य्याथ शुश्रूषा गुरोः स्वाध्याय एव च।
सन्ध्यासकर्माग्निकार्य्यञ्च धर्मोऽयं ब्रह्मचारिणः॥ ५ ॥
सर्वेषामाश्रमाणाञ्च द्वैविध्यन्तु चतुर्विधम्।
ब्रह्मचार्य्युपकुर्वाणो नैष्ठिको ब्रह्मतत्परः॥ ६ ॥
योऽधीत्य विधिवद्वेदान् गृहस्थाश्रममाव्रजेत्।
उपकुर्वाणको ज्ञेयो नैष्ठिको मरणान्तिकः॥ ७ ॥
अग्नयोऽतिथिशुश्रूषा यज्ञो दानं सुरार्चनम्।
गृहस्थस्य समासेन धर्मोऽयं द्विजसत्तम!॥ ८ ॥

उदासीनः साधकश्च गृहस्थो द्विविधो भवेत्।
कुटुम्बभरणे युक्तः साधकोऽसौ गृही भवेत् ॥ ९ ॥
ऋणानि त्रीण्यपाकृत्य त्यक्त्वा भार्य्याधनादिकम्।
एकाकी यस्तु विचरेदुदासीनः स मौक्षिकः ॥ १० ॥
भूमौ मूलफलाशित्वं स्वाध्यायस्तप एव च।
संविभागो यथान्यायं धर्म्मोऽयं वनवासिनः ॥११॥
तपस्तप्यति योऽरण्ये यजेद्देवान् जुहोति च।
स्वाध्याये चैव निरतो वनस्थस्तापसोत्तमः ॥१२॥
तपसा कर्षितोऽत्यर्थं यस्तु ध्यानपरो भवेत्।
सन्न्यासी स हि विज्ञेयो वानप्रस्थाश्रमे स्थितः ॥१३॥
योगाभ्यासरतो नित्यमारुरुक्षुर्जितेन्द्रियः।
ज्ञानाय वर्त्तते भिक्षुः प्रोच्यते पारमेष्ठिकः ॥१४॥
यस्त्वात्मरतिरेव स्यान्नित्यतृप्तो महामुनिः।
सम्यक् चन्दनसम्पन्नः स योगी भिक्षुरुच्यते ॥१५॥
भैक्ष्यं श्रुतञ्च मौनित्वं तपो ध्यानं विशेषतः।
सम्यक् च ज्ञानवैराग्यं धर्म्मोऽयं भिक्षुके मतः ॥१६॥
ज्ञानसन्न्यासिनः केचिद् वेदसन्न्यासिनोऽपरे।
कर्म्मसन्न्यासिनः केचित्त्रिविधः पारमेष्ठिकः ॥१७॥
योगी च त्रिविधो ज्ञेयो भौतिकः क्षत्र एव च।
तृतीयोऽन्त्याश्रमी प्रोक्तो योगमूर्त्तिसमाश्रितः ॥१८॥
प्रथमा भावना पूर्वे मोक्षे दुष्करभावना।
तृतीये चान्तिमा प्रोक्ता भावना पारमेश्वरी ॥१९॥
धर्म्मात् संजायते मोक्षो ह्यर्थात् कामोऽभिजायते।
प्रवृत्तिश्च निवृत्तिश्च द्विविधं कर्म्म वैदिकम्।
ज्ञानपूर्वं निवृत्तं स्यात् प्रवृत्तञ्चाग्निदेवतात् ॥२०॥
क्षमा दमो दया दानमलोभाभ्यास एव च।

आर्जवञ्चानसूया च तीर्थानुसरणन्तथा ॥२१॥
सत्यं सन्तोष आस्तिक्यं तथा चेन्द्रियनिग्रहः।
देवताभ्यर्चनं पूजा ब्राह्मणानां विशेषतः ॥२२॥
अहिंसा प्रियवादित्वमपैशुन्यमरूक्षता।
एते आश्रमिका धर्माश्चातुर्वर्ण्यं ब्रवीम्यतः ॥२३॥
प्राजापत्यं ब्राह्मणानां स्मृतं स्थानं क्रियावताम्।
स्थानमैन्द्रं क्षत्रियाणां संग्रामेष्वपलायिनाम् ॥२४॥
वैश्यानां मारुतं स्थानं स्वधर्ममनुवर्त्ततान्।
गान्धर्वं शूद्रजातीनां परिचारे च वर्त्तताम् ॥२५॥
अष्टाशीतिसहस्राणामृषीणामूर्द्ध्वरेतसाम्।
स्मृतं तेषान्तु यत् स्थानं तदेव गुरुवासिनाम् ॥२६॥
सप्तर्षीणान्तु यत् स्थानं स्थानं तद्वै वनौकसाम्।
यतीनां यतचित्तानां न्यासिनामूर्द्ध्वरेतसाम्।
आनन्दं ब्रह्म तत् स्थानं यस्मान्नावर्त्तते मुनिः ॥२७॥
योगिनाममृतस्थानं व्योमाख्यं परमाक्षरम्।
आनन्दमैश्वरं यस्मान्मुक्तो ना वर्त्तते नरः ॥२८॥
मुक्तिरष्टाङ्गविज्ञानात् संक्षेपात्तद्वदे शृणु।
यमाः पञ्चत्वहिंसाद्या अहिंसा प्राण्यहिंसनम् ॥२९॥
सत्यं भूतहितं वाक्यमस्तेयं स्वाग्रहं परम्।
अमैथुनं ब्रह्मचर्य्यं सर्वत्यागोऽपरिग्रहः ॥३०॥
नियमाः पञ्च सत्याद्या वाह्यमाभ्यन्तरं द्विधा।
शौचं सत्यञ्च सन्तोषस्तपश्चेन्द्रियनिग्रहः ॥३१॥
स्वाध्यायः स्यान्मन्त्रजापः प्रणिधानं हरेर्यजिः।
आसनं पद्मकाद्युक्तं प्राणायामो मरुज्जयः ॥३२॥
मन्त्रध्यानयुतो गर्भो विपरीतो ह्यगर्भकः।
एवं द्विधा त्रिधाप्युक्तं पूरणात् पूरकः स च।

कुम्भको निश्चलत्वाच्च रेचनाद्रेचकस्त्रिधा ॥३३॥
लघुर्द्वादशमात्रः स्याच्चतुर्विंशतिकः परः।
षट्त्रिंशन्मात्रिकः श्रेष्ठः प्रत्याहारश्च रोधनम् ॥३४॥
ब्रह्मात्मचिन्ता ध्यानं स्याद्धारणा मनसो धृतिः।
अहं ब्रह्मेत्यवस्थानं समाधिर्ब्रह्मणः स्थितिः ॥३५॥
अहमात्मा परं ब्रह्म सत्यं ज्ञानमनन्तकम्।
ब्रह्मविज्ञानमानन्दः स तत्त्वमसि केवलम् ॥३६॥
अहं ब्रह्मास्म्यहं ब्रह्म अशरीरमनिन्द्रियम्।
अहं मनोबुद्धिमहदहङ्कारादिवर्जितम् ॥३७॥
जाग्रत्स्वप्नसुषुप्त्यादियुक्तज्योतिस्तदीयकम्।
नित्यं शुद्धं बुद्धियुक्तं सत्यमानन्दमद्वयम् ॥३८॥
योऽसावादित्यपुरुषः सोऽसावहमखण्डितम्।
इति ध्यायन् विमुच्येत ब्राह्मणो भवबन्धनात् ॥३९॥
इति महापुराणे गारुड़े अष्टाङ्गयोग ऊनपञ्चाशदध्यायः।

पञ्चाशदध्यायः।

ब्रह्मोवाच। अहन्यहनि यः कुर्य्यात् क्रियां स ज्ञानमाप्नुयात्
ब्राह्मे मुहूर्त्ते चोत्थाय धर्ममर्थञ्च चिन्तयेत् ॥ १ ॥
चिन्तयेद्धृदिपद्मस्थमानन्दमजरं हरिम्।
ऊषःकाले तु संप्राप्ते कृत्वा चावश्यकं बुधः।
स्नायान्नदीषु शुद्धासु शौचं कृत्वा यथाविधि ॥ २ ॥
प्रातःस्नानेन पूयन्ते येऽपि पापकृतो जनाः।
तस्मात् सर्वप्रयत्नेन प्रातःस्नानं समाचरेत् ॥ ३ ॥
प्रातःस्नानं प्रशंसन्ति दृष्टादृष्टकरं हि तत्।
सुखात् सुप्तस्य सततं लालाद्याः संस्रवन्ति हि।
अतो नैवाचरेत् कर्माण्यकृत्वा स्नानमादितः ॥ ४ ॥

अलक्ष्मीः कालकर्णी च दुःस्वप्नं दुर्विचिन्तितम्।
प्रातःस्नानेन पापानि धूयन्ते नात्र संशयः॥ ५॥
न च स्नानं विना पुंसां प्राशस्त्यं कर्म संस्मृतम्।
होमे जप्ये विशेषेण तस्मात् स्नानं समाचरेत्॥ ६॥
अशक्तावशिरस्कन्तु स्नानमस्य विधीयते।
आर्द्रेण वाससा वापि मार्जनं कायिकं स्मृतम्॥ ७॥
ब्राह्ममाग्नेयमुद्दिष्टं वायव्यं दिव्यमेव च।
वारुणं यौगिकं तद्वत् षड़ङ्गं स्नानमाचरेत्॥ ८॥
ब्राह्मन्तु मार्जनं मन्त्रैः कुशैः सोदकविन्दुभिः।
आग्नेयं भस्मना पादमस्तकाद् देहधूननम्॥ ९॥
गवां हि रजसा प्रोक्तं वायव्यं स्नानमुत्तमम्।
यत् तु सातपवर्षेण स्नानं तद्दिव्यमुच्यते॥ १०॥
वारुणञ्चावगाहश्च मानसं त्वात्मवेदनम्।
यौगिकं स्नानमाख्यातं योगेन हरिचिन्तनम्।
आत्मतीर्थमिति ख्यातं सेवितं ब्रह्मवादिभिः॥ ११॥
क्षीरवृक्षसमुद्भूतं मालतीसम्भवं शुभम्।
अपामार्गञ्च विल्वञ्च करवीरञ्च धारणम्॥ १२॥
उदङ्मुखः प्राङ्मुखो वा कुर्य्यात्तु दन्तधावनम्।
प्रक्षाल्य भुक्त्वा तज्जह्याच्छुचौ देशे समाहितः॥ १३॥
स्नात्वा सन्तर्पयेद् देवानृषीन् पितृगणांस्तथा।
आचम्य विधिवन्नित्यं पुनराचम्य वाग्यतः॥ १४॥
संमार्ज्य मन्त्रैरात्मानं कुशैः सोदकविन्दुभिः।
आपोहिष्ठाव्याहृतिभिः सावित्र्या वारुणैः शुभैः॥ १५॥
ओंकारव्याहृतियुतां गायत्रीं वेदमातरम्।
जप्त्वा जलाञ्जलिं दद्याद् भास्करं प्रति तन्मनाः॥ १६॥
प्रातःकाले ततः स्थित्वा दर्भेषु सुसमाहितः।

प्राणायामं ततः कृत्वा ध्यायेत् सन्ध्यामिति श्रुतिः ॥ १७ ॥
या सन्ध्या सा जगत्सूतिर्मायातीता हि निष्कला।
ऐश्वरी केवला शक्तिस्तत्त्वत्रयसमुद्भवा ॥ १८ ॥
ध्यात्वा रक्तां सितां कृष्णां गायत्रीं वै जपेद् बुधः।
प्राङ्मुखः सततं विप्रः सन्ध्योपासनमाचरेत् ॥ १९ ॥
सन्ध्याहीनोऽशुचिर्नित्यमनर्हः सर्वकर्मसु।
यदन्यत् कुरुते किञ्चिन्न तस्य फलभाग् भवेत् ॥ २० ॥
अनन्यचेतसः सन्तो ब्राह्मणा वेदपारगाः।
उपास्य विधिवत् सन्ध्यां प्राप्ताः पूर्वपरां गतिम् ॥ २१ ॥
योऽन्यत्र कुरुते यत्नं धर्मकार्य्ये द्विजोत्तमः।
विहाय सन्ध्याप्रणतिं स याति नरकायुतम् ॥ २२ ॥
तस्मात् सर्वप्रयत्नेन सन्ध्योपासनमाचरेत्।
उपासितो भवेत्तेन देवो योगतनुः परः ॥ २३ ॥
सहस्रपरमां नित्यां शतमध्यां दशापराम्।
गायत्रीं वै जपेद्विद्वान् प्राङ्मुखः प्रयतः शुचिः ॥ २४ ॥
अथोपतिष्ठेदादित्यमुदयस्थं समाहितः।
मन्त्रैस्तु विविधैः सारैः ऋग्यजुःसामसंज्ञितैः ॥ २५ ॥
उपस्थाय महायोगं देवदेवं दिवाकरम्।
कुर्वीत प्रणतिं भूमौ मूर्द्धानमभिमन्त्रितः ॥ २६ ॥
ओं खद्योत्काय शान्ताय कारणत्रयहेतवे।
निवेदयामि चात्मानं नमस्ते ज्ञानरूपिणे ॥ २७ ॥
त्वमेव ब्रह्म परममापोज्योतीरसोऽमृतम्।
भूर्भुवःस्वस्त्वमोङ्कारः सर्वो रुद्रः सनातनः ॥ २८ ॥
एतद्वै सूर्य्यं हृदयं जप्त्वा स्तवनमुत्तमम्।
प्रातःकाले च मध्याह्ने नमस्कुर्य्याद्दिवाकरम् ॥ २९ ॥
आगम्य गृहं विप्रः समाचम्य यथाविधि।

प्रज्वाल्य वह्निं विधिवज्जुहुयाज्जातवेदसम् ॥३०॥
ऋत्विक् पुत्रोऽथ पत्नी वा शिष्यो वापि सहोदरः।
प्राप्यानुज्ञां विशेषेण जुहुयाद्वा यथाविधि।
विना मन्त्रेण यत् कर्म नामुत्रेह फलप्रदम् ॥३१॥
दैवतानि नमस्कुर्य्यादुपहारान्निवेदयेत्।
गुरुञ्चैवाप्युपासीत हितञ्चास्य समाचरेत् ॥३२॥
वेदाभ्यासं ततः कुर्य्यात् प्रयत्नाच्छक्तितो द्विजः।
जपेदध्यापयेच्छिष्यान् धारयेद्वै विचारयेत् ॥३३॥
अवेक्षत च शास्त्राणि धर्मादीनि द्विजोत्तम!।
वैदिकांश्चैव निगमान् वेदाङ्गानि च सर्वशः ॥३४॥
उपेयादीश्वरञ्चैव योगक्षेमप्रसिद्धये।
साधयेद्विविधानर्थान् कुटुम्बार्थं ततो द्विजः ॥३५॥
ततो मध्याह्नसमये स्नानार्थं मृदमाहरेत्।
पुष्पाक्षतान् तिलकुशान् गोमयं शुद्धमेव च ॥३६॥
नदीषु देवखातेषु तड़ागेषु सरःसु च।
स्नानं समाचरेन्नैव परकीये कदाचन।
पञ्च पिण्डाननुद्धृत्य स्नानं दुष्यन्ति नित्यशः ॥३७॥
मृदैकया शिरः क्षाल्यं द्वाभ्यां नाभेस्तथोपरि।
अधश्च तिसृभिः क्षाल्यं पादौ षड्भिस्तथैव च ॥३८॥
मृत्तिका च समुद्दिष्टा ह्यार्द्रामलकमात्रिका।
गोमयस्य प्रमाणन्तु तेनाङ्गं लेपयेत्ततः।
प्रक्षाल्याचम्य विधिवत्ततः स्नायात् समाहितः ॥३९॥
लेपयित्वा तु तीरस्थस्तल्लिङ्गैरेव मन्त्रतः।
अभिमन्त्र्य जलं मन्त्रैरालिङ्गैर्वारुणैः शुभैः।
स्नानकाले स्मरेद्विष्णुमापो नारायणो यतः ॥४०॥
प्रेक्ष्य ओंकारमादित्यं त्रिर्निमज्जेज्जलाशये।

नमस्कारेण सततं गौरवात् परमेष्ठिनः।
सर्वन्तु खल्विदं ब्रह्म सर्वो वै रुद्र ईश्वरः॥ २१॥
पुरुषो वै महादेवो महेशानः परः शिवः।
एवं विभुर्विनिर्दिष्टो ध्यानं तत्रैव चिन्तनम्॥ २२
चतुर्व्यूहेण मार्गेण विचार्य्यालोक्य सुव्रत!।
संसारहेतुः संसारो मोक्षहेतुश्च निर्वृतिः॥ २३॥
चतुर्व्यूहः समाख्यातः चिन्तकस्येह योगिनः।
चिन्ता बहुविधा ख्याता सैकत्र परमेष्ठिना॥ २४
सुनिष्ठेत्यत्र कथिता रुद्रे रौद्री न संशयः।
ऐन्द्री चेन्द्रे तथा सौम्या सोमे नारायणे तथा॥ २५
सूर्य्ये वह्नौ च सर्वेषां सर्वत्रैवं विचारतः।
सैवाहं सोऽहमित्येवं द्विधा संस्थाप्य भावतः॥ २
भक्तोऽसौ नास्ति यस्तस्माच्चिन्ता ब्राह्मी न संशयः।
एवं ब्रह्ममयं ध्यायेत् पूर्वं विप्र! चराचरम्॥ २७।
चराचरविभागञ्च त्यजेदभिमतं स्मरन्।
त्याज्यं ग्राह्यमलभ्यञ्च कृत्यञ्चाकृत्यमेव च॥ २८॥
यस्य नास्ति सुतृप्तस्य तस्य ब्राह्मी न चान्यथा।
आभ्यन्तरं समाख्यातमेवमभ्यर्चनं क्रमात्॥ २९॥
आभ्यन्तरार्चकाः पूज्या नमस्कारादिभिस्तथा।
विरूपा विकृताश्चापि न निन्द्या ब्रह्मवादिनः॥ ३
आभ्यन्तरार्चकाः सर्वे न परीक्ष्या विजानता।
निन्दका एव दुःखार्त्ता भविष्यन्त्यल्पचेतसः॥ ३१।
यथा दारुवने रुद्रं विनिन्द्य मुनयः पुरा।
[illegible] ॥ ३

वर्णाश्रमविनिर्मुक्ता वर्णाश्रमपरायणैः ॥ ३१ ॥
इति श्रीलैङ्गेऽष्टाविंशोऽध्यायः ॥ २८ ॥

अथ ऊनत्रिंशोऽध्यायः ।

सनत्कुमार उवाच ।

इदानीं श्रोतुमिच्छामि पुरा दारुवने विभो ! ।
प्रवृत्तं तद्वनस्थानां तपसा भावितात्मनाम् ॥ १ ॥
कथं दारुवनं प्राप्तो भगवान्नीललोहितः ।
विकृतं रूपमास्थाय चोर्ध्वरेता दिगम्बरः ॥ २ ॥
किं प्रवृत्तं वने तस्मिन् रुद्रस्य परमात्मनः ।
वक्तुमर्हसि तत्त्वेन देवदेवस्य चेष्टितम् ॥ ३ ॥

सूत उवाच ।

तस्य तद्वचनं श्रुत्वा श्रुतिसारविदां वरः ।
शैलादसूनुर्भगवान् प्राह किञ्चिन्नवं हसन् ॥ ४ ॥

शैलादिरुवाच ।

मुनयो दारुगहने तपस्तेपुः सुदारुणम् ।
तुष्ट्यर्थं देवदेवस्य सदारतनयाग्नयः ॥ ५ ॥
तुष्टो रुद्रो जगन्नाथश्चेकितानो वृषध्वजः ।
धूर्जटिः परमेशानो भगवान्नीललोहितः ॥ ६ ॥
प्रवृत्तिलक्षणं ज्ञानं ज्ञातुं दारुवनौकसाम् ।
परीक्षार्थं [illegible]

निवृत्तिलक्षणज्ञानप्रतिष्ठार्थञ्च शङ्करः ।
देवदारुवनस्थानां प्रवृत्तिज्ञानचेतसाम् ॥ ८ ॥
विकृतं रूपमास्थाय दिग्वासा विषमेक्षणः ।
मुग्धो द्विहस्तः कृष्णाङ्गो दिव्यं दारुवनं ययौ ॥ ९ ॥
मन्दस्मितञ्च भगवान् स्त्रीणां मनसिजोद्भवम् ।
भ्रूविलासञ्च गानञ्च चकारातीव सुन्दरः ॥ १० ॥
सम्प्रेक्ष्य नारीवृन्दं वै मुहुर्मुहुरनङ्गहा ।
अनङ्गवृद्धिमकरोदतीव मधुराकृतिः ॥ ११ ॥
वने तं पुरुषं दृष्ट्वा विकृतं नीललोहितम् ।
स्त्रियः पतिव्रताश्चापि तमेवान्वयुरादरात् ॥ १२ ॥
वनोटजद्वारगताश्च नार्यो
विस्रस्तवस्त्राभरणा विचेष्टाः ।
लब्ध्वा स्मितं तस्य मुखारविन्दात्
द्रुमालयस्थास्तमथान्वयुस्ताः ॥ १३ ॥
दृष्ट्वा काश्चिन्नवं नार्यो मदघूर्णितलोचनाः ।
विलासबाह्यास्ताश्चापि भ्रूविलासं प्रचक्रिरे ॥ १४ ॥
अथ दृष्ट्वापरा नार्यः किञ्चित् प्रहसिताननाः ।
किञ्चिद्विस्रस्तवसनाः स्रस्तकाञ्चीगुणा जगुः ॥ १५ ॥
काश्चित्तदा तं विपिने तु दृष्ट्वा
विप्राङ्गनाः स्रस्तनवांशुकं वा ।
स्वान् स्वान् विचित्रान् वलयान् प्रविध्य
मदान्विता बन्धुजनांश्च जग्मुः ॥ १६ ॥
काश्चित्तदा तं न विवेद दृष्ट्वा

शाखा विचित्रान् विटपान् प्रसिद्धान्
मदान्विता बन्धुजनांस्तथान्याः ॥ १७ ॥
काश्चिज्जगुस्तं ननृतुर्निपेतुश्च धरातले।
निषेदुर्गजवच्चान्या प्रोवाच द्विजपुङ्गवाः! ॥ १८ ॥
अन्योऽन्यं सस्मितं प्रेक्ष्य चालिलिङ्गुः समन्ततः।
निरुध्य मार्गं रुद्रस्य नैपुणानि प्रचक्रिरे ॥ १९ ॥
को भवानिति चाहुस्तम् आस्यतामिति चापराः।
कुत्र त्वथ प्रसीदेति जजल्पुः प्रीतमानसाः ॥ २० ॥
विपरीतानि पेतुर्वै विस्रस्तांशुकमूर्धजाः।
पतिव्रताः पतीनान्तु सन्निधौ भवमायया ॥ २१ ॥
दृष्ट्वा श्रुत्वा भवस्तासां चेष्टा वाक्यानि चाव्ययः।
शुभं वाप्यशुभं वापि नोक्तवान् परमेश्वरः ॥ २२ ॥
दृष्ट्वा नारीकुलं विप्रास्तथाभूतञ्च शङ्करम्।
अतीव परुषं वाक्यं जजल्पुस्ते मुनीश्वराः ॥ २३ ॥
तपांसि तेषां सर्वेषां प्रत्याहन्यन्त शङ्करे।
यथादित्यप्रकाशेन तारका नभसि स्थिताः ॥ २४ ॥
श्रूयते ऋषिशापेन ब्रह्मणस्तु महात्मनः।
समस्तश्रेयसां योनिर्यज्ञो वै नाशमाप्तवान् ॥ २५ ॥
भृगोरपि च शापेन विष्णुः परमवीर्य्यवान्।
प्रादुर्भावान् दश प्राप्तो दुःखितश्च सदा कृतः ॥ २६ ॥
इन्द्रस्यापि च धर्मज्ञ! छिन्नं सवृषणं पुरा।
ऋषिणा गौतमेनोर्व्यां क्रुद्धेन विनिपातितम् ॥ २७ ॥
गर्भवासो वसूनाञ्च शापेन विहितस्तथा।

क्षीरोदश्च समुद्रोऽसौ निवासः सर्वदा हरेः।
द्वितीयश्चामृताधारो ह्युपर्य्यो ब्राह्मणैः कृतः॥ २९॥
अविमुक्ते स्वहं प्राप्य वाराणस्यां जनार्दनः।
क्षीरेण चाभिषिच्येशं देवदेवं त्रियम्बकम्॥ ३०॥
श्रद्धया परया युक्तो देहाश्लेषामृतेन वै।
निषिक्तेन स्वयं देवः क्षीरेण मधुसूदनः॥ २१॥
सेचयित्वाथ भगवान् ब्रह्मणा मुनिभिः समम्।
क्षीरोदं पूर्ववच्चक्रे निवासं चात्मनः प्रभुः॥ ३२॥
धर्मश्चैव तथा शप्तो माण्डव्येन महात्मना।
कृष्णाद्यैश्चैव कृष्णेन दुर्वासाद्यैर्महात्मभिः॥ ३३॥
राघवः सानुजश्चापि दुर्वासेन महात्मना।
श्रीवत्सश्च मुनेः पादपतनात्तस्य धीमतः॥ ३४॥
एते चान्ये च बहवो विप्राणां वशमागताः।
वर्जयित्वा विरूपाक्षं देवदेवमुमापतिम्॥ ३५॥
एवं हि मोहितास्तेन नावबुध्यन्त शङ्करम्।
अत्युग्रवचनं प्रोचुर्योगोऽप्यन्तरधीयत॥ ३६॥
तेऽपि दारुवनात्तस्मात् प्रातः संविग्नमानसाः।
पितामहं महात्मानम् आसीनं परमासने॥ ३७॥
गत्वा विज्ञापयामासुः प्रवृत्तमखिलं विभोः।
शुभे दारुवने तस्मिन् मुनयः क्षीणचेतसः॥ ३८॥
सोऽपि सञ्चिन्त्य मनसा क्षणादेव पितामहः।
तेषां प्रवृत्तमखिलं पुण्ये दारुवने पुरा॥ ३९॥
उत्थाय प्राञ्जलिर्भूत्वा प्रणिपत्य भवाय च।

धिग् युष्मान् प्राप्तनिधनान् महानिधिमनुत्तमम्।
वृथा कृतं यतो विप्रा! युष्माभिर्भाग्यवर्जितैः॥ ४१॥
यस्तु दारुवने तस्मिन् लिङ्गी दृष्टोऽप्यलिङ्गिभिः।
युष्माभिर्विकृताकारः स एव परमेश्वरः॥ ४२॥
गृहस्थैश्च न निन्द्यास्तु सदा ह्यतिथयो द्विजाः!।
विरूपाश्च सुरूपाश्च मलिनाश्चाप्यपण्डिताः॥ ४३॥
सुदर्शनेन मुनिना कालमृत्युरपि स्वयम्।
पुरा भूमौ द्विजाग्र्येण जितो ह्यतिथिपूजया॥ ४४
अन्यथा नास्ति सन्तर्तुं गृहस्थैश्च द्विजोत्तमैः।
त्यक्त्वा चातिथिपूजां तामात्मनो भुवि शोधनम्॥ ४५
गृहस्थोऽपि पुरा जेतुं सुदर्शन इति श्रुतः।
प्रतिज्ञामकरोज्जायां भार्य्यामाह पतिव्रताम्॥ ४६॥
सुव्रते! सुभ्रु! सुभगे! शृणु सर्वं प्रयत्नतः।
त्वया वै नावमन्तव्या गृहे ह्यतिथयः सदा॥ ४७॥
सर्व एव स्वयं साक्षादतिथिर्यत् पिनाकधृक्।
तस्मादतिथये दत्वा आत्मानमपि पूजय॥ ४८॥
एवमुक्ताऽथ सन्तप्ता विवशा सा पतिव्रता।
पतिमाह रुदन्ती च किमुक्तं भवता प्रभो!॥ ४९॥
तस्यास्तद्वचनं श्रुत्वा पुनः प्राह सुदर्शनः।
देयं सर्वं शिवायार्य्ये शिव एवातिथिः स्वयम्॥ ५०॥
तस्मात् सर्वे पूजनीयाः सर्वेऽप्यतिथयः सदा।
एवमुक्ता तदा भर्त्रा भार्य्या तस्य पतिव्रता॥ ५१॥
शेषामिवाज्ञामादाय मूर्ध्ना सा प्राचरत्तदा।

धर्मो द्विजोत्तमो भूत्वा जगामाथ मुनेर्गृहम्।
तं दृष्ट्वा चार्चयामास साऽर्घ्याद्यैरनघा द्विजम्॥ ५३॥
सम्पूजितस्तया तान्तु प्राह धर्मो द्विजः स्वयम्।
भद्रे! कुतः पतिर्धीमांस्तव भर्त्ता सुदर्शनः॥ ५४॥
अन्नाद्यैरलमद्यार्य्ये! त्वं दातुमिह चार्हसि।
सा च लज्जावृता नारी स्मरन्ती कथितं पुरा॥ ५५॥
भर्त्रा न्यमीलयन्नेत्रे चचाल च पतिव्रता।
किञ्चेत्याह पुनस्तां वै धर्मे चक्रे च सा मतिम्॥५६॥
निवेदितुं किलात्मानं तस्मै पत्युरिहाज्ञया।
एतस्मिन्नन्तरे भर्त्ता तस्या नार्य्याः सुदर्शनः॥ ५७॥
गृहद्वारं गतो धीमांस्तामुवाच महामुनिः।
एह्येहि क्व गता भद्रे! तमुवाचातिथिः स्वयम्॥५८॥
भार्य्यया त्वनया सार्द्धं मैथुनस्थोऽहमद्य वै।
सुदर्शनमहाभाग! किं कर्त्तव्यमिहोच्यताम्॥ ५९॥
सुरतान्तस्तु विप्रेन्द्र! सन्तुष्टोऽहं द्विजोत्तम!।
सुदर्शनस्ततः प्राह सुप्रहृष्टो द्विजोत्तमः॥ ६०॥
भुङ्क्ष्व चैनां यथाकामं गमिष्येऽहं द्विजोत्तम!।
हृष्टोऽथ दर्शयामास स्वात्मानं धर्मराट् स्वयम्॥ ६१॥
प्रददौ चेप्सितं सर्वं तमाह च महाद्युतिः।
एषा न भुक्ता विप्रेन्द्र! मनसापि सुशोभना॥ ६२॥
मया चैषा न सन्देहः श्रद्धां ज्ञातुमिहागतः।
जितो वै यस्त्वया मृत्युर्धर्मेणैकेन सुव्रत!॥ ६३॥
अहोऽस्य तपसो वीर्य्यमित्युक्त्वा प्रययौ च सः।
तस्मात्तथा पूजनीयाः सर्वे ह्यतिथयः सदा॥ ६४॥

बहुनात्र किमुक्तेन भाग्यहीना द्विजोत्तमाः ! ।
तमेव शरणं तूर्णं गन्तुमर्हथ शङ्करम् ॥ ६५ ॥
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा ब्रह्मणो ब्राह्मणर्षभाः ।
ब्रह्माणमभिवन्द्यार्त्ताः प्रोचुराकुलितेक्षणाः ॥ ६६ ॥

ब्राह्मणा ऊचुः ।

नापेक्षितं महाभाग ! जीवितं विकृताः स्त्रियः ।
दृष्टोऽस्माभिर्महादेवो निन्दितो यस्त्वनिन्दितः ॥ ६७ ॥
शप्तश्च सर्वगः शूली पिनाकी नीललोहितः ।
अज्ञानाच्छापजा शक्तिः कुण्ठितास्य निरीक्षणात् ॥ ६८ ॥
वक्तुमर्हसि देवेश ! सन्न्यासं वै क्रमेण तु ।
द्रष्टुं वै देवदेवेशमुग्रं भीमं कपर्दिनम् ॥ ६९ ॥

पितामह उवाच ।

आदौ वेदानधीत्यैव श्रद्धया च गुरोः सदा ।
विचार्य्यार्थं मुनेर्धर्मान् प्रतिज्ञाय द्विजोत्तमाः ! ॥ ७० ॥
ग्रहणान्तं हि वा विद्वानथ द्वादशवार्षिकम् ।
स्नात्वाहृत्य च दारान् वै पुत्रानुत्पाद्य सुव्रतान् ॥ ७१ ॥
वृत्तिभिश्चानुरूपाभिस्तान् विभज्य सुतान् मुनिः ।
अग्निष्टोमादिभिरिष्ट्वा यज्ञैर्यज्ञेश्वरं विभुम् ॥ ७२ ॥
पूजयेत् परमात्मानं प्राप्यारण्यं विभावसौ ।
मुनिर्द्वादशवर्षं वा वर्षमात्रमथापि वा ॥ ७३ ॥
पक्षद्वादशकं वापि दिनद्वादशकन्तु वा ।
क्षीरभुक् संयतः शान्तः सर्वान् सम्पूजयेत् सुरान् ॥ ७४ ॥
इष्ट्वैवं जुहुयादग्नौ यज्ञपात्राणि मन्त्रतः ।
अप्सु वै पार्थिवं न्यस्य गुरवे तैजसानि तु ॥ ७५ ॥

स्वधनं सकलञ्चैव ब्राह्मणेभ्यो विशङ्कया।
प्रणिपत्य गुरुं भूमौ विरक्तः सन्न्यसेद् यतिः॥ ७६॥
निकृत्य केशान् सशिखानुपवीतं विसृज्य च।
पञ्चभिर्जुहुयादप्सु भूः स्वाहेति विचक्षणः॥ ७७॥
ततश्चोर्ध्वं चरेदेवं यतिः शिवविमुक्तये।
व्रतेनानशनेनापि तोयवृत्त्यापि वा पुनः॥ ७८॥
पर्णवृत्त्या पयोवृत्त्या फलवृत्त्यापि वा यतिः।
एवं जीवन्मृतो नो चेत् षण्मासाद्वत्सरात्तु वा॥७९॥
प्रस्थानादिकमायासं स्वदेहस्य चरेद् यतिः।
शिवसायुज्यमाप्नोति कर्मणाप्येवमाचरन्॥ ८०॥
सद्योऽपि लभते मुक्तिं भक्तियुक्तो दृढव्रतः!॥ ८१॥

त्यागेन वा किं विधिनाप्यनेन
भक्तस्य रुद्रस्य शुभैर्व्रतैश्च।
यज्ञैश्च दानैर्विविधैश्च होमै-
र्लब्धैश्च शास्त्रैर्विविधैश्च वेदैः॥ ८२॥

श्वेतेनैवं जितो मृत्युर्भवभक्त्या महात्मना।
वोऽस्तु भक्तिर्महादेवे शङ्करे परमात्मनि॥ ८३॥
इति महापुराणे श्रीलैङ्गे एकोनत्रिंशोऽध्यायः॥२९॥

अथ त्रिंशोऽध्यायः।

शैलादिरुवाच।

एवमुक्तास्तदा तेन ब्रह्मणा ब्राह्मणर्षभाः।
श्वेतस्य च कथां प्रश्नामपृच्छन् परमर्षयः॥ १॥

पितामह उवाच।

श्वेतोनाम मुनिः श्रीमान् गतायुर्गिरिगह्वरे।
सक्तो ह्यभ्यर्च्य यद्भक्त्या तुष्टाव च महेश्वरम्॥ २॥
रुद्राध्यायेन पुण्येन नमस्तेत्यादिना द्विजाः!।
ततः कालो महातेजाः कालप्राप्तं द्विजोत्तमम्॥३॥
नेतुं सञ्चिन्त्य विप्रेन्द्राः! सान्निध्यमकरोन्मुनेः।
श्वेतोऽपि दृष्ट्वा तं कालं कालप्राप्तोऽपि शङ्करम्॥४॥
पूजयामास पुण्यात्मा त्रियम्बकमनुस्मरन्।
त्रियम्बकं यजेद्देवं सुगन्धिं पुष्टिवर्द्धनम्॥ ५॥
किं करिष्यति मे मृत्युर्मृत्योर्मृत्युरहं यतः।
तं दृष्ट्वा सस्मितं प्राह श्वेतं लोकभयङ्करः॥ ६॥
एह्येहि श्वेत! चानेन विधिना किं फलं तव।
रुद्रो वा भगवान् विष्णुर्ब्रह्मा वा जगदीश्वरः॥ ७॥
कः समर्थः परित्रातुं मया ग्रस्तं द्विजोत्तम!।
अनेन मम किं विप्र! रौद्रेण विधिना प्रभोः॥ ८॥
नेतुं यस्योत्थितश्चाहं यमलोकं क्षणेन वै।
यस्माद्गतायुस्त्वं तस्मान् मुने! नेतुमिहोद्यतः॥ ९॥
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा भैरवं धर्ममिश्रितम्।
हा रुद्र! रुद्ररुद्रेति ललाप मुनिपुङ्गवः॥ १०॥
तं प्राह च महादेवं कालं सम्प्रेक्ष्य वै दृशा।
नेत्रेण बाष्पमिश्रेण सम्भ्रान्तेन समाकुलः॥ ११॥

श्वेत उवाच।

त्वया किं काल! नोनाथश्चास्ति चेद्धि वृषध्वजः।
लिङ्गेऽस्मिन् शङ्करो रुद्रः सर्वदेवभवोद्भवः॥ १२॥

अतीवभवभक्तानां मद्विधानां महात्मनाम्।
विधिना किं महाबाहो! गच्छ गच्छ यथागतम्॥१३
ततो निशम्य कुपितस्तीक्ष्णदंष्ट्रो भयङ्करः।
श्रुत्वा श्वेतस्य तद्वाक्यं पाशहस्तो भयावहः॥ १४॥
सिंहनादं महत् कृत्वा चास्फाट्य च मुहुर्मुहुः।
बबन्ध च मुनिं कालः कालप्राप्तं तमाह च॥ १५॥
मया बद्धोऽसि विप्रर्षे! श्वेत! नेतुं यमालयम्।
अद्य वै देवदेवेन तव रुद्रेण किं कृतम्॥ १६॥
क्व शर्वस्तव भक्तिश्च क्व पूजा पूजया फलम्।
क्व चाहं क्व च मे भीतिः श्वेत! बद्धोऽसि वै मया॥१७
लिङ्गेऽस्मिन् संस्थितः श्वेत! तव रुद्रो महेश्वरः।
निश्चेष्टोऽसौ महादेवः कथं पूज्यो महेश्वरः॥ १८॥
ततः सदाशिवः स्वयं द्विजं निहन्तुमागतम्।
निहन्तुमन्तकं स्मयन् स्मरारिर्यज्ञहा हरः॥ १९॥
त्वरन् विनिर्गतः परः शिवः स्वयं त्रिलोचनः।
त्रियम्बकोऽम्बया समं सनन्दिना गणेश्वरैः॥ २०॥
ससर्ज जीवितं क्षणाद्भवं निरीक्ष्य वै भयात्।
पपात चाशु वै बली मुनेस्तु सन्निधौ द्विजाः!॥ २१॥
ननाद चोर्ध्वमुच्चधीर्निरीक्ष्य चान्तकान्तकम्।
निरीक्षणेन वै मृतं भवस्य विप्रपुङ्गवाः!॥ २२॥
विनेदुरुच्चमीश्वराः सुरेश्वरा महेश्वरम्।
प्रणेमुरम्बिकामुमां मुनीश्वरास्तु हर्षिताः॥ २३॥
ससर्जुरस्य मूर्ध्नि वै मुनेर्भवस्य खेचराः।
सुशोभनं सुशीतलं सुपुष्पवर्षमम्बरात्॥ २४॥

अही निरीक्ष्य चान्तकं मृतं तदा सुविस्मितः।
शिलाशनात्मजोऽव्ययं शिवं प्रणम्य शङ्करम् ॥ २५ ॥
उवाच बालधीर्मृतः प्रसीद चेति वै मुनिः।
महेश्वरं महेश्वरस्य चानुगो गणेश्वरः ॥ २६ ॥
ततो विवेश भगवाननुगृह्य द्विजोत्तमम्।
क्षणाद् गूढ़शरीरं हि ध्वस्तं दृष्ट्वान्तकं क्षणात् ॥२७॥
तस्मान् मृत्युञ्जयश्चैव भक्त्या सम्पूजयेद् द्विजाः!।
मुक्तिदं भुक्तिदश्चैव सर्वेषामपि शङ्करम् ॥ २८ ॥
वहुना किं प्रलापेन सन्न्यस्याभ्यर्च्य वै भवम्।
भक्त्या चापरया तस्मिन् विशोका वै भविष्यथ ॥ २९ ॥

शैलादिरुवाच।

एवमुक्तास्तदा तेन ब्रह्मणा ब्रह्मवादिनः।
प्रसीद भक्तिर्देवेशे भवे रुद्रे पिनाकिनि ॥ ३० ॥
केन वा तपसा देव! यज्ञेनाप्यथ केन वा।
व्रतैर्वा भगवद्भक्ता भविष्यन्ति द्विजातयः॥ ३१ ॥

पितामह उवाच।

न दानेन मुनिश्रेष्ठास्तपसा च न विद्यया।
यज्ञैर्होमैर्व्रतैर्वेदैर्योगशास्त्रैर्निरोधनैः ॥ ३२ ॥
प्रसादेनैव सा भक्तिः शिवे परमकारणे।
अथ तस्य वचः श्रुत्वा सर्वे ते परमर्षयः ॥ ३२ ॥
सदारतनयाः श्रान्ताः प्रणेमुश्च पितामहम्।
तस्मात् पाशुपती भक्तिर्धर्मकामार्थसिद्धिदा ॥ ३४ ॥
मुनेर्विजयदा चैव सर्वमृत्युजयप्रदा।
दधीचस्तु पुरा भक्त्या हरिं जित्वामरैर्विभुम् ॥ ३५ ॥

नृपं जघान पादेन वज्रास्थित्वस्य लब्धवान् ।
मयापि निर्जितो मृत्युर्महादेवस्य कीर्त्तनात् ॥ २६ ॥
श्वेतेनापि गतेनास्य मृत्योर्मुनिवरेण तु ।
महादेवप्रसादेन जितो मृत्युर्यथा मया ॥ २७ ॥
इति श्रीलैङ्गे त्रिंशोऽध्यायः समाप्तः ॥ ३० ॥

एकत्रिंशोऽध्यायः ।

सनत्कुमार उवाच ।

कथं भवप्रसादेन देवदारुवनौकसः ।
प्रपन्नाः शरणं देवं वक्तुमर्हसि मे प्रभो ! ॥ १ ॥

शैलादिरुवाच ।

तानुवाच महाभागान् भगवानात्मभूः स्वयम् ।
देवदारुवनस्थांस्तु तपसा पावकप्रभान् ॥ २ ॥

पितामह उवाच ।

एष देवो महादेवो विज्ञेयस्तु महेश्वरः ।
न तस्मात् परमं किञ्चित् पदं समधिगम्यते ॥ ३ ॥
देवानाञ्च ऋषीणाञ्च पितॄणाञ्चैव स प्रभुः ।
सहस्रयुगपर्य्यन्ते प्रलये सर्वदेहिनः ॥ ४ ॥
संहरत्येष भगवान् कालो भूत्वा महेश्वरः ।
एष चैव प्रजाः सर्वाः सृजत्येकः स्वतेजसा ॥ ५ ॥
एष चक्री च वज्री च श्रीवत्सकृतलक्षणः ।
योगी कृतयुगे चैव त्रेतायां क्रतुरुच्यते ॥ ६ ॥

द्वापरे चैव कालाग्निर्धर्मकेतुः कलौ स्मृतः ।
रुद्रस्य मूर्त्तयस्त्वेता येऽभिध्यायन्ति पण्डिताः ॥ ७ ॥
चतुरस्रं वह्निस्थान्तः अष्टास्रं पिण्डिकाश्रये ।
वृत्तं सुदर्शनं योग्यमेवं लिङ्गं प्रपूजयेत् ॥ ८ ॥
तमो ह्यग्नी रजो ब्रह्मा सत्त्वं विष्णुः प्रकाशकम् ।
मूर्त्तिरेका स्थिता चास्य मूर्त्तयः परिकीर्त्तिताः ॥ ९ ॥
यत्र तिष्ठति तद् ब्रह्म योगेन तु समन्वितम् ।
तस्माद्धि देवदेवेशमीशानं प्रभुमव्ययम् ॥ १० ॥
आराधयन्ति विप्रेन्द्रा जितक्रोधा जितेन्द्रियाः ।
लिङ्गं कृत्वा यथान्यायं सर्वलक्षणसंयुतम् ॥ ११ ॥
अङ्गुष्ठमात्रं सुशुभं सुवृत्तं सर्वसम्मतम् ।
समनाभं तथाष्टास्रं षोडशास्रमथापि वा ॥ १२ ॥
सुवृत्तं मण्डलं दिव्यं सर्वकामफलप्रदम् ।
वेदिका द्विगुणा तस्य समा वा सर्वसम्मता ॥ १३ ॥
गोमुखी च त्रिभागैका वेद्या लक्षणसंयुता ।
पट्टिका च समन्ताद्वै यवमात्रा द्विजोत्तमाः ! ॥ १४ ॥
सौवर्णं राजतं शैलं कृत्वा ताम्रमयं तथा ।
वेदिकायाश्च विस्तारं त्रिगुणं वै समन्ततः ॥ १५ ॥
वर्त्तुलं चतुरस्रं वा षडस्रं वा त्रिरस्रकम् ।
समन्तान्निर्व्रणं शुभ्रं लक्षणैस्तत् सुलक्षितम् ॥ १६ ॥
प्रतिष्ठाप्य यथान्यायं पूजालक्षणसंयुतम् ।
कलशं स्थापयेत्तस्य वेदिमध्ये तथा द्विजाः ! ॥ १७ ॥
सहिरण्यं सबीजञ्च ब्रह्मभिश्चाभिमन्त्रितम् ।
सेचयेच्च ततो लिङ्गं पवित्रैः पञ्चभिः शुभैः ॥ १८ ॥

पूजयेत यथालाभं ततः सिद्धिमवाप्स्यथ ।
समाहिताः पूजयध्वं सपुत्राः सह बन्धुभिः ॥ १९ ॥
सर्वे प्राञ्जलयो भूत्वा शूलपाणिं प्रपद्यत ।
ततो द्रक्ष्यथ देवेशं दुर्दर्शमकृतात्मभिः ॥ २० ॥
यं दृष्ट्वा सर्वमज्ञानमधर्मश्च प्रणश्यति ।
ततः प्रदक्षिणं कृत्वा ब्रह्माणममितौजसम् ॥ २१ ॥
सम्प्रस्थिता वनौकास्ते देवदारुवनं ततः ।
आराधयितुमारब्धा ब्रह्मणा कथितं यथा ॥ २२ ॥
स्थण्डिलेषु विचित्रेषु पर्वतानां गुहासु च ।
नदीनाञ्च विविक्तेषु पुलिनेषु शुभेषु च ॥ २३ ॥
शैवालभोजनाः केचित् केचिदन्तर्जलेशयाः ।
केचिदभ्रावकाशास्तु पादाङ्गुष्ठाधिष्ठिताः ॥ २४ ॥
दन्तोलूखलिनस्त्वन्ये अश्मकुट्टास्तथापरे ।
स्थानवीरासनास्त्वन्ये मृगचर्य्यारताः परे ॥ २५ ॥
कालं नयन्ति तपसा पूजया च महाधियः ।
एवं संवत्सरे पूर्णे वसन्ते समुपस्थिते ॥ २६ ॥
ततस्तेषां प्रसादार्थं भक्तानामनुकम्पया ।
देवः कृतयुगे तस्मिन् गिरौ हिमवतः शुभे ॥ २७ ॥
देवदारुवनं प्राप्तः प्रसन्नः परमेश्वरः ।
भस्मपांसूपदिग्धाङ्गो नग्नो विकृतलक्षणः ॥ २८ ॥
उल्मुकव्यग्रहस्तश्च रक्तपिङ्गललोचनः ।
क्वचिच्च हसते रौद्रं क्वचिद्गायति विस्मितः ॥ २९ ॥
क्वचिन्नृत्यति शृङ्गारं क्वचिद्रौति मुहुर्मुहुः ।
आश्रमे ह्यटते भैक्ष्यं याचते च पुनः पुनः ॥ ३० ॥

मायां कृत्वा तथा रूपं देवस्तद्वनमागतः ।
ततस्ते मुनयः सर्वे तुष्टुवुश्च समाहिताः ॥ ३१ ॥
अद्भिर्विविधमाल्यैश्च धूपैर्गन्धैस्तथैव च ।
सपत्नीका महाभागाः सपुत्राः सपरिच्छदाः ॥ ३२ ॥
मुनयस्ते तथा वाग्भिरीश्वरं चेदमब्रुवन् ।
अज्ञानाद्देवदेवेश ! यदस्माभिरनुष्ठितम् ॥ ३३ ॥
कर्मणा मनसा वाचा तत्सर्वं क्षन्तुमर्हसि ।
चरितानि विचित्राणि गुह्यानि गहनानि च ॥ ३४ ॥
ब्रह्मादीनाञ्च देवानां दुर्विज्ञेयानि ते हर ! ।
अगतिं तेन जानीमो गतिं नैव च नैव च ॥ ३५ ॥
विश्वेश्वर ! महादेव ! योऽसि सोऽसि नमोऽस्तु ते ।
स्तुवन्ति त्वां महात्मानो देवदेवं महेश्वरम् ॥ ३६ ॥
नमो भवाय भव्याय भावनायोद्भवाय च ।
अनन्तबलवीर्य्याय भूतानां पतये नमः ॥ ३७ ॥
संहर्त्रे च पिशङ्गाय अव्ययाय व्ययाय च ।
गङ्गासलिलधाराय आधाराय गुणात्मने ॥ ३८ ॥
त्र्यम्बकाय त्रिनेत्राय त्रिशूलवरधारिणे ।
कन्दर्पाय हुताशाय नमोऽस्तु परमात्मने ॥ ३९ ॥
शङ्कराय वृषाङ्काय गणानां पतये नमः ।
दण्डहस्ताय कालाय पाशहस्ताय वै नमः ॥ ४० ॥
वेदमन्त्रप्रधानाय शतजिह्वाय वै नमः ।
भूतं भव्यं भविष्यञ्च स्थावरं जङ्गमञ्च यत् ॥ ४१ ॥
तव देहात् समुत्पन्नं देव ! सर्वमिदं जगत् ।
पासि हंसि च भद्रं ते प्रसीद भगवंस्ततः ॥ ४२ ॥

अज्ञानाद् यदि विज्ञानाद् यत्किञ्चित् कुरुते नरः ।
तत्सर्वं भगवानेव कुरुते योगमायया ॥ ४३ ॥
एवं श्रुत्वा तु मुनयः प्रहृष्टैरन्तरात्मभिः ।
याचन्त तपसा युक्ताः पश्यामस्त्वां यथा पुरा ॥ ४४ ॥
ततो देव प्रसन्नात्मा स्वमेवास्थाय शङ्करः ।
रूपं त्र्यक्षञ्च सन्द्रष्टुं दिव्यचक्षुरदात् प्रभुः ॥ ४५ ॥
लब्धदृष्ट्या तया दृष्ट्वा देवदेवं त्रियम्बकम् ।
पुनस्तुष्टुवुरीशानं देवदारुवनौकसः ॥ ४६ ॥
इति महापुराणे श्रीलैङ्गे एकविंशोऽध्यायः ॥२१॥

अथ द्वाविंशोऽध्यायः ।

ऋषय ऊचुः ।

नमो दिग्वाससे नित्यं कृतान्ताय त्रिशूलिने ।
विकटाय करालाय करालवदनाय च ॥ १ ॥
अरूपाय सुरूपाय विश्वरूपाय ते नमः ।
कटङ्कटाय रुद्राय स्वाहाकाराय वै नमः ॥ २ ॥
सर्वप्रणतदेहाय स्वयञ्च प्रणतात्मने ।
नित्यं नीलशिखण्डाय श्रीकण्ठाय नमो नमः ॥ ३ ॥
नीलकण्ठाय देवाय चिताभस्माङ्गधारिणे ।
त्वं ब्रह्मा सर्वदेवानां रुद्राणां नीललोहितः ॥ ४ ॥
आत्मा च सर्वभूतानां साङ्ख्यैः पुरुष उच्यते ।
पर्वतानां महामेरुर्नक्षत्राणाञ्च चन्द्रमाः ॥ ५ ॥

ऋषीणाञ्च वशिष्ठस्त्वं देवानां वासवस्तथा ।
ओङ्कारः सर्ववेदानां श्रेष्ठं साम च सामसु ॥ ६ ॥
आरण्यानां पशूनाञ्च सिंहस्त्वं परमेश्वरः ।
ग्राम्याणामृषभश्चासि भगवान् लोकपूजितः ॥ ७ ॥
सर्वथा वर्त्तमानोऽपि यो यो भावो भविष्यति ।
त्वामेव तत्र पश्यामो ब्रह्मणा कथितं यथा ॥ ८ ॥
कामः क्रोधश्च लोभश्च विषादो मद एव च ।
एतदिच्छामहे बोद्धुं प्रसीद परमेश्वर ! ॥ ९ ॥
महासंहरणे प्राप्ते त्वया देव ! कृतात्मना ।
करं ललाटे संविध्य वह्निरुत्पादितस्त्वया ॥ १० ॥
तेनाग्निना तदा लोका अर्चिर्भिः सर्वतो वृताः ।
तस्मादग्निसमा ह्येते बहवो विकृताग्नयः ॥ ११ ॥
कामः क्रोधश्च लोभश्च मोहो दम्भ उपद्रवः ।
यानि चान्यानि भूतानि स्थावराणि चराणि च ॥१२॥
दह्यन्ते प्राणिनस्ते तु त्वत् समुत्थेन वह्निना ।
अस्माकं दह्यमानानां त्राता भव सुरेश्वर ! ॥ १३ ॥
त्वञ्च लोकहितार्थाय भूतानि परिषिञ्चसि ।
महेश्वर ! महाभाग ! प्रभो ! शुभनिरीक्षक ! ॥ १४ ॥
आज्ञापय वयं नाथ ! कर्त्तारो वचनं तव ।
भूतकोटिसहस्रेषु रूपकोटिशतेषु च ॥ १५ ॥
अन्तं गन्तुं न शक्ताः स्म देवदेव ! नमोऽस्तु ते ॥ १६ ॥

इत्यादि श्रीलैङ्गे द्वात्रिंशोऽध्यायः ॥ ३२ ॥

—

अथ त्रयस्त्रिंशोऽध्यायः।

मन्युवाच।

ततस्तुतोष भगवाननुगृह्य महेश्वरः।
स्तुतिं श्रुत्वा स्तुतस्तेषामिदं वचनमब्रवीत्॥ १॥
यः पठेच्छृणुयाद्वापि युष्माभिः कीर्त्तितं स्तवम्।
श्रावयेद्वा द्विजान् विप्रो गाणपत्यमवाप्नुयात्॥२॥
वक्ष्यामि वो हितं पुण्यं भक्तानां मुनिपुङ्गवाः!।
स्त्रीलिङ्गमखिलं देवी प्रकृतिर्मम देहजा॥ ३॥
पुंलिङ्गं पुरुषो विप्रा! मम देहसमुद्भवः।
उभाभ्यामेव वै सृष्टिर्मम विप्रा! न संशयः॥ ४॥
न निन्देद्यतिनं तस्माद् दिग्वाससमनुत्तमम्।
बालोन्मत्तविचेष्टन्तु मत्परं ब्रह्मवादिनम्॥ ५॥
ये हि मां भस्मनिरता भस्मना दग्धकिल्विषाः।
यथोक्तकारिणो दान्ता विप्रा ध्यानपरायणाः॥ ६॥
महादेवपरा नित्यं चरन्तो ह्यूर्ध्वरेतसः।
अर्चयन्ति महादेवं वाङ्मनःकायसंयताः॥ ७॥
रुद्रलोकमनुप्राप्य न निवर्त्तन्ति ते पुनः।
तस्मादेतद् व्रतं दिव्यमव्यक्तं व्यक्तलिङ्गिनः॥ ८॥
भस्मव्रताश्च मुण्डाश्च व्रतिनो विश्वरूपिणः।
न तान् परिवदेद्विद्वान्न चैतानभिलङ्घयेत्॥ ९॥
न हसेन्नाप्रियं ब्रूयादमुत्रेह हितार्थवान्।
यस्तान्निन्दति मूढात्मा महादेवं स निन्दति॥ १०॥

यस्त्वेतां पूजयेन्नित्यं स पूजयति शङ्करम् ।
एवमेष महादेवो लोकानां हितकाम्यया ॥ ११ ॥
युगे युगे महायोगी क्रीड़ते भस्मगुण्ठितः ।
एवञ्चरत भद्रं वस्ततः सिद्धिमवाप्स्यथ ॥ १२ ॥

अतुलमिह महाभयप्रणाशहेतुं
शिवकथितं परमं पदं विदित्वा ।
व्यपगतभवलोभमोहचित्ताः
प्रणिपतिताः सहसा शिरोभिरुग्रम् ॥ १३ ॥

ततः प्रमुदिता विप्राः श्रुत्वैवं कथितं तदा ।
गन्धोदकैः सुशुद्धैश्च कुशपुष्पविमिश्रितैः ॥ १४ ॥
स्नापयन्ति महाकुम्भैरद्भिरेव महेश्वरम् ।
गायन्ति विविधैर्गुह्यैर्हुङ्कारैश्चापि सुस्वरैः ॥ १५ ॥
नमो देवाधिदेवाय महादेवाय वै नमः ।
अर्द्धनारीशरीराय सांख्ययोगप्रवर्त्तिने ॥ १६ ॥
मेघवाहनकृष्णाय गजचर्मनिवासिने ।
कृष्णाजिनोत्तरीयाय व्यालयज्ञोपवीतिने ॥ १७ ॥

सुरचितसुविचित्रकुण्डलाय
सुरचितमाल्यविभूषणाय तुभ्यम् ।
मृगपतिवरचर्मवाससे च
प्रथितयशसे नमोऽस्तु शङ्कराय ॥ १८ ॥

ततस्तान् स मुनीन् प्रीतः प्रत्युवाच महेश्वरः ।
प्रीतोऽस्मि तपसा युष्मान् वरं वृणुत सुव्रताः ! ॥ १९ ॥
ततस्ते मुनयः सर्वे प्रणिपत्य महेश्वरम् ।
भृग्वङ्गिरा वशिष्ठश्च विश्वामित्रस्तथैव च ॥ २० ॥

गौतमोऽत्रिः सुकेशश्च पुलस्त्यः पुलहः क्रतुः ।
मरीचिः कश्यपः कण्वः संवर्त्तश्च महातपाः ॥ २१ ॥
ते प्रणम्य महादेवमिदं वचनमब्रुवन् ।
भस्मस्नानञ्च नग्नत्वं वामत्वं प्रतिलोमता ॥ २२ ॥
सेव्यासेव्यत्वमेवञ्च एतदिच्छाम वेदितुम् ।
ततस्तेषां वचः श्रुत्वा भगवान् परमेश्वरः ॥ २३ ॥
सस्मितं प्राह सम्प्रेक्ष्य सर्वान् मुनिवरांस्तदा ॥ २४ ॥

इतिमहापुराणे श्रीलैङ्गे ऋषिवाक्यं नाम
त्रयस्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३३ ॥

अथ चतुस्त्रिंशोऽध्यायः ।

श्रीभगवानुवाच ।

एतद् वः सम्प्रवक्ष्यामि कथासर्वस्वमद्य वै ।
अग्निर्ह्यहं सोमकर्त्ता सोमश्चाग्निमुपाश्रितः ॥ १ ॥
कृतमेतद्वहत्यग्निर्भूयो लोकसमाश्रयात् ।
असकृत्त्वग्निना दग्धं जगत् स्थावरजङ्गमम् ॥ २ ॥
भस्मसाद्विहितं सर्वं पवित्रमिदमुत्तमम् ।
भस्मना वीर्य्यमास्थाय भूतानि परिषिञ्चति ॥ ३ ॥
अग्निकार्य्यञ्च यः कृत्वा करिष्यति त्रियायुषम् ।
भस्मना मम वीर्य्येण मुच्यते सर्वकिल्बिषैः ॥ ४ ॥
भासतेत्येव यद्भस्म शुभं भावयते च यत् ।
भक्षणात् सर्वपापानां भस्मेति परिकीर्त्तितम् ॥ ५ ॥
ऊष्मपाः पितरो ज्ञेया देवा वै सोमसम्भवाः ।
अग्नीषोमात्मकं सर्वं जगत् स्थावरजङ्गमम् ॥ ६ ॥

अहमग्निर्महातेजाः सोमश्चैषा महाम्बिका।
अहमग्निश्च सोमश्च प्रकृत्या पुरुषः स्वयम्॥ ७॥
तस्माद्भस्म महाभागा! मद्वीर्य्यमिति चोच्यते।
स्ववीर्य्यं वपुषा चैव धारयामीति वै स्थितिः॥ ८॥
तदा प्रभृति लोकेषु रक्षार्थमशुभेषु च।
भस्मना क्रियते रक्षा सूतिकानां गृहेषु च॥ ९॥
भस्मस्नानविशुद्धात्मा जितक्रोधो जितेन्द्रियः।
मत्समीपं समागम्य न भूयो विनिवर्त्तते॥ १०॥
व्रतं पाशुपतं योगं कापिलञ्चैव निर्मितम्।
पूर्वं पाशुपतं ह्येतन्निर्मितं तदनुत्तमम्॥ ११॥
शेषाश्चाश्रमिणः सर्वे पश्चात् सृष्टाः स्वयम्भुवा।
सृष्टिरेषा मया सृष्टा लज्जामोहभयात्मिका॥ १२॥
नग्ना एव हि जायन्ते देवता मुनयस्तथा।
ये चान्ये मानवा लोके सर्वे जायन्त्यवाससः॥ १३॥
इन्द्रियैरजितैर्नग्नो दुकूलेनापि संवृतः।
तैरेव संवृतैर्गुप्तो न वस्त्रं कारणं स्मृतम्॥ १४॥
क्षमा धृतिरहिंसा च वैराग्यञ्चैव सर्वशः।
तुल्यौ मानावमानौ च तदावरणमुत्तमम्॥ १५॥
भस्मस्नानेन दिग्धाङ्गो ध्यायते मनसा भवम्।
यद्यकार्य्यसहस्राणि कृत्वा यः स्नाति भस्मना॥ १६॥
तत्सर्वं दहते भस्म यथाग्निस्तेजसा वनम्।
तस्माद् यत्नपरो भूत्वा त्रिकालमपि यः सदा॥ १७॥
भस्मना कुरुते स्नानं गाणपत्यं स गच्छति।
समाहृत्य क्रतून् सर्वान् गृहीत्वा व्रतमुत्तमम्॥ १८॥

ध्यायन्ति ये महादेवं लीलासद्भावभाविताः।
उत्तरेणार्य्यपन्थानं तेऽमृतत्वमवाप्नुयुः॥ १९॥
दक्षिणेन च पन्थानं ये श्मशानानि भेजिरे।
अणिमा गरिमा चैव लघिमा प्राप्तिरेव च॥ २०॥
इच्छाकामावसायित्वं तथा प्राकाम्यमेव च।
ईशित्वञ्च वशित्वञ्च अमरत्वञ्च ते गताः॥ २१॥
इन्द्रादयस्तथा देवाः कामिकव्रतमाश्रिताः।
ऐश्वर्य्यं परमं प्राप्य सर्वे प्रथिततेजसः॥ २२॥

व्यपगतमदमोहमुक्तराग-
स्तमरजदोषविवर्जितस्वभावः।
परिभवमिदमुत्तमं विदित्वा
पशुपतियोगपरो भवेत् सदैव॥ २३॥

इमं पाशुपतं ध्यायन् सर्वपापप्रणाशनम्।
यः पठेच्च शुचिर्भूत्वा श्रद्दधानो जितेन्द्रियः॥ २४॥
सर्वपापविशुद्धात्मा रुद्रलोकं स गच्छति।
ते सर्वे मुनयः श्रुत्वा वसिष्ठाद्या द्विजोत्तमाः॥२५॥
भस्मपाण्डुरदिग्धाङ्गा बभूवुर्विगतस्पृहाः।
रुद्रलोकाय कल्पान्ते संस्थिताः शिवतेजसा॥ २६॥
तस्मान्न निन्द्याः पूज्याश्च विकृता मलिना अपि।
रूपान्विताश्च विप्रेन्द्राः सदा योगीन्द्रशङ्कया॥ २७॥
बहुना किं प्रलापेन भवभक्ता द्विजोत्तमाः।
सम्पूज्याः सर्वयत्नेन शिववन्नात्र संशयः॥ २८॥
मलिनाश्चैव विप्रेन्द्रा भवभक्ता दृढव्रताः।
दधीचस्तु यथा देवदेवं जित्वा व्यवस्थितः॥ २९॥

नारायणं तथा लोके रुद्रभक्त्या न संशयः।
तस्मात् सर्वप्रयत्नेन भस्मादिग्धतनूरुहाः ॥ ३० ॥
जटिनो मुण्डिनश्चैव नग्ना नानाप्रकारिणः।
सम्पूज्याः शिववन्नित्यं मनसा कर्मणा गिरा ॥ ३१ ॥

इतिमहापुराणे श्रीलैङ्गे योगिप्रशंसानाम
चतुस्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३४ ॥

अथ पञ्चत्रिंशोऽध्यायः।

सनत्कुमार उवाच।

कथं जघान राजानं क्षुपं पादेन सुव्रत !।
दधीचः समरे जित्वा देवदेवं जनार्दनम् ॥ १ ॥
वज्रास्थित्वं कथं लेभे महादेवान्महातपाः !।
वक्तुमर्हसि शैलादे ! जितो मृत्युस्त्वया यथा ॥ २ ॥

शैलादिरुवाच।

ब्रह्मपुत्रो महातेजा राजा क्षुप इति स्मृतः।
अभून्मित्रो दधीचस्य मुनीन्द्रस्य जनेश्वरः ॥ ३ ॥
चिरात्तयोः प्रसङ्गाद्वै वादः क्षुपदधीचयोः।
अभवत् क्षत्रियश्रेष्ठो विप्र एवेति विश्रुतः ॥ ४ ॥
अष्टानां लोकपालानां वपुर्धारयते नृपः।
तस्मादिन्द्रो ह्यहं वह्निर्यमश्च निर्ऋतिस्तथा ॥ ५ ॥
वरुणश्चैव वायुश्च सोमो धनद एव च।
ईश्वरोऽहं न सन्देहो नावमन्तव्य एव च ॥ ६ ॥

महती देवता या सा महतश्चापि सुव्रत ! ।
तस्मात्त्वया महाभाग ! श्रावनेय ! सदा ह्यहम् ॥ ७
नावमन्तव्य एवेह पूजनीयश्च सर्वथा ।
श्रुत्वा तथामतं तस्य क्षुपस्य मुनिसत्तमः ॥ ८ ॥
दधीचश्चग्रावनिश्चोग्रो गौरवादात्मनो द्विजः ।
अताड़यत् क्षुपं मूर्ध्नि दधीचो वाममुष्टिना ।
चिच्छेद वज्रेण च तं दधीचं बलवान् क्षुपः ॥ ९ ॥
ब्रह्मलोके पुरा सो हि ब्रह्मणः क्षुतसम्भवः ।
लब्धं वज्रञ्च कार्य्यार्थं वज्रिणा चोदितः प्रभुः ॥१०॥
स्वेच्छयैव नरो भूत्वा नरपालो बभूव सः ।
तस्माद्राजा स विप्रेन्द्रमजयद्वै महाबलः ॥ ११ ॥
यथा वज्रधरः श्रीमान् बलवांस्तमसान्वितः ।
पपात भूमौ निहतो वज्रेण द्विजपुङ्गवः ॥ १२ ॥
सस्मार च तदा तत्र दुःखाद्वै भार्गवं मुनिम् ।
शुक्रोऽपि सन्धयामास ताड़ितं कुलिशेन तम् ॥ १३ ॥
योगादेत्य दधीचस्य देहं देहभृतां वरः ।
सन्धाय पूर्ववद्देहं दधीचस्याह भार्गवः ॥ १४ ॥
भो दधीच ! महाभाग ! देवदेवमुमापतिम् ।
सम्पूज्य पूज्यं ब्रह्माद्यैर्देवदेवं निरञ्जनम् ॥ १५ ॥
अवध्यो भव विप्रर्षे प्रसादात् तस्य शङ्करस्य तु ।
मृतसञ्जीवनं तस्माल्लब्धमेतन्मया द्विज ! ॥ १६ ॥
नास्ति मृत्युभयं शम्भोर्भक्तानामिह सर्वतः ।
मृतसञ्जीवनञ्चापि शैवमद्य वदामि ते ॥ १७ ॥
त्र्यम्बकं यजामहे त्रैलोक्यपितरं प्रभुम् ।

त्रिमण्डलस्य पितरं त्रिगुणस्य महेश्वरम्॥ १८॥
त्रितत्त्वस्य त्रिवह्नेश्च त्रिधा भूतस्य सर्वतः।
त्रिवेदस्य महादेवं सुगन्धिं पुष्टिवर्धनम्॥ १९॥
सर्वभूतेषु सर्वत्र त्रिगुणे प्रकृतौ तथा।
इन्द्रियेषु तथान्येषु देवेषु च गणेषु च॥ २०॥
पुष्पेषु गन्धवत् सूक्ष्मः सुगन्धिः परमेश्वरः।
पुष्टिश्च प्रकृतिर्यस्मात् पुरुषस्य द्विजोत्तम!॥ २१॥
महदादिविशेषान्तविकल्पस्यापि सुव्रत!।
विष्णोः पितामहस्यापि मुनीनाञ्च महामुने!॥ २२॥
इन्द्रस्यापि च देवानां तस्माद्वै पुष्टिवर्धनः।
तं देवममृतं रुद्रं कर्मणा तपसा तथा॥ २३॥
स्वाध्यायेन च योगेन ध्यानेन च यजामहे।
सत्येनानेन मुक्षीयान् मृत्युपाशाद्भवः स्वयम्॥ २४॥
बन्धमोक्षकरो यस्मादुर्वारुकमिव प्रभुः।
मृतसञ्जीवनो मन्त्रो मया लब्धस्तु शङ्करात्॥ २५॥
जप्त्वा हुत्वाभिमन्त्र्यैवं जलं पीत्वा दिवानिशम्।
लिङ्गस्य सन्निधौ ध्यात्वा नास्ति मृत्युभयं द्विज!॥२६॥
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा तपसाराध्य शङ्करम्।
वज्रास्थित्वमवध्यत्वमदीनत्वञ्च लब्धवान्॥ २७॥
एवमाराध्य देवेशं दधीचो मुनिसत्तमः।
प्राप्यावध्यत्वमन्यैश्च वज्रास्थित्वं प्रयत्नतः॥ २८॥
अताड़यच्च राजेन्द्रं पादमूलेन मूर्धनि।
क्षुपो दधीचं वज्रेण जघानोरसि च प्रभुः॥ २९॥
नाभूत्राशाय तद्वज्रं दधीचस्य महात्मनः।

प्रभावात् परमेशस्य वज्रवच्छरीरिणः ॥ ३० ॥

दृष्ट्वाप्यवध्यत्वमदीनताञ्च
क्षुपो दधीचस्य तदाप्रभावम् ।
आराधयामास हरिं मुकुन्द-
मिन्द्रानुजं प्रेक्ष्य तदाम्बुजाक्षम् ॥ ३१ ॥

इति श्रीलैङ्गे क्षुपपराभवो नाम पञ्चत्रिंशोऽध्यायः ।

अथ षट्त्रिंशोऽध्यायः ।

नन्द्युवाच ।

पूजया तस्य सन्तुष्टो भगवान् पुरुषोत्तमः ।
श्रीभूमिसहितः श्रीमान् शङ्खचक्रगदाधरः ॥ १ ॥
किरीटी पद्महस्तश्च सर्वाभरणभूषितः ।
पीताम्बरश्च भगवान् देवैर्दैत्यैश्च संवृतः ॥ २ ॥
प्रददौ दर्शनं तस्मै दिव्यं वै गरुडध्वजः ।
दिव्येन दर्शनेनैव दृष्ट्वा देवं जनार्दनम् ॥ ३ ॥
तुष्टाव वाग्भिरिष्टाभिः प्रणम्य गरुडध्वजम् ।
त्वमादिस्त्वमनादिश्च प्रकृतिस्त्वं जनार्दनः ॥ ४ ॥
पुरुषस्त्वं जगन्नाथो विष्णुर्विश्वेश्वरो भवान् ।
योऽयं ब्रह्मासि पुरुषो विश्वमूर्त्तिः पितामहः ॥ ५ ॥
तत्त्वमाद्यं भवानेव परं ज्योतिर्जनार्दन ! ।
परमात्मा परं धाम श्रीपते ! भूपते ! प्रभो ! ॥ ६ ॥

त्वत्क्रोधसम्भवो रुद्रस्तमसा च समावृतः ।
त्वत्प्रसादाज्जगद्धाता रजसा च पितामहः ॥ ७ ॥
त्वत्प्रसादात् स्वयं विष्णुः सत्वेन पुरुषोत्तमः ।
कालमूर्त्ते ! हरे ! विष्णो ! नारायण ! जगन्मय ! ॥ ८ ॥
महांस्तथा च भूतादिस्तन्मात्राणीन्द्रियाणि च ।
त्वयैवाधिष्ठितान्येव विश्वमूर्त्ते ! महेश्वर ! ॥ ९ ॥
महादेव ! जगन्नाथ ! पितामह ! जगद्गुरो ! ।
प्रसीद देवदेवेश ! प्रसीद परमेश्वर ! ॥ १० ॥
प्रसीद त्वं जगन्नाथ ! शरण्यं शरणं गतः ।
वैकुण्ठ ! शौरे ! सर्वज्ञ ! वासुदेव ! महाभुज ! ॥ ११ ॥
सङ्कर्षण ! महाभाग ! प्रद्युम्न ! पुरुषोत्तम ! ।
अनिरुद्ध ! महाविष्णो ! सदा विष्णो ! नमोऽस्तु ते ॥ १२ ॥
विष्णो ! तवासनं दिव्यमव्यक्तं मध्यतो विभुः ।
सहस्रफणसंयुक्तस्तमोमूर्त्तिर्धराधरः ॥ १३ ॥
अधश्च धर्मो देवेश ! ज्ञानं वैराग्यमेव च ।
ऐश्वर्य्यमासनस्यास्य पादरूपेण सुव्रत ! ॥ १४ ॥
सप्तपातालपादस्त्वं धराजघनमेव च ।
वासांसि सागराः सप्त दिशश्चैव महाभुजाः ॥ १५ ॥
द्यौर्मूर्द्धा ते विभो ! नाभिः खं वायुर्नासिकां गतः ।
नेत्रे सोमश्च सूर्य्यश्च केशा वै पुष्करादयः ॥ १६ ॥
नक्षत्रतारकाद्यौश्च ग्रैवेयकविभूषणम् ।
कथं स्तोष्यामि देवेशं पूज्यश्च पुरुषोत्तमः ॥ १७ ॥
श्रद्धया च कृतं दिव्यं यच्छ्रुतं यच्च कीर्त्तितम् ।
यदिष्टं तत् क्षमस्वेश ! नारायण ! नमोऽस्तु ते ॥ १८ ॥

शैलादिरुवाच ।

इदन्तु वैष्णवं स्तोत्रं सर्वपापप्रणाशनम् ।
यः पठेच्छृणुयाद्वापि क्षुपेण परिकीर्त्तितम् ॥ १९ ॥
श्रावयेद्वा द्विजान् भक्त्या विष्णुलोकं स गच्छति ॥२

सम्पूज्य चैवं त्रिदशेश्वराद्यैः
स्तुत्वा स्तुतं देवमजेयमीशम् ।
विज्ञापयामास निरीक्ष्य भक्त्या
जनार्दनाय प्रणिपत्य मूर्ध्ना ॥ २१ ॥

राजोवाच ।

भगवन् ब्राह्मणः ! कश्चिद्दधीच इति विश्रुतः ।
धर्मवेत्ता विनीतात्मा सखा मम पुराभवत् ॥ २२ ॥
अवध्यः सर्वदा सर्वैः शङ्करार्चनतत्परः ।
सावज्ञं वामपादेन स मां मूर्ध्नि सदस्यथ ॥ २३ ॥
ताड़यामास देवेश ! विष्णो ! विश्व ! जगत्पते ! ।
उवाच च मदाविष्टो न बिभेमीति सर्वतः ॥ २४ ॥
जेतुमिच्छामि तं विप्रं दधीचं जगदीश्वर ! ।
यथाहितं तथा कर्त्तुं त्वमर्हसि जनार्दन ! ॥ २५ ॥

शैलादिरुवाच ।

ज्ञात्वा सोऽपि दधीचस्य अवध्यत्वं महात्मनः ।
सस्मार च महेशस्य प्रभावमतुलं हरिः ॥ २६ ॥
एवं स्मृत्वा हरिः प्राह ब्रह्मणः क्षुतसम्भवम् ।
विप्राणां नास्ति राजेन्द्र ! भयमेत्य महेश्वरम् ॥ २७
विशेषाद्रुद्रभक्तानां अभयं सर्वदा नृप ! ।
नीचानामपि सर्वत्र दधीचस्यास्य किं पुनः ॥ २८ ॥

तस्मात्तव महाभाग ! विजयो नास्ति भूपते ! ।
दुःखं करोमि विप्रस्य शापार्थं समुरस्य मे ॥ २९ ॥
भविता तस्य शापेन दक्षयज्ञे सुरैः समम् ।
विनाशो मम राजेन्द्र ! पुनरुत्थानमेव च ॥ ३० ॥
तस्मात् समेत्य विप्रेन्द्र ! सर्वयत्नेन भूपते ! ।
करोमि यत्नं राजेन्द्र ! दधीचविजयाय ते ॥ ३१ ॥

शैलादिरुवाच ।

श्रुत्वा वाक्यं नृपः प्राह तथास्त्विति जनार्दनम् ।
भगवानपि विप्रस्य दधीचस्याश्रमं ययौ ॥ ३२ ॥
आस्थाय रूपं विप्रस्य भगवान् भक्तवत्सलः ।
दधीचमाह ब्रह्मर्षिमभिवन्द्य जगद्गुरुः ॥ ३३ ॥

श्रीभगवानुवाच ।

भो ! भो ! दधीच ! ब्रह्मर्षे ! भवार्चनरताव्यय ! ।
वरमेकं वृणे त्वत्तस्तं भवान् दातुमर्हति ॥ ३४ ॥
याचितो देवदेवेन दधीचः प्राह विष्णुना ।
ज्ञातं तवेप्सितं सर्वं न बिभेमि तवाप्यहम् ॥ ३५ ॥
भवान् विप्रस्य रूपेण आगतोऽसि जनार्दन ! ।
भूतं भविष्यं देवेश ! वर्त्तमानं जनार्दन ! ॥ ३६ ॥
ज्ञातं प्रसादाद्रुद्रस्य द्विजत्वं त्यज सुव्रत ! ।
आराधितोऽसि देवेश ! नृपेण मधुसूदन ! ॥ ३७ ॥
जाने तवैनां भगवन् ! भक्तवत्सलतां हरे ! ।
स्थाने तवैषा भगवन् ! भक्तवात्सल्यता हरे ! ॥ ३[८]
अस्ति चेद्भगवन् ! भीतिर्भवार्चनरतस्य मे ।
वक्तुमर्हसि यत्नेन वरदाम्बुजलोचन ! ॥ ३९ ॥

वदामि न मृषा तस्मान्न बिभेमि जनार्दन ! ।
न बिभेमि जगत्यस्मिन् देवदैत्यद्विजादपि ॥ ४० ॥

नन्द्युवाच ।

श्रुत्वा वाक्यं दधीचस्य तदास्थाय जनार्दनः ।
स्वरूपं सस्मितं प्राह सन्त्यज्य द्विजतां क्षणात् ॥ ४१ ॥

श्रीभगवानुवाच ।

भयं दधीच ! सर्वत्र नास्त्येव तव सुव्रत ! ।
भवार्चनरतो यस्माद्भवान् सर्वज्ञ एव च ॥ ४२ ॥
बिभेमीति सकृद् वक्तुं त्वमर्हसि नमस्तव ।
नियोगान्मम विप्रेन्द्र ! क्षुपं प्रतिसंदस्यथ ॥ ४३ ॥
एवं श्रुत्वापि तद्वाक्यं सान्त्वं विष्णोर्महामुनिः ।
न बिभेमीति तं प्राह दधीचो देवसत्तमम् ॥ ४४ ॥
प्रभावाद्देवदेवस्य शम्भोः साक्षात् पिनाकिनः ।
सर्वस्य शङ्करस्यास्य सर्वज्ञस्य महामुनिः ॥ ४५ ॥
ततस्तस्य मुनेः श्रुत्वा वचनं कुपितो हरिः ।
चक्रमुद्यम्य भगवान् दिधक्षुर्मुनिसत्तमम् ॥ ४६ ॥
अभवत् कुण्ठिताग्रं हि विष्णोश्चक्रं सुदर्शनम् ।
प्रभावाद्धि दधीचस्य क्षुपस्यैव हि सन्निधौ ॥ ४७ ॥
दृष्ट्वा तत्कुण्ठिताग्रं हि चक्रं चक्रिणमाह सः ।
दधीचः सस्मितं साक्षात् सदसद्व्यक्तिकारणम् ॥ ४८ ॥
भगवन् ! भवता लब्धं पुरातीव सुदारुणम् ।
सुदर्शनमिति ख्यातं चक्रं विष्णोः प्रयत्नतः ॥ ४९ ॥
भवस्य तच्छुभं [illegible] न जिघांसति मामिह ।
[illegible] प्रयत्नं कर्त्तुमर्हसि ॥ ५० ॥

शैलादिरुवाच।

तस्य तद्वचनं श्रुत्वा दृष्ट्वा निर्वीर्य्यमायुधम्।
ससर्ज च पुनस्तस्मै सर्वास्त्राणि समन्ततः॥ ५१॥
चक्रुर्देवास्ततस्तस्य विष्णोः साहाय्यमव्ययाः।
द्विजेनैकेन योद्धुं हि प्रवृत्तस्य महाबलाः॥ ५२॥
कुशमुष्टिं तदादाय दधीचः संस्मरन् भवम्।
ससर्ज सर्वदेवेभ्यो वज्रास्थिः सर्वतो वशी॥ ५३॥
दिव्यं त्रिशूलमभवत् कालाग्निसदृशप्रभम्।
दग्धुं देवान् मतिश्चक्रे युगान्ताग्निरिवापरः॥ ५४॥
इन्द्रनारायणाद्यैश्च देवैस्त्यक्तानि यानि तु।
आयुधानि समस्तानि प्रणेमुस्त्रिशिखं मुने!॥ ५५॥
देवाश्च दुद्रुवुः सर्वे ध्वस्तवीर्य्या द्विजोत्तम!।
ससर्ज भगवान् विष्णुः स्वदेहात् पुरुषोत्तमः॥ ५६॥
आत्मनः सदृशान् दिव्यान् लक्षलक्षायुतान् गणान्।
तानि सर्वाणि सहसा ददाह मुनिसत्तमः॥ ५७॥
ततो विस्मयनार्थाय विश्वमूर्त्तिरभूद्धरिः।
तस्य देहे हरेः साक्षादपश्यद् द्विजसत्तमः॥ ५८॥
दधीचो भगवान् विप्रः देवतानां गणान् पृथक्।
रुद्राणां कोटयश्चैव गणानां कोटयस्तदा॥ ५९॥
अण्डानां कोटयश्चैव विश्वमूर्त्तेस्तनौ तदा।
दृष्ट्वैतदखिलं तत्र च्यावनिर्विस्मितं तदा॥ ६०॥
विष्णुमाह जगन्नाथं जगन्मयमजं विभुम्।
अभ्यसाभ्युक्ष्य तं विष्णुं विश्वरूपं महामुनिः॥ ६१॥
मायां त्यज महाबाहो! प्रतिभासा विचारतः।

विज्ञानानां सहस्राणि दुर्विज्ञेयानि माधव ! ॥ ६२ ॥
मयि पश्य जगत्सर्वं त्वया सार्धमनिन्दित ! ।
ब्रह्माणञ्च तथा रुद्रं दिव्यां दृष्टिं ददामि ते ॥ ६३ ॥
इत्युक्ता दर्शयामास स्वतनौ निखिलं मुनिः ।
तं प्राह च हरिं देवं सर्वदेवभवोद्भवम् ॥ ६४ ॥
मायया ह्यनया किं वा मन्त्रशक्त्याथ वा प्रभो ! ।
वस्तुशक्त्याथ वा विष्णो ! ध्यानशक्त्याथ वा पुनः ॥ ६५
त्यक्त्वा मायामिमां तस्माद् योद्धुमर्हसि यत्नतः ।
एवं तस्य वचः श्रुत्वा दृष्ट्वा माहात्म्यमद्भुतम् ॥ ६६ ॥
देवाश्च दुद्रुवुर्भूयो देवं नारायणञ्च तम् ।
वारयामास निश्चेष्टं पद्मयोनिर्जगद्गुरुः ॥ ६७ ॥
निशम्य वचनं तस्य ब्रह्मणस्तेन निर्जितः ।
जगाम भगवान् विष्णुः प्रणिपत्य महामुनिम् ॥ ६८ ॥
क्षुपो दुःखातुरो भूत्वा सम्पूज्य च मुनीश्वरम् ।
दधीचमभिवन्द्याशु प्रार्थयामास विक्लवः ॥ ६९ ॥
दधीच ! क्षम्यतां देव ! मयाज्ञानात् कृतं सखे ! ।
विष्णुनापि सुरैर्वापि रुद्रभक्तस्य किं तव ॥ ७० ॥
प्रसीद परमेशान ! दुर्लभा दुर्जनैर्द्विज ! ।
भक्तिर्भक्तिमतां श्रेष्ठ ! मद्विधैः क्षत्रियाधमैः ॥ ७१ ॥
श्रुत्वानुगृह्य तं विप्रो दधीचस्तपतां वरः ।
राजानं मुनिशार्दूलः शशाप च सुरोत्तमान् ॥ ७२ ॥
रुद्रकोपाग्निना देवाः सदेवेन्द्रा मुनीश्वरैः ।
ध्वस्ता भवन्तु देवेन विष्णुना च समन्विताः ॥ ७३ ॥
प्रजापतेर्मखे पुण्ये दक्षस्य सुमहात्मनः ।

एवं यथा नृपं प्रेक्ष्य पुनराह द्विजोत्तमः ॥ ७४ ॥
देवैश्च पूज्या राजेन्द्र ! नृपैश्च विविधैर्गणैः ।
ब्राह्मणा एव राजेन्द्र ! बलिनः प्रभविष्णवः ॥ ७५ ॥
इत्युक्त्वा क्षोटजं विप्रः प्रविवेश महाद्युतिः ।
दधीचमभिवन्द्यैव जगाम स्वं नृपः स्वयम् ॥ ७६ ॥
तदेव तीर्थमभवत् स्थानेश्वरमिति स्मृतम् ।
स्थानेश्वरमनुप्राप्य शिवसायुज्यमाप्नुयात् ॥ ७७ ॥
कथितस्तव संक्षेपाद्विवादः क्षुब्दधीचयोः ।
प्रभावश्च दधीचस्य भवस्य च महामुने ! ॥ ७८ ॥
य इदं कीर्त्तयेद्दिव्यं विवादं क्षुब्दधीचयोः ।
जित्वापमृत्युं देहान्ते ब्रह्मलोकं प्रयाति सः ॥ ७९ ॥
य इदं कीर्त्य संग्रामं प्रविशेत्तस्य सर्वदा ।
नास्ति मृत्युभयञ्चैव विजयी च भविष्यति ॥ ८० ॥

इति श्रीलैङ्गे क्षुपदधीचसंवादो नाम
षट्त्रिंशोऽध्यायः ।

अथ सप्तत्रिंशोऽध्यायः ।

सनत्कुमार उवाच ।

भवान् कथमनुप्राप्तो महादेवमुमापतिम् ।
श्रोतुमिच्छामि तत्सर्वं वक्तुमर्हसि मे प्रभो ! ॥ १ ॥

शैलादिरुवाच ।

प्रजाकामः शिलादोऽभूत्पिता मम महामुने ! ।
सोऽन्धः सुचिरं कालं तपस्तेपे सुदुश्चरम् ॥ २ ॥
तपतस्तस्य तपसा सन्तुष्टो वज्रधृक् प्रभुः ।

शिलादमाह तुष्टोऽस्मि वरयस्व वरानिति ॥ ३ ॥
ततः प्रणम्य देवेशं सहस्राक्षं सहामरैः।
प्रोवाच मुनिशार्दूल! कृताञ्जलिपुटो हरिम् ॥ ४ ॥

शिलाद उवाच।

भगवन्! देवतारिघ्न! सहस्राक्ष! वरप्रद!।
अयोनिजं मृत्युहीनं पुत्रमिच्छामि सुव्रत! ॥ ५ ॥

शक्र उवाच।

पुत्रं दास्यामि विप्रर्षे! योनिजं मृत्युसंयुतम्।
अन्यथा ते न दास्यामि मृत्युहीना न सन्ति वै ॥ ६ ॥
न दास्यति सुतं तेऽत्र मृत्युहीनमयोनिजम्।
पितामहोऽपि भगवान् किमुतान्ये महामुने! ॥ ७ ॥
सोऽपि देवः स्वयं ब्रह्मा मृत्युहीनो न चेश्वरः।
योनिजश्च महातेजाश्चाण्डजः पद्मसम्भवः ॥ ८ ॥
महेश्वराङ्गजश्चैव भवान्यास्तनयः प्रभुः।
तस्याप्यायुः समाख्यातं परार्धद्वयसम्मितम् ॥ ९ ॥
कोटिकोटिसहस्राणि अहर्भूतानि यानि वै।
समतीतानि कल्पानां तावच्छेषाः परत्र ये ॥ १० ॥
तस्मादयोनिजे पुत्रे मृत्युहीने प्रयत्नतः।
परित्यजाशां विप्रेन्द्र! गृहाणात्मसमं सुतम् ॥ ११ ॥

शैलादिरुवाच।

तस्य तद्वचनं श्रुत्वा पिता मे लोकविश्रुतः।
शिलाद इति पुण्यात्मा पुनः प्राह शचीपतिम् ॥ १२ ॥

शिलाद उवाच।

भगवन्नण्डयोनित्वं पद्मयोनित्वमेव च।

महेश्वराङ्गयोनित्वं श्रुतं वै ब्रह्मणो मया ॥ १३ ॥
पुरा महेन्द्रदायादाद्गदतश्चास्य पूर्वजात्।
नारदाद्वै महाबाहो ! कथमत्राशु नो वद ॥ १४ ॥
दाक्षायणी सा दक्षोऽपि देवः पद्मोद्भवात्मजः।
पौत्रो कनकगर्भस्य कथं तस्याः सुतो विभुः ॥ १५ ॥

शक्र उवाच।

स्थाने संशयितुं विप्र ! तव वक्ष्यामि कारणम्।
कल्पे तत्पुरुषे वृत्ते ब्रह्मणः परमेष्ठिनः ॥ १६ ॥
ससर्ज सकलं ध्यात्वा ब्रह्माणं परमेश्वरः।
जनार्दनो जगन्नाथः कल्पे वै मेघवाहने ॥ १७ ॥
दिव्यं वर्षसहस्रन्तु मेघो भूत्वावहद्धरम्।
नारायणो महादेवं बहुमानेन सादरम् ॥ १८ ॥
दृष्ट्वा भावं महादेवो हरेः स्वात्मनि शङ्करः।
प्रददौ तस्य सकलं स्रष्टुं वै ब्रह्मणा सह ॥ १९ ॥
तदा तं कल्पमाहुर्वै मेघवाहनसंज्ञया।
हिरण्यगर्भस्तं दृष्ट्वा तस्य देहोद्भवस्तदा ॥ २० ॥
जनार्दनसुतः प्राह तपसा प्राप्य शङ्करम्।
तव वामाङ्गजो विष्णुर्दक्षिणाङ्गभवो ह्यहम् ॥ २१ ॥
मया सह जगत् सर्वं तथाप्यसृजदच्युतः।
जगन्मयोऽवहद् यस्मान् मेघो भूत्वा दिवानिशम् ॥ २२ ॥
भवन्तमवहद्विष्णुर्देवदेवं जगद्गुरुम्।
नारायणादपि विभो ! भक्तोऽहं तव शङ्कर ! ॥ २३ ॥
प्रसीद देहि मे सर्वं सर्वात्मत्वं तव प्रभो !।
तदाथ लब्ध्वा भगवान् भवात् सर्वात्मतां क्षणात् ॥ २४ ॥

त्वरमाणोऽथ सङ्क्रम्य ददर्श पुरुषोत्तमम् ।
एकार्णवालये शुभ्रे त्वन्धकारे सुदारुणे ॥ २५ ॥
हेमरत्नचिते दिव्ये मनसा च विनिर्मिते ।
दुष्प्राप्ये दुर्जनैः पुण्यैः सनकाद्यैरगोचरे ॥ २६ ॥
जगदावासहृदयं ददर्श पुरुषं त्वजः ।
अनन्तभोगशय्यायां शायिनं पङ्कजेक्षणम् ॥ २७ ॥
शङ्खचक्रगदापद्मं धारयन्तं चतुर्भुजम् ।
सर्वाभरणसंयुक्तं शशिमण्डलसन्निभम् ॥ २८ ॥
श्रीवत्सलक्षणं देवं प्रसन्नास्यं जनार्दनम् ।
रमामृदुकराम्भोजस्पर्शरक्तपदाम्बुजम् ॥ २९ ॥
परमात्मानमीशानं तमसा कालरूपिणम् ।
रजसा सर्वलोकानां सर्गलीलाप्रवर्त्तकम् ॥ ३० ॥
सत्त्वेन सर्वभूतानां स्थापकं परमेश्वरम् ।
सर्वात्मानं महात्मानं परमात्मानमीश्वरम् ॥ ३१ ॥
क्षीरार्णवेऽमृतमये शायिनं योगनिद्रया ।
तं दृष्ट्वा प्राह वै ब्रह्मा भगवन्तं जनार्दनम् ॥ ३२ ॥
ग्रसामि त्वां प्रसादेन यथापूर्वं भवानहम् ।
स्मयमानस्तु भगवान् प्रतिबुध्य पितामहम् ॥ ३३ ॥
उदैक्षत महाबाहुः स्मितमीषच्चकार सः ।
विवेश चाण्डजं तन्तुग्रस्तस्तेन महात्मना ॥ ३४ ॥
ततस्तं चासृजद् ब्रह्मा भ्रुवोर्मध्येन चाच्युतम् ।
सृष्टस्तेन हरिः प्रेक्ष्य स्थितस्तस्याथ सन्निधौ ॥ ३५ ॥
एतस्मिन्नन्तरे रुद्रः सर्वदेवभवोद्भवः ।
विकृतं रूपमास्थाय पुरा दत्तवरस्तयोः ॥ ३६ ॥

आगच्छद् यत्र वै विष्णुर्विश्वात्मा परमेश्वरः ।
प्रसादमतुलं कर्तुं ब्रह्मणश्च हरेः प्रभुः ॥ ३७ ॥
ततः समेत्य तौ देवौ सर्वदेवभवोद्भवम् ।
अपश्यतां भवं देवं कालाग्निसदृशं प्रभुम् ॥ ३८ ॥
तौ तं तुष्टुवतुश्चैव शर्वमुग्रं कपर्दिनम् ।
प्रणेमतुश्च वरदं बहुमानेन दूरतः ॥ ३९ ॥
भवोऽपि भगवान् देवमनुगृह्य पितामहम् ।
जनार्दनं जगन्नाथस्तत्रैवान्तरधीयत ॥ ४० ॥

इति महापुराणे श्रीलैङ्गे ब्रह्मणो वरप्रदानं
नाम सप्तत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३७ ॥

अथ अष्टत्रिंशोऽध्यायः ।

शैलादिरुवाच ।

गते महेश्वरे देवे तमुद्दिश्य जनार्दनः ।
प्राह भगवान् प्राह पद्मयोनिमजोद्भवः ॥ १ ॥

श्रीविष्णुरुवाच ।

परमेशो जगन्नाथः शङ्करस्त्वेष सर्वगः ।
आवयोरखिलस्येशः शरणञ्च महेश्वरः ॥ २ ॥
अहं वामाङ्गजो ब्रह्मन् ! शङ्करस्य महात्मनः ।
भवान् भवस्य देवस्य दक्षिणाङ्गभवः स्वयम् ॥ ३ ॥
मामाहुरग्रजं प्रेक्ष्य प्रधानं प्रकृतिं तथा ।

अव्यक्तमजमित्येवं भवन्तं पुरुषस्त्विति ॥ ४ ॥
एवमाहुर्महादेवमावयोरपि कारणम् ।
ईशं सर्वस्य जगतः प्रभुमव्ययमीश्वरम् ॥ ५ ॥
सोऽपि तस्यामरेशस्य वचनाद्धारिजोद्भवः ।
वरेण्यं वरदं रुद्रमस्तुवत् प्रणनाम च ॥ ६ ॥
अथाम्भसा प्लुतां भूमिं समादाय जनार्द्दनः ।
पूर्ववत् स्थापयामास वाराहं रूपमाश्रितः ॥ ७ ॥
नदीनदसमुद्रांश्च पूर्ववच्चाकरोत् प्रभुः ।
कृत्वा चोर्वीं प्रयत्नेन निम्नोन्नतविवर्जिताम् ॥ ८ ॥
धरायां सोऽचिनोत् सर्वान् भूधरान् भूधराकृतिः ।
भूराद्यांश्चतुरो लोकान् कल्पयामास पूर्ववत् ॥ ९ ॥
स्रष्टुञ्च भगवान् चक्रे मतिं मतिमतां वरः ।
मुख्यञ्च तैर्य्यग्योन्यञ्च दैविकं मानुषं तथा ॥ १० ॥
विभुश्चानुग्रहं तत्र कौमारकमदीनधीः ।
पुरस्तादसृजद्देवः सनन्दं सनकं तथा ॥ ११ ॥
सनातनं सतां श्रेष्ठं नैष्कर्म्येण गताः परम् ।
मरीचिभृग्वङ्गिरसं पुलस्त्यं पुलहं क्रतुम् ॥ १२ ॥
दक्षमत्रिं वसिष्ठञ्च सोऽसृजद् योगविद्यया ।
सङ्कल्पञ्चैव धर्मञ्च ह्यधर्मं भगवान् प्रभुः ॥ १३ ॥
द्वादशैव प्रजास्त्वेता ब्रह्मणोऽव्यक्तजन्मनः ।
ऋभुं सनत्कुमारञ्च ससर्जादौ सनातनः ॥ १४ ॥
तौ चोर्द्ध्वरेतसौ दिव्यौ चाग्रजौ ब्रह्मवादिनौ ।
कुमारौ ब्रह्मणस्तुल्यौ सर्वज्ञौ सर्वभाविनौ ॥ १५ ॥
एवं मुख्यादिकान् सृष्ट्वा पद्मयोनिः शिलाशन ! ।

युगधर्मानशेषांश्च कल्पयामास विश्वसृक्॥ १६॥
इति महापुराणे श्रीलैङ्गे वैष्णवकथनं
नामाष्टत्रिंशोऽध्यायः॥ ३८॥

अथ ऊनचत्वारिंशोऽध्यायः।

शैलादिरुवाच।

श्रुत्वा शक्रेण कथितं पिता मम महामुनिः।
पुनः पप्रच्छ देवेशं प्रणम्य रचिताञ्जलिः॥ १॥

शिलाद उवाच।

भगवन्! शक्र! सर्वज्ञ! देवदेव नमस्कृत!।
शचीपते! जगन्नाथ! सहस्राक्ष! महेश्वर!॥ २॥
युगधर्मान् कथं चक्रे भगवान् पद्मसम्भवः।
वक्तुमर्हसि मे सर्वं साम्प्रतं प्रणताय मे॥ ३॥

शैलादिरुवाच।

तस्य तद्वचनं श्रुत्वा शिलादस्य महात्मनः।
व्याजहार यथादृष्टं युगधर्मं सुविस्तरम्॥ ४॥

शक्र उवाच।

आद्यं कृतयुगं विद्धि ततस्त्रेतायुगं मुने!।
द्वापरं तिष्यमित्येते चत्वारस्तु समासतः॥ ५॥
सत्त्वं कृतं रजस्त्रेता द्वापरञ्च रजस्तमः।
कलिस्तमश्च विज्ञेयं युगवृत्तिर्युगेषु च॥ ६॥

ध्यानं परं कृतयुगे त्रेतायां यज्ञ उच्यते ।
भजनं द्वापरे शुद्धं दानमेव कलौ युगे ॥ ७ ॥
चत्वारि च सहस्राणि वर्षाणां तत्कृतं युगम् ।
तस्य तावच्छती सन्ध्या सन्ध्यांशश्च तथाविधः ॥ ८ ॥
चत्वारि च सहस्राणि मानुषाणि शिलाशन ! ।
आयुः कृतयुगे विद्धि प्रजानामिह सुव्रत ! ॥ ९ ॥
ततः कृतयुगे तस्मिन् सन्ध्यांशे च गते तु वै ।
पादावशिष्टो भवति युगधर्मस्तु सर्वतः ॥ १० ॥
चतुर्भागैकहीनं तु त्रेतायुगमनुत्तमम् ।
कृतार्धं द्वापरं विद्धि तदर्धं तिष्यमुच्यते ॥ ११ ॥
त्रिशती द्विशती सन्ध्या तथा चैकशती मुने ! ।
सन्ध्यांशकं तथाप्येवं कल्पेष्वेवं युगे युगे ॥ १२ ॥
आद्ये कृतयुगे धर्मश्चतुष्पादः सनातनः ।
त्रेतायुगे त्रिपादस्तु द्विपादो द्वापरे स्थितः ॥ १३ ॥
त्रिपादहीनस्तिष्ये तु सत्तामात्रेण धिष्ठितः ।
कृते तु मिथुनोत्पत्तिः वृत्तिः साक्षाद्रसोल्लसा ॥ १४ ॥
प्रजास्तृप्ताः सदा सर्वाः सर्वानन्दाश्च भोगिनः ।
अधमोत्तमता तासां न विशेषाः प्रजाः शुभाः ॥ १५ ॥
तुल्यमायुः सुखं रूपं तासां तस्मिन् कृते युगे ।
तासां प्रीतिर्न च द्वन्द्वं न द्वेषो नास्ति च क्लमः ॥१६॥
पर्वतोदधिवासिन्यो ह्यनिकेताश्रयास्तु ताः ।
विशोकाः सत्वबहुला एकान्तबहुलास्तथा ॥ १७ ॥
ता वै निष्कामचारिण्यो नित्यं मुदितमानसाः ।

वर्णाश्रमव्यवस्था च तदासीन्न च सङ्करः।
रसोल्लासः कालयोगात् त्रेताख्ये नश्यते द्विज ! ॥१९॥
तस्यां सिद्धौ प्रनष्टायां अन्यासिद्धिः प्रजायते।
अपां सौक्ष्म्ये प्रतिगते तदा मेघात्मना तु वै ॥ २० ॥
मेघेभ्यःस्तनयित्नुभ्यः प्रवृत्तं वृष्टिसर्जनम्।
सकृदेव तया वृष्ट्या संयुक्ते पृथिवीतले ॥ २१ ॥
प्रादुरासंस्तदा तासां वृक्षास्ते गृहसंज्ञिताः।
सर्वप्रत्युपभोगस्तु तासां तेभ्यः प्रजायते ॥ २२ ॥
वर्त्तयन्ति स्म तेभ्यस्तास्त्रेतायुगमुखे प्रजाः।
ततः कालेन महता तासामेव विपर्य्ययात् ॥ २३ ॥
रागलोभात्मको भावस्तदा ह्याकस्मिकोऽभवत्।
विपर्य्ययेण तासां तु तेन तत्कालभाविना ॥ २४ ॥
प्रणश्यन्ति ततः सर्वे वृक्षास्ते गृहसंज्ञिताः।
ततस्तेषु प्रनष्टेषु विभ्रान्ता मैथुनोद्भवाः ॥ २५ ॥
अपि ध्यायन्ति तां सिद्धिं सत्याभिध्यायिनस्तदा।
प्रादुर्बभूवुस्तासां तु वृक्षास्ते गृहसंज्ञिताः ॥ २६ ॥
वस्त्राणि ते प्रसूयन्ते फलान्याभरणानि च।
तेष्वेव जायते तासां गन्धवर्णरसान्वितम् ॥ २७ ॥
अमाक्षिकं महावीर्य्यं पुटके पुटके मधु।
तेन ता वर्त्तयन्ति स्म सुखमायुः सदैव हि ॥ २८ ॥
हृष्टपुष्टास्तया सिद्ध्या प्रजा वै विगतज्वराः।
ततः कालान्तरेणैव पुनर्लोभावृतास्तु ताः ॥ २९ ॥
वृक्षांस्तान् पर्य्यगृह्णन्ति मधु वा माक्षिकं बलात्।
तासां तेनोपचारेण पुनर्लोभकृतेन वै ॥ ३० ॥

प्रनष्टा मधुना सार्धं कल्पवृक्षाः क्वचित् क्वचित् ।
तस्यामेवाल्पशिष्टायां सिद्धां कालवशात्तदा ॥ ३१ ॥
आवर्त्तनात्तु त्रेतायां द्वन्द्वान्यभ्युत्थितानि वै ।
शीतवर्षांतपैस्तीव्रैस्ततस्ता दुःखिता भृशम् ॥ ३२ ॥
द्वन्द्वैः सम्पीड्यमानाश्च चक्रुरावरणानि तु ।
कृतद्वन्द्वप्रतीघाताः केतनानि गिरौ ततः ॥ ३३ ॥
पूर्वं निकामचारास्ता ह्यनिकेता अथावसन् ।
यथायोगं यथाप्रीति निकेतेष्विव सन् पुनः ॥ ३४ ॥
कृत्वा द्वन्द्वोपघातांस्तान् वृत्त्युपायमचिन्तयन् ।
नष्टेषु मधुना सार्धं कल्पवृक्षेषु वै तदा ॥ ३५ ॥
विवादव्याकुलास्ता वै प्रजास्तृष्णाक्षुधार्दिताः ।
ततः प्रादुर्बभौ तासां सिद्धिस्त्रेतायुगे पुनः ॥ ३६ ॥
वार्त्तायाः साधिकाप्यन्या वृष्टिस्तासां निकामतः ।
तासां वृष्ट्युदकादीनि ह्यभवन्निम्नगानि तु ॥ ३७ ॥
अभवन् वृष्टिसन्तत्या स्रोतस्थानानि निम्नगाः ।
एवं नद्यः प्रवृत्तास्तु द्वितीये वृष्टिसर्जने ॥ ३८ ॥
ये पुनस्तदपांस्तोकाः पतिताः पृथिवीतले ।
अपां भूमेश्च संयोगा दोषध्यस्तास्तदाभवन् ॥ ३९ ॥
अथाल्पकृष्टाश्चानुप्ता ग्राम्यारण्याश्चतुर्दश ।
ऋतुपुष्पफलाश्चैव वृक्षगुल्माश्च जज्ञिरे ॥ ४० ॥
प्रादुर्भूतानि चैतानि वृक्ष जात्यौषधानि च ।
तेनौषधेन वर्त्तन्ते प्रजास्त्रेतायुगे तदा ॥ ४१ ॥
ततः पुनरभूत्तासां रागो लोभश्च सर्वशः ।
अवश्यम्भाविनार्थेन वै त्रेतायुगवशेन च ॥ ४२ ॥

ततस्ताः पर्य्यगृह्णन्त नदीक्षेत्राणि पर्वतान्।
वृक्षगुल्मौषधीश्चैव प्रसह्य तु यथाबलम्॥ ४३॥
विपर्य्ययेण चौषध्यः प्रनष्टास्तास्तुर्दश।
मत्वाधरां प्रविष्टास्ता इत्यौषध्यः पितामहः॥ ४४॥
दुदोह गां प्रयत्नेन सर्वभूतहिताय वै।
तदाप्रभृति चौषध्यः फालकृष्टास्त्वितस्ततः॥ ४५॥
वार्तां कृषिं समायाता वर्तुकामाः प्रयत्नतः।
वार्त्तावृत्तिः समाख्याता कृषिकामप्रयत्नतः॥ ४६॥
अन्यथा जीवितं तासां नास्ति त्रेतायुगात्यये।
हस्तोद्भवा ह्यपश्चैव भवन्ति बहुशस्तदा॥ ४७॥
तत्रापि जगृहुः सर्वे चान्योऽन्यं क्रोधमूर्च्छिताः।
सुतदारधनाद्यांस्तु बलाद् युगबलेन तु॥ ४८॥
मर्य्यादायाः प्रतिष्ठार्थं ज्ञात्वा तदखिलं विभुः।
ससर्ज क्षत्रियांस्त्रातुं क्षतात् कमलसम्भवः॥ ४९॥
वर्णाश्रमप्रतिष्ठाञ्च चकार स्वेन तेजसा।
वृत्तेन वृत्तिना वृत्तं विश्वात्मा निर्ममे स्वयम्॥ ५०॥
यज्ञप्रवर्त्तनञ्चैव त्रेतायामभवत् क्रमात्।
पशुयज्ञं न सेवन्ते केचित्तत्रापि सुव्रताः॥ ५१॥
बलाद्विष्णुस्तदा यज्ञमकरोत् सर्वदृक् क्रमात्।
द्विजास्तदा प्रशंसन्ति ततस्त्वाहिंसकं मुने॥ ५२॥
द्वापरेष्वपि वर्त्तन्ते मतिभेदास्तदा नृणाम्।
मनसा कर्मणा वाचा कृच्छ्राद्वार्त्ता प्रसिध्यति॥ ५३॥
तदा तु सर्वभूतानां कायक्लेशवशात् क्रमात्।
लोभो भृतिर्वणिग्युद्धं तत्वानामविनिश्चयः॥ ५४॥

वेदशाखाप्रणयनं धर्माणां सङ्करस्तथा ।
वर्णाश्रमपरिध्वंसः कामद्वेषौ तथैव च ॥ ५५ ॥
द्वापरे तु प्रवर्त्तन्ते रागो लोभो मदस्तथा ।
वेदो व्यासैश्चतुर्धा तु व्यस्यते द्वापरादिषु ॥ ५६ ॥
एको वेदश्चतुष्पादस्त्रेता स्विह विधीयते ।
सङ्क्षयादायुषश्चैव व्यस्यते द्वापरेषु सः ॥ ५७ ॥
ऋषिपुत्रैः पुनर्भेदा भिद्यन्ते दृष्टिविभ्रमैः ।
मन्त्रब्राह्मणविन्यासैः स्वरवर्णविपर्य्ययैः ॥ ५८ ॥
संहिता ऋग्यजुःसाम्नां संहन्यन्ते मनीषिभिः ।
सामान्या वै कृताश्चैव दृष्टिभिस्तैः पृथक् पृथक् ॥५९॥
ब्राह्मणं कल्पसूत्राणि मन्त्रप्रवचनानि च ।
अन्ये तु प्रस्थितास्तान् वै केचित्तान् प्रत्यवस्थिताः ॥६०॥
इतिहासपुराणानि भिद्यन्ते कालगौरवात् ।
ब्राह्मं पाद्मं वैष्णवञ्च शैवं भागवतं तथा ॥ ६१ ॥
भविष्यं नारदीयञ्च मार्कण्डेयमतः परम् ।
आग्नेयं ब्रह्मवैवर्त्तं लैङ्गं वाराहमेव च ॥ ६२ ॥
वामनाख्यं ततः कौर्मं मात्स्यं गारुड़मेव च ।
स्कान्दं तथा च ब्रह्माण्डं तेषां भेदः प्रकथ्यते ॥ ६३ ॥
लैङ्गमेकादशविधं प्रभिन्नं द्वापरे शुभम् ।
मन्वत्रिविष्णुहारीतयाज्ञवल्क्योशनोऽङ्गिराः ॥ ६४ ॥
यमापस्तम्बसंवर्त्ताः कात्यायनबृहस्पती ।
पराशरव्यासशङ्खलिखितादक्षगौतमौ ॥ ६५ ॥
शातातपो वसिष्ठश्च एवमाद्यैः सहस्रशः ।
अवृष्टिर्मरणञ्चैव तथा व्याध्याद्युपद्रवाः ॥ ६६ ॥

वाङ्मनःकर्मजैर्दुःखैर्निर्वेदो जायते ततः।
निर्वेदाज्जायते तेषां दुःखमोक्षविचारणा ॥ ६७ ॥
विचारणाच्च वैराग्यं वैराग्याद्दोषदर्शनम्।
दोषाणां दर्शनाच्चैव द्वापरे ज्ञानसम्भवः ॥ ६८ ॥
एषा रजस्तमो युक्ता वृत्तिर्वै द्वापरे स्मृता।
आद्ये कृते तु धर्मोऽस्ति स त्रेतायां प्रवर्त्तते ॥ ६९ ॥
द्वापरे व्याकुलीभूत्वा प्रणश्यति कलौ युगे ॥ ७० ॥
इति श्रीमहापुराणे श्रीलैङ्गे एकोनचत्वारिंशोऽध्यायः।

अथ चत्वारिंशोऽध्यायः।

सूत उवाच।

तिष्ये मायामसूयाञ्च बधञ्चैव तपस्विनाम्।
साधयन्ति नरास्तत्र तमसा व्याकुलेन्द्रियाः ॥ १ ॥
कलौ प्रमादको रोगः सततं क्षुद्भयानि च।
अनावृष्टिभयं घोरं देशानाञ्च विपर्य्ययः ॥ २ ॥
न प्रामाण्यं श्रुतेरस्ति नृणां चाधर्मसेवनम्।
अधार्मिकास्त्वनाचारा महाकोपाल्पचेतसः ॥ ३ ॥
अनृतं ब्रुवते लुब्धास्तिष्ये जाताश्च दुष्प्रजाः।
दुरिष्टैर्दुरधीतैश्च दुराचारैर्दुरागमैः ॥ ४ ॥
विप्राणां कर्मदोषेण प्रजानां जायते भयम्।
नाधीयन्ते तदा वेदान्न यजन्ति द्विजातयः ॥ ५ ॥
उत्सीदन्ति नराश्चैव क्षत्रियाश्च विशः क्रमात्।
शूद्राणां मन्त्रयोगेन सम्बन्धो ब्राह्मणैः सह ॥ ६ ॥

भवतीह कलौ तस्मिन् शयनाशनभोजनैः ।
राजानः शूद्रभूयिष्ठा ब्राह्मणान् बाधयन्ति ते ॥ ७ ॥
भ्रूणहत्या वीरहत्या प्रजायन्ते प्रजासु वै ।
शूद्राश्च ब्राह्मणाचाराः शूद्राचाराश्च ब्राह्मणाः ॥ ८ ॥
राजवृत्तिस्थिता चौराः चौराचाराश्च पार्थिवाः ।
एकपत्न्यो न शिष्यन्ति वर्द्धिष्यन्त्यभिसारिकाः ॥ ९ ॥
वर्णाश्रमप्रतिष्ठानो जायते नृषु सर्वतः ।
तदा स्वल्पफला भूमिः क्वचिच्चापि महाफला ॥ १० ॥
अरक्षितारो हर्त्तारः पार्थिवाश्च शिलाशन ! ।
शूद्रा वै ज्ञानिनः सर्वे ब्राह्मणैरभिवन्दिताः ॥ ११ ॥
अक्षत्रियाश्च राजानो विप्राः शूद्रोपजीविनः ।
आसनस्था द्विजान् दृष्ट्वा न चलन्त्यल्पबुद्धयः ॥ १२ ॥
ताड़यन्ति द्विजेन्द्रांश्च शूद्रा वै स्वल्पबुद्धयः ।
आस्ये निधाय वै हस्तं कर्णे शूद्रस्य वै द्विजाः ॥१३॥
नीचस्येव तदा वाक्यं वदन्ति विनयेन तम् ।
उच्चासनस्थान् शूद्रांश्च द्विजमध्ये द्विजर्षभ ! ॥ १४ ॥
ज्ञात्वा न हिंसते राजा कलौ कालवशेन तु ।
पुष्पैश्च वासितैश्चैव तथान्यैर्मङ्गलैः शुभैः ॥ १५ ॥
शूद्रानभ्यर्च्चयन्त्यल्प श्रुतभाग्यबलान्विताः ।
न प्रेक्षन्ते गर्विताश्च शूद्रा द्विजवरान् द्विज ! ॥ १६ ॥
सेवावसरमालोक्य द्वारे तिष्ठन्ति वै द्विजाः ।
वाहनस्थान् समावृत्य शूद्रान् शूद्रोपजीविनः ॥ १७ ॥
सेवन्ते ब्राह्मणास्तत्र स्तुवन्ति स्तुतिभिः कलौ ।
तपोयज्ञफलानाञ्च विक्रेतारो द्विजोत्तमाः ॥१८ ॥

यतयश्च भविष्यन्ति बहवोऽस्मिन् कलौ युगे।
पुरुषाल्पं बहुस्त्रीकं युगान्ते समुपस्थिते॥ १९॥
निन्दन्ति वेदविद्याश्च द्विजाः कर्माणि वै कलौ।
कलौ देवो महादेवः शङ्करो नीललोहितः॥ २०॥
प्रकाशते प्रतिष्ठार्थं धर्मस्य विकृताकृतिः।
ये तं विप्रा निषेवन्ते येन केनापि शङ्करम्॥ २१॥
कलिदोषान् विनिर्जित्य प्रयान्ति परमं पदम्।
श्वापदप्रबलत्वञ्च गवाञ्चैव परिक्षयः॥ २२॥
साधूनां विनिवृत्तिश्च वेद्या तस्मिन् युगक्षये।
तदा सूक्ष्मो महोदर्को दुर्लभो दानमूलवान्॥ २३॥
चातुराश्रमशैथिल्ये धर्मः प्रतिचलिष्यति।
अरक्षितारो हर्त्तारो बलिभागस्य पार्थिवाः॥ २४॥
युगान्तेषु भविष्यन्ति स्वरक्षणपरायणाः।
अट्टशूला जनपदाः शिवशूलाश्चतुष्पथाः॥ २५॥
प्रमदाः केशशूलिन्यो भविष्यन्ति कलौ युगे।
चित्रवर्षी तदा देवो यदा प्राहुर्युगक्षयम्॥ २६॥
सर्वे वणिक् जनाश्चापि भविष्यन्त्यधमे युगे।
कुशीलचर्य्याः पाषण्डैः वृथारूपैः समावृताः॥ २७॥
बहुयाजनको लोको भविष्यति परस्परम्।
नाव्याहृतक्रूरवाक्यो नार्जवीनानसूयकः॥ २८॥
न कृते प्रतिकर्त्ता च युगक्षीणे भविष्यति।
निन्दकाश्चैव पतिता युगान्तस्य च लक्षणम्॥ २९॥
नृपशून्या वसुमती न च धान्यधनावृता।
मण्डलानि भविष्यन्ति देशेषु नगरेषु च॥ ३०॥

अल्पोदका चाल्पफला भविष्यति वसुन्धरा ।
गोप्तारश्चाप्यगोप्तारः सम्भविष्यन्त्यशासनाः ॥ ३१ ॥
हर्त्तारः परवित्तानां परदारप्रधर्षकाः ।
कामात्मानो दुरात्मानो ह्यधमाः साहसप्रियाः ॥३२॥
प्रनष्टचेष्टनाः पुंसो मुक्तकेशाश्च शूलिनः ।
जनाः षोड़शवर्षाश्च प्रजायन्ते युगक्षये ॥ ३३ ॥
शुक्लदन्ताजिनाक्षाश्च मुण्डाः काषायवाससः ।
शूद्रा धर्मञ्चरिष्यन्ति युगान्ते समुपस्थिते ॥ ३४ ॥
शस्य चौरा भविष्यन्ति दृष्टचैलाभिलाषिणः ।
चौराश्चोर स्वहर्त्तारो हर्तुं हर्त्ता तथापरः ॥ ३५ ॥
योग्यकर्मण्युपरते लोके निष्क्रियतां गते ।
कीटमूषकसर्पाश्च धर्षयिष्यन्ति मानवान् ॥ ३६ ॥
सुभिक्षं क्षेममारोग्यं सामर्थ्यं दुर्लभं तदा ।
कौशिकीं प्रतिपत्स्यन्ते देशान् क्षुद्भयपीड़िताः ॥ ३७ ॥
दुःखेनाभिप्लुतानाञ्च परमायुः शतं तदा ।
दृश्यन्ते न च दृश्यन्ते वेदाः कलियुगेऽखिलाः ॥ ३८ ॥
उत्सीदन्ति तदा यज्ञाः केवला धर्मपीड़िताः ।
काषायिणोऽप्यनिर्ग्रन्थाः कापाली बहुलास्त्विह ॥३९॥
वेदविक्रयिणश्चान्ये तीर्थविक्रयिणः परे ।
वर्णाश्रमाणां ये चान्ये पाषण्डाः परिपन्थिनः ॥ ४० ॥
उत्पद्यन्ते तदा ते वै सम्प्राप्ते तु कलौ युगे ।
अधीयन्ते तदा वेदान् शूद्रा धर्मार्थकोविदाः ॥ ४१ ॥
यजन्ते चाश्वमेधेन राजानः शूद्रयोनयः ।
स्त्रीबालगोवधं कृत्वा हत्वा चैव परस्परम् ॥ ४२ ॥

उपद्रवांस्तथान्योऽन्यं साधयन्ति तदा प्रजाः।
दुःखप्रभूतमल्पायुर्देहोत्सादः सरोगता॥ ४३॥
अधर्माभिनिवेशित्वात् तमोवृत्तं कलौ स्मृतम्।
प्रजासु ब्रह्महत्यादि तदा वै सम्प्रवर्त्तते॥ ४४॥
तस्मादायुर्बलं रूपं कलिं प्राप्य प्रहीयते।
तदा त्वल्पेन कालेन सिद्धिं गच्छन्ति मानवाः॥४५॥
धन्या धर्म्मञ्चरिष्यन्ति युगान्ते द्विजसत्तमाः।
श्रुतिस्मृत्युदितं धर्मं ये चरन्त्यनसूयकाः॥ ४६॥
त्रेतायां वार्षिको धर्मो द्वापरे मासिकः स्मृतः।
यथा क्लेशं चरन् प्राज्ञस्तदह्ना प्राप्नुते कलौ॥ ४७॥
एषा कलियुगावस्था सन्ध्यांशन्तु निबोध मे।
युगे युगे च हीयन्ते त्रींस्त्रीन् पादांस्तु सिद्धयः॥ ४८॥
युगस्वभावाः सन्ध्यासु तिष्ठन्तीह तु पादशः।
सन्ध्यास्वभावाः स्वांशेषु पादशस्ते प्रतिष्ठिताः॥ ४९॥
एवं सन्ध्यांशके काले सम्प्राप्ते तु युगान्तिके।
तेषां शास्ता ह्यसाधूनां भूतानां निधनोत्थितः॥ ५०॥
गोत्रेऽस्मिन् वै चन्द्रमसो नाम्ना प्रमितिरुच्यते।
मानवस्य तु सोऽंशेन पूर्वं स्वायम्भुवेऽन्तरे॥ ५१॥
समाः स विंशतिः पूर्णाः पर्य्यटन् वै वसुन्धराम्।
अनुकर्षन् स वै सेनां सवाजिरथकुञ्जराम्॥ ५२॥
प्रगृहीतायुधैर्विप्रैः शतशोऽथ सहस्रशः।
स तदा तैः परिवृतो म्लेच्छान् हन्ति सहस्रशः॥५३॥
स हत्वा सर्वशश्चैव राज्ञस्तान् शूद्रयोनिजान्।
पाषण्डांस्तु ततः सर्वान्निःशेषं कृतवान् प्रभुः॥ ५४॥

नात्यर्थं धार्मिका ये च तान् सर्वान् हन्ति सर्वतः ।
वर्णव्यत्यासजाताश्च ये च ताननुजीविनः ॥ ५५ ॥
प्रवृत्तचक्रो बलवान् म्लेच्छानामन्तकृत् स तु ।
अधृष्यः सर्वभूतानाञ्चचाराऽथ वसुन्धराम् ॥ ५६ ॥
मानवस्य तु सोऽंशेन देवस्येह विजज्ञिवान् ।
पूर्वजन्मनि विष्णोस्तु प्रमितिर्नाम वीर्यवान् ॥ ५७ ॥
गोत्रतो वै चन्द्रमसः पूर्णे कलियुगे प्रभुः ।
द्वात्रिंशेऽभ्युदिते वर्षे प्रक्रान्तो विंशतिः समाः ॥ ५८ ॥
विनिघ्नन् सर्वभूतानि शतशोऽथ सहस्रशः ।
कृत्वा बीजावशेषान्तु पृथिवीं क्रूरकर्मणा ॥ ५९ ॥
परस्परनिमित्तेन कोपेनाकस्मिकेन तु ।
स साधयित्वा वृषलान् प्रायशस्तानधार्मिकान् ॥६०॥
गङ्गायमुनयोर्मध्ये स्थितिं प्राप्तः सहानुगः ।
ततो व्यतीते काले तु सामात्यः सहसैनिकः॥ ६१ ॥
उत्साद्य पार्थिवान् सर्वान् म्लेच्छांश्चैव सहस्रशः ।
तत्र सन्ध्यांशके काले सम्प्राप्ते तु युगान्तिके ॥ ६२ ॥
स्थितास्वल्पावशिष्टासु प्रजास्विह क्वचित् क्वचित् ।
अप्रग्रहास्ततस्ता वै लोभाविष्टास्तु कृत्स्नशः ॥ ६३ ॥
उपहिंसन्ति चान्योऽन्यं प्रणिपत्य परस्परम् ।
अराजके युगवशात् संशये समुपस्थिते ॥ ६४ ॥
प्रजास्ता वै ततः सर्वाः परस्परभयार्दिताः ।
व्याकुलाश्च परिभ्रान्तास्त्यक्त्वा दारान् गृहाणि च ॥६५॥
स्वान् प्राणाननपेक्षन्तो निष्कारुण्याः सुदुःखिताः ।
नष्टे श्रौते स्मार्त्तधर्मे परस्परहतास्तदा ॥ ६६ ॥

निर्मर्य्यादा निराक्रान्ता निःस्नेहा निरपत्रपाः।
नष्टे धर्मे प्रतिहताः ह्रस्वकाः पञ्चविंशकाः॥ ६७॥
हित्वा पुत्रांश्च दारांश्च विवादव्याकुलेन्द्रियाः।
अनावृष्टि हताश्चैव वार्त्तामुत्सृज्य दूरतः॥ ६८॥
प्रत्यन्तानुपसेवन्ते हित्वा जनपदान् स्वकान्।
सरित्सागरकूपांस्ते सेवन्ते पर्वतांस्तथा॥ ६९॥
मधुमांसैर्मूलफलैर्वर्त्तयन्ति सुदुःखिताः।
चीरपत्राजिनधरा निष्क्रिया निष्परिग्रहाः॥ ७०॥
वर्णाश्रमपरिभ्रष्टाः सङ्कटं घोरमास्थिताः।
एवं कष्टमनुप्राप्ता अल्पशेषाः प्रजास्तदा॥ ७१॥
जराव्याधि क्षुधाविष्टा दुःखान्निर्वेदमानसाः।
विचारणा तु निर्वेदात्साम्यावस्था विचारणा॥ ७२॥
साम्यावस्थात्मको बोधः सम्बोधाद्धर्मशीलता।
अरूपशमयुक्तास्तु कलिशिष्टा हि वै स्वयम्॥ ७३॥
अहोरात्रात्तदा तासां युगन्तु परिवर्त्तते॥
चित्तसम्मोहनं कृत्वा तासां वै सुप्तमत्तवत्॥ ७४॥
भाविनोऽर्थस्य च बलात्ततः कृतमवर्त्तत।
प्रवृत्ते तु ततस्तस्मिन् पुनः कृतयुगे तु वै॥ ७५॥
उत्पन्नाः कलिशिष्टास्तु प्रजाः कार्त्तयुगास्तदा।
तिष्ठन्ति चेह ये सिद्धा अदृष्टा विचरन्ति च॥ ७६॥
सप्त सप्तर्षिभिश्चैव तत्र ते तु व्यवस्थिताः।
ब्रह्मक्षत्रविशः शूद्रा बीजार्थं ये स्मृता इह॥ ७७॥
कलिजैः सह ते सर्वे निर्विशेषास्तदाभवन्।
तेषां सप्तर्षयो धर्मं कथयन्तीतरेऽपि च॥ ७८॥

वर्णाश्रमाचारयुक्तं श्रौतं स्मार्त्तं द्विधा तु यम् ।
ततस्तेषु क्रियावत्सु वर्धन्ते वै प्रजाः क्रते ॥ ७९ ॥
श्रौतस्मार्त्तकृतानाञ्च धर्मं सप्तर्षिदर्शिते ।
केचिद्धर्म्मं व्यवस्थार्थं तिष्ठन्तीह युगक्षये ॥ ८० ॥
मन्वन्तराधिकारेषु तिष्ठन्ति मुनयस्तु वै ।
यथादावप्रदग्धेषु तृणेष्विह ततः क्षितौ ॥ ८१ ॥
वनानां प्रथमं वृष्ट्या तेषां मूलेषु सम्भवः ।
तथा कार्त्तयुगानान्तु कलिजेष्विह सम्भवः ॥ ८२ ॥
एवं युगाद्युगस्येह सन्तानं तु परस्परम् ।
वर्त्तते ह्यव्यवच्छेदाद् यावन् मन्वन्तरक्षयः ॥ ८३ ॥
सुखमायुर्बलं रूपं धर्मोऽर्थः काम एव च ।
युगेष्वेतानि हीयन्ते त्रींस्त्रीन् पादान् क्रमेण तु ॥ ८४ ॥
स सन्ध्यांशेषु हीयन्ते युगानां धर्मसिद्धयः ।
इत्येषा प्रतिसिद्धिर्वै कीर्त्तितैषा क्रमेण तु ॥ ८५ ॥
चतुर्युगानां सर्वेषामनेनैव तु साधनम् ।
एषा चतुर्युगावृत्तिरासहस्राद्गुणी कृता ॥ ८६ ॥
ब्रह्मणस्तदहः प्रोक्तं रात्रिश्चैतावती स्मृता ।
अनार्जवं जडीभावो भूतानामायुग क्षयात् ॥ ८७ ॥
एतदेव तु सर्वेषां युगानां लक्षणं स्मृतम् ।
एषां चतुर्युगाणाञ्च गुणिता ह्येकसप्ततिः ॥ ८८ ॥
क्रमेण परिवृत्ता तु मनोरन्तरमुच्यते ।
चतुर्युगे यथैकस्मिन् भवतीह यदा तु यत् ॥ ८९ ॥
तथा चान्येषु भवति पुनस्तद्वै यथाक्रमम् ।
सर्गे सर्गे यथा भेदा उत्पद्यन्ते तथैव तु ॥ ९० ॥

चतुर्विंशत्परिमिता मन्वन्ता नाधिकास्तथा ।
तथा कल्पा युगैः सार्धं भवन्ति सह लक्षणैः ॥ ९१ ॥
मन्वन्तराणां सर्वेषामेतदेव तु लक्षणम् ॥ ९२ ॥

यथा युगानां परिवर्त्तनानि
चिरप्रवृत्तानि युगस्वभावात् ।
तथा तु सन्तिष्ठति जीवलोकः
क्षयोदयाभ्यां परिवर्त्तमानः ॥ ९३ ॥

इत्येतल्लक्षणं प्रोक्तं युगानां वै समासतः ।
अतीतानागतानां हि सर्वमन्वन्तरेषु वै ॥ ९४ ॥
मन्वन्तरेण चैकेन सर्वाण्येवान्तराणि च ।
व्याख्यातानि न सन्देहः कल्पः कल्पेन चैव हि ॥९५॥
अनागतेषु तद्वच्च तर्कः कार्य्यो विजानता ।
मन्वन्तरेषु सर्वेषु अतीतानागतेष्विह ॥ ९६ ॥
तुल्याभिमानिनः सर्वे नामरूपैर्भवन्त्युत ।
देवा ह्यष्टविधा ये च ये च मन्वन्तरेश्वराः ॥ ९७ ॥
ऋषयो मनवश्चैव सर्वे तुल्यप्रयोजनाः ।
एवं वर्णाश्रमाणां तु प्रविभागो युगे युगे ॥ ९८ ॥
युगस्वभावश्च तथा विधत्ते वै तदा प्रभुः ।
वर्णाश्रमविभागाश्च युगानि युगसिद्धयः ॥ ९९ ॥
युगानां परिमाणन्ते कथितं हि प्रसङ्गतः ।
वदामि देवीपुत्रत्वं पद्मयोनेः समासतः ॥ १०० ॥

इति श्रीलैङ्गे चतुर्युगपरिमाणं नाम चत्वा-
रिंशोऽध्यायः ॥ ४० ॥

अथ एकचत्वारिंशोऽध्यायः।

इन्द्र उवाच।

पुनः ससर्ज भगवान् प्रभ्रष्टाः पूर्ववत् प्रजाः।
सहस्रयुगपर्यन्ते प्रभाते तु पितामहः॥ १॥
एवम्परार्धे विप्रेन्द्र! द्विगुणे तु तथा गते।
तदा धराम्भसि व्याप्ता ह्यापो वह्नौ समीरणे॥ २॥
वह्निः समीरणश्चैव व्योम्नि तन्मात्रसंयुतः।
इन्द्रियाणि दशैकञ्च तन्मात्राणि द्विजोत्तम!॥ ३॥
अहङ्कारमनुप्राप्य प्रलीनास्तत्क्षणाद्दृशो!।
अभिमानस्तदा तत्र महान्तं व्याप्य वै क्षणात्॥ ४॥
महानपि तथाव्यक्तं प्राप्य लीनोऽभवद्द्विज!।
अव्यक्तं स्वगुणैः सार्धं प्रलीनमभवद्भवे॥ ५॥
ततः सृष्टिरभूत्तस्मात् पूर्ववत् पुरुषाच्छिवात्।
अथ सृष्टास्तदा तस्य मनसा तेन मानसाः॥ ६॥
न व्यवर्धन्त लोकेऽस्मिन् प्रजाः कमलयोनिना।
वृद्ध्यर्थं भगवान् ब्रह्मा पुत्रैर्वै मानसैः सह॥ ७॥
दुश्चरं विचचारेशं समुद्दिश्य तपः स्वयम्।
तुष्टस्तु तपसा तस्य भवो ज्ञात्वा सवाञ्छितम्॥ ८॥
ललाटमध्यं निर्भिद्य ब्रह्मणः पुरुषस्य तु।
पुत्रस्तेऽहमिति प्रोच्य सोऽपुंरूपोऽभवत्तदा॥ ९॥
तस्य पुत्रो महादेवो ह्यर्धनारीश्वरोऽभवत्।
ददाह भगवान् सर्वं ब्रह्माणञ्च जगद्गुरुम्॥ १०॥

अथार्धमात्रां कल्याणीमात्मनः परमेश्वरीम् ।
बुभुजे योगमार्गेण वृद्ध्यर्थं जगतां शिवः ॥ ११ ॥
तस्यां हरिञ्च ब्रह्माणं ससर्ज परमेश्वरः ।
विश्वेश्वरस्तु विश्वात्मा चास्त्रं पाशुपतं तथा ॥ १२ ॥
तस्माद् ब्रह्मा महादेव्यास्त्वंशजश्च हरिस्तथा ।
अण्डजः पद्मजश्चैव भवाङ्गभव एव च ॥ १३ ॥
एतत्ते कथितं सर्वमितिहासं पुरातनम् ।
परार्धं ब्रह्मणो यावत्तावद्भूतिः समासतः ॥ १४ ॥
वैराग्यं ब्रह्मणो वक्ष्ये तमोद्भूतं समासतः ।
नारायणोऽपि भगवान् द्विधा कृत्वात्मनस्तनुम् ॥ १५ ॥
ससर्ज सकलं तस्मात् स्वाङ्गादेव चराचरम् ।
ततो ब्रह्माणमसृजद् ब्रह्मा रुद्रं पितामहः ॥ १६ ॥
मुने ! कल्पान्तरे रुद्रो हरिं ब्रह्माणमीश्वरम् ।
ततो ब्रह्माणमसृजन्मुने ! कल्पान्तरे हरिः ॥ १७ ॥
नारायणं पुनर्ब्रह्मा ब्रह्माणञ्च पुनर्भवः ।
तदा विचार्य्य वै ब्रह्मा दुःखं संसार इत्यजः ॥ १८ ॥
सर्गं विसृज्य चात्मानमात्मन्येव नियोज्य च ।
संहृत्य प्राणसञ्चारं पाषाण इव निश्चलः ॥ १९ ॥
दशवर्षसहस्राणि समाधिस्थोऽभवत् प्रभुः ।
अधोमुखन्तु यत्पद्मं हृदि संस्थं सुशोभनम् ॥ २० ॥
पूरितं पूरकेणैव प्रबुद्धञ्चाभवत्तदा ।
तदूर्ध्ववक्त्रमभवत् कुम्भकेन निरोधितम् ॥ २१ ॥
तत् पद्मकर्णिकामध्ये स्थापयामास चेश्वरम् ।
तदोमिति शिवं देवं अर्धमात्रापरम्परम् ॥ २२ ॥

मृणालतन्तुभागैकशतभागे व्यवस्थितम् ।
यमोयमविशुद्धात्मा नियम्यैवं हृदीश्वरम् ॥ २३ ॥
यमपुष्पादिभिः पूज्यं याज्यो ह्ययजदव्ययम् ।
तस्य हृत्कमलस्थस्य नियोगाच्चाण्डजो विभुः ॥ २४ ॥
ललाटमस्य निर्भिद्य प्रादुरासीत् पितामहात् ।
लोहितोऽभूत् स्वयं नीलः शिवस्य हृदयोद्भवः ॥ २५ ।
वह्नेश्चैव तु संयोगात् प्रकृत्या पुरुषः प्रभुः ।
नीलश्च लोहितश्चैव यतः कालाकृतिः पुमान् ॥ २६ ॥
नीललोहित इत्युक्तस्तेन देवेन वै प्रभुः ।
ब्रह्मणा भगवान् कालः प्रीतात्मा चाभवद्विभुः ॥ २७ ॥
सुप्रीतमनसं देवं तुष्टाव च पितामहः ।
नामाष्टकेन विश्वात्मा विश्वात्मानं महामुने ! ॥२८॥

पितामह उवाच ।

नमस्ते भगवन् ! रुद्र ! भास्करामिततेजसे ।
नमो भवाय देवाय रसायाम्बुमयाय ते ॥ २९ ॥
शर्वाय क्षितिरूपाय सदा सुरभिणे नमः ।
ईशाय वायवे तुभ्यं संस्पर्शाय नमो नमः ॥ ३० ॥
पशूनां पतये चैव पावकायातितेजसे ।
भीमाय व्योमरूपाय शब्दमात्राय ते नमः ॥ ३१ ॥
महादेवाय सोमाय अमृताय नमोऽस्तु ते ।
उग्राय यजमानाय नमस्ते कर्मयोगिने ॥ ३२ ॥
यः पठेच्छृणुयाद्वापि पैतामहमिमं स्तवम् ।
रुद्राय कथितं विप्रान् श्रावयेद्वा समाहितः ॥ ३३ ॥
अष्टमूर्त्तेस्तु सायुज्यं वर्षादेकादवाप्नुयात् ।

एवं स्तुत्वा महादेवमवैक्षत पितामहः ॥ ३४ ॥
तदाष्टधा महादेवः समातिष्ठत् समन्ततः।
तदा प्रकाशते भानुः कृष्णवर्त्मा निशाकरः ॥ ३५ ॥
क्षितिर्वायुः पुमानम्भः सुषिरं सर्वगं तथा।
तदाप्रभृति तं प्राहुरष्टमूर्त्तिरितीश्वरम् ॥ ३६ ॥
अष्टमूर्त्तेः प्रसादेन विरिञ्चिश्चासृजत् पुनः।
सृष्ट्वैतदखिलं ब्रह्मा पुनः कल्पान्तरे प्रभुः ॥ ३७ ॥
सहस्रयुगपर्य्यन्तं संसुप्ते च चराचरे।
प्रजाः स्रष्टुमनास्तेपे तत उग्रं तपो महत् ॥ ३८ ॥
तस्यैवं तप्यमानस्य न किञ्चित् समवर्त्तत।
ततो दीर्घेण कालेन दुःखात् क्रोधो व्यजायत ॥ ३९ ॥
क्रोधाविष्टस्य नेत्राभ्यां प्रापतन्नश्रुविन्दवः।
ततस्तेभ्योऽश्रुविन्दुभ्यो भूताः प्रेतास्तदाभवन् ॥ ४० ॥
सर्वांस्तानग्रजान् दृष्ट्वा भूतप्रेतनिशाचरान्।
अनिन्दत तदा देवो ब्रह्मात्मानमजो विभुः ॥ ४१ ॥
जहौ प्राणांश्च भगवान् क्रोधाविष्टः प्रजापतिः।
ततः प्राणमयो रुद्रः प्रादुरासीत् प्रभोर्मुखात् ॥ ४२ ॥
अर्द्धनारीश्वरो भूत्वा बालार्कसदृशद्युतिः।
तदैकादशधात्मानं प्रविभज्य व्यवस्थितः ॥ ४३ ॥
अर्द्धेनांशेन सर्वात्मा ससर्जाऽसौ शिवामुमाम्।
सा चासृजत्तदा लक्ष्मीं दुर्गां श्रेष्ठां सरस्वतीम् ॥ ४४ ॥
वामां रौद्रीं महामायां वैष्णवीं वारिजेक्षणाम्।
कलां विकिरिणीञ्चैव कालीं कमलवासिनीम् ॥ ४५ ॥
बलविकरिणीं देवीं बलप्रमथिनीं तथा।

सर्वभूतस्य दमनीं ससृजे च मनोन्मनीम् ॥ ४६ ॥
तथान्या बहवः सृष्टास्तया नार्य्यः सहस्रशः ।
रुद्रैश्चैव महादेवः ताभिस्त्रिभुवनेश्वरः ॥ ४७ ॥
सर्वात्मनश्च तस्याग्रे ह्यतिष्ठत् परमेश्वरः ।
मृतस्य तस्य देवस्य ब्रह्मणः परमेष्ठिनः ॥ ४८ ॥
घृणी ददौ पुनः प्राणान् ब्रह्मपुत्रो महेश्वरः ।
ब्रह्मणः प्रददौ प्राणानात्मस्थांस्तु तदा प्रभुः ॥ ४९ ।
प्रहृष्टोऽभूत्ततो रुद्रः किञ्चित् प्रत्यागतासवम् ।
अभ्यभाषत देवेशो ब्रह्माणं परमं वचः ॥ ५० ॥
माभैर्देव ! महाभाग ! विरिञ्च ! जगतां गुरो ! ।
मयेह स्थापिताः प्राणास्तस्मादुत्तिष्ठ वै प्रभो ! ॥ ५१
श्रुत्वा वचस्ततस्तस्य स्वप्नभूतं मनोगतम् ।
पितामहः प्रसन्नात्मा नेत्रैः फुल्लाम्बुजप्रभैः ॥ ५२
ततः प्रत्यागतप्राणः समुदैक्षन्महेश्वरम् ।
स उद्वीक्ष्य चिरं कालं स्निग्धगम्भीरया गिरा ॥ ५३
उवाच भगवान् ब्रह्मा समुत्थाय कृताञ्जलिः ।
भो ! भो ! वद महाभाग ! आनन्दयसि मे मनः ॥
को भवानष्टमूर्त्तिर्वै स्थित एकादशात्मकः ।

इन्द्र उवाच ।

तस्य तद्वचनं श्रुत्वा व्याजहार महेश्वरः ॥ ५५ ॥
स्पृशन् कराभ्यां ब्रह्माणं सुखाभ्यां ससुरारिहा ।

श्रीशङ्कर उवाच ।

मां विद्धि परमात्मानमेनां मायामजामिति ॥ ५६ ॥
एते वै संस्थिता रुद्रास्त्वां रक्षितुमिहागताः ।

ततः प्रणम्य तं ब्रह्मा देवदेवमुवाच ह ॥ ५७ ॥
कृताञ्जलिपुटो भूत्वा हर्षगद्गदया गिरा ।
भगवन् ! देवदेवेश ! दुःखैराकुलितो ह्यहम् ॥ ५८ ॥
संसारान्मोक्षमीशानमामिहार्हसि शङ्कर ! ।
ततः प्रहस्य भगवान् पितामहमुमापतिः ॥ ५९ ॥
सदा रुद्रैर्जगन्नाथस्त्वया चान्तर्दधे विभुः ।

इन्द्र उवाच ।

तस्मादखिलाद्लोकेषु दुर्लभो वै त्वयोनिजः ॥ ६० ॥
मृत्युहीनः पुमान् विद्धि समृत्युः पद्मजोऽपि सः ।
किन्तु देवेश्वरो रुद्रः प्रसीदति यदीश्वरः ॥ ६१ ॥
न दुर्लभो मृत्युहीनस्तव पुत्रो ह्ययोनिजः ।
मया च विष्णुना चैव ब्रह्मणा च महात्मना ॥ ६२ ॥
अयोनिजं मृत्युहीनमसमर्थं निवेदितुम् ।

शैलादिरुवाच ।

एवं व्याहृत्य विप्रेन्द्रमनुगृह्य च तं घृणी ॥ ६३ ॥
देवैर्वृतो ययौ देवः सितेनेभेन वै प्रभुः ॥ ६४ ॥

इति श्रीलैङ्गे पूर्वभागे इन्द्रवाक्यं नामैक-
चत्वारिंशोऽध्यायः ।

अथ द्विचत्वारिंशोऽध्यायः ।

सूत उवाच ।

गते पुण्ये च वरदे सहस्राक्षे शिलाशनः ।
आराधयन्महादेवं तपसातोषयद्भवम् ॥ १ ॥

अथ तस्यैवमनिशं तत्परस्य द्विजस्य तु ।
दिव्यं वर्षसहस्रन्तु गतं क्षणमिवाद्भुतम् ॥ २ ॥
वल्मीकेनावृताङ्गश्च लक्ष्यः कीटगणैर्मुनिः ।
वज्रसूचीमुखैश्चान्यै रक्तकीटैश्च सर्वतः ॥ ३ ॥
निर्मांसरुधिरत्वग्वै निर्लेपः कुड्यवत् स्थितः ।
अस्थिशेषोऽभवत्पश्चात्तममन्यत शङ्करः ॥ ४ ॥
यदा स्पृष्टो मुनिस्तेन करेण च स्मरारिणा ।
तदैव मुनिशार्दूलश्चोत्ससर्ज क्लमं द्विजः ॥ ५ ॥
तपतस्तस्य तपसा प्रभुस्तुष्टोऽथ शङ्करः ।
तुष्टस्तवेत्यथोवाच सगणश्चोमया सह ॥ ६ ॥
तपसानेन किं कार्य्यं भवतस्ते महामते ! ।
ददामि पुत्रं सर्वज्ञं सर्वशास्त्रार्थपारगम् ॥ ७ ॥
ततः प्रणम्य देवेशं स्तुत्वोवाच शिलाशनः ।
हर्षगद्गदया वाचा सोमं सोमविभूषणम् ॥ ८ ॥

शिलाद उवाच ।

भगवन् ! देवदेवेश ! त्रिपुरार्दन ! शङ्कर ! ।
अयोनिजं मृत्युहीनं पुत्रमिच्छामि सत्तम ! ॥ ९ ॥

सूत उवाच ।

पूर्वमाराधितः प्राह तपसा परमेश्वरः ।
शिलादं ब्रह्मणा रुद्रः प्रीत्या परमया पुनः ॥ १० ॥

श्रीदेवदेव उवाच ।

पूर्वमाराधितो विप्र ! ब्रह्मणाहं तपोधन ! ।
तपसा चावतारार्थं मुनिभिश्च सुरोत्तमैः ॥ ११ ॥
तव पुत्रो भविष्यामि नन्दिनाम्ना त्वयोनिजः ।

पिता भविष्यसि मम पितुर्वै जगतां मुने!॥ १२॥
एवमुक्त्वा मुनिं प्रेक्ष्य प्रणिपत्य स्थितं द्रुणौ।
सोमः सोमोपमः प्रीतस्तत्रैवान्तरधीयत ॥ १३॥
लब्धपुत्रः पिता रुद्रात् प्रीतो मम महामुने!।
यज्ञाङ्गणं महत् प्राप्य यज्ञार्थं यज्ञवित्तमः॥ १४॥
तदङ्गणादहं शम्भोस्तनुजस्तस्य चाज्ञया।
सञ्जातः पूर्व्वमेवाहं युगान्ताग्निसमप्रभः॥ १५॥

ववर्षुस्तदा पुष्करावर्त्तकाद्या-
जगुः खेचराः किन्नराः सिद्धसाध्याः।
शिलादात्मजत्वं गते मय्युपेन्द्रः
ससर्जाथ वृष्टिं सुपुष्पौघमिश्राम् ॥ १६॥

मां दृष्ट्वा कालसूर्य्याभं जटामुकुटधारिणम्।
त्र्यक्षञ्चतुर्भुजं बालं शूलटङ्कगदाधरम्॥ १७॥
वज्रिणं वज्रदंष्ट्रञ्च वज्रिणाराधितं शिशुम्।
वज्रकुण्डलिनं घोरं नीरदोपमनिःस्वनम्॥ १८॥
ब्रह्माद्यास्तुष्टुवुः सर्व्वे सुरेन्द्राश्च मुनीश्वराः।
नेदुः समन्ततः सर्व्वे ननृतुश्चाप्सरोगणाः॥ १९॥
ऋषयो मुनिशार्दूल! ऋग्यजुःसामसम्भवैः।
मन्त्रैर्माहेश्वरैः स्तुत्वा सम्प्रणेमुर्मुदान्विताः॥ २०॥
ब्रह्मा हरिश्च रुद्रश्च शक्रः साक्षाच्छिवाम्बिका।
जीवश्चेन्द्र्महातेजा भास्करः पवनोऽनलः॥ २१॥
ईशानो निर्ऋतिर्यक्षो यमो वरुण एव च।
विश्वेदेवास्तथा रुद्रा वसवश्च महाबलाः॥ २२॥
लक्ष्मीः साक्षाच्छची ज्येष्ठा देवी चैव सरस्वती।

अदितिश्च दितिश्चैव श्रद्धा लज्जा धृतिस्तथा ॥ २३ ॥
नन्दा भद्राश्च सुरभी सुशीला सुमनास्तथा ।
वृषेन्द्रश्च महातेजा धर्मो धर्मात्मजस्तथा ॥ २४ ॥
आहूत्य मां तथालिङ्ग्य तुष्टुवुर्मुनिसत्तम ! ।
शिलादोऽपि मुनिर्द्दृष्ट्वा पिता मे तादृशं तदा ॥ २५ ॥
प्रीत्या प्रणम्य पुण्यात्मा तुष्टावेष्टप्रदं सुतम् ।

शिलाद उवाच ।

भगवन् ! देवदेवेश ! त्रियम्बक ! ममाव्यय ! ॥ २६ ॥
पुत्रोऽसि जगतां यस्मात् त्राता दुःखाद्धि किं पुनः ।
रक्षको जगतां यस्मात् पिता मे पुत्र ! सर्वगः ॥ २७ ॥
अयोनिज ! नमस्तुभ्यं जगद्योने ! पितामह ! ।
पितापुत्र ! महेशान ! जगताञ्च जगद्गुरो ! ॥ २८ ॥
वत्स ! वत्स ! महाभाग ! पाहि मां परमेश्वर ! ।
त्वयाऽहं नन्दितो यस्मान्नन्दी नाम्ना सुरेश्वर ! ॥ २९ ॥
तस्मान्नन्दय मां नन्दिन्नमामि जगदीश्वरम् ।
प्रसीद पितरौ मेऽद्य रुद्रलोकं गतौ विभो ! ॥ ३० ॥
पितामहाश्च भो ! नन्दिन्नवतीर्णे महेश्वरे ।
ममैव सफलं लोके जन्म वै जगतां प्रभो ! ॥ ३१ ॥
अवतीर्णे सुते नन्दिन् ! रक्षार्थं मम्मेश्वर ! ।
तुभ्यं नमः सुरेशान ! नन्दीश्वर ! नमोऽस्तु ते ॥ ३२ ॥
पुत्र ! पाहि महाबाहो ! देवदेव ! जगद्गुरो ! ।
पुत्रत्वमेव नन्दीश ! मत्वा यत् कीर्त्तितं मया ॥ ३३ ॥
त्वया तत् क्षम्यतां वत्स ! स्तवस्तव्य ! सुरासुरैः ।
यः पठेच्छृणुयाद्वापि मम पुत्रप्रभाषितम् ॥ ३४ ॥

श्रावयेद्वा द्विजान् भक्त्या मया सार्धं स मोदते ।
एवं श्रुत्वा सुतं बालं प्रणम्य बहुमानतः ॥ ३५ ॥
मुनीश्वरांश्च सम्प्रेक्ष्य शिलादोवाच सुव्रतः ।
पश्यध्वं मुनयः ! सर्वे ! महाभाग्यं ममाव्ययः ॥ ३६ ॥
नन्दी यज्ञाङ्गणे देवश्चावतीर्णो यतः प्रभुः ।
मत्समः कः पुमान् लोके देवो वा दानवोऽपि वा ॥ ३७
एष नन्दी यतो जातो यज्ञभूमौ हिताय मे ॥ ३८ ॥

इति श्रीलैङ्गे नन्दिकेश्वरोत्पत्तिर्नाम
द्विचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४२ ॥

अथ त्रिचत्वारिंशोऽध्यायः ।

नन्दिकेश्वर उवाच ।

मया सह पिता हृष्टः प्रणम्य च महेश्वरम् ।
उटजं स्वं जगामाशु निधिं लब्ध्वेव निर्धनः ॥ १ ॥
यदा गतोऽहमुटजं शिलादस्य महामुने ! ।
तदा वै दैविकं रूपं त्यक्त्वा मानुष्यमास्थितः ॥ २ ॥
नष्टा चैव स्मृतिर्दिव्या येन केनापि कारणात् ।
मानुष्यमास्थितं दृष्ट्वा पिता मे लोकपूजितः ॥ ३ ॥
विललापातिदुःखार्त्तः स्वजनैश्च समावृतः ।
जातकर्मादिकांश्चैव चकार मम सर्ववित् ॥ ४ ॥
शालङ्कायनपुत्रो वै शिलादः पुत्रवत्सलः ।
उपदिष्टा हि तेनैव ऋक्शाखा यजुषस्तथा ॥ ५ ॥

सामशाखा सहस्रञ्च साङ्गोपाङ्गं महामुने ! ।
आयुर्वेदं धनुर्वेदं गान्धर्वं चाश्वलक्षणम् ॥ ६ ॥
हस्तिनाञ्चरितञ्चैव नराणाञ्चैव लक्षणम् ।
सम्पूर्णे सप्तमे वर्षे ततोऽथ मुनिसत्तमौ ॥ ७ ॥
मित्रावरुणनामानौ तपो योगबलान्वितौ ।
तस्याश्रमं गतौ दिव्यौ द्रष्टुं मां चाज्ञया विभोः ॥ ८ ॥
ऊचतुश्च महात्मानौ मां निरीक्ष्य मुहुर्मुहुः ।
तात ! नन्द्ययमल्पायुः सर्वशास्त्रार्थपारगः ॥ ९ ॥
न दृष्टमेवमाश्चर्य्यमायुर्वर्षादतःपरम् ।
इत्युक्तवति विप्रेन्द्रः शिलादः पुत्रवत्सलः ॥ १० ॥
समालिङ्ग्य च दुःखार्त्तो रुरोदातीव विस्वरम् ।
हा पुत्र ! पुत्र ! पुत्रेति पपात च समन्ततः ॥ ११ ॥
अहो बलं दैवविधेर्विधातुश्चेति दुःखितः ।
तस्य चार्त्तस्वरं श्रुत्वा तदाश्रमनिवासिनः ॥ १२ ॥
निपेतुर्विह्वलात्यर्थं रक्षाञ्चक्रुश्च मङ्गलम् ।
तुष्टुवुश्च महादेवं त्रियम्बकमुमापतिम् ॥ १३ ॥
हुत्वा त्रियम्बकेनैव मधुनैव च सम्प्लुताम् ।
दूर्वामयुतसंख्यातां सर्वद्रव्यसमन्विताम् ॥ १४ ॥
पिता विगतसंज्ञश्च तथा चैव पितामहः ।
विचेष्टश्च ललापासौ मृतवन्निपपात च ॥ १५ ॥
मृत्योर्भीतोऽहमचिराच्छिरसा चाभिवन्द्य तम् ।
मृतवत् पतितं साक्षात्पितरञ्च पितामहम् ॥ १६ ॥
प्रदक्षिणीकृत्य च तं रुद्रजाप्यरतोऽभवम् ।
हृत्पुण्डरीके सुषिरे ध्यात्वा देवं त्रियम्बकम् ॥ १७ ॥

तात्र्च दशभुजं शान्तं पञ्चवक्त्रं सदाशिवम्।
सरितश्चान्तरे पुण्ये स्थितं मां परमेश्वरः॥ १८॥
तुष्टोऽब्रवीन्महादेवः सोमः सोमार्द्धभूषणः।
वत्स! नन्दिन्! महाबाहो! मृत्योर्भीतिः कुतस्तव॥१९
मयैव प्रेषितौ विप्रौ मत्समस्त्वं न संशयः।
वत्सैतत्तव देहञ्च लौकिकं परमार्थतः॥ २०॥
नास्त्येव दैविकं दृष्टं शिलादेन पुरा तव।
देवैश्च मुनिभिः सिद्धैर्गन्धर्वैर्दानवोत्तमैः॥ २१॥
पूजितं यत् पुरा वत्स! दैविकं नन्दिकेश्वर!।
संसारस्य स्वभावोऽयं सुखं दुःखं पुनः पुनः॥ २२॥
नृणां योनिपरित्यागः सर्वथैव विवेकिनः।
एवमुक्त्वा तु मां साक्षात् सर्वदेवमहेश्वरः॥ २३॥
कराभ्यां सुशुभाभ्याञ्च उभाभ्यां परमेश्वरः।
पस्पर्श भगवान् रुद्रः परमार्त्तिहरो हरः॥ २४॥
उवाच च महादेवस्तुष्टात्मा वृषभध्वजः।
निरीक्ष्य गणपांश्चैव देवीं हिमवतः सुताम्॥ २५॥
समालोक्य च तुष्टात्मा महादेवः सुरेश्वरः।
अजरो जरया त्यक्तो नित्यं दुःखविवर्जितः॥ २६॥
अक्षयश्चाव्ययश्चैव स पिता स सुहृज्जनः।
ममेष्टो गणपश्चैव महौर्य्यो मत्पराक्रमः॥ २७॥
इष्टो मम सदा चैव मम पार्श्वगतः सदा।
मद्बलश्चैव भविता महायोगबलान्वितः॥ २८॥
एवमुक्त्वा च मां देवो भगवान् सगणस्तदा।

कुशेशयमयीं मालां समुन्मुच्यात्मनस्तदा ॥ २९ ॥
आबबन्ध महातेजा मम देवो वृषध्वजः ।
तयाऽहं मालया जातः शुभया कण्ठसक्तया ॥ ३० ।
त्र्यक्षो दशभुजश्चैव द्वितीय इव शङ्करः ।
तत एव समादाय हस्तेन परमेश्वरः ॥ ३१ ॥
उवाच ब्रूहि किं तेऽद्य ददामि वरमुत्तमम् ।
ततो जटाश्रितं वारि गृहीत्वा चातिनिर्मलम् ॥ ३२ ॥
उक्त्वा नदी भवस्वेति उत्ससर्ज वृषध्वजः ।
ततः सा दिव्यतोया च पूर्णा सितजला शुभा ॥ ३३ ॥
पद्मोत्पलवनोपेता प्रावर्त्तत महानदी ।
तामाह च महादेवो नदीं परमशोभनाम् ॥ ३४ ॥
यस्माज्जटोदकादेव प्रवृत्ता त्वं महानदी ।
तस्माज्जटोदका पुण्या भविष्यसि सरिद्वरा ॥ ३५ ॥
त्वयि स्नात्वा नरः कश्चित् सर्वपापैः प्रमुच्यते ।
ततो देव्या महादेवः शिलादतनयं प्रभुः ॥ ३६ ॥
पुत्रस्तेऽयमिति प्रोच्य पादयोः सन्यपातयत् ।
सा मामाघ्राय शिरसि पाणिभ्यां परिमार्जति ॥ ३७
पुत्रप्रेम्णाभ्यषिञ्चच्च स्रोतोभिस्तनयैस्त्रिभिः ।
पयसा शङ्खगौरेण देवदेवं निरीक्ष्य सा ॥ ३८ ॥
तानि स्रोतांसि तीक्ष्णस्याः स्रोतस्विन्योऽभवंस्तदा ।
नदीं त्रिस्रोतसं देवो भगवानवदद्भवः ॥ ३९ ॥
त्रिस्रोतसं नदीं दृष्ट्वा वृषः परमहर्षितः ।
ननाद नादात्तस्माच्च सारदन्या ततोऽभवत् ॥ ४० ।
वृषध्वनिरिति ख्याता देवदेवेन सा नदी ।

जाम्बूनदमयं चित्रं सर्वरत्नमयं शुभम् ॥ ४१ ॥
स्वं देवबाद्भुतं दिव्यं निर्मितं विश्वकर्मणा।
मुकुटश्चाबबन्धेशो मम मूर्ध्नि वृषध्वजः ॥ ४२ ॥
कुण्डले च शुभे दिव्ये वज्रवैदूर्य्यभूषिते।
आबबन्ध महादेवः स्वयमेव महेश्वरः ॥ ४३ ॥
मां तथाभ्यर्चितं व्योम्नि दृष्टा मेघैः प्रभाकरः।
मेघाम्भसा चाभ्यषिञ्चच्छ्लादनमथो मुने! ॥ ४४ ॥
तस्याभिषिक्तस्य तदा प्रवृत्ता स्रोतसा भृशम्।
यस्मात् सुवर्णान्निःसृत्य न द्येषा सम्प्रवर्त्तते ॥ ४५ ॥
स्वर्णोदकेति तामाह देवदेवस्त्रियम्बकः।
जाम्बूनदमयाद्यस्माद्द्वितीया मुकुटाच्छुभा ॥ ४६ ॥
प्रावर्त्तत नदी पुण्या जचुर्जाम्बूनदीति ताम्।
एतत् पञ्चनदं नाम जप्येश्वरसमीपगम् ॥ ४७ ॥
यः पञ्चनदमासाद्य स्नात्वा जप्येश्वरेश्वरम्।
पूजयेच्छिवसायुज्यं प्रयात्येव न संशयः ॥ ४८ ॥
अथ देवो महादेवः सर्वभूतपतिर्भवः।
देवीमुवाच शर्वाणीमुमां गिरिसुतामजाम् ॥ ४९ ॥
देवि! नन्दीश्वरं देवमभिषिञ्चामि भूतपम्।
गणेन्द्रं व्याहरिष्यामि किं वा त्वं मन्यसेऽव्यये! ॥ ५० ॥
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा भवानी हर्षितानना।
स्मयन्ती वरदं प्राह भवं भूतपतिं पतिम् ॥ ५१ ॥
सर्वलोकाधिपत्यञ्च गणेशत्वं तथैव च।
दातुमर्हसि देवेश! शैलादिस्तनयो मम ॥ ५२ ॥
ततः स भगवान् शर्वः सर्वलोकेश्वरेश्वरः।

ससार गणपान् दिव्यान् देवदेवो वृषध्वजः ॥ ५२ ॥

इति श्रीलैङ्गे नन्दिकेश्वरप्रादुर्भाव नन्दिकेश्वराभिषेकमन्त्री नाम त्रिचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४३ ॥

अथ चतुश्चत्वारिंशोऽध्यायः ।

शैलादिरुवाच ।

स्मरणादेव रुद्रस्य सम्प्राप्ताश्च गणेश्वराः ।
सर्वे सहस्रहस्ताश्च सहस्रायुधपाणयः ॥ १ ॥
त्रिनेत्राश्च महात्मानस्त्रिदशैरपि वन्दिताः ।
कोटिकालाग्निसङ्काशा जटामुकुटधारिणः ॥ २ ॥
दंष्ट्राकरालवदना नित्या बुद्धाश्च निर्मलाः ।
कोटिकोटिगणैस्तुल्यैरात्मना च गणेश्वराः ।
असङ्ख्याता महात्मानस्तत्राजग्मुर्मुदा युताः ॥ ३ ॥
गायन्तश्च द्रवन्तश्च नृत्यन्तश्च महाबलाः ।
मुखाडम्बरवाद्यानि वादयन्तस्तथैव च ॥ ४ ॥
रथैर्नागैर्हयैश्चैव सिंहमर्कटवाहनाः ।
विमानेषु तथारूढा हेमचित्रेषु वै गणाः ॥ ५ ॥
भेरीमृदङ्गकाद्यैश्च पणवानकगोमुखैः ।
वादित्रैर्विविधैश्चान्यैः पटहैरेकपुष्करैः ॥ ६ ॥
भेरीमुरजसन्नादैराडम्बरकडिण्डिमैः ।
मर्दलैर्वेणुवीणाभिः विविधैस्तालनिस्वनैः ॥ ७ ॥
दर्दुरैस्तलघातैश्च कच्छपैः पणवैरपि ।

वाद्यमानैर्महायोगा आजग्मुर्देवसंसदम् ॥ ८ ॥
ते गणेशा महासत्त्वाः सर्वदेवेश्वरेश्वराः।
प्रणम्य देवं देवीञ्च इदं वचनमब्रुवन् ॥ ९ ॥
भगवन्! देवदेवेश! त्रियम्बक! वृषध्वज!।
किमर्थञ्च स्मृता देव! आज्ञापय महाद्युते! ॥ १० ॥
किं सागरांश्छोषयामो यमं वा सह किङ्करैः।
हन्मो मृत्युसुतां मृत्युं पशुवद्ब्रह्म पद्मजम् ॥ ११ ॥
बद्ध्वेन्द्रं सह देवैश्च सह विष्णुञ्च वायुना।
आनयामः सुसंक्रुद्धा दैत्यान् वा सह दानवैः ॥ १२ ॥
कस्याद्य व्यसनं घोरं करिष्यामस्तवाज्ञया।
कस्य वाद्योत्सवो देव! सर्वकामसमृद्धये ॥ १३ ॥
तांस्तथावादिनः सर्वान् गणेशान् सर्वसम्मतान्।
उवाच देवः सम्पूज्य कोटिकोटिशतान् प्रभुः ॥ १४ ॥
शृणुध्वं यत्कृते यूयमिहाहूता जगद्धिताः।
श्रुत्वा च प्रयतात्मानः कुरुध्वं तदशङ्किताः ॥ १५ ॥
नन्दीश्वरोऽयं पुत्रो नः सर्वेषामीश्वरेश्वरः।
विप्रोऽयं नायकश्चैव सेनानीर्वः समृद्धिमान् ॥ १६ ॥
तमिमं मम सन्देशाद् यूयं सर्वेऽपि सम्मताः।
सेनान्यमभिषिञ्चध्वं महायोगपतिं पतिम् ॥ १७ ॥
एवमुक्ता भगवता गणपाः सर्व एव ते।
एवमस्त्विति सम्मन्त्र्य सम्भारानाहरंस्ततः ॥ १८ ॥
तस्य सर्वाश्रयं दिव्यं जाम्बूनदमयं शुभम्।
आसनं मेरुसङ्काशं मनोहरमुपाहरन् ॥ १९ ॥
नैकस्तम्भमयञ्चापि चामीकरवरप्रभम्।

मुक्तादामावलम्बञ्च मणिरत्नावभासितम् ॥ २० ॥
स्तम्भैश्च वैदूर्य्यमयैः किङ्किणीजालसंवृतम् ।
चारुरत्नकसंयुक्तं मण्डपं विश्वतोमुखम् ॥ २१ ॥
कृत्वा विन्यस्य तन्मध्ये तदासनवरं शुभम् ।
तस्याग्रतः पादपीठं नीलवज्रावभासितम् ॥ २२ ॥
चक्रुः पादप्रतिष्ठार्थं कलशौ चास्य पार्श्वगौ ।
सम्पूर्णौ परमाम्भोभिररविन्दावृताननौ ॥ २३ ॥
कलशानां सहस्रन्तु सौवर्णं राजतं तथा ।
ताम्रजं मृण्मयञ्चैव सर्वतीर्थाम्बुपूरितम् ॥ २४ ॥
वासोयुगं तथा दिव्यं गन्धं दिव्यं तथैव च ।
केयूरे कुण्डले चैव मुकुटं हारमेव च ॥ २५ ॥
छत्रं शतशलाकञ्च बालव्यजनमेव च ।
दत्तं महात्मना तेन ब्रह्मणा परमेष्ठिना ॥ २६ ॥
शङ्खहाराङ्गगौरेण पृष्ठेनापि विराजितम् ।
व्यजनञ्चन्द्रशुभ्रञ्च हेमदण्डं सुचामरम् ॥ २७ ॥
ऐरावतः सुप्रतीको गजावेतौ सुपूजितौ ।
मुकुटं काञ्चनञ्चैव निर्मितं विश्वकर्मणा ॥ २८ ॥
कुण्डले चामले दिव्ये वज्रञ्चैव वरायुधम् ।
जाम्बूनदमयं सूत्रं केयूरद्वयमेव च ॥ २९ ॥
सम्भाराणि तथान्यानि विविधानि बहून्यपि ।
समन्तान्निन्युरव्यग्रा गणपा देवसम्मताः ॥ ३० ॥
ततो देवाश्च सेन्द्राश्च नारायणमुखास्तथा ।
मुनयो भगवान् ब्रह्मा नवब्रह्माण एव च ॥ ३१ ॥
देवैश्च लोकाः सर्वे ते ततो जग्मुर्मुदा युताः ।

तेष्वागतेषु सर्वेषु भगवान् परमेश्वरः ॥ ३२ ॥
सर्वकार्य्यविधिं कर्तुमादिदेश पितामहम् ।
पितामहोऽपि भगवान् नियोगादेव तस्य तु ॥ ३३ ॥
चकार सर्वं भगवानभिषेकं समाहितः ।
अर्चयित्वा ततो ब्रह्मा स्वयमेवाभिषेचयेत् ॥ ३४ ॥
ततो विष्णुस्ततः शक्रो लोकपालास्तथैव च ।
अभिषिञ्चन्त विधिवद्गणेन्द्रं शिवशासनात् ॥ ३५ ॥
ऋषयस्तुष्टुवुश्चैव पितामहपुरोगमाः ।
स्तुतवत्सु ततस्तेषु विष्णुः सर्वजगत्पतिः ॥ ३६ ॥
शिरस्यञ्जलिमादाय तुष्टाव च समाहितः ।
प्राञ्जलिः प्रणतो भूत्वा जयशब्दञ्चकार च ॥ ३७ ॥
ततो गणाधिपाः सर्वे ततो देवास्ततोऽसुराः ।
एवं स्तुतश्चाभिषिक्तो देवैः सब्रह्मकैस्तदा ॥ ३८ ॥
उद्वाहश्च कृतस्तत्र नियोगात् परमेष्ठिनः ।
मरुताञ्च सुता देवी सुयशाख्या बभूव या ॥ ३९ ॥
लब्धं शशिप्रभं छत्रं तया तत्र विभूषितम् ।
चामरे चामरासक्तहस्ताग्रैः स्त्रीगणैर्युता ॥ ४० ॥
सिंहासनञ्च परमं तया चाधिष्ठितं मया ।
अलङ्कृता महालक्ष्म्या मुकुटाद्यैः सुभूषणैः ॥ ४१ ॥
लब्धो हारश्च परमो देव्याः कण्ठगतस्तथा ।
वृषेन्द्रश्च सितो नागः सिंहः सिंहध्वजस्तथा ॥ ४२ ॥
रथश्च हैमकत्वञ्च चन्द्रबिम्बसमप्रभम् ।
अद्यापि सदृशः कश्चिन्मया नास्ति विभुः क्वचित् ॥४३॥
सान्वयश्च गृहीत्वेशस्तथा सम्बन्धिबान्धवैः ।

आरुह्य वृषमीशानो मया देव्या गतः शिवः ॥ ४४ ॥
तदा देवी भवं दृष्ट्वा मया च प्रार्थयन् गणैः ।
मुनिदेवर्षयः सिद्धा आज्ञां पाशुपतीं द्विजाः ! ॥ ४५ ॥
अथाज्ञां प्रददौ तेषामर्षीणामाज्ञया विभोः ।
नन्दिको नगजाभर्त्तुस्तेषां पाशुपतीं शुभाम् ॥ ४६ ॥
तस्माद्धि मुनयो लब्ध्वा तदाज्ञां मुनिपुङ्गवात् ।
भवभक्तास्तदा चासंस्तस्माद्देवं समर्चयेत् ॥ ४७ ॥
नमस्कारविहीनस्तु नाम उच्चारयेद्भवे ।
ब्रह्मघ्नदशसन्तुल्यं तस्य पापं गरीयसम् ॥ ४८ ॥
तस्मात् सर्वप्रकारेण नमस्कारादिमुच्चरेत् ।
आदौ कुर्य्यान्नमस्कारं तदन्ते शिवतां व्रजेत् ॥ ४९ ॥
इति श्रीलैङ्गे नन्दिकेश्वराभिषेको नाम चतुश्च-
त्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४४ ॥

अथ पञ्चचत्वारिंशोऽध्यायः ।

ऋषय ऊचुः ।

सूत ! सुव्यक्तमखिलं कथितं शङ्करस्य तु ।
सर्वात्मभावं रुद्रस्य स्वरूपं वक्तुमर्हसि ॥ १ ॥
सूत उवाच ।
भूर्भुवःस्वर्महश्चैव जनः साक्षात्तपस्तथा ।
सत्यलोकश्च पातालं नरकार्णवकोटयः ॥ २ ॥
तारकाग्रहसोमार्कभ्रुवः सप्तर्षयस्तथा ।

वैमानिकास्तथान्ये च तिष्ठन्त्यस्य प्रसादतः ॥ ३ ॥
अनेन निर्मितास्त्वेवं तदात्मानो द्विजर्षभाः! ।
समष्टिरूपः सर्वात्मा संस्थितः सर्वदा शिवः ॥ ४ ॥
सर्वात्मानं महात्मानं महादेवं महेश्वरम् ।
न विजानन्ति सम्मूढ़ा मायया तस्य मोहिताः ॥ ५ ॥
तस्य देवस्य रुद्रस्य शरीरं वै जगत्त्रयम् ।
तस्मात् प्रणम्य तं वच्मि जगतां निर्णयं शुभम् ॥ ६ ॥
पुरा वः कथितं सर्वं मयाण्डस्य यथाकृतिः ।
भुवनानां स्वरूपञ्च ब्रह्माण्डे कथयाम्यहम् ॥ ७ ॥
पृथिवी चान्तरीक्षञ्च स्वर्महर्जन एव च ।
तपः सत्यञ्च सप्तैते लोकास्त्वण्डोद्भवाः शुभाः ॥ ८ ॥
अधस्तादत्र चैतेषां द्विजाः! सप्ततलानि तु ।
महातलादयस्तेषाम् अधस्तान्नरकाः क्रमात् ॥ ९ ॥
महातलं हेमतलं सर्वरत्नोपशोभितम् ।
प्रासादैश्च विचित्रैश्च भवस्यायतनैस्तथा ॥ १० ॥
अनन्तेन च संयुक्तं मुचुकुन्देन धीमता ।
नृपेण बलिना चैव पातालस्वर्गवासिना ॥ ११ ॥
शैलं रसातलं विप्राः! शार्करं हि तलातलम् ।
पीतं सुतलमित्युक्तं वितलं विद्रुमप्रभम् ॥ १२ ॥
सितं हि अतलं तच्च तलं यच्च सितेतरम् ।
क्ष्मायास्तु यावद्विस्तारो ह्यधस्तेषाञ्च सुव्रताः! ॥१३॥
तलानाञ्चैव सर्वेषां तावत् संख्या समाहिता ।
सहस्रयोजनं व्योम दशसाहस्रमेव च ॥ १४ ॥
लक्षं सप्तसहस्रं हि तलानां सघनस्य तु ।

व्योम्नः प्रमाणं मूलन्तु त्रिंशत्साहस्रकेण तु ॥ १५ ॥
सुवर्णेन मुनिश्रेष्ठास्तथा वासुकिना शुभ।
रसातलमिति ख्यातं तथान्यैश्च निषेवितम् ॥ १६ ॥
विरोचनहिरण्याक्षनरकाद्यैश्च सेवितम्।
तलातलमिति ख्यातं सर्वशोभासमन्वितम् ॥ १७ ॥
वैनायकादिभिश्चैव कालनेमिपुरोगमैः।
पूर्वदेवैः समाकीर्णं सुतलञ्च तथापरैः ॥ १८ ॥
वितलं दानवाद्यैश्च तारकाग्निमुखैस्तथा।
महान्तकाद्यैर्नागैश्च प्रह्लादेनासुरेण च ॥ १९ ॥
वितलञ्चात्र विख्यातं कम्बलाश्वनिषेवितम्।
महाकुम्भेन वीरेण हयग्रीवेण धीमता ॥ २० ॥
शङ्कुकर्णेन सम्भिन्नं तथा नमुचिपूर्वकैः।
तथान्यैर्विविधैर्वीरैस्तलञ्चैव सुशोभितम् ॥ २१ ॥
तलेषु तेषु सर्वेषु चाम्बया परमेश्वरः।
स्कन्देन नन्दिना सार्धं गणपैः सर्वतो वृतः ॥ २२ ॥
तलानाञ्चैव सर्वेषामूर्ध्वतः सप्त सत्तमाः!।
क्ष्मातलानि धरा चापि सप्तधा कथयामि वः ॥ २३ ॥

इति श्रीलैङ्गे पातालवर्णनं नाम पञ्चचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४५ ॥

अथ षट्चत्वारिंशोऽध्यायः।

सूत उवाच।

सप्तद्वीपा तथा पृथ्वी नदी पर्वतसङ्कुला।
समुद्रैः सप्तभिश्चैव सर्वतः समलङ्कृता॥ १॥
जम्बूः प्लक्षः शाल्मलिश्च कुशः क्रौञ्चस्तथैव च।
शाकः पुष्करनामा च द्वीपास्त्वभ्यन्तरक्रमात्॥ २॥
सप्तद्वीपेषु सर्वेषु साम्बः सर्वगणैर्वृतः।
नानावेशधरो भूत्वा सान्निध्यं कुरुते हरः॥ ३॥
क्षारोदेक्षुरसोदश्च सुरोदश्च घृतोदधिः।
दध्यर्णवश्च क्षीरोदः स्वादूदश्चाप्यनुक्रमात्॥ ४॥
समुद्रेष्विह सर्वेषु सर्वदा सगणः शिवः।
जलरूपी भवः श्रीमान् क्रीडते चोर्मिबाहुभिः॥ ५॥
क्षीरार्णवामृतमिव सदा क्षीरार्णवे हरिः।
शेते शिवज्ञानधिया साक्षाद्वै योगनिद्रया॥ ६॥
यदा प्रबुद्धो भगवान् प्रबुद्धमखिलं जगत्।
यदा सुप्तस्तदा सुप्तं तन्मयश्च चराचरम्॥ ७॥
तेनैव सृष्टमखिलं धृतं रक्षितमेव च।
संहृतं देवदेवस्य प्रसादात् परमेष्ठिनः॥ ८॥
सुषेणा इति विख्याता यजन्ते पुरुषर्षभम्।
अनिरुद्धं मुनिश्रेष्ठाः! शङ्खचक्रगदाधरम्॥ ९॥
ये चानिरुद्धं पुरुषं ध्यायन्त्यात्मविदां वराः!।
नारायणसमाः सर्वे सर्वसम्पत्समन्विताः॥ १०॥

सनन्दनश्च भगवान् सनकश्च सनातनः ।
वालखिल्याश्च सिद्धाश्च मित्रावरुणकौ तथा ॥ ११ ॥
यजन्ति सततं तत्र विश्वस्य प्रभवं हरिम् ।
सप्तद्वीपेषु तिष्ठन्ति नानाशृङ्गा महोदयाः ॥ १२ ॥
आसमुद्रायताः केचिद् गिरयो गह्वरैस्तथा ।
धरायाः पतयश्चासन् बहवः कालगौरवात् ॥ १३ ॥
सामर्थ्यात् परमेशस्य क्रौञ्चारेर्जनकात् प्रभोः ।
मन्वन्तरेषु सर्वेषु अतीतानागतेष्विह ॥ १४ ॥
प्रवक्ष्यामि धरेशान् वो वक्ष्ये स्वायम्भुवेऽन्तरे ।
मन्वन्तरेषु सर्वेषु अतीतानागतेषु च ॥ १५ ॥
तुल्याभिमानिनश्चैव सर्वे तुल्यप्रयोजनाः ।
स्वायम्भुवस्य च मनोः पौत्रास्त्वासन्महाबलाः ॥ १६ ॥
प्रियव्रतात्मजा वीरास्ते दशेह प्रकीर्त्तिताः ।
आग्नीध्रश्चाग्निबाहुश्च मेधा मेधातिथिर्वसुः ॥ १७ ॥
ज्योतिष्मान् द्युतिमान् हव्यः सवनः पुत्र एव च ।
प्रियव्रतोऽभ्यषिञ्चत्तान् सप्त सप्तसु पार्थिवान् ॥ १८ ॥
जम्बूद्वीपेश्वरं चक्रे आग्नीध्रं सुमहाबलम् ।
प्लक्षद्वीपेश्वरश्चापि तेन मेधातिथिः कृतः ॥ १९ ॥
शाल्मलेश्च वपुष्मन्तं राजानमभिषिक्तवान् ।
ज्योतिष्मन्तं कुशद्वीपे राजानं कृतवान्नृपः ॥ २० ॥
द्युतिमन्तञ्च राजानं क्रौञ्चद्वीपे समादिशत् ।
शाकद्वीपेश्वरश्चापि हव्यं चक्रे प्रियव्रतः ॥ २१ ॥
पुष्कराधिपतिश्चक्रे सवनञ्चापि सुव्रताः ! ।
पुष्करे सवनस्यापि महावीरः सुतोऽभवत् ॥ २२ ॥

धातकी चैव द्वावेतौ पुत्रौ पुत्रवतां वरौ।
महावीतं स्मृतं वर्षं तस्य नाम्ना महात्मनः॥ २३॥
नाम्ना तु धातकेश्चैव धातकीखण्डमुच्यते।
हव्योऽप्यजनयत् पुत्रांश्छाकद्वीपेश्वरः प्रभुः॥ २४॥
जलदश्च कुमारश्च सुकुमारं मणीचकम्।
कुसुमोत्तरमोदाकी सप्तमस्तु महाद्रुमः॥ २५॥
जलदं जलदस्याथ वर्षं प्रथममुच्यते।
कुमारस्य तु कौमारं द्वितीयं परिकीर्त्तितम्॥ २६॥
सुकुमारं तृतीयन्तु सुकुमारस्य कीर्त्यते।
मणीचकं चतुर्थन्तु माणीचकमिहोच्यते॥ २७॥
कुसुमोत्तरस्य वै वर्षं पञ्चमं कुसुमोत्तरम्।
मोदकञ्चापि मोदाकेर्वर्षं षष्ठं प्रकीर्त्तितम्॥ २८॥
महाद्रुमस्य नाम्ना तु सप्तमं तन्महाद्रुमम्।
तेषान्तु नामभिस्तानि सप्तवर्षाणि तत्र वै॥ २९॥
क्रौञ्चद्वीपेश्वरस्यापि पुत्रा द्युतिमतस्तु वै।
कुशलो मनुगश्चोष्णः पीवरश्चान्धकारकः॥ ३०॥
मुनिश्च दुन्दुभिश्चैव सुता द्युतिमतस्तु वै।
तेषां स्वनामभिर्देशाः क्रौञ्चद्वीपाश्रयाः शुभाः॥ ३१॥
कुशलदेशः कुशलो मनुगस्य मनोऽनुगः।
उष्णस्योष्णः स्मृतो देशः पीवरः पीवरस्य च॥ ३२॥
अन्धकारस्य कथितो देशो नाम्नान्धकारकः।
मुनेर्देशो मुनिः प्रोक्तो दुन्दुभेर्दुन्दुभिः स्मृतः॥ ३३॥
एते जनपदाः सप्त क्रौञ्चद्वीपेषु भास्वराः।
ज्योतिष्मतः कुशद्वीपे सप्त चासन्महौजसः॥ ३४॥

उद्भिदो वेणुमांश्चैव द्वैरथो लवणो धृतिः ।
षष्ठः प्रभाकरश्चापि सप्तमः कपिलः स्मृतः ॥ ३५ ॥
उद्भिदं प्रथमं वर्षं द्वितीयं वेणुमण्डलम् ।
तृतीयं द्वैरथश्चैव चतुर्थं लवणं स्मृतम् ॥ ३६ ॥
पञ्चमं धृतिमत् षष्ठं प्रभाकरमनुत्तमम् ।
सप्तमं कपिलं नाम कपिलस्य प्रकीर्त्तितम् ॥ ३७ ॥
शाल्मलस्येश्वराः सप्तसुतास्ते वै वपुष्मतः ।
श्वेतश्च हरितश्चैव जीमूतो रोहितस्तथा ॥ ३८ ॥
वैद्युतो मानसश्चैव सुप्रभः सप्तमस्तथा ।
श्वेतस्य देशः श्वेतस्तु हरितस्य च हारितः ॥ ३९ ॥
जीमूतस्य च जीमूतो रोहितस्य च रोहितः ।
वैद्युतो वैद्युतस्यापि मानसस्य च मानसः ॥ ४० ॥
सुप्रभः सुप्रभस्यापि सप्त वै देशलाञ्छकाः ।
प्लक्षद्वीपे तु वक्ष्यामि जम्बूद्वीपादनन्तरम् ॥ ४१ ॥
सप्त मेधातिथेः पुत्राः प्लक्षद्वीपेश्वरा नृपाः ।
ज्येष्ठः शान्तभयस्तेषां सप्त वर्षाणि तानि वै ॥ ४२ ॥
तस्माच्छान्तभयाच्चैव शिशिरस्तु सुखोदयः ।
आनन्दश्च शिवश्चैव क्षेमकश्च ध्रुवस्तथा ॥ ४३ ॥
तानि तेषान्तु नामानि सप्त वर्षाणि भागशः ।
निवेशितानि तैस्तानि पूर्वं स्वायम्भुवेऽन्तरे ॥ ४४ ॥
मेधातिथेस्तु पुत्रैस्तैः प्लक्षद्वीपनिवासिभिः ।
वर्णाश्रमाचारयुताः प्रजास्तत्र निवेशिताः ॥ ४५ ॥
प्लक्षद्वीपादिवर्षेषु शाकद्वीपान्तिकेषु वै ।
ज्ञेयः पञ्चसु धर्मो वै वर्णाश्रमविभागशः ॥ ४६ ॥

सुखमायुः स्वरूपञ्च बलं धर्मो द्विजोत्तमाः ।
पञ्चस्वेतेषु द्वीपेषु सर्वसाधारणं स्मृतम् ॥ ४७ ॥
रुद्रार्चनरता नित्यं महेश्वरपरायणाः ।
अन्ये च पुष्करद्वीपे प्रजातास्च प्रजेश्वराः ॥ ४८ ॥
प्रजापतेश्च रुद्रस्य भावामृतसुखोत्कटाः ॥ ४९ ॥

इति श्रीलैङ्गे भुवनकोशे द्वीपद्वीपेश्वरकथनं नाम
षट्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४६ ॥

अथ सप्तचत्वारिंशोऽध्यायः ।

सूत उवाच ।

आग्नीध्रं ज्येष्ठदायादं काम्यपुत्रं महाबलम् ।
प्रियव्रतोऽभ्यषिञ्चद्वै जम्बूद्वीपेश्वरं नृपः ॥ १ ॥
सोऽतीव भवभक्तश्च तपस्वी तरुणः सदा ।
भवार्चनरतः श्रीमान् गोमान् धीमान् द्विजर्षभाः ॥ २ ॥
तस्य पुत्रा बभूवुस्ते प्रजापतिसमा नव ।
सर्वे माहेश्वराश्चैव महादेवपरायणाः ॥ ३ ॥
ज्येष्ठो नाभिरिति ख्यातस्तस्य किम्पुरुषोऽनुजः ।
हरिवर्षस्तृतीयस्तु चतुर्थो वै त्विलावृतः ॥ ४ ॥
रम्यस्तु पञ्चमस्तत्र हिरण्मान् षष्ठ उच्यते ।
कुरुस्तु सप्तमस्तेषां भद्राश्वस्त्वष्टमः स्मृतः ॥ ५ ॥
नवमः केतुमालस्तु तेषां देशान्निबोधत ।
नाभेस्तु दक्षिणं वर्षं हिमाख्यन्तु पिता ददौ ॥ ६ ॥

हेमकूटन्तु यद् वर्षं ददौ किम्पुरुषाय सः ।
नैषधं यत् स्मृतं वर्षं हरये तत् पिता ददौ ॥ ७ ॥
इलावृताय प्रददौ मेरुर्यत्र तु मध्यमः ।
नीलाचलाश्रितं वर्षं रम्याय प्रददौ पिता ॥ ८ ॥
श्वेतं यदुत्तरं तस्मात् पित्रा दत्तं हिरण्मते ।
यदुत्तरं शृङ्गवर्षं पिता तत् कुरवे ददौ ॥ ९ ॥
वर्षं माल्यवतश्चापि भद्राश्वस्य न्यवेदयत् ।
गन्धमादनवर्षन्तु केतुमालाय दत्तवान् ॥ १० ॥
इत्येतानि महान्तीह नववर्षाणि भागशः ।
आग्नीध्रस्तेषु वर्षेषु पुत्रांस्तानभिषिच्य वै ॥ ११ ॥
यथाक्रमं स धर्मात्मा ततस्तु तपसि स्थितः ।
तपसा भावितश्चैव स्वाध्यायनिरतस्त्वभूत् ॥ १२ ॥
स्वाध्यायनिरतः पश्चाच्छिवध्यानरतस्त्वभूत् ।
यानि किम्पुरुषाद्यानि वर्षाण्यष्टौ शुभानि च ॥ १३ ॥
तेषां स्वभावतः सिद्धिः सुखप्राया ह्ययत्नतः ।
विपर्य्ययो न तेष्वस्ति जरामृत्युभयं न च ॥ १४ ॥
धर्माधर्मौ न तेष्वास्तां नोत्तमाधममध्यमाः ।
न तेष्वस्ति युगावस्था क्षेत्रेष्वष्टसु सर्वतः ॥ १५ ॥
रुद्रक्षेत्रे मृताश्चैव जङ्गमा स्थावरास्तथा ।
भक्ताः प्रासङ्गिकाश्चापि तेषु क्षेत्रेषु यान्ति ते ॥ १६ ॥
तेषां हिताय रुद्रेण चाष्टक्षेत्रं विनिर्मितम् ।
तत्र तेषां महादेवः सान्निध्यं कुरुते सदा ॥ १७ ॥
दृष्ट्वा हृदि महादेवमष्टक्षेत्रनिवासिनः ।
सुखिनः सर्वदा तेषां स एवेह परा गतिः ॥ १८ ॥

नाभेर्निसर्गं वक्ष्यामि हिमाङ्केऽस्मिन्निबोधत।
नाभिस्त्वजनयत् पुत्रं मेरुदेव्यां महामतिः॥ १९ ॥
ऋषभं पार्थिवश्रेष्ठं सर्वक्षत्रस्य पूजितम्।
ऋषभाद्भरतो यज्ञे वीरः पुत्रशताग्रजः॥ २० ॥
सोऽभिषिच्याथ ऋषभो भरतं पुत्रवत्सलः।
ज्ञानवैराग्यमाश्रित्य जित्वेन्द्रियमहोरगान्॥ २१ ॥
सर्वात्मनात्मनि स्थाप्य परमात्मानमीश्वरम्।
नग्नो जटी निराहारो चीरी ध्वान्तगतो हि सः॥२२॥
निराशस्त्यक्तसन्देहः शैवमाप परं पदम्।
हिमाद्रेर्दक्षिणं वर्षं भरताय न्यवेदयत्॥ २३ ॥
तस्मात्तु भारतं वर्षं तस्य नाम्ना विदुर्बुधाः।
भरतस्यात्मजो विद्वान् सुमतिर्नाम धार्मिकः॥ २४ ॥
बभूव तस्मिंस्तद्राज्यं भरतः सन्यवेशयत्।
पुत्रसंक्रामितश्रीको वनं राजा विवेश सः॥ २५ ॥

इति श्रीलैङ्गे भरतवर्षकथनं नाम सप्तचत्वा-
रिंशोऽध्यायः।

अथ अष्टचत्वारिंशोऽध्यायः।

सूत उवाच।

अस्य द्वीपस्य मध्ये तु मेरुर्नाम महागिरिः।
नानारत्नमयैः शृङ्गैः स्थितः स्थितिमतां वरः॥ १ ॥
चतुराशीतिसाहस्रस्तुत्सेधेन प्रकीर्त्तितः।

प्रविष्टः षोड़शाधस्ताद्विस्तृतः षोड़शैव तु ॥ २ ॥
शरावच्चत् संस्थितत्वाद्द्वात्रिंशन्मूर्ध्नि विस्तृतः।
विस्तारात् त्रिगुणस्तस्य परिणाहोऽनुमण्डलः ॥ ३ ॥
हैमीकृतो महेशस्य शुभाङ्गस्पर्शनेन च।
धत्तूरपुष्पसङ्काशः सर्वदेवनिकेतनः ॥ ४ ॥
क्रीड़ाभूमिश्च देवानाम् अनेकाश्चर्य्यसंयुतः।
लक्षयोजन आयामस्तस्यैवन्तु महागिरेः ॥ ५ ॥
ततः षोड़शसाहस्रं योजनानि क्षितेरधः।
शेषश्चोपरि विप्रेन्द्रा! धरायास्तस्य शृङ्गिणः ॥ ६ ॥
मूलायामप्रमाणन्तु विस्तारान् मूलतो गिरेः।
ऊर्द्धविस्तारमस्यैव द्विगुणं मूलतो गिरेः ॥ ७ ॥
पूर्वतः पद्मरागाभो दक्षिणे हेमसन्निभः।
पश्चिमे नीलसङ्काशः उत्तरे विद्रुमप्रभः ॥ ८ ॥
अमरावती पूर्वभागे नानाप्रासादसङ्कुला।
नानादेवगणैः कीर्णा मणिजालसमावृता ॥ ९ ॥
गोपुरैर्विविधाकारैर्हैमरत्नविभूषितैः।
तोरणैर्हैमचित्रैस्तु मणिक्लृप्तैः पथि स्थितैः ॥ १० ॥
संलापालापकुशलैः सर्वाभरणभूषितैः।
स्तनभारविनम्रैश्च मदघूर्णितलोचनैः ॥ ११ ॥
स्त्रीसहस्रैः समाकीर्णा चाप्सरोभिः समन्ततः।
दीर्घिकाभिर्विचित्राभिः फुल्लाम्भोरुहसङ्कुलैः ॥ १२ ॥
हैमसोपानसंयुक्तैर्हैमसैकतराशिभिः।
नीलोत्पलैश्चोत्पलैश्च हैमैश्चापि सुगन्धिभिः ॥ १३ ॥
एवंविधैस्तटाकैश्च नदीभिश्च नदैर्युता।

विराजते पुरी शुभ्रा तयाऽसौ पर्वतः शुभः ॥ १४ ॥
तेजस्विनी नाम पुरी आग्नेय्यां पावकस्य तु ।
अमरावती समा दिव्या सर्वभोगसमन्विता ॥ १५ ॥
वैवस्वती दक्षिणे तु यमस्य यमिनां वराः ! ।
भवनैरावृता दिव्यैर्जाम्बूनदमयैः शुभैः ॥ १६ ॥
नैर्ऋते कृष्णवर्णा च तथा शुद्धवती शुभा ।
तादृशी गन्धवत्ती च वायव्यां दिशि शोभना ॥ १७ ॥
महोदया चोत्तरे च ऐशान्यान्तु यशोवती ।
पर्वतस्य दिगन्तेषु शोभते दिवि सर्वदा ॥ १८ ॥
ब्रह्मविष्णुमहेशानां तथान्येषां निकेतनम् ।
सर्वभोगयुतं पुण्यं दीर्घिकाभिर्नगोत्तमम् ॥ १९ ॥
सिद्धैर्यक्षैस्तु सम्पूर्णं गन्धर्वैर्मुनिपुङ्गवैः ।
तथान्यैर्विविधाकारैर्भूतसङ्घैश्चतुर्विधैः ॥ २० ॥
गिरेरुपरि विप्रेन्द्राः ! शुद्धस्फटिकसन्निभम् ।
सहस्रभौमं विस्तीर्णं विमानं त[illegible]रः स्थितम् ॥ २१ ॥
तस्मिन् महाभुजः शर्वः सोमसूर्याग्निलोचनः ।
सिंहासने मणिमये देव्यास्ते षण्मुखेन च ॥ २२ ॥
हरेस्तदर्धं विस्तीर्णं विमानं तत्र सोऽपि च ।
पद्मरागमयं दिव्यं पद्मजस्य च दक्षिणे ॥ २३ ॥
तस्मिन् शक्रस्य विपुलं पुरं रम्यं यमस्य च ।
सोमस्य वरुणस्याथ निर्ऋतेः पावकस्य च ॥ २४ ॥
वायोश्चैव तु रुद्रस्य सर्वालयसमन्ततः ।
तेषां तेषां विमानेषु दिव्येषु विविधेषु च ॥ २५ ॥
ईशान्यामीश्वरश्चैते नित्यार्चा च व्यवस्थिता ।

सिद्धेश्वरेश्च भगवांश्छेलादिः शिवसम्मतः ॥ २६ ॥
सनत्कुमारः सिद्धैस्तु सुखासीनः सुरेश्वरः ।
सनकश्च सनन्दश्च सहगाश्च सहस्रशः ॥ २७ ॥
योगभूमिः क्वचित्तस्मिन् भोगभूमिः क्वचित् क्वचित्
बालसूर्य्यप्रतीकाशं विमानं तत्र शोभनम् ॥ २८ ॥
शैलादिनः शुभञ्चास्ति तस्मिन्नास्ते गणेश्वरः ।
षण्मुखस्य गणेशस्य गणानान्तु सहस्रशः ॥ २९ ॥
सुयशायाः सुनेत्रायाः मातॄणां मदनस्य च ।
तस्य जम्बूनदी नाम मूलमाविश्य संस्थिता ॥ ३० ॥
तस्य दक्षिणपार्श्वे तु जम्बूवृक्षः सुशोभनः ।
अत्युच्छ्रितः सुविस्तीर्णः सर्वकालफलप्रदः ॥ ३१ ॥
मेरोः समन्ताद्विस्तीर्णं शुभं वर्षमिलावृतम् ।
तत्र जम्बूफलाहाराः केचिच्चामृतभोजनाः ॥ ३२ ॥
जाम्बूनदसमप्रख्या नानावर्णाश्च भोगिनः ।
मेरुपादाश्रितो विप्रा ! द्वीपोऽयं मध्यमः शुभः ॥ ३३ ॥
नववर्षान्वितश्चैव नदीनदगिरीश्वरैः ।
नववर्षन्तु वक्ष्यामि जम्बूद्वीपं यथातथम् ॥ ३४ ॥
विस्तारान्मण्डलाच्चैव योजनैश्च निबोधत ॥ ३५ ॥

इति श्रीलैङ्गेऽष्टचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४८ ॥

अथ ऊनपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ।

सूत उवाच ।

शतमेकं सहस्राणां योजनानां स तु स्मृतः ।
अनुद्वीपं सहस्राणां द्विगुणं द्विगुणोत्तरम् ॥ १ ॥
पञ्चाशत्कोटिविस्तीर्णा ससमुद्रा धरा स्मृता ।
द्वीपैश्च सप्तभिर्युक्ता लोकालोकावृता शुभा ॥ २ ॥
नीलस्तथोत्तरे मेरोः श्वेतस्तस्योत्तरे पुनः ।
शृङ्गी तस्योत्तरे विप्रास्त्रयस्ते वर्षपर्वताः ॥ ३ ॥
जठरो देवकूटश्च पूर्वस्यां दिशि पर्वतौ ।
निषधो दक्षिणे मेरोस्तस्य दक्षिणतो गिरिः ।
हेमकूट इति ख्यातो हिमवांस्तस्य दक्षिणे ॥ ४ ॥
मेरोः पश्चिमतश्चैव पर्वतौ द्वौ धराधरौ ।
माल्यवान् गन्धमादश्च द्वावेतावुदगायतौ ॥ ५ ॥
एते पर्वतराजानः सिद्धचारणसेविताः ।
तेषामन्तरविष्कम्भो नवसाहस्रमेकशः ॥ ६ ॥
इदं हैमवतं वर्षं भारतं नाम विश्रुतम् ।
हेमकूटं परं तस्मान्नाम्ना किम्पुरुषं स्मृतम् ॥ ७ ॥
नैषधं हेमकूटात्तु हरिवर्षं तदुच्यते ।
हरिवर्षात्परश्चैव मेरोः शुभमिलावृतम् ॥ ८ ॥
इलावृतात्परं नीलं रम्यकं नाम विश्रुतम् ।
रम्यात्परतरं श्वेतं विख्यातं तद्धिरण्मयम् ॥ ९ ॥

हिरण्मयात्परश्चापि शृङ्गी चैव कुरुः स्मृतः ।
धनुःसंस्थे तु विज्ञेये द्वे वर्षे दक्षिणोत्तरे ॥ १० ॥
दीर्घाणि तत्र चत्वारि मध्यतस्तदिलावृतम् ।
मेरोः पश्चिमपूर्वेण द्वे तु दीर्घेतरे स्मृते ॥ ११ ॥
अर्वाक्च निषधस्याथ वेद्यर्द्धं चोत्तरं स्मृतम् ।
वेद्यर्धे दक्षिणे त्रीणि वर्षाणि त्रीणि चोत्तरे ॥ १२ ॥
तयोर्मध्ये च विज्ञेयं मेरुमध्यमिलावृतम् ।
दक्षिणेन तु नीलस्य निषधस्योत्तरेण तु ॥ १३ ॥
उदगायतो महाशैलो माल्यवान्नाम पर्वतः ।
योजनानां सहस्रे द्वे उपरिष्टात्तु विस्तृतः ॥ १४ ॥
आयामतश्चतुस्त्रिंशत् सहस्राणि प्रकीर्त्तितः ।
तस्य प्रतीच्यां विज्ञेयः पर्वतो गन्धमादनः ॥ १५ ॥
आयामतः स विज्ञेयो माल्यवानिव विस्तृतः ।
जम्बूद्वीपस्य विस्तारात् समेन तु समन्ततः ॥ १६ ॥
प्रागायताः सुपर्वाणः षडेते वर्षपर्वताः ।
अवगाढाश्चोभयतः समुद्रौ पूर्वपश्चिमौ ॥ १७ ॥
हिमप्रायस्तु हिमवान् हेमकूटस्तु हेमवान् ।
तरुणादित्यसङ्काशो हैरण्यो निषधः स्मृतः ॥ १८ ॥
चतुर्वर्णः स सौवर्णो मेरुश्चोर्ध्वायतः स्मृतः ।
वृत्ताकृतिपरीणाहश्चतुरस्रः समुत्थितः ॥ १९ ॥
नीलश्च वैडूर्य्यमयः श्वेतः शुक्लो हिरण्मयः ।
मयूरबर्हवर्णस्तु शातकुम्भस्त्रिशृङ्गवान् ॥ २० ॥
एवं संक्षेपतः प्रोक्ताः पुनः शृणु गिरीश्वरान् ।
मन्दरो देवकूटश्च पूर्वस्यां दिशि पर्वतौ ॥ २१ ॥

कैलासो गन्धमादश्च हेमवांश्चैव पर्वतौ।
पूर्वतश्चायतावेतावर्णवान्तर्व्यवस्थितौ॥ २२॥
निषधः पारियात्रश्च द्वावेतौ वरपर्वतौ।
यथा पूर्वौ तथा याम्यावेतौ पश्चिमतः स्थितौ॥ २३॥
त्रिशृङ्गो जारुधिश्चैव उत्तरौ वरपर्वतौ।
पूर्वतश्चायतावेतावर्णवान्तर्व्यवस्थितौ॥ २४॥
मर्य्यादापर्वतानेतानष्टावाहुर्मनीषिणः।
योऽसौ मेरुर्द्विजश्रेष्ठाः! प्रांशुः कनकपर्वतः॥ २५॥
तस्य पादास्तु चत्वारश्चतुर्दिक्षु नगोत्तमाः।
यैर्विष्टब्धा न चलति सप्तद्वीपवती मही॥ २६॥
दशयोजनसाहस्रमायामस्तेषु पठ्यते।
पूर्वे तु मन्दरो नाम दक्षिणे गन्धमादनः॥ २७॥
विपुलः पश्चिमे पार्श्वे सुपार्श्वश्चोत्तरे स्मृतः।
महावृक्षाः समुत्पन्नाश्चत्वारो द्वीपकेतवः॥ २८॥
मन्दरस्य गिरेः शृङ्गे महावृक्षः सकेतुराट्।
प्रलम्बशाखाशिखरः कदम्बश्चैत्यपादपः॥ २९॥
दक्षिणस्यापि शैलस्य शिखरे देवसेविता।
जम्बूः सदा पुष्पफला सदा माल्योपशोभिता॥ ३०॥
सकेतुर्दक्षिणे द्वीपे जम्बूर्लोकेषु विश्रुता।
विपुलस्यापि शैलस्य पश्चिमे च महात्मनः॥ ३१॥
सञ्जातः शिखरेऽश्वत्थः स महान् चैत्यपादपः।
सुपार्श्वस्योत्तरस्यापि शृङ्गे जातो महाद्रुमः॥ ३२॥
न्यग्रोधो विपुलस्कन्धोऽनेकयोजनमण्डलः।
तेषां चतुर्णां वक्ष्यामि शैलेन्द्राणां यथाक्रमम्॥ ३३॥

अमानुष्याणि रम्याणि सर्वकालर्तुकानि च।
मनोहराणि चत्वारि देवक्रीडनकानि च॥ ३४॥
वनानि वै चतुर्दिक्षु नामतस्तु निबोधत।
पूर्वं चैत्ररथं नाम दक्षिणे गन्धमादनम्॥ ३५॥
वैभ्राजं पश्चिमे विद्यादुत्तरे सवितुर्वनम्।
मित्रेश्वरस्तु पूर्वे तु षष्ठेश्वरमतःपरम्॥ ३६॥
वर्ष्येश्वरं पश्चिमे तु उत्तरे चाम्रकेश्वरम्।
महासरांसि च तथा चत्वारि मुनिपुङ्गवाः!॥ ३७॥
यत्र क्रीडन्ति मुनयः पर्वतेषु वनेषु च।
अरुणोदं सरः पूर्वं दक्षिणं मानसं स्मृतम्॥ ३८॥
सितोदं पश्चिमसरो महाभद्रं तथोत्तरम्।
शाखस्य दक्षिणे चैव विशाखस्य च पश्चिमे॥ ३९॥
उत्तरे नैगमेयस्य कुमारस्य च पूर्वतः।
अरुणोदस्य पूर्वेण शैलेन्द्रा नामतः स्मृताः॥ ४०॥
तांस्तु संक्षेपतो वक्ष्ये न शक्यं विस्तरेण तु।
सितान्तश्च कुरण्डश्च कुररश्चाचलोत्तमः॥ ४१॥
विकरो मणिशैलश्च वृषवांश्चाचलोत्तमः।
महानीलोऽथ रुचकः सविन्दुर्दर्दुरस्तथा॥ ४२॥
वेणुमांश्च समेघश्च निषधो देवपर्वतः।
इत्येते पर्वतवरा ह्यन्ये च गिरयस्तथा॥ ४३॥
पूर्वेण मन्दरस्यैते सिद्धावासा उदाहृताः।
तेषु तेषु गिरीन्द्रेषु गुहासु च वनेषु च॥ ४४॥
रुद्रस्थानानि दिव्यानि विष्णोर्नारायणस्य च।
सरसो मानसस्येह दक्षिणे न महाचलाः॥ ४५॥

ये कीर्त्यमानास्तान् सर्वान् सङ्क्षिप्य प्रवदाम्यहम्।
शैलश्च विशिरांश्चैव शिखरश्चाचलोत्तमः॥ ४६॥
एकशृङ्गो महाशूलो गजशैलः पिशाचकः।
पञ्च शैलोऽथ कैलासो हिमवांश्चाचलोत्तमः॥ ४७॥
इत्येते देवचरिता उत्कटाः पर्वतोत्तमाः।
तेषु तेषु च सर्वेषु पर्वतेषु वनेषु च॥ ४८॥
रुद्रक्षेत्राणि दिव्यानि स्थापितानि सुरोत्तमैः।
दिग्भागे दक्षिणे प्रोक्ताः पश्चिमे च वदामि वः॥४९॥
अपरेण सितोदश्च सुरपश्च महाबलः।
कुमुदो मधुमांश्चैव अञ्जनो मुकुटस्तथा॥ ५०॥
कृष्णश्च पाण्डुरश्चैव सहस्रशिखरश्च यः।
पारिजातश्च शैलेन्द्रः श्रीशृङ्गश्चाचलोत्तमः॥ ५१॥
इत्येते देवचरिता उत्कटाः पर्वतोत्तमाः।
सर्वे पश्चिमदिग्भागे रुद्रक्षेत्रसमन्विताः॥ ५२॥
महाभद्रस्य सरसश्चोत्तरे च महाबलाः।
ये स्थिताः कीर्त्यमानांस्तान् संक्षिप्येह निबोधत॥५३॥
शङ्खकूटो महाशैलो वृषभो हंसपर्वतः।
नागश्च कपिलश्चैव इन्द्रशैलश्च सानुमान्॥ ५४॥
नीलः कण्टकशृङ्गश्च शतशृङ्गश्च पर्वतः।
पुष्पकोशः प्रशैलश्च विरजश्चाचलोत्तमः॥ ५५॥
वराहपर्वतश्चैव मयूरश्चाचलोत्तमः।
जारुधिश्चैव शैलेन्द्र एत उत्तरसंस्थिताः॥ ५६॥
तेषु शैलेषु दिव्येषु देवदेवस्य शूलिनः।

असंख्यातानि दिव्यानि विमानानि सहस्रशः ॥५७॥
एतेषां शैलमुख्यानामन्तरेषु यथाक्रमम् ।
सन्ति चैवान्तरद्रोण्यः सरांस्युपवनानि च ॥ ५८ ॥
वसन्ति देवा मुनयः सिद्धाश्च शिवभाविताः ।
कृतवासाः सपत्नीकाः प्रासादात् परमेष्ठिनः ॥ ५९ ॥
लक्ष्म्याद्यानां बिल्ववने ककुभे कश्यपादयः ।
तथा तालवने प्रोक्तमिन्द्रोपेन्द्रोरगात्मनाम् ॥ ६०
उदुम्बरे कर्दमस्य तथान्येषां महात्मनाम् ।
विद्याधराणां सिद्धानां पुण्ये त्वाम्रवने शुभे ॥ ६१ ।
नागानां सिद्धसङ्घानां तथा निम्बवने स्थितिः ।
सूर्य्यस्य किंशुकवने तथा रुद्रगणस्य च ॥ ६२ ॥
बीजपूरवने पुण्ये देवाचार्य्यो व्यवस्थितः ।
कौमुदे तु वने विष्णुप्रमुखानां महात्मनाम् ॥ ६३ ॥
स्थलपद्मवनान्तस्थ अप्रार्थेऽशेषभोगिनः ।
शेषस्त्वशेषजगतां पतिरास्तेऽतिगर्वितः ॥ ६४ ॥
स एव जगतां कालः पाताले च व्यवस्थितः ।
विष्णोर्विश्वगुरोर्मूर्त्तिर्दिव्यः साक्षाद्बलायुधः ॥ ६५ ॥
शयनं देवदेवस्य सहरेः करुणा विभोः ।
वने पनसवृक्षाणां सशुक्रा दानवादयः ॥ ६६ ॥
किन्नरैरुरगाश्चैव विशाखकवने स्थिताः ।
मनोहरवने वृषाः सर्वकोटिसमन्विताः ॥ ६७ ॥
नन्दीश्वरो गणवरैः स्तूयमानो व्यवस्थितः ।
सन्तानकस्थलीमध्ये साक्षाद्देवी सरस्वती ॥ ६८ ॥
एवं संक्षेपतः प्रोक्ता वनेषु वनवासिनः ।

असंख्याता मयाप्यत्र वक्तुं नो विस्तरेण तु ॥ ६९ ॥

इति श्रीलैङ्गे एकोनपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ४९ ॥

अथ पञ्चाशत्तमोऽध्यायः।

सूत उवाच।

शितान्तशिखरे शक्रः पारिजातवने शुभे।
तस्य प्राच्यां कुमुदाद्रिकूटोऽसौ बहुविस्तरः ॥ १ ॥
अष्टौ पुराण्युदीर्णानि दानवानां द्विजोत्तमाः!।
सुवर्णकोटरे पुण्ये राक्षसानां महात्मनाम् ॥ २ ॥
नीलकानां पुराण्याहुरष्टषष्टिर्द्विजोत्तमाः!।
महानीलेऽपि शैलेन्द्रे पुराणि दश पञ्च च ॥ ३ ॥
हयाननानां मुख्यानां किन्नराणां च सुव्रताः!।
वेणुसौधे महाशैले विद्याधरपुरत्रयम् ॥ ४ ॥
वैकुण्ठे गरुड़ः श्रीमान् करञ्जे नीललोहितः।
वसुधारे वसूनान्तु निवासः परिकीर्त्तितः ॥ ५ ॥
रत्नधारे गिरिवरे सप्तर्षीणां महात्मनाम्।
सप्तस्थानानि पुण्यानि सिद्धावासयुतानि च ॥ ६ ॥
महत् प्रजापतेः स्थानमेकशृङ्गे नगोत्तमे।
गजशैले तु दुर्गाद्याः सुमेधे वसवस्तथा ॥ ७ ॥
आदित्याश्च तथा रुद्राः कृतावासास्तथाश्विनौ।
अशीतिर्देवपुर्य्यस्तु हेमकक्षे नगोत्तमे ॥ ८ ॥
सुनीले रक्षसां वासाः पञ्चकोटिशतानि च।

पञ्चकूटे पुराण्यासन् पञ्चकोटिप्रमाणतः ॥ ९ ॥
शतशृङ्गे पुरशतं यक्षानाममितौजसाम् ।
ताम्राभे काद्रवेयाणां विशाखे तु गुहस्य वै ॥ १०
श्वेतोदरे मुनिश्रेष्ठाः! सुपर्णस्य महात्मनः ।
पिशाचके कुवेरस्य हरिकूटे हरेर्गृहम् ॥ ११ ॥
कुमुदे किन्नरावासस्त्वञ्जने चारणालयः ।
कृष्णे गन्धर्वनिलयः पाण्डुरे पुरसप्तकम् ॥ १२ ॥
विद्याधराणां विप्रेन्द्रा! विश्वभोगसमन्वितम् ।
सहस्रशिखरे शैले दैत्यानामुग्रकर्मणाम् ॥ १३ ॥
पुराणान्तु सहस्राणि सप्त शक्रारिणां द्विजाः! ।
मुकुटे पन्नगावासः पुष्पकेतौ मुनीश्वराः! ॥ १४ ॥
वैवस्वतस्य सोमस्य वायोर्नागाधिपस्य च ।
तक्षके चैव शैलेन्द्रे चत्वार्य्यायतनानि च ॥ १५ ॥
ब्रह्मेन्द्रविष्णुरुद्राणां गुहस्य च महात्मनः ।
कुवेरस्य च सोमस्य तथान्येषां महात्मनाम् ॥ १६ ॥
सन्त्यायतनमुख्यानि मर्य्यादा पर्वतेष्वपि ।
श्रीकण्ठाद्रिगुहावासी सर्वावासः सहोमया ॥ १७ ॥
श्रीकण्ठस्याधिपत्यं वै सर्वदेवेश्वरस्य च ।
अण्डस्यास्य प्रवृत्तिस्तु श्रीकण्ठेन न संशयः ॥ १८ ॥
अनन्तेशादयस्त्वेवं प्रत्येकं चाण्डपालकाः ।
चक्रवर्त्तिन इत्युक्तास्ततो विद्येश्वरास्त्विह ॥ १९ ॥
श्रीकण्ठाधिष्ठितान्यत्र स्थानानि च समासतः ।
मर्य्यादापर्वतेष्वद्य शृण्वन्तु प्रवदाम्यहम् ॥ २० ॥
श्रीकण्ठाधिष्ठितं विश्वं चराचरमिदं जगत् ।

कालाग्निशिवपर्य्यन्तं कथं वक्ष्ये सविस्तरम्॥ २१॥

इति श्रीलैङ्गे भुवनविन्यासोद्देशस्थानवर्णनं नाम
पञ्चाशत्तमोऽध्यायः॥ ५०॥

अथ एकपञ्चाशत्तमोऽध्यायः।

सूत उवाच।

देवकूटे गिरौ मध्ये महाकूटे सुशोभने।
हेमवैदूर्य्यमाणिक्यनीलगोमेदकान्तिभिः॥ १॥
तथान्यैर्मणिमुख्यैश्च निर्मिते निर्मले शुभे।
शाखाशतसहस्राढ्ये सर्वद्रुमविभूषिते॥ २॥
चम्पकाशोकपुन्नागवकुलासनमण्डिते।
पारिजातकसम्पूर्णे नानापक्षिगणान्विते॥ ३॥
नैकधातुशतैश्चित्रे विचित्रकुसुमाकुले।
नितम्बपुष्पसालम्बे नैकसत्वगणान्विते॥ ४॥
विमलस्वादुपानीयै नैकप्रस्रवणैर्युते।
निर्झरैः कुसुमाकीर्णैरनेकैश्च विभूषिते॥ ५॥
पुष्पोडुपवहाभिश्च स्रवन्तीभिरलङ्कृते।
स्निग्धवर्णं महामूलमनेकस्कन्धपादपम्॥ ६॥
रम्यं ह्यविरलच्छायं दशयोजनमण्डलम्।
तत्र भूतवनं नाम नानाभूतगणालयम्॥ ७॥
महादेवस्य देवस्य शङ्करस्य महात्मनः।

हेमप्राकारसंयुक्तं मणितोरणमण्डितम् ।
स्फाटिकैश्च विचित्रैश्च गोपुरैश्च समन्वितम् ॥ ९ ॥
सिंहासनैर्मणिमयैः शुभास्तरणसंयुतैः ।
चिताविततः सम्यक् सर्वैर्गणाधिष्ठितैः शुभैः ॥१०॥
अस्थानमालानिचितैर्नानावर्णैश्चशोभनैः ।
मण्डपैः सुविचित्रैस्तु स्फाटिकस्तम्भसंयुतैः ॥ ११ ॥
संयुतं सर्वभूतेन्द्रैर्ब्रह्मेन्द्रोपेन्द्रपूजितैः ।
वराहगजसिंहर्क्षशार्दूलकरभाननैः ॥ १२ ॥
गृध्रोलूकमुखैश्चान्यैर्मृगोष्ट्राजमुखैरपि ।
प्रमथैर्विविधैः स्थूलैर्गिरिकूटोपमैः शुभैः ॥ १३ ॥
करालैर्हरिकेशैश्च रोमशैश्च महाभुजैः ।
नानावर्णाकृतिधरैर्नानासंस्थानसंस्थितैः ॥ १४ ॥
दीप्तास्यैर्दीप्तचरितैर्नन्दीश्वरमुखैः शुभैः ।
ब्रह्मेन्द्रविष्णुसङ्काशैरणिमादिगुणान्वितैः ॥ १५ ॥
अशून्यममरैर्नित्यं महापारिषदैस्तथा ।
तत्र भूतपतिर्देवाः पूजां नित्यं प्रयुञ्जते ॥ १६ ॥
झर्झरैः शङ्खपटहैर्भेरीडिण्डिमगोमुखैः ।
ललितावसितोद्गीतैर्नृत्तवल्गितगर्जितैः ॥ १७ ॥
पूजितो वै महादेवः प्रमथैः प्रमथेश्वरः ।
सिद्धर्षिदेवगन्धर्वैर्ब्रह्मणा च महात्मना ॥ १८ ॥
उपेन्द्रप्रमुखैश्चान्यैः पूजितस्तत्र शङ्करः ।
विभक्तश्चारुशिखरं यत्र तच्छङ्खवर्चसम् ॥ १९ ॥
कैलासो यक्षराजस्य कुबेरस्य महात्मनः ।

तत्रापि देवदेवस्य भवस्यायतनं महत्।
तस्मिन्नायतने सोमः सदास्ते सगणो हरः॥ २१॥
यत्र मन्दाकिनी नाम नलिनी विपुलोदका।
सुवर्णमणिसोपाना कुवेरशिखरे शुभे॥ २२॥
जाम्बूनदमयैः पद्मैर्गन्धस्पर्शगुणान्वितैः।
नीलवैदूर्य्यपत्रैश्च गन्धोपेतैर्महोत्पलैः॥ २३॥
तथा कुमुदखण्डैश्च महापद्मैरलङ्कृता।
यक्षगन्धर्वनारीभिरप्सरोभिश्च सेविता॥ २४॥
देवदानवगन्धर्वैर्यक्षराक्षसकिन्नरैः।
उपस्पृष्टजला पुण्या नदी मन्दाकिनी शुभा॥ २५॥
तस्याश्चोत्तरपार्श्वे तु भवस्यायतनं शुभम्।
वैदूर्य्यमणिसम्पन्नं तत्रास्ते शङ्करोऽव्ययः॥ २६॥
द्विजाः कनकनन्दायास्तीरे वै प्राचि दक्षिणे।
वनं द्विजसहस्राढ्यं मृगपक्षिसमाकुलम्॥ २७॥
तत्रापि सगणः साम्बः क्रीड़तेऽद्रि समे गृहे।
नन्दायाः पश्चिमे तीरे किञ्चिद्वै दक्षिणाश्रिते॥ २८॥
पुरं रुद्रपुरी नाम नानाप्रासादसङ्कुलम्।
तत्रापि शतधा कृत्वा ह्यात्मानं चाम्बया सह॥ २९॥
क्रीड़ते सगणः साम्बस्तच्छिवालयमुच्यते।
एवं शतसहस्राणि शर्वस्यायतनानि तु॥ ३०॥
प्रतिद्वीपे मुनिश्रेष्ठाः! पर्वतेषु वनेषु च।
नदीनदतटाकानां तीरेष्वर्णवसन्धिषु॥ ३१॥

इति श्रीलैङ्गे एकपञ्चाशत्तमोऽध्यायः॥ ५१॥

अथ द्विपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ।

सूत उवाच ।

नद्यश्च बह्वः प्रोक्ताः सदा बहुजलाः शुभाः ।
सरोवरेभ्यः सम्भूतास्त्वसंख्याता द्विजोत्तमाः ! ॥ १ ॥
प्राङ्मुखा दक्षिणास्यास्तु चोत्तरप्रभवाः शुभाः ।
पश्चिमायाः पवित्राश्च प्रतिवर्षं प्रकीर्त्तिताः ॥ २ ॥
आकाशाम्भोनिधिर्योऽसौ सोम इत्यभिधीयते ।
आधारः सर्वभूतानां देवानाममृताकरः ॥ ३ ॥
अस्मात् प्रवृत्ता पुण्योदा नदी त्वाकाशगामिनी ।
सप्तमेनानिलपथा प्रवृत्ता चामृतोदका ॥ ४ ॥
सा ज्योतींष्यनुवर्त्तन्ती ज्योतिर्गणनिषेविता ।
ताराकोटिसहस्राणां नभसश्च समायुता ॥ ५ ॥
परिवर्त्तत्यहरहो यथा सोमस्तथैव सा ।
चत्वार्य्यशीतिश्च तथा सहस्राणां समुच्छ्रितः ॥ ६ ॥
योजनानां महामेरुः श्रीकण्ठाक्रीड़कोमलः ।
तत्रासीनो यतः शर्वः साम्बः सह गणेश्वरैः ॥ ७ ॥
क्रीड़ते सुचिरं कालं तस्मात् पुण्यजला शिवा ।
गिरिं मेरुं नदी पुण्या सा प्रयाति प्रदक्षिणम् ॥ ८ ॥
विभज्यमानसलिला सा जवेनानिलेन च ।
मेरोरन्तरकूटेषु निपपात चतुर्ष्वपि ॥ ९ ॥
समन्तात् समतिक्रम्य सर्वाद्रीन् प्रविभागशः ।
निःसीमानि ...

अस्या विनिर्गता नद्यः शतशोऽथ सहस्रशः ।
सर्वद्वीपाद्रिवर्षेषु बहवः परिकीर्त्तिताः ॥ ११ ॥
क्षुद्रनद्यस्त्वसंख्याता गङ्गा यस्माद्गताम्बरात् ।
केतुमाले नराः कालाः सर्वे पनसभोजनाः ॥ १२ ॥
स्त्रियश्चोत्पलवर्णाभा जीवितञ्चायुतं स्मृतम् ।
भद्राश्वे शुक्लवर्णाश्च स्त्रियश्चन्द्रांशुसन्निभाः ॥ १३ ॥
कालाम्रभोजनाः सर्वे निरातङ्का रतिप्रियाः ।
दशवर्षसहस्राणि जीवन्ति शिवभाविताः ॥ १४ ॥
हिरण्मया इवात्यर्थमीश्वरार्पितचेतसः ।
तथा रमणके जीवा न्यग्रोधफलभोजनाः ॥ १५ ॥
दशवर्षसहस्राणि शतानि दश पञ्च च ।
जीवन्ति शुक्लास्ते सर्वे शिवध्यानपरायणाः ॥ १६ ॥
हैरण्मया महाभागा हिरण्मयवनाश्रयाः ।
एकादशसहस्राणि शतानि दशपञ्च च ॥ १७ ॥
वर्षाणां तत्र जीवन्ति अश्वत्थाशनजीवनाः ।
हिरण्मया इवात्यर्थमीश्वरार्पितमानसाः ॥ १८ ॥
कुरुवर्षे तु कुरवः स्वर्गलोकात् परिच्युताः ।
सर्वे मैथुनजाताश्च क्षीरिणः क्षीरभोजनाः ॥ १९ ॥
अन्योऽन्यमनुरक्ताश्च चक्रवाकसधर्मिणः ।
अनामया ह्यशोकाश्च नित्यं सुखनिषेविणः ॥ २० ॥
त्रयोदशसहस्राणि शतानि दश पञ्च च ।
जीवन्ति ते महावीर्य्या न चान्यस्त्रीनिषेविणः ॥ २१ ॥
सहैव मरणं तेषां कुरूणां स्वर्गवासिनाम् ।
हृष्टानां सुप्रहृष्टानां सर्वाभ्युतभोजिनाम् ॥ २२ ॥

सदा तु चन्द्रकान्तानां सदा यौवनशालिनाम् ।
श्यामाङ्गानां सदा सर्वभूषणास्पददेहिनाम् ॥ २३ ॥
जम्बूद्वीपे तु तत्रापि कुरुवर्षं सुशोभनम् ।
तत्र चन्द्रप्रभं शम्भोर्विमानं चन्द्रमौलिनः ॥ २४ ॥
वर्षे तु भारते मर्त्याः पुण्याः कर्मवशायुषः ।
शतायुषः समाख्याता नानावर्णाल्पदेहिनः ॥ २५ ॥
नानादेवार्चने युक्ता नानाकर्मफलाशिनः ।
नानाज्ञानार्थसम्पन्ना दुर्बलाश्चाल्पभोगिनः ॥ २६ ॥
इन्द्रद्वीपे तथा केचित्तथैव च कसेरुके ।
ताम्रद्वीपं गताः केचित् केचिद्देशं गभस्तिमत् ॥२७॥
नागद्वीपं तथा सौम्यं गान्धर्वं वारुणं गताः ।
केचिन् म्लेच्छाः पुलिन्दाश्च नानाजातिसमुद्भवाः ॥२८
पूर्वे किरातास्तस्यान्ते पश्चिमे यवनाः स्मृताः ।
ब्राह्मणाः क्षत्रिया वैश्याः मध्ये शूद्राश्च सर्वशः ॥ २९ ॥
इज्यायुद्धवणिज्याभिर्वर्त्तयन्तो व्यवस्थिताः ।
तेषां संव्यवहारोऽयं वर्त्ततेऽत्र परस्परम् ॥ ३० ॥
धर्मार्थकामसंयुक्तो वर्णानान्तु स्वकर्मसु ।
सङ्कल्पश्चाभिमानश्च आश्रमाणां यथा विधि ॥ ३१ ॥
इह स्वर्गापवर्गार्थं प्रवृत्तिर्यत्र मानुषी ।
तेषाञ्च युगकर्माणि नान्यत्र मुनिपुङ्गवाः ! ॥ ३२ ॥
दशवर्षसहस्राणि स्थितिः किम्पुरुषे नृणाम् ।
सुवर्णवर्णाश्च नरास्त्रियश्चाप्सरसोपमाः ॥ ३३ ॥
अनामया ह्यशोकाश्च सर्वे ते शिवभाविताः ।
शुद्धसत्त्वाश्च हेमाभाः सदाराः प्लक्षभोजनाः ॥ ३४ ॥

महारजतसङ्काशा हरिवर्षेऽपि मानवाः ।
देवलोकात् च्युताः सर्वे देवाकाराश्च सर्वशः ॥ ३५ ॥
हरं यजन्ति सर्वेशं पिबन्तीक्षुरसं शुभम् ।
न जरा बाधते तेन न च जीर्य्यन्ति ते नराः ॥ ३६ ॥
दशवर्षसहस्राणि तत्र जीवन्ति मानवाः ।
मध्यमं यन्मया प्रोक्तं नाम्ना वर्षमिलावृतम् ॥ ३७ ॥
न तत्र सूर्य्यस्तपति न ते जीर्य्यन्ति मानवाः ।
चन्द्रसूर्य्यौ न नक्षत्रं न प्रकाशमिलावृते ॥ ३८ ॥
पद्मप्रभाः पद्ममुखाः पद्मपत्रनिभेक्षणाः ।
पद्मपत्रसुगन्धाश्च जायन्ते भवभाविताः ॥ ३९ ॥
जम्बूफलरसाहारा अनिष्यन्दाः सुगन्धिनः ।
देवलोकागतास्तत्र जायन्ते ह्यजरामराः ॥ ४० ॥
त्रयोदशसहस्राणि वर्षाणान्ते नरोत्तमाः ।
आयुःप्रमाणं जीवन्ति वर्षे दिव्ये त्विलावृते ॥ ४१ ॥
जम्बूफलरसं पीत्वा न जरा बाधते त्विमान् ।
न क्षुधा न क्लमश्चापि न जनो मृत्युमांस्तथा ॥ ४२ ॥
तत्र जाम्बूनदं नाम कनकं देवभूषणम् ।
इन्द्रगोपप्रतीकाशं जायन्ते भास्वरन्तु तत् ॥ ४३ ॥
एवं मया समाख्याता नववर्षानुवर्त्तिनः ।
वर्णायुर्भोजनाद्यानि सङ्क्षिप्य न तु विस्तरात् ॥ ४४ ॥
हेमकूटे तु गन्धर्वा विज्ञेयाश्चाप्सरो गणाः ।
सर्वे नागाश्च निषधे शेषवासुकितक्षकाः ॥ ४५ ॥
महाबलास्त्रयस्त्रिंशद्रमन्ते याज्ञिकाः सुराः ।
नीले तु वैदूर्य्यमये सिद्धा ब्रह्मर्षयोऽमलाः ॥ ४६ ॥

दैत्यानां दानवानाञ्च श्वेतः पर्व्वत उच्यते ।
शृङ्गवान् पर्व्वतश्चैव पितॄणां निलयः सदा ॥ ४७ ॥
हिमवान् यक्षमुख्यानां भूतानामीश्वरस्य च ।
सर्व्वाद्रिषु महादेवो हरिणा ब्रह्मणाम्बया ॥ ४८ ॥
नन्दिना च गणैश्चैव वर्षेषु च वनेषु च ।
नीलश्वेतत्रिशृङ्गे च भगवान्नीललोहितः ॥ ४९ ॥
सिद्धैर्देवैश्च पितृभिर्दृष्टो नित्यं विशेषतः ।
नीलश्च वैदूर्य्यमयः श्वेतः शुक्लो हिरण्मयः ॥ ५० ॥
मयूरबर्हवर्णस्तु शातकुम्भस्त्रिशृङ्गवान् ।
एते पर्व्वतराजानो जम्बूद्वीपे व्यवस्थिताः ॥ ५१ ॥

इति श्रीलैङ्गे भुवनकोशस्वभाववर्णनं नाम
द्विपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५२ ॥

अथ त्रिपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ।

सूत उवाच ।

प्लक्षद्वीपादिद्वीपेषु सप्तसप्तसु पर्व्वताः ।
ऋज्वायताः प्रतिदिशं निविष्टा वर्षपर्व्वताः ॥ १ ॥
प्लक्षद्वीपे तु वक्ष्यामि सप्त दिव्यान्महाचलान् ।
गोमेदकोऽत्र प्रथमो द्वितीयश्चान्द्र उच्यते ॥ २ ॥
तृतीयो नारदो नाम चतुर्थो दुन्दुभिः स्मृतः ।
पञ्चमः सोमको नाम सुमनाः षष्ठ उच्यते ॥ ३ ॥

सप्तैते गिरयः प्रोक्ताः प्लक्षद्वीपे विशेषतः ॥ ४ ॥
सप्तैव शाल्मलिद्वीपे तांस्तु वक्ष्याम्यनुक्रमात् ।
कुमुदश्चोन्नतश्चैव पर्वतश्च बलाहकः ॥ ५ ॥
द्रोणः कङ्कश्च महिषः ककुद्मान् सप्तमः स्मृतः ।
कुशद्वीपे तु सप्तैव द्वीपाश्च कुलपर्वताः ॥ ६ ॥
तांस्तु सङ्क्षेपतो वक्ष्ये नाममात्रेण वै क्रमात् ।
विद्रुमः प्रथमः प्रोक्तो द्वितीयो हेमपर्वतः ॥ ७ ॥
तृतीयो द्युतिमान्नाम चतुर्थः पुष्पितः स्मृतः ।
कुशेशयः पञ्चमस्तु षष्ठो हरिगिरिः स्मृतः ॥ ८ ॥
सप्तमो मन्दरः श्रीमान्महादेवनिकेतनम् ।
मन्दा इति ह्यपां नाम मन्दरो धारणादपाम ॥ ९ ॥
तत्र साक्षाद् वृषाङ्कस्तु विश्वेशो विमलः शिवः ।
सोमः सनन्दी भगवानास्ते हैमगृहोत्तमे ॥ १० ॥
तपसा तोषितः पूर्वं मन्दरेण महेश्वरः ।
अविमुक्ते महाक्षेत्रे लेभे स परमं वरम् ॥ ११ ॥
प्रार्थितश्च महादेवो निवासार्थं सहाम्बया ।
अविमुक्तादुपागम्य चक्रे वासं स मन्दरे ॥ १२ ॥
सनन्दी सगणः सोमस्तेनासौ तत्र मुञ्चति ।
क्रौञ्चद्वीपे तु सप्तैव क्रौञ्चाद्याः कुलपर्वताः ॥ १३ ॥
क्रौञ्चो वामनकः पश्चात्तृतीयश्चान्धकारकः ।
अन्धकारात् परश्चापि दिवावृन्नामपर्वतः ॥ १४ ॥
दिवावृतः परश्चापि विविन्दो गिरिरुच्यते ।
विविन्दात् परतश्चापि पुण्डरीको महागिरिः ॥ १५ ॥

पुण्डरीकात्परश्चापि प्रोच्यते दुन्दुभिस्वनः ।
एते रत्नमयाः सप्त क्रौञ्चद्वीपस्य पर्वताः ॥ १६ ॥
शाकद्वीपे च गिरयः सप्त तांस्तु निबोधत ।
उदयो रैवतश्चापि श्यामको मुनिसत्तमाः ! ॥ १७ ॥
राजतश्च गिरिः श्रीमानाम्बिकेयः सुशोभनः ।
आम्बिकेयात् परो रम्यः सर्वौषधिसमन्वितः ॥ १८ ॥
तथैव केसरीत्युक्तो यतो वायुः प्रजायते ।
पुष्करे पर्वतः श्रीमानेक एव महाशिलः ॥ १९ ॥
चित्रैर्मणिमयैः कूटैः शिलाजालैः समुच्छ्रितैः ।
द्वीपस्य तस्य पूर्वार्द्धे चित्रसानुस्थितो महान् ॥२०॥
योजनानां सहस्राणि ऊर्ध्वं पञ्चाशदुच्छ्रितः ।
अधश्चैव चतुस्त्रिंशत् सहस्राणि महाचलः ॥ २१ ॥
द्वीपस्यार्द्धे परिच्छिन्नः पर्वतो मानसोत्तरः ।
स्थितो वेलासमीपे तु नवचन्द्र इवोदितः ॥ २२ ॥
योजनानां सहस्राणि ऊर्ध्वं पञ्चाशदुच्छ्रितः ।
तावदेव तु विस्तीर्णः पार्श्वतः परिमण्डलः ॥ २३ ॥
स एव द्वीपपश्चार्द्धे मानसः पृथिवीधरः ।
एक एव महासानुः सन्निवेशाद् द्विधा कृतः ॥ २४ ॥
तस्मिन् द्वीपे स्मृतौ द्वौ तु पुण्यौ जनपदौ शुभौ ।
राजतौ मानसस्याथ पर्वतस्यानुमण्डलौ ॥ २५ ॥
महावीतन्तु यद्वर्षं बाह्यतो मानसस्य तु ।
तस्यैवाभ्यन्तरो यस्तु धातकीखण्ड उच्यते ॥ २६ ॥
स्वादूदकेनोदधिना पुष्करः परिवारितः ।
[illegible] ॥ २७ ॥

विस्ताराम्मण्डलाच्चैव पुष्करस्य समेन तु।
एवं द्वीपाः समुद्रैस्तु सप्त सप्तभिरावृताः॥ २८॥
द्वीपस्यानन्तरो यस्तु समुद्रः सममस्तु वै।
एवं द्वीपसमुद्राणां वृद्धिर्ज्ञेया परस्परम्॥ २९॥
परेण पुष्करस्याथ अनुवृत्य स्थितो महान्।
स्वादूदकसमुद्रस्तु समन्तात् परिवेष्ट्य च॥ ३०॥
परेण तस्य महती दृश्यते लोकसंस्थितिः।
काञ्चनी द्विगुणा भूमिः सर्वा चैकशिलोपमा॥३१॥
तस्याः परेण शैलस्तु मर्य्यादापरिमण्डलः।
प्रकाशश्चाप्रकाशश्च लोकालोकः स उच्यते॥ ३२॥
दृश्यादृश्यगिरिर्यावत्तावदेषा धरा द्विजाः!।
योजनानां सहस्राणि दश तस्योच्छ्रयः स्मृतः॥ ३३॥
तावांश्च विस्तरस्तस्य लोकालोकमहागिरेः।
अर्वाचीने तु तस्यार्द्धे चरन्ति रविरश्मयः॥ ३४॥
परार्द्धे तु तमो नित्यं लोकालोकस्ततः स्मृतः।
एवं सङ्क्षेपतः प्रोक्तो भूर्लोकस्य च विस्तरः॥ ३५॥
आभानोर्वै भुवः स्वस्तु आध्रुवान्मुनिसत्तमाः!।
आवहाद्या निविष्टास्तु वायोर्वै सप्तनेमयः॥ ३६॥
आवहः प्रवहश्चैव ततश्चानुवहस्तथा।
संवहो विवहश्चाथ ततश्चोर्द्ध्वं परावहः॥ ३७॥
द्विजाः! परिवहश्चेति वायोर्वै सप्तनेमयः।
बलाहकास्तथा भानुश्चन्द्रो नक्षत्रराशयः॥ ३८॥
ग्रहाणि ऋषयः सप्त ध्रुवो विप्राः! क्रमादिह।
योजनानां महीपृष्ठादूर्द्ध्वं पञ्चदशाध्रुवात्॥ ३९॥

नियुतान्येकनियुतं भूपृष्ठाङ्गानुमण्डलम् ।
रथः षोड़शसाहस्रो भास्करस्य तथोपरि ॥ ४० ॥
चतुराशीतिसाहस्रो मेरुश्चोपरि भूतलात् ।
कोटियोजनमाक्रम्य महर्लोको ध्रुवाद्ध्रुवः ॥ ४१ ॥
जनलोको महर्लोकात्तथा कोटिद्वयं द्विजाः ! ।
जनलोकात्तपोलोकश्चतस्रः कोटयो मतः ॥ ४२ ॥
प्राजापत्याद् ब्रह्मलोकः कोटिषट्कं विसृज्य तु ।
पुण्यलोकास्तु सप्तैते ह्यण्डेऽस्मिन् कथिता द्विजाः ! ४३
अधः सप्ततलानान्तु नरकाणां हि कोटयः ।
मायान्ताश्चैव घोराद्या अष्टाविंशतिरेव तु ॥ ४४ ॥
पापिनस्तेषु पच्यन्ते स्वस्वकर्मानुरूपतः ।
अवीच्यन्तानि सर्वाणि रौरवाद्यानि तेषु च ॥ ४५ ॥
प्रत्येकं पञ्चकान्याहुर्नरकाणि विशेषतः ।
अण्डमादौ मया प्रोक्तमण्डस्यावरणानि च ॥ ४६ ॥
हिरण्यगर्भसर्गश्च प्रसङ्गाद् बहुविस्तरात् ।
अण्डानामीदृशानान्तु कोट्यो ज्ञेयाः सहस्रशः ॥ ४७ ॥
सर्वगत्वात् प्रधानस्य तिर्य्यगूर्ध्वमधस्तथा ।
अण्डेष्वेतेषु सर्वेषु भुवनानि चतुर्दश ॥ ४८ ॥
प्रत्यण्डं द्विजशार्दूलास्तेषां हेतुर्महेश्वरः ।
अण्डेषु चाण्डबाह्येषु तथाण्डावरणेषु च ॥ ४९ ॥
तमोऽन्ते च तमः पारे चाष्टमूर्त्तिर्व्यवस्थितः ।
अस्यात्मनो महेशस्य महादेवस्य धीमतः ॥ ५० ॥
अदेहिनस्त्वहो देहमखिलं परमात्मनः ।
अस्याष्टमूर्त्तेः शर्वस्य शिवस्य परमेष्ठिनः ॥ ५१ ॥

गृहिणी प्रकृतिर्दिव्या प्रजाश्च महदादयः।
पशवः किङ्करास्तस्य सर्वे देहाभिमानिनः॥ ५२॥

आद्यन्तहीनो भगवाननन्तः
पुमान् प्रधानप्रमुखाश्च सप्त।
प्रधानमूर्त्तिस्त्वथ षोड़शाङ्गो
महेश्वरश्चाष्टतनुः स एव॥ ५३॥

आज्ञाबलात्तस्य धरास्थितेह
धराधरा वारिधराः समुद्राः।
ज्योतिर्गणः शक्रमुखाः सुराश्च
वैमानिकाः स्थावरजङ्गमाश्च॥ ५४॥

दृष्ट्वा यक्षं लक्षणैर्हीनमीशं
दृष्ट्वा सेन्द्रास्ते किमेतत् त्विहेति।
यक्षं गत्वा निश्चयात् पावकाद्याः
शक्तिक्षीणाश्चाभवन् यत्ततोऽपि॥ ५५॥

दग्धुं तृणं वापि समक्षमस्य
यक्षस्य वह्निर्न शशाक विप्राः!।
वायुस्तृणञ्चालयितुं तथान्ये
स्वान् स्वान् प्रभावान् सकलामरेन्द्राः॥ ५६॥

तदा स्वयं वृत्ररिपुः सुरेन्द्रैः
सुरेश्वरः सर्वसमृद्धिहेतुः।
सुरेश्वरं यक्षमुवाच को वा
भवानितीत्थं सकुतूहलात्मा॥ ५७॥

तदा ह्यदृश्यं गत एव यक्ष-
स्तदाम्बिका हैमवती शुभास्या।

उमा शुभैराभरणैरनेकैः
सुशोभमाना त्वनु चाविरासीत् ॥ ५८ ॥
तां शक्रमुख्या बहुशोभमाना-
मुमामजां हैमवतीमपृच्छन् ।
किमेतदीशे ! बहुशोभमाने !
को वाम्बिके ! यच्चवपुश्चकास्ति ॥ ५९ ॥
निशम्य तद्यच्चमुमाम्बिकाह
त्वगोचरश्चेति सुराः सशक्राः ।
प्रणेमुरेनां मृगराजगामिनी-
मुमामजां लोहितशुक्लकृष्णाम् ॥ ६० ॥
सम्भाविता सा सकलामरेन्द्रैः
सर्वप्रवृत्तिस्तु सुरासुराणाम् ।
अहम्पुरासं प्रकृतिश्च पुंसो
यत्तस्य चाज्ञावशगेत्यथाह ॥ ६१ ॥
तस्माद् द्विजाः ! सर्वमजस्य तस्य
नियोगतश्चाण्डमभूदजाद्वै ।
अजश्च अण्डादखिलञ्च तस्मा-
ज्ज्योतिर्गणैर्लोकमजात्मकं तत् ॥ ६२ ॥

इति श्रीलैङ्गे भुवनकोशविन्यासनिर्णयो नाम
त्रिपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५३ ॥

अथ चतुःपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ।

सूत उवाच ।

ज्योतिर्गणप्रचारं वै सङ्क्षिप्याण्डे ब्रवीम्यहम् ।
देवचेत्राणि चालोक्य ग्रहचारप्रसिद्धये ॥ १ ॥
मानसोपरि माहेन्द्री प्राच्यां मेरोः पुरी स्थिता ।
दक्षिणे भानुपुत्रस्य वरुणस्य च वारुणी ॥ २ ॥
सौम्ये सोमस्य विपुला तासु दिग्देवता स्थिताः ।
अमरावती संयमनी सुखा चैव विभा क्रमात् ॥ ३ ॥
लोकपालोपरिष्टात्तु सर्वतो दक्षिणायने ।
काष्ठां गतस्य सूर्य्यस्य गतिर्या तां निबोधत ॥ ४ ॥
दक्षिणप्रक्रमे भानुः क्षिप्तेषुरिव धावति ।
ज्योतिषां चक्रमादाय सततं परिगच्छति ॥ ५ ॥
पुरान्तगो यदा भानुः शक्रस्य भवति प्रभुः ।
सर्वैः सायमनैः सौरो ह्युदयो दृश्यते द्विजाः ! ॥ ६ ॥
स एव सुखवत्यान्तु निशान्तस्थः प्रदृश्यते ।
अस्तमेति पुनः सूर्य्यो विभायां विश्वदृग्विभुः ॥ ७ ॥
मया प्रोक्तोऽमरावत्यां यथाऽसौ वारितस्करः ।
तथा संयमनीं प्राप्य सुखाञ्चैव विभां खगः ॥ ८ ॥
यदापराह्नस्त्वाग्नेय्यां पूर्वाह्णो नैर्ऋते द्विजाः ! ।
तदा त्वपररात्रश्च वायुभागे सुदारुणः ॥ ९ ॥

ईशान्यां पूर्वरात्रस्तु गतिरेषा च सर्वतः।
एवं पुष्करमध्ये तु यदा सर्पति वारिपः॥ १०॥
त्रिंशांशकन्तु मेदिन्यां मुहूर्त्तेनैव गच्छति।
योजनानां मुहूर्त्तस्य इमां संख्यां निबोधत॥ ११॥
पूर्णा शतसहस्राणामेकत्रिंशत्तु सा स्मृता।
पञ्चाशच्च तथान्यानि सहस्राण्यधिकानि तु॥ १२॥
मौहूर्त्तिकी गतिर्ह्येषा भास्करस्य महात्मनः।
एतेन गतियोगेन यदा काष्ठान्तु दक्षिणाम्॥ १३॥
पर्य्यगच्छेत् पतङ्गोऽपि सौम्याशां चोत्तरेऽहनि।
मध्ये तु पुष्करस्याथ भ्रमते दक्षिणायने॥ १४॥
मानसोत्तरशैले तु महातेजा विभावसुः।
मण्डलानां शतं पूर्णं तदशीत्यधिकं विभुः॥ १५॥
बाह्यं चाभ्यन्तरं प्रोक्तमुत्तरायणदक्षिणे।
प्रत्यहं चरते तानि सूर्य्यो वै मण्डलानि तु॥१६॥
कुलालचक्रपर्य्यन्तो यथा शीघ्रं प्रवर्त्तते।
दक्षिणप्रक्रमे देवस्तथा शीघ्रं प्रवर्त्तते॥ १७॥
तस्मात् प्रकृष्टां भूमिं तु कालेनाल्पेन गच्छति।
सूर्य्यो द्वादशभिः शीघ्रं मुहूर्त्तैर्दक्षिणायने॥ १८॥
त्रयोदशार्द्धमृक्षाणामह्ना तु चरते रविः।
मुहूर्त्तैस्तावदृक्षाणि नक्तमष्टादशैश्चरन्॥ १९॥
कुलालचक्रमध्यं तु यथा मन्दं प्रसर्पति।
तथोदगयने सूर्य्यः सर्पते मन्दविक्रमः॥ २०॥
तस्माद्दीर्घेण कालेन भूमिमल्पां तु गच्छति।
सरयोऽधिष्ठितो भानोरादित्यैस्तु निभिस्तथा॥ २१॥

गन्धर्वैरप्सरोभिश्च ग्रामणीसर्पराक्षसैः।
प्रदीपयन् सहस्रांशुरयतः पृष्ठतोऽप्यधः॥ २२॥
अर्द्धतश्च करं त्यक्त्वा सर्वां ब्राह्मीमनुत्तमाम्।
अभीभिर्मुनिभिस्त्यक्तैः सन्ध्यायान्तु निशाचरान्॥२३॥
हत्वा हत्वा तु सन्मासान् ब्राह्मणैश्चरते रविः।
अष्टादशमुहूर्त्तन्तु उत्तरायणपश्चिमम्॥ २४॥
अहर्भवति तच्चापि चरते मन्दविक्रमः।
त्रयोदशार्द्धमृक्षाणि नक्तं द्वादशभीरविः।
मुहूर्त्तैस्तावदृक्षाणि दिवाष्टादशभिश्चरन्॥ २५॥
ततो मन्दतरं नाभ्यां चक्रं भ्रमति वै यथा।
मृत्पिण्ड इव मध्यस्थो ध्रुवो भ्रमति वै तथा॥ २६॥
त्रिंशन्मुहूर्त्तैरेवाहुरहोरात्रं पुराविदः।
उभयोः काष्ठयोर्मध्ये भ्रमतो मण्डलानि तु॥ २७॥
कुलालचक्रनाभिस्तु यथा तत्रैव वर्त्तते।
औत्तानपादो भ्रमति ग्रहैः सार्द्धं ग्रहाग्रणीः॥२८॥
गणो मुनिर्ज्योतिषान्तु मनसा तस्य सर्पति।
अधिष्ठितः पुनस्तेन भानुस्त्वादाय तिष्ठति॥ २९॥
किरणैः सर्वतस्तोयं देवो वै ससमीरणः।
औत्तानपादस्य सदा ध्रुवत्वं वै प्रसादतः॥ ३०॥
विष्णोरौत्तानपादेन चापस्तातस्य हेतुना।
आपः पीतास्तु सूर्य्येण क्रमन्ते शशिनः क्रमात्॥३१॥
निशाकराज्जिस्रवन्ते जीमूतान् प्रत्ययः क्रमात्।
वृन्दं जलमुचां चैव श्वसनेनाभिताड़ितम्॥ ३२॥
आयां सृष्टिं विसृजते भासयन्नेन भास्करः।

तोयस्य नास्ति वै नाशः तदेव परिवर्त्तते ॥ ३३ ॥
हिताय सर्वजन्तूनां गतिः सर्वेण निर्मिता ।
भूर्भुवः स्वस्तथा ह्यापो ह्यन्नं चामृतमेव च ॥ ३४ ॥
प्राणा वै जगतामापो भूतानि भुवनानि च ।
बहुनात्र किमुक्तेन चराचरमिदं जगत् ॥ ३५ ॥
अपां शिवस्य भगवानाधिपत्ये व्यवस्थितः ।
अपां त्वधिपतिर्द्देवो भव इत्येव कीर्त्तितः ॥ ३६ ॥
भवात्मकं जगत्सर्वमिति किमत्र चाद्भुतम् ।
नारायणत्वं देवस्य हरेश्चाद्भिः कृतं विभोः ॥ ३७ ॥
जगतामालयो विष्णुस्त्वापस्तस्यालयानि तु ।

दन्दह्यमानेषु चराचरेषु
गोधूमभूतास्त्वथ निष्क्रमन्ति ।
या या ऊर्द्धं मारुतेनेरिता वै
तास्तास्त्वभ्राण्यग्निना वायुना च ॥ ३८ ॥

अतो धूमाग्निवातानां संयोगस्त्वभ्र उच्यते ।
वारीणि वर्षतीत्यभ्रमभ्रस्येशः सहस्रदृक् ॥ ३९ ॥
यज्ञधूमोद्भवं चापि द्विजानां हितकृत् सदा ।
दावाग्निधूमसम्भूतमभ्रं वनहितं स्मृतम् ॥ ४० ॥
मृतधूमोद्भवं त्वभ्रमशुभाय भविष्यति ।
अभिचाराग्निधूमोत्थं भूतनाशाय वै द्विजाः ! ॥ ४१ ॥
एवं धूमविशेषेण जगतां वै हिताहितम् ।
तस्मादाच्छादयेद्धूममभिचारकृतं नरः ॥ ४२ ॥
अनाच्छाद्य द्विजः कुर्य्याद्धूमं यद्याभिचारिकम् ।
एवमुद्दिश्य लोकस्य क्षयकृच्च भविष्यति ॥ ४३ ॥

अपां निधानं जीमूताः षण्मासानिह सुव्रताः!।
वर्षयन्त्येव जगतां हिताय पवनाज्ञया ॥ ४४ ॥
स्तनितञ्चेह वायव्यं वैद्युतं पावकोद्भवम्।
त्रिधा तेषाञ्चिमोत्पत्तिरभ्राणां मुनिपुङ्गवाः! ॥ ४५ ॥
न भ्रश्यन्ति यतोऽभ्राणि मेघनाम्नैव उच्यते।
काष्ठावाक्राश्च वैरिञ्चाः पक्षाश्चैव पृथग्विधाः ॥ ४६ ॥
आज्यानां काष्ठसंयोगादग्नेर्धूमः प्रवर्त्तितः।
द्वितीयानाञ्च सम्भूतिर्विरिञ्चोच्छ्वासवायुना ॥ ४७ ॥
भूभृतानथ पक्षैस्तु मघवच्छेदितैस्ततः।
वाङ्गयास्त्वथ जीमूतास्तावत्स्थानगाः शुभाः ॥४८॥
विरिञ्चोच्छ्वासजाः सर्वे प्रवहस्कन्धजास्ततः।
पक्षजाः पुष्कराद्याश्च वर्षन्ति च यदा जलम् ॥ ४९ ॥
मूकाः सशब्ददुष्टाश्चास्त्वेतैः कल्पं यथाक्रमम्।
चामवृष्टिप्रदा दीर्घकालं शीतसमीरिणः ॥ ५० ॥
जीवकाश्च तथा चीणा विद्युन्निक्विवर्जिताः।
तिष्ठन्त्याक्रोशमात्रे तु धरापृष्ठादितस्ततः ॥ ५१ ॥
अर्द्धक्रोशे तु सर्वे वै जीमूता गिरिवासिनः।
मेघा योजनमात्रन्तु साध्यत्वाद् बहुतोयदाः ॥ ५२ ॥
धरापृष्ठाद् द्विजाः! च्छायां विद्युद्भिःसमन्विताः।
तेषां तेषां वृष्टिसर्गं त्रेधा कथितमत्र तु ॥ ५३ ॥
पक्षजाः कल्पजाः सर्वे पर्वतानां महत्तमाः।
कल्पान्ते ते च वर्षन्ति रात्रौ नाशाय शारदाः ॥५४॥
पक्षजाः पुष्कराद्याश्च वर्षन्ति च यदा जलम्।
तदार्णवमभूत् सर्वं तत्र शेते निशीश्वरः ॥ ५५ ॥

आग्नेयानां ब्रह्मजानां पक्षजानां द्विजर्षभाः ।
जलदानां सदा धूमो ह्याप्यायन इति स्मृतः ॥ ५६ ॥
पौष्कलास्तु वृष्टयः सर्वा विद्युताः शीतलास्तदा ।
पुष्करे देशेषु पतिता नागानां शीकरा हिमाः ॥५७॥
गाङ्गा गङ्गाम्बुसम्भूताः पर्जन्येन परावहैः ।
नगानाञ्च नदीनाञ्च दिग्गजानां समाकुलम् ॥ ५८ ॥
मेघानाञ्च पृथग्भूतं जलं प्रायादगादगम् ।
परावहो यः श्वसनस्तानयत्यम्बिका गुरुम् ॥ ५९ ॥
सेनापतिमतिक्रम्य वृष्टिशेषं द्विजाः ! परम् ।
अभ्येति भारते वर्षे त्वपरान्तविवृद्धये ॥ ६० ॥
वृष्टयः कथिता ह्यत्र द्विधा वस्तुविवृद्धये ।
शस्यद्वयस्य संक्षेपात् प्रब्रवीमि यथामति ॥ ६१ ॥
स्रष्टा भानुर्महातेजा वृष्टीनां विश्वदृग् विभुः ।
सोऽपि साक्षाद् द्विजश्रेष्ठाश्चेशानः परमः शिवः ॥६२
स एव तेजस्त्वोजस्तु बलं विप्रा ! यशः स्वयम् ।
चक्षुः श्रोत्रं मनो मृत्युरात्मा मन्युर्विदिग्दिशः ॥६३॥
सत्यं ऋतं तथा वायुरम्बरं खचरश्च सः ।
लोकपालो हरिर्ब्रह्मा रुद्रः साक्षान्महेश्वरः ॥ ६४ ॥
सहस्रकिरणः श्रीमानष्टहस्तः सुमङ्गलः ।
अर्द्धनारीवपुः साक्षात् त्रिनेत्रस्त्रिदशाधिपः ॥ ६५ ॥
अस्यैवेह प्रसादात्तु वृष्टिर्नाभवद् द्विजाः ! ।
सहस्रगुणमुत्स्रष्टुमादत्ते किरणैर्जलम् ॥ ६६ ॥
जलस्य नाशो वृद्धिर्वा नास्त्येवास्य विचारतः ।
ध्रुवेणाधिष्ठितो वायुर्वृष्टिं संहरते पुनः ॥ ६७ ॥

ग्रहानिवत्य सूर्य्यास्तु व्रजन्ति नक्षत्रमण्डले ।
चारस्यान्ते विशन्त्यर्कं ध्रुवेण समधिष्ठिताः ॥ ६८ ॥
इति श्रीलैङ्गे ज्योतिश्चक्रे सूर्य्यगत्यादिकथनं नाम
चतुःपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥५४॥

अथ पञ्चपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ।

सूत उवाच ।
सौरं संक्षेपतो वक्ष्ये रथं शशिन एव च ।
ग्रहाणामितरेषाञ्च यथा गच्छति चांशुपः ॥ १ ॥
सौरस्तु ब्रह्मणा सृष्टो रथस्त्वर्थवशेन सः ।
संवत्सरस्यावयवैः कल्पितश्च विलक्षणः ॥ २ ॥
त्रिनाभिना तु चक्रेण पञ्चारेण समन्वितः ।
सौवर्णः सर्वदेवानामावासो भास्करस्य तु ॥ ३ ॥
नवयोजनसाहस्रो विस्तारायामतः स्मृतः ।
द्विगुणोऽपि रथोपस्थादीषा दण्डः प्रमाणतः ॥ ४ ॥
असङ्गैस्तु हयैर्युक्तो यतश्चक्रं ततः स्थितैः ।
वाजिनस्तस्य वै सप्तच्छन्दोभिर्निर्मितास्तु ते ॥ ५ ॥
चक्रपक्षे निबद्धास्तु ध्रुवे चाक्षः समर्पितः ।
सहाश्वचक्रो भ्रमते सहाक्षो भ्रमते ध्रुवः ॥ ६ ॥
अक्षः सहैकचक्रेण भ्रमतेऽसौ ध्रुवेरितः ।
प्रेरको ज्योतिषां धीमान् ध्रुवो वै वातरश्मिभिः ॥७॥
युगाक्षकोटिसम्बद्धौ द्वौ रश्मी स्यन्दनस्य तु ।

ध्रुवेण भ्रमते रश्मिनिबद्धः सयुगाक्षयोः ॥ ८ ॥
भ्रमतो मण्डलानि स्युः खेचरस्य रथस्य तु।
युगाक्षकोटी ते तस्य दक्षिणे स्यन्दनस्य हि ॥ ९ ॥
ध्रुवेण प्रगृहीते वै विचक्राश्वे च रज्जुभिः।
भ्रमन्तमनुगच्छन्ति ध्रुवं रश्मी च तावुभौ ॥ १० ॥
युगाक्षकोटिस्त्वेतस्य वातोर्मिस्यन्दनस्य तु।
कीले सक्ता यथा रज्जुर्भ्रमते सर्वतो दिशम् ॥ ११ ॥
भ्राम्यतस्तस्य रश्मी तु मण्डलेषूत्तरायणे।
वर्धेते दक्षिणे चैव भ्रमतो मण्डलानि तु ॥ १२ ॥
आकृष्येते यदा ते वै ध्रुवेणाधिष्ठितौ तदा।
आभ्यन्तरस्थः सूर्योऽथ भ्रमते मण्डलानि तु ॥ १३ ॥
अशीतिमण्डलशतं काष्ठयोरन्तरं द्वयोः।
ध्रुवेण मुच्यमानाभ्यां रश्मिभ्यां पुनरेव तु ॥ १४ ॥
तथैव बाह्यतः सूर्यो भ्रमते मण्डलानि तु।
उद्वेष्टयन् सवेगेन मण्डलानि तु गच्छति ॥ १५ ॥
देवाश्चैव तथा नित्यं मुनयश्च दिवानिशम्।
यजन्ति सततं देवं भास्करं भवमीश्वरम् ॥ १६ ॥
स रथोऽधिष्ठितो देवैरादित्यैर्मुनिभिस्तथा।
गन्धर्वैरप्सरोभिश्च ग्रामणी सर्पराक्षसैः ॥ १७ ॥
एते वसन्ति वै सूर्ये द्वौ द्वौ मासौ क्रमेण तु।
आप्याययन्ति चादित्यं तेजोभिर्भास्करं शिवम् ॥१८॥
ग्रथितैः स्वैर्वचोभिस्तु स्तुवन्ति मुनयो रविम्।
गन्धर्वाप्सरसश्चैव नृत्यगेयैरुपासते ॥ १९ ॥
ग्रामणी यक्षभूतानि कुर्वतेऽभीषु संग्रहम्।

सर्पा वहन्ति वै सूर्य्यं यातुधानानुयान्ति च ॥ २० ॥
वालखिल्यानयन्त्यस्तं परिवार्य्योदयाद्रविम् ।
इत्येते वै वसन्तीह द्वौ द्वौ मासौ दिवाकरे ॥ २१ ॥
मधुश्च माधवश्चैव शुक्रश्च शुचिरेव च ।
नभो नभस्यौ विप्रेन्द्रा ! इषश्चोर्जस्तथैव च ॥ २२ ॥
सहः सहस्यौ च तथा तपस्यश्च तपः पुनः ।
एते द्वादशमासास्तु वर्षं वै मानुषं द्विजाः ! ॥ २३ ॥
वासन्तिकस्तथा ग्रैष्मः शुभो वै वार्षिकस्तथा ।
शारदश्च हिमश्चैव शैशिरो ऋतवः स्मृताः ॥ २४ ॥
धातार्य्यमाथ मित्रश्च वरुणश्चेन्द्र एव च ।
विवस्वांश्चैव पूषा च पर्जन्योऽंशुर्भगस्तथा ॥ २५ ॥
त्वष्टा विष्णुः पुलस्त्यश्च पुलहश्चात्रिरेव च ।
वसिष्ठश्चाङ्गिराश्चैव भृगुर्वुद्धिमतां वरः ॥ २६ ॥
भारद्वाजो गौतमश्च काश्यपश्च क्रतुस्तथा ।
जमदग्निः कौशिकश्च वासुकिः कङ्कणी करः ॥ २७ ॥
तक्षकश्च तथा नाग एलापत्रस्तथा द्विजाः ! ।
शङ्खपालस्तथा चान्यस्त्वैरावत इति स्मृतः ॥ २८ ॥
धनञ्जयो महापद्मस्तथा कर्कोटकः स्मृतः ।
कम्बलोऽश्वतरश्चैव तुम्बुरुर्नारदस्तथा ॥ २९ ॥
हाहा हूहूर्मुनिश्रेष्ठा ! विश्वावसुरनुत्तमः ।
उग्रसेनोऽथ सुरुचिरन्यश्चैव परावसुः ॥ ३० ॥
चित्रसेनो महातेजाश्चोर्णायुश्चैव सुव्रताः ! ।
घृताची सूर्य्यवर्चा देवी साक्षात् क्रतुस्थला ॥ ३१ ॥
शुभानना शुभश्रोणिर्दिव्या वै पुञ्जिकस्थली ।

मेनका सहजन्या च प्रम्लोचाथ शुचिस्मिता ॥ ३२ ॥
अनुम्लोचा घृताची च विश्वाची चोर्वशी तथा ।
पूर्वचित्तिरिति ख्याता देवी साक्षात् तिलोत्तमा ॥३३॥
रम्भा चाम्भोजवदना रथकृद् ग्रामणीः शुभः ।
रथौजा रथचित्रश्च सुबाहुर्वै रथस्वनः ॥ ३४ ॥
वरुणश्च तथैवान्यः सुषेणः सेनजिच्छुभः ।
तार्क्ष्यश्चारिष्टनेमिश्च कृतजित् सत्यजित्तथा ॥ ३५ ॥
रक्षो हेतिः प्रहेतिश्च पौरुषेयो बधस्तथा ।
सर्पो व्याघ्रः पुनश्चापो वातो विद्युद्दिवाकरः ॥ ३६ ॥
ब्रह्मोपेतश्च रक्षेन्द्रो यज्ञोपेतस्तथैव च ।
एते देवादयः सर्वे वसन्त्यर्के क्रमेण तु ॥ ३७ ॥
स्थानाभिमानिनो ह्येते गणा द्वादशसप्तकाः ।
धात्रादिविष्णुपर्य्यन्ता देवा द्वादशकीर्त्तिताः ॥ ३८ ॥
आदित्यं परमं भानुं भाभिराप्याययन्ति ते ।
पुलस्त्याद्याः कौशिकान्ता मुनयो मुनिसत्तमाः ॥३९॥
द्वादशैव स्तवैर्भानुं स्तुवन्ति च यथाक्रमम् ।
नागाश्चाश्वतरां तास्तु वासुकिप्रमुखाः शुभाः ॥ ४० ॥
द्वादशैव महादेवं वहन्त्येवं यथाक्रमम् ।
क्रमेण सूर्य्यवर्चान्ता तुम्बुरुप्रमुखास्त्वुपम् ॥ ४१ ॥
गीतैरेनमुपासन्ते गन्धर्वा द्वादशोत्तमाः ।
क्रतस्थलाद्या रम्भान्ता दिव्याश्चाप्सरसो रविम् ॥४२ ॥
ताण्डवैः सरसैः सर्वाश्चोपासन्ते यथाक्रमम् ।
दिव्याः सत्यजिदन्ताश्च ग्रामण्यो रथकृन्मुखाः ॥ ४३ ॥
द्वादशास्त्र क्रमेणैव कुर्वतेऽभीषु संग्रहम् ।

प्रयान्ति यज्ञोपेतास्ता रक्षोहेति मुखाः सह ॥ ४४ ॥
सायुधा वादयैवेते राक्षसाश्च यथाक्रमम्।
धातार्य्यमा पुलस्त्यश्च पुलहश्च प्रजापतिः ॥ ४५ ॥
उरगौ वासुकिश्चैव कङ्कणीकश्च तावुभौ।
तुम्बरुर्नारदश्चैव गन्धर्वौ गायतां वरौ ॥ ४६ ॥
क्रतस्थलाप्सराश्चैव तथा वै पुञ्जिकस्थला।
ग्रामणी रथकृच्चैव रथौजाश्चैव तावुभौ ॥ ४७ ॥
रक्षोहेतिः प्रहेतिश्च यातुधानावुदाहृतौ।
मधुमाधवयोरेष गणो वसति भास्करे ॥ ४८ ॥
वसन्ति ग्रीष्मकौ मासौ मित्रश्च वरुणश्च ह।
ऋषिरत्रिर्वसिष्ठश्च तक्षको नाग एव च ॥ ४९ ॥
मेनका सहजन्या च गन्धर्वौ च हहाहुहूः।
सुबाहुनामा ग्रामण्यौ रथचित्रश्च तावुभौ ॥ ५० ॥
प्रोकषेयो वधश्चैव यातुधाना वुदाहृतौ।
एते वसन्ति वै सूर्य्ये मासयोः शुचिशुक्रयोः ॥ ५१ ॥
ततः सूर्य्ये पुनश्चान्या निवसन्तीह देवताः।
इन्द्रश्चैव विवस्वांश्च अङ्गिरा भृगुरेव च ॥ ५२ ॥
एलापत्रस्तथा सर्पः शङ्खपालश्च तावुभौ।
विश्वावसूग्रसेनौ चा वरुणश्च रथस्वनः ॥ ५३ ॥
प्रम्लोचा चैव विख्याता अनुम्लोचा च ते उभे।
यातुधानास्तथा सर्पौ व्याघ्रश्चैव तु तावुभौ ॥ ५४ ॥
नभो नभस्ययोरेष गणो वसति भास्करम्।
पर्ज्जन्यश्चैव पूषा च भरद्वाजोऽथ गौतमः ॥ ५५ ॥
धनञ्जय इरावांश्च सुरुचिः स परावसुः।

घृताची चाप्सरः श्रेष्ठा विश्वाची चातिशोभना ॥५६॥
सेनजिच्च सुषेणश्च सेनानीर्ग्रामणीश्च तौ।
आपो वातश्च तावेतौ यातुधाना वुभौ स्मृतौ ॥ ५७॥
वसन्त्येते तु वै सूर्य्यं मास ऊर्ज्ज इषे च ह।
हैमन्तिकौ तु द्वौ मासौ वसन्ति च दिवाकरे ॥ ५८॥
अंशुर्भगश्च द्वावेतौ कश्यपश्च क्रतुः सह।
भुजङ्गश्च महापद्मः सर्पः कर्कोटकस्तथा ॥ ५९॥
चित्रसेनश्च गन्धर्व्व ऊर्णायुश्चैव तावुभौ।
उर्वशी पूर्व्वचित्तिश्च तथैवाप्सरसावुभे ॥ ६०॥
तार्क्ष्यश्चारिष्टनेमिश्च सेनानीर्ग्रामणीश्च तौ।
विद्युद्दिवाकरश्चोभौ यातुधाना वुदाहृतौ ॥ ६१॥
सहे चैव सहस्ये च वसन्त्येते दिवाकरे।
ततः शैशिरयोश्चापि मासयोर्निवसन्ति वै ॥ ६२॥
त्वष्टाविष्णुर्जमदग्निर्विश्वामित्रस्तथैव च।
काद्रवेयौ तथा नागौ कम्बलाश्वतरा वुभौ ॥ ६३॥
धृतराष्ट्रः स गन्धर्व्वः सूर्य्यवर्चास्तथैव च।
तिलोत्तमाप्सराश्चैव देवी रम्भा मनोहरा ॥ ६४॥
रथजित् सत्यजिच्चैव ग्रामण्यौ लोकविश्रुतौ।
ब्रह्मोपेतस्तथा रक्षो यज्ञोपेतश्च यः स्मृतः ॥ ६५॥
एते देवा वसन्त्यर्के द्वौ द्वौ मासौ क्रमेण तु।
स्थानाभिमानिनो ह्येते गणा द्वादशसप्तकाः ॥ ६६॥
सूर्य्यमाप्याययन्त्येते तेजसा तेज उत्तमम्।
ग्रथितैः स्वैर्वचोभिस्तु स्तुवन्ति मुनयो रविम् ॥ ६७॥
गन्धर्व्वाप्सरसश्चैव नृत्यगेयैरुपासते।

एतानि गुरवे दद्यात्तथा च विभवे सति ॥ ८९ ॥
वित्तशाठ्यं न कुर्वीत यदीच्छेत् सिद्धिमात्मनः।
पश्चान्निवेदयेद्देवि ! आत्मानं सपरिच्छदम् ॥ ९० ॥
एवं सम्पूज्य विधिवद्यथाशक्ति त्ववञ्चयन्।
आददीत गुरोर्मन्त्रं ज्ञानञ्चैव क्रमेण तु ॥ ९१ ॥
एवं तुष्टो गुरुः शिष्यं पूजितं वत्सरोषितम्।
शुश्रूषुमनहङ्कारमुपवास कृशं शुचिम् ॥ ९२ ॥
स्नापयित्वा तु शिष्याय ब्राह्मणानपि पूज्य च।
समुद्रतीरे नद्याञ्च गोष्ठे देवालयेऽपि वा ॥ ९३ ॥
शुचौ देशे गृहे वापि काले सिद्धिकरे तिथौ।
नक्षत्रे शुभयोगे च सर्वदा दोषवर्जिते ॥ ९४ ॥
अनुगृह्य ततो दद्याच्छिवज्ञान मनुत्तमम्।
स्वरेणोच्चारयेत् सम्यगेकान्तेऽपि प्रसन्नधीः ॥ ९५ ॥
उच्चार्य्योच्चारयित्वा तु आचार्य्यः सिद्धिदः स्वयम्।
शिवश्चास्तु शुभश्चास्तु शोभनोऽस्तु प्रियोऽस्त्विति ॥ ९६ ॥
एवं लब्ध्वा परं मन्त्रं ज्ञानञ्चैव गुरोस्ततः।
जपेन्नित्यं ससङ्कल्पं पुरश्चरणमेव च ॥ ९७ ॥
यावज्जीवं जपेन्नित्यमष्टोत्तरसहस्रकम्।
अनन्यं स्तत्परो भूत्वा स याति परमां गतिम् ॥ ९८ ॥
जपेदक्षरलक्षं वै चतुर्गुणितमादरात्।
नक्तशो स यमी यश्च पौरश्चरणिकः स्मृतः ॥ ९९ ॥
पुरश्चरणजापी वा अपि वा नित्यजापकः।
अचिरात् सिद्धकाङ्क्षी तु तयोरन्यतरो भवेत् ॥ १०० ॥
यः पुरश्चरणं कृत्वा नित्यजापी भवेन्नरः।

तस्य नास्ति समो लोके ससिद्धः सिद्धिदो वशी ॥१०१॥
आसनं रुचिरं बध्वा मौनी चैकाग्रमानसः।
प्राङ्मुखोदङ्मुखो वापि जपेन्मन्त्रमनुत्तमम् ॥ १०२॥
आद्यन्तयोर्जपस्यापि कुर्य्याद्वै प्राणसंयमान्।
तथा चान्ते जपेद्बीजं शतमष्टोत्तरं शुभम् ॥ १०३॥
चत्वारिंशत्समावृत्ति प्राणानायम्य संस्मरेत्।
पञ्चाक्षरस्य मन्त्रस्य प्राणायाम उदाहृतः ॥ १०४॥
प्राणायामाद्भवेत् क्षिप्रं सर्वपापपरिक्षयः।
इन्द्रियाणां वशित्वञ्च तस्मात्प्राणांश्च संयमेत् ॥ १०५॥
गृहे जपः समं विद्याद्गोष्ठे शतगुणं भवेत्।
नद्यां शतसहस्रन्तु अनन्तः शिवसन्निधौ ॥ १०६॥
समुद्रतीरे देवह्रदे गिरौ देवालयेषु च।
पुण्याश्रमेषु सर्वेषु जपः कोटिगुणो भवेत् ॥ १०७॥
शिवस्य सन्निधाने च सूर्य्यस्याग्रे गुरोरपि।
दीपस्य गोर्जलस्यापि जपकर्म प्रशस्यते॥ १०८॥
अङ्गुलीजपसङ्ख्यानमेकमेकं शुभानने!।
रेखैरष्टगुणं प्रोक्तं पुत्रजीवफलैर्दश ॥ १०९॥
शतं वै शङ्खमणिभिः प्रवालैश्च सहस्रकम्।
स्फाटिकैर्दशसाहस्रं मौक्तिकैर्लक्ष उच्यते ॥ ११०॥
पद्माक्षैर्दशलक्षन्तु सौवर्णैः कोटिरुच्यते।
कुशग्रन्थ्या च रुद्राक्षैरनन्तगुण उच्यते ॥ १११॥
पञ्चविंशति मोक्षार्थं सप्तविंशतिपौष्टिकम्।
त्रिंशच्च धनसम्पत्त्यै पञ्चाशच्चाभिचारिकम् ॥ ११२॥
तत्पूर्वाभिमुखं वश्यं दक्षिणञ्चाभिचारिकम्।

पश्चिमं धनदं विद्यादुत्तरं शान्तिकं भवेत् ॥ ११३ ॥
अङ्गुष्ठं मोक्षदं विद्यात्तर्जनी शत्रुनाशनी ।
मध्यमा धनदा शान्तिं करोत्येषा ह्यनामिका ॥ ११४ ॥
कनिष्ठा रक्षणीया सा जपकर्मणि शोभने ! ।
अङ्गुष्ठेन जपेज्जप्यमन्यैरङ्गुलिभिः सह ॥ ११५ ॥
अङ्गुष्ठेन विना कर्म कृतं तदफलं यतः ।
मृणुष्व सर्वयज्ञेभ्यो जपयज्ञो विशिष्यते ॥ ११६ ॥
हिंसया ते प्रवर्त्तन्ते जपयज्ञो न हिंसया ।
यावन्तः कर्मयज्ञाः स्युः प्रदानानि तपांसि च ॥ ११७ ॥
सर्वे ते जपयज्ञस्य कलां नार्हन्ति षोड़शीम् ।
माहात्म्यं वाचिकस्यैव जपयज्ञस्य कीर्तितम् ॥ ११८ ॥
तस्माच्छतगुणोपांशुः सहस्रो मानसः स्मृतः ।
यदुच्चनीच स्वरितैः शब्दैः स्पष्टपदाक्षरैः ॥ ११९ ॥
मन्त्रमुच्चारयेद्वाचा जपयज्ञः स वाचिकः ।
शनैरुच्चारयेन्मन्त्रमीषदोष्ठौ तु चालयेत् ॥ १२० ॥
किञ्चित्कर्णान्तरं विद्यादुपांशुः स जपः स्मृतः ।
धिया यदक्षरश्रेण्या वर्णाद्वर्णं पदात्पदम् । १२१ ॥
शब्दार्थं चिन्तयेद्भूयः स तूक्तो मानसो जपः ।
त्रयाणां जपयज्ञानां श्रेयान् स्यादुत्तरोत्तरः ॥ १२२ ॥
भवेद्यज्ञविशेषेण वैशिष्ट्यं तत् फलस्य च ।
जपेन देवता नित्यं स्तूयमाना प्रसीदति ॥ १२३ ॥
प्रसन्ना विपुलान् भोगान् दद्यान्मुक्तिञ्च शाश्वतीम् ।
यक्षरक्षः पिशाचाश्च ग्रहाः सर्वे च भीषणाः ।
जापिनं नोपसर्पन्ति भयभीताः समन्ततः ॥ १२४ ॥

जपेन पापं शमयेदशेषं
यत्तत्कृतं जन्मपरम्परासु ।
जपेन भोगान् जयते च मृत्युम्
जपेन सिद्धिं लभते च मुक्तिम् ॥ १२५ ॥
एवं लब्ध्वा शिवं ज्ञानं ज्ञात्वा जपविधिक्रमम् ॥१२६॥
सदाचारी जपन्नित्यं ध्यायन् भद्रं समश्नुते ।
सदाचारं प्रवक्ष्यामि सम्यक् धर्मस्य साधनम् ॥१२७
यस्मादाचारहीनस्य साधनं निष्फलं भवेत् ।
आचारः परमो धर्म आचारः परमं तपः ॥ १२८ ।
आचारः परमा विद्या आचारः परमा गतिः ।
सदाचारवतां पुंसां सर्वत्राप्य भयं भवेत् ॥ १२९ ॥
तद्सदाचारहीनानां सर्वत्रैव भयम्भवेत् ।
सदाचारेण देवत्वमृषित्वञ्च वरानने ! ॥ १३० ॥
उपयान्ति कुयोनित्वं तद्सदाचारलङ्घनात् ।
आचारहीनः पुरुषो लोके भवति निन्दितः । १३१
तस्मात् संसिद्धिमन्विच्छन् सम्यगाचारवान् भवेत् ।
दुर्वृत्तो शुद्धिभूयिष्ठो पापीयान् ज्ञानदूषकः । १३२
वर्णाश्रमविधानोक्तं धर्मं कुर्वीत यत्नतः ॥ १३३ ॥
यस्य यद्विहितं कर्म तत् कुर्वन् मत्प्रियः सदा ।
सन्ध्योपासनशीलः स्यात्सायं प्रातः प्रसन्नधीः ॥१३४
उदयास्तमयात् पूर्वमारभ्य विधिना शुचिः ।
कामान्मोहाद्भयाल्लोभात् सन्ध्यां नातिक्रमेद् द्विजः ॥१
सन्ध्यातिक्रमपापिष्ठो ब्राह्मण्यात् पतते यतः ।
अनृतं न वदेत् किञ्चिन्न सत्यञ्च परित्यजेत् ॥ १३५ ।

यच्चात्यं ब्रह्म वृत्याऽरसत्यं ब्रह्मदूषणम्।
अनृतं परुषं शाठ्यं पैशुन्यं पापहेतुकम्॥ १३७॥
परदारान् परद्रव्यं परहिंसाञ्च सर्वदा।
क्वचिच्चापि न कुर्वीत वाचा च मनसा तथा॥ १३८॥
शूद्रान्नं यातयामान्नं नैवेद्यं श्राद्धमेव च।
गणान्नं समुदायान्नं राजान्नञ्च विवर्जयेत्॥ ३९॥
अन्नशुद्धौ सत्वशुद्धिर्न मृदा न जलेन वै।
सत्वशुद्धौ भवेत्सिद्धिस्ततोऽन्नं परिशोधयेत्॥ १४०॥
राजप्रतिग्रहैर्दग्धान् ब्राह्मणान् ब्रह्मवादिनः।
छिन्नानामपि बीजानां पुनर्जन्म न विद्यते॥ १४१॥
राजप्रतिग्रहो घोरो मध्वास्वादो विषोपमः।
बुधेन परिहर्त्तव्यः श्वमांसञ्चापि वर्जयेत्॥ १४२॥
अस्नात्वा न च भुञ्जीयादजपोऽग्निमपूज्य च।
पर्णपृष्ठे न भुञ्जीयाद्रात्रौ दीपं विना तथा॥ १४३॥
भिन्नभाण्डे च रथ्यायां पतितानाञ्च सन्निधौ।
शूद्रशेषं न भुञ्जीयात् सहान्नं शिशुकैरपि॥ १४४॥
शुद्धान्नं स्निग्धमश्नीयात् संस्कृतञ्चाभिमन्त्रितम्।
भोक्ता शिव इति ध्यात्वा मौनी चैकाग्रमानसः॥ १४५॥
आस्येन न पिबेत्तोयं तिष्ठन्नञ्जलिनापि वा।
वामहस्तेन शय्यायां तथैवान्यकरेण वा॥ १४६॥
विभीतकार्कश्चारस्नुहिच्छायां न चाश्रयेत्।
स्तम्भदीपमनुष्याणामन्येषां प्राणिनां तथा॥ १४७॥
एको न गच्छेदध्वानं बाहुभ्यां नोत्तरेन्नदीम्।
नावरोहेत कूपादिं नारोहेद्दुष्टपादपान्॥ १४८॥

सूर्य्याग्निजलदेवानां गुरूणां विमुखः शुभे ! ।
न कुर्य्यादिष्टकार्य्याणि जपकर्म शुभानि वा ॥ १४९ ॥
अग्नौ न तापयेत् पादौ हस्तं पद्भ्यां न संस्पृशेत् ।
अग्नेर्नोर्द्ध्वमासीत नाग्नौ किञ्चिन्मलं त्यजेत् ॥ १५० ॥
न जलं ताड़येत् पद्भ्यां नाम्भस्यङ्गमलं त्यजेत् ।
मलं प्रक्षालयेत्तीरे प्रक्षाल्य स्नानमाचरेत् ॥ १५१ ॥
नखाग्रकेशनिर्धूतस्नानवस्त्रघटोदकम् ।
अशीकरं मनुष्याणां मशुभं संस्पृशेद्यदि ॥ १५२ ॥
अजाश्वा नखरोष्ट्राणां मार्जनात्तु परेणुकान् ।
संस्पृशेद्यदि मूढ़ात्मा श्रियं हन्ति हरेरपि ॥ १५३ ॥
मार्जारश्च गृहे यस्य सोऽप्यन्त्यज समो नरः ।
भोजयेद्यस्तु विप्रेन्द्रान्मार्जारसन्निधौ यदि ॥ १५४ ॥
तच्चाण्डालसमं ज्ञेयं नात्र कार्य्या विचारणा ।
स्फिग्वातं शूर्पवातञ्च वातं प्राणमुखानिलम् ॥ १५५ ॥
सुकृतानि हरन्त्येते संस्पृष्टाः पुरुषस्य तु ।
उष्णीषी कञ्चुकी नग्नो मुक्तकेशो मलावृतः ॥ १५६ ॥
अपवित्रकरी शुद्धः प्रलपन्न जपेत् क्वचित् ।
क्रोधो मदः क्षुधा तन्द्री निष्ठीवनविजृम्भणे ॥ १५७ ॥
श्वनीचदर्शनं निद्रा प्रलापास्ते जपद्विषः ।
एतेषां सम्भवे वापि कुर्य्यात् सूर्य्यादिदर्शनम् ॥ १५८ ॥
आचम्य वा जपेच्छेषं कृत्वा वा प्राणसंयमम् ।
सूर्य्योऽग्निश्चन्द्रमाश्चैव ग्रहनक्षत्रतारकाः ॥ १५९ ॥
एते ज्योतींषि प्रोक्तानि विद्वद्भिर्ब्राह्मणैस्तथा ।
प्रसार्य पादौ न जपेत् कुक्कुटासन एव च ॥ १६० ॥

अनासनः शयानो वा रथ्यायां शूद्रसन्निधौ।
रक्तभूम्याञ्च खट्वायां न जपेज्जापकस्तथा॥ १६१॥
आसनस्थो जपेत्सम्यक् मन्त्रार्थगतमानसः।
कौशेयं व्याघ्रचर्म्म वा चैलं तौलमथापि वा॥ १६२॥
दारवं तालपर्णं वा आसनं परिकल्पयेत्।
त्रिसन्ध्यन्तु गुरोः पूजा कर्त्तव्या हितमिच्छता॥१६३॥
यो गुरुः स शिवः प्रोक्तो यः शिवः स गुरुः स्मृतः।
यथा शिवस्तथा विद्या यथा विद्या तथा गुरुः॥१६४॥
शिवविद्या गुरोस्तस्माद्भक्त्या च सदृशं फलम्।
सर्वदेवमयो देवि! सर्वशक्तिमयो हि सः॥ १६५॥
सगुणो निर्गुणो वापि तस्याज्ञां शिरसा वहेत्।
श्रेयोऽर्थी यस्तु गुर्वाज्ञां मनसापि न लङ्घयेत्॥ १६६॥
गुर्वाज्ञापालकः सम्यक् ज्ञानसम्पत्तिमश्नुते।
गच्छंस्तिष्ठन् स्वपन् भुञ्जन्नप्यत्कर्म्म समाचरेत्॥१६७॥
समक्षं यदि तत्सर्वं कर्त्तव्यं गुर्वनुज्ञया।
गुरोर्देवसमक्षं वा न यथेष्टासनो भवेत्॥ १६८॥
गुरुर्देवो यतः साक्षात्तद् गृहं देवमन्दिरम्।
पापिनाञ्च यथा सङ्गात्तत्पापैः पतनं भवेत्॥१६९॥
तद्वदाचार्य्यसङ्गेन तद्धर्म्मफलभाग् भवेत्।
यथैव वह्निसम्पर्कान्मलं त्यजति काञ्चनम्॥ १७०॥
तथैव गुरुसम्पर्कात्पापं त्यजति मानवः।
यथा वह्निसमीपस्थो घृतकुम्भो विलीयते॥ १७१॥
तथा पापं विलीयेत आचार्य्यस्य समीपतः।
यथा प्रज्वलितो वह्निर्विह्नं काष्ठञ्च निर्दहेत्॥१७२॥

गुरुस्तुष्टो दहत्येव पापं तस्मान्नतेजसा।
ब्रह्मा हरिस्तथा रुद्रो देवाश्च मुनयस्तथा॥ १७३॥
कुर्वन्त्यनुग्रहं तुष्टा गुरौ तुष्टे न संशयः।
कर्मणा मनसा वाचा गुरोः क्रोधं न कारयेत्॥१७४॥
तस्य क्रोधेन दह्यन्ते आयुःश्रीज्ञानसत् क्रियाः।
तत् क्रोधं ये करिष्यन्ति तेषां यज्ञाश्च निष्फलाः॥१७५॥
जपान्यनियमाश्चैव नात्र कार्य्या विचारणा।
गुरोर्विरुद्धं यद्वाक्यं न वदेत्सर्वयत्नतः॥ १७६॥
वदेद्यदि महामोहाद्रौरवं नरकं व्रजेत्।
चित्तेनैव च वित्तेन तथा वाचा च सुव्रताः॥ १७७॥
मिथ्या न कारयेद्देवि! क्रियया च गुरोः सदा।
दुर्गुणे ख्यापिते तस्य नैर्गुण्यशतभाग्भवेत्॥ १७८॥
गुणे तु ख्यापिते तस्य सार्वगुण्यफलं भवेत्।
गुरोर्हितं प्रियं कुर्य्यादादिष्टो वा न वा सदा॥१७९॥
असमक्षं समक्षं वा गुरोः कार्य्यं समाचरेत्।
गुरोर्हितं प्रियं कुर्य्यान्मनोवाक्कायकर्मभिः॥१८०॥
कुर्वन् पतत्यधो गत्वा तत्रैव परिवर्त्तते।
तस्मात् स सर्वदोपास्यो वन्दनीयश्च सर्वदा॥ १८१॥
समीपस्थोऽप्यनुज्ञाप्य वदेत्सम्मुखो गुरुम्।
एवमाचारवान् भक्तो नित्यं जपपरायणः॥ १८२॥
गुरुप्रियकरो मन्त्रं विनियोक्तुं ततोऽर्हति।
विनियोगं प्रवक्ष्यामि सिद्धमन्त्रप्रयोगतः॥ १८३॥
दौर्बल्यं याति तन्मन्त्रं विनियोगमजानतः।
यस्य देव नियुञ्जीत कार्य्येषु तु विशेषतः॥ १८४॥

विनियोगः स विज्ञेय ऐहिकामुष्मिकं फलम् ।
विनियोगजमायुष्यमारोग्यं तनुनित्यता ॥ १८५ ॥
राज्यैश्वर्यञ्च विज्ञानं स्वर्गो निर्वाण एव च ।
प्रोक्षणञ्चाभिषेकञ्च अघमर्षणमेव च ॥ १८६ ॥
स्नाने च सन्ध्ययोश्चैव कुर्य्यादेकादशेनवै ।
शुचिः पर्वतमारुह्य जपेन्मन्त्रमतन्द्रितः ॥ १८७ ॥
महानद्यां स्थितस्तु दीर्घमायुरवाप्नुयात् ।
दूर्वाङ्कुरास्तिला वाणी गुडूची घुटिका तथा ॥ १८८ ॥
तेषान्तु दशसाहस्रं होममायुष्यवर्द्धनम् ।
अश्वत्थवृक्षमाश्रित्य जपेन्मन्त्रद्वयं सुधीः ॥ १८९ ॥
शनैश्चरदिने स्पृष्ट्वा दीर्घायुष्यं लभेन्नरः ।
शनैश्चर दिनेऽश्वत्थं पाणिभ्यां संस्पृशन्सुधीः ॥ १९० ॥
जपेदष्टोत्तरशतं सोऽपमृत्युञ्जयी भवेत् ।
आदित्याभिमुखो भूत्वा जपेन्मन्त्रमनन्यधीः ॥ १९१ ॥
अर्कैरष्टशतं नित्यं जुह्वन् व्याधेर्विमुच्यते ।
समस्तव्याधिशान्त्यर्थं पलाशसमिधैर्नरः ॥ १९२ ॥
हुत्वा दशसहस्रन्तु निरोगी मनुजो भवेत् ।
नित्यमष्टशतं जप्त्वा पिबेदम्भोऽर्कसन्निधौ ॥ १९३ ॥
औदर्य्यैर्व्याधिभिः सर्वैर्मासेनैकेन मुच्यते ।
एकादशे न भुञ्जीयादन्नञ्चैवाभिमन्त्रितम् ॥ १९४ ॥
भक्ष्यञ्चान्यत्तथा पेयं विषमप्यमृतं भवेत् ।
जपेन्मन्त्रन्तु पूर्वाह्णे हुत्वा चाष्टशतेन वै ॥ १९५ ॥
सूर्य्यं नित्यमुपस्थाय समारोग्यमाप्नुयात् ।
नदीतोयेन सम्पूर्णं घटं संस्पृश्य शोभनम् ॥ १९६ ॥

जरायुतश्च तद्धामाद्रोगाणां भेषजं भवेत्।
अष्टाविंशज्जपित्वाम्भश्चीयादन्वहं शुचि: ॥ १९७॥
हुत्वा च तावत्याज्याग्नेरैव वारोग्यमश्नुते।
चन्द्रसूर्य्यग्रहे पूर्वमुपोष्य विधिना शुचि: ॥ १९८॥
यावद्ग्रहणमोचन्तु तावन्नद्यां समाहित:।
जपेत्समुद्रगामिन्यां विमोचे ग्रहणस्य तु ॥ १९९॥
अष्टोत्तरसहस्रेण पिबेद् ब्राह्मी रसं द्विजा:॥
ऐहिकां लभते मेधां सर्वशास्त्रधरां शुभाम् ॥ २००॥
सारस्वती भवेद्देवी तस्य वागतिमानुषी।
ग्रहनक्षत्रपीडासु जपेद्रुत्थायुतं नर: ॥ २०१॥
हुत्वा चाष्टसहस्रन्तु ग्रहपीडां व्यपोहति।
दु:स्वप्नदर्शने स्नात्वा जपेद्वै चायुतं नर: ॥ २०२॥
घृतेनाष्टशतं हुत्वा सद्य: शान्तिर्भविष्यति।
चन्द्रसूर्य्यग्रहे लिङ्गं समभ्यर्च्य यथाविधि ॥ २०३॥
यत्किञ्चित्प्रार्थयेद्देवि! जपेदयुतमादरात्।
सन्निधावस्य देवस्य शुचि: संयतमानस: ॥ २०४॥
सर्वान् कामानवाप्नोति पुरुषो नात्र संशय:।
गजानां तुरगाणान्तु गोजातीनां विशेषत: ॥ २०५॥
व्याध्यागमे शुचिर्भूत्वा जुहुयात्समिधाहुतिम्।
मासमभ्यर्च्य विधिनाऽयुतं भक्तिसमन्वित: ॥ २०६॥
तेषामपि च शान्तिश्च भविष्यति न संशय:।
उत्पाते च तु बाधायां जुहुयादयुतं घृतम् ॥ २०७॥
पाशाश्च निर्वैदेवि! सद्य शान्तिर्भविष्यति।
आभिचारिकबाधायामितदेवि! [illegible] ॥ २०८॥

प्रत्यग् भवति तच्छान्तिः प्रभोः पीड़ा भविष्यति।
विष्टे पञ्चाशं जुहुयाच्छीत समिधाष्टकम् ॥ २०९ ॥
अन्तरप्रातिलोम्ये न माद्रेण रुधिरेण वा।
विशेष रुधिराभ्यक्तो विष्टे पञ्चकरं नृणाम् ॥ २१० ॥
प्रायश्चित्तं प्रवक्ष्यामि सर्वपापविशुद्धये।
पापशुद्धिर्यथा सम्यक् कर्त्तुमभ्युद्यतो नरः ॥ २११ ॥
पापशुद्धिर्यतः सम्यक् ज्ञानसम्पत्ति हेतुकी।
पापशुद्धिर्न चेत् पुंसः क्रियाः सर्वाश्च निष्फलाः॥२१२॥
ज्ञानञ्च हीयते तस्मात् कर्त्तव्यं पापशोधनम्।
विद्यालक्ष्मीविशुद्ध्यर्थं मां ध्यात्वाञ्जलिना शुभे॥ २१३॥
शिवेनैकादशेनाद्भिरभिषिञ्चेत् समं ततः।
अष्टोत्तरशतेनैव स्नायात्पापविशुद्धये ॥ २१४ ॥
सर्वतीर्थफलं तच्च सर्वपापहरं शुभम्।
सन्ध्योपासनविच्छेदे जपेदष्टशतं नरः ॥ २१५ ॥
विड्वराहैश्च चाण्डालैर्दुर्जनैः कुक्कुटैरपि।
स्पृष्टमन्नं न भुञ्जीत भुक्ता चाष्टशतं जपेत् ॥ २१६ ॥
ब्रह्महत्याविशुद्ध्यर्थं जपेल्लक्षायुतं नरः।
पातकानां तदर्धं स्यादत्र कार्या विचारणा ॥२१७॥
उपपातकदुष्टानां तदर्धं परिकीर्त्तितम्।
शेषाणामपि पापानां जपेत् पञ्चसहस्रकम् ॥२१८ ॥
आत्मबोधपरं गुह्यं शिवबोधप्रकाशकम्।
शिवः स्यात् सोऽपि सततं प्रपञ्चमनमात्मतः ॥ २१९ ॥
पञ्चायुतं भद्रे! प्राप्नोति मनुजः शुभम्।
जपेच्च पञ्चलक्षं तु शिवशौतिक्रियः शुचिः ॥ २२० ॥

पञ्चेन्द्रियाणां विजयो भविष्यति वरानने ।।
ध्यानयुक्तो जपेद्यस्तु पञ्चलक्षमनाकुलः ॥ २२१ ॥
विषयाणाञ्च पञ्चानां जयं प्राप्नोति मानवः ।
चतुर्थं पञ्चलक्षन्तु यो जपेद्भक्तिसंयुतः ॥ २२२ ॥
भूतानामिह पञ्चानां विजयं मनुजो लभेत् ।
चतुर्लक्षं जपेद्यस्तु मनः संयम्य यत्नतः ॥ २२३ ॥
सम्यग्विजयमाप्नोति करणानां वरानने ।।
पञ्चविंशतिलक्षाणां जपेन कमलानने ।॥ २२४ ॥
पञ्चविंशतितत्त्वानां विजयं मनुजो लभेत् ।
मध्यरात्रेऽति निर्वाते जपेदयुतमादरात् ॥ २२५ ॥
ब्रह्मसिद्धिमवाप्नोति व्रतेनानेन सुन्दरि ।।
जपेल्लक्षमनालस्यो निर्वाते ध्वनिवर्जिते ॥ २२६ ॥
मध्यरात्रे च शिवयोः पश्यत्येव न संशयः ।
अन्धकारविनाशश्च दीपस्येव प्रकाशनम ॥ २२७ ॥
हृदयास्सर्वशुद्धिर्वापि भविष्यति न संशयः ।
सर्वसम्पत्समृद्ध्यर्थं जपेदयुतमात्मवान् ॥ २२८ ॥
सबीजसम्पुटं मन्त्रं शतलक्षं जपेच्छुचिः ।
मत्सायुज्यमवाप्नोति भक्तिमान् किमतःपरम् ॥२२९॥
इति ते सर्वमाख्यातं पञ्चाक्षरविधिक्रमम् ।
यः पठेच्छृणुयाद्वापि स याति परमां गतिम् ॥ २३० ।
श्रावयेच्च द्विजान् शुद्धान् पञ्चाक्षरविधि[illegible] ।
दैवे कर्मणि पित्रे वा शिवलोके महीयते ॥ २३१ ।
इति श्रीलि[illegible] पु० पञ्चाक्षरमाहात्म्यं नाम पञ्चा-
[illegible] शीतितमोऽध्यायः । ८५ ।

षडशीतितमोऽध्यायः ।

ऋषय ऊचुः ।

जपाच्छ्रेष्ठतमं प्राहुर्ध्यानं यथा ह्यकिल्बिष ।
विरक्तानां प्रबुद्धानां ध्यानयज्ञं सुशोभनम् ॥ १ ॥
तस्माद् वदस्व सूताद्य ध्यानयज्ञमशेषतः ।
विस्तरात्सर्वयत्नेन विरक्तानां महात्मनाम् ॥ २
तेषां तद्वचनं श्रुत्वा मुनीनां दीर्घसत्रिणाम् ।
रुद्रेण कथितं प्राह गुहां प्राप्य महात्मनाम् ॥ ३ ॥
संहृत्य कालकूटाख्यं विषं वै विश्वकर्मणा ।

सूत उवाच ।

गुहां प्राप्य सुखासीनं भवान्या सह शङ्करम् ॥ ४ ॥
मुनयः संशितात्मानः प्रणेमुस्तं गुहाश्रयम् ।
अस्तुवंश्च ततः सर्वे नीलकण्ठमुमापतिम् ॥ ५ ॥
भवता कालकूटाख्यं संहृतं भगवंस्त्वया ।
अतः प्रतिष्ठितं सर्वं त्वया देव ! वृषध्वज ! ॥ ६ ॥
तेषां तद्वचनं श्रुत्वा भगवान्नीललोहितः ।
प्रहसन् प्राह विश्वात्मा सनन्दनपुरोगमान् ॥ ७ ॥
किमनेन द्विजश्रेष्ठाः ! विषं वक्ष्ये सुदारुणम् ।
संसारसंज्ञितं [illegible] विषम् ॥ ८ ॥
न विषं कालकूटाख्यं संसारो विषमुच्यते ।
तस्मात् सर्वप्रयत्नेन संसारं [illegible] ॥ ९ ॥

संसारो द्विविधः प्रोक्तः स्वाधिकारानुरूपतः ।
पुंसां संमूढचित्तानामर्वाक्स्रोतः सदा स्थितः ॥ १० ॥
ईषणारागदोषेण सर्गो ज्ञानेन सुव्रताः ! ।
तदज्ञानादेव सर्वेषां धर्माधर्मौ न संशयः ॥ ११ ॥
असंश्लिष्टे त्वर्थेऽपि ज्ञात्वा तच्छ्रवणात्सताम् ।
बुद्धिमुत्पादयत्येव संसारे विदुषां द्विजाः ॥ १२ ॥
तस्माद् दृष्टानुश्रविकं दुष्टमित्युभयात्मकम् ।
सन्त्यजेत्सर्वयत्नेन विरक्तः सोऽभिधीयते ॥ १३ ॥
शास्त्रमित्युच्यते मार्गं श्रुतेः कर्मसु तद् द्विजाः ।
मूर्धानं ब्रह्मणः सारं ऋषीणां कर्मणः फलम् ॥ १४ ॥
ननु स्वभावः सर्वेषां कामो दृष्टो न चान्यथा ।
श्रुतिः प्रवर्त्तिका तेषामिति कर्मस्तु तद्विदः ॥ १५ ॥
निवृत्तिलक्षणो धर्मः समर्थानामिहोच्यते ।
तस्मादज्ञानमूलो हि संसारः सर्वदेहिनाम् ॥ १६ ॥
कला संशोषमायाति कर्मणान्यस्वभावतः ।
सकलस्त्रिविधो जीवो ज्ञानहीनस्त्वविद्यया ॥ १७ ॥
नारकी पापकृत् स्वर्गी पुण्यकृत्पुण्यगौरवात् ।
व्यतिमिश्रेण वै जीवश्चतुर्धा संव्यवस्थितः ॥ १८ ॥
उद्भिजः स्वेदजश्चैव अण्डजो वै जरायुजः ।
एवं व्यवस्थितो देही कर्मणाज्ञो ह्यनिष्ठितः ॥ १९ ॥
प्रज्ञया कर्मणा मुक्तिर्धनेन च सतां [illegible] ।
त्यागेनैकेन मुक्तिः स्यात्तदभावाद् [illegible] २० ॥
एवमज्ञानदोषेण नानाकर्मवशेन [illegible]
अट् कौशिकं [illegible] [illegible] [illegible] ।

गर्भे दुःखान्यनेकानि योनिमार्गे च भूतले ।
कौमारे यौवने चैव वार्धके मरणेऽपि वा ॥ २२ ॥
विचारतः सतां दुःखं स्त्रीसंसर्गादिभिर्द्विजाः ! ।
दुःखेनैकेन वै दुःखं प्रशाम्यन्तीह दुःखिनः ॥ २३ ॥
न जातु कामः कामानां ह्युपभोगेन शाम्यति ।
हविषा कृष्णवर्त्मेव भूय एवाभिवर्धते ॥ २४ ॥
तस्माद्विचारतो नास्ति संयोगादपि वै नृणाम् ।
अर्थानामर्जनेऽप्येवं पालने च व्यये तथा ॥ २५ ॥
पैशाचे राक्षसे दुःखं याक्षे चैव विचारतः ।
गान्धर्वे च तथा चान्द्रे सौम्य ! लोके द्विजोत्तमाः ! ॥ २६ ॥
प्राजापत्ये तथा ब्राह्मे प्राकृते पौरुषे तथा ।
क्षयसातिशयाद्यैस्तु दुःखैर्दुःखानि सुव्रताः ! ॥ २७ ॥
तानि भाग्यान्यशुद्धानि सन्त्यजेच्च धनानि च ।
तस्मादष्टगुणं भोगं तथा षोड़शधा स्थितम् ॥ २८ ॥
चतुर्विंशत् प्रकारेण संस्थितञ्चापि सुव्रताः ! ।
द्वात्रिंशद्भेदमनघाश्चत्वारिंशद्गुणं पुनः ॥ २९ ॥
तथाष्टचत्वारिंशच्च षट्पञ्चाशत् प्रकारतः ।
चतुःषष्टिविधश्चैव दुःखमेव विवेकिनः ॥ ३० ॥
पार्थिवञ्च तथाप्यञ्च तैजसञ्च विचारतः ।
वायव्यञ्च तथा व्योममानसञ्च यथाक्रमम् ॥ ३१ ॥
आभिमानिकमप्येवं बौद्धं प्राकृतमेव च ।
दुःखमेव न सन्देहो योगिनां ब्रह्मवादिनाम् ॥ ३२ ॥
गौणरूपेश्वराणाञ्च दुःखमेव विचारतः ।
पाद्मे [illegible] तथा [illegible] सर्वकोटिषु सर्वदा ॥ ३३ ॥

वर्तमानानि दुःखानि भविष्याणि यथातथम् ।
दोषदुष्टेषु देहेषु दुःखानि विविधानि च ॥ ३४ ॥
न भावयन्त्यतीतानि ह्यज्ञाने ज्ञानमानिनः ।
क्षुद्बाधेः परिहारार्थं न सुखायान्नमुच्यते ॥ ३५ ॥
यथेतरेषां रोगाणामौषधं न सुखाय तत् ।
शीतोष्णवातवर्षाद्यैस्तत्तत् कालेषु देहिनाम् ॥ ३६ ॥
दुःखमेव न सन्देहो न जानन्ति ह्यपण्डिताः ।
स्वर्गेऽप्येवं मुनिश्रेष्ठा ह्यविशुद्धक्षयादिभिः ॥ ३७ ॥
रोगैर्नानाविधैर्ग्रस्ता रागद्वेषभयादिभिः ।
छिन्नमूलतरुर्यद्वदवशः पतति क्षितौ ॥ ३८ ॥
पुण्यक्षयक्षयात्तद्वत् पतन्ति दिवौकसः ।
दुःखाभिलाषनिष्ठानां दुःखभोगादिसम्पदाम् ॥ ३९ ॥
अस्मात् पततां दुःखं कष्टं स्वर्गाद्दिवौकसाम् ।
नरके दुःखमेवात्र नरकाणां निषेवणात् ॥ ४० ॥
विहिताकरणाच्चैव वर्णिनां मुनिपुङ्गवाः ! ॥ ४१ ॥

यथा मृगो मृत्युभयस्य भीतो
उच्छिन्नवासी न लभेत निद्राम् ।
एवं यतिर्ध्यानपरो महात्मा
संसारभीतो न लभेत निद्राम् ॥ ४२ ॥

कीटपक्षिमृगाणाञ्च पशूनां गजवाजिनाम् ।
दृष्टमेवासुखं तस्मात्त्यजतः सुखमुत्तमम् ॥ ४३ ॥
वैमानिकानामप्येवं दुःखं कल्पाधिकारिणाम् ।
स्थानाभिमानिनाञ्चैव मन्वादीनाञ्च सत्तमाः ! ॥ ४४ ॥
देवानाञ्चैव दैत्यानामन्योन्यविजिगीषया ।

दुःखमेव नृणाञ्च राक्षसानां क्षयाय वै ॥ ४५ ॥
अमार्थमाश्रमञ्चापि वर्णानां परमार्थतः।
आश्रमैर्न च देवैश्च यज्ञैः साङ्ख्यैर्व तैस्तथा ॥ ४६ ॥
उग्रैस्तपोभिर्विविधैर्दानैर्नानाविधैरपि।
न लभन्ते तथात्मानं लभन्ते ज्ञानिनः स्वयम् ॥ ४७ ॥
तस्मात्सर्वप्रयत्नेन चरेत्पाशुपतव्रतम्।
भस्मग्राही भवेन्नित्यं व्रते पाशुपते बुधः ॥ ४८ ॥
पञ्चार्थज्ञानसम्पन्नः शिवतत्त्वे समाहितः।
कैवल्यकरणं योगं विधिकर्मच्छिदं बुधः ॥ ४९ ॥
पञ्चार्थयोगसम्पन्नो दुःखान्तं व्रजते सुधीः।
परया विद्यया वेद्यं विदन्त्यपरया न हि ॥ ५० ॥
द्वे विद्ये वेदितव्ये हि परा चैवापरा तथा।
अपरा तत्र ऋग्वेदो यजुर्वेदो द्विजोत्तमाः! ॥ ५१ ॥
सामवेदस्तथाथर्वो वेदः सर्वार्थसाधकः।
शिक्षाकल्पो व्याकरणं निरुक्तं छन्द एव च ॥ ५२ ॥
ज्योतिषञ्चापरा विद्या पराक्षरमिति स्थितम्।
तदद्रेश्यमदृश्यञ्च अग्राह्यमगोत्रं तदवर्णकम् ॥ ५३ ॥
तदचक्षुस्तदश्रोत्रं तदपाणि अपादकम्।
तदजातमभूतञ्च तदशब्दं द्विजोत्तमाः! ॥ ५४ ॥
अस्पर्शं तदरूपञ्च रसगन्धविवर्जितम्।
अव्ययञ्चाप्रतिष्ठञ्च तन्नित्यं सर्वगं विभुम् ॥ ५५ ॥
महान्तं तद् बृहन्तञ्च तदजञ्चिन्मयं द्विजाः।
अप्राणममनस्कञ्च तदविज्ञानलोहितम् ॥ ५६ ॥
अप्रमेयमसंस्थूलमदीर्घमहृस्वमनुत्तमम्।

अक्षरत्वादपत्वाच्च तदानन्दो मदच्युतम् ॥ ५७ ॥
अनपावृतमद्वैतं तद्गम्यममगोचरम् ।
असंहतं महात्मैकं परा विद्या न चान्यथा ॥ ५८ ॥
परापरेति कथिते नैवेह परमार्थतः ।
अहमेव जगत् सर्वं मय्येव सकलं जगत् ॥ ५९ ॥
मत्त उत्पद्यते तिष्ठन् मयि मय्येव लीयते ।
मत्तो नान्यदितीक्षेत मनोवाक्पाणिभिस्तथा ॥ ६० ॥
सर्वमात्मनि सम्पश्येत् सच्चासच्च समाहितः ।
सर्वं ह्यात्मनि सम्पश्यन् वाह्ये कुरुते मनः ॥ ६१ ॥
अधो दृष्ट्या वितस्त्यान्तु नाभ्यामुपरि तिष्ठति ।
हृदयं तद्विजानीयाद्विश्वस्यायतनं महत् ॥ ६२ ॥
हृदयस्यास्य मध्ये तु पुण्डरीकमवस्थितम् ।
धर्मकन्दसमुद्भूतं ज्ञाननालं सुशोभनम् ॥ ६३ ॥
ऐश्वर्य्याष्टदलं श्वेतं परं वैराग्यकर्णिकम् ।
छिद्राणि च दिशो यस्य प्राणाद्याश्च प्रतिष्ठिताः ॥ ६४ ॥
प्राणाद्यैश्चैव संयुक्तः पश्यते बहुधा क्रमात् ।
दशप्राणवहा नाड्यः प्रत्येकं मुनिपुङ्गवाः ॥ ६५ ॥
द्विसप्ततिसहस्राणि नाड्यः सम्परिकीर्त्तिताः ।
नेत्रस्थं जाग्रतं विद्यात् कण्ठे स्वप्नं समादिशेत् ॥ ६६ ॥
सुषुप्तं हृदयस्थन्तु तुरीयं मूर्द्धनि स्थितम् ।
जाग्रे ब्रह्मा च विष्णुश्च स्वप्ने चैव यथाक्रमात् ॥ ६७ ॥
ईश्वरस्तु सुषुप्ते तु तुरीये च महेश्वरः ।
वद्[illegible] ॥ ६८ ॥
वृत्त मानस[illegible] ।

मनोबुद्धिरहङ्कारश्चित्तञ्चेति चतुष्टयम् ॥ ६९ ॥
यदा व्यवस्थितस्त्वेतैः स्वप्न इत्यभिधीयते ।
करणानि विलीनानि यदा स्वात्मनि सुव्रताः ! ॥७०॥
सुषुप्तः करणैर्भिन्नस्तुरीयः परिकीर्त्यते ।
परस्तुरीयातीतोऽसौ शिवः परमकारणम् ॥ ७१ ॥
जाग्रत् स्वप्नसुषुप्तिञ्च तुरीयञ्चाधिभौतिकम् ।
आध्यात्मिकञ्च विप्रेन्द्राश्चाधिदैविकमुच्यते ॥ ७२ ॥
तत्त्वमंहत्त्वमेवेति वेदितव्यं विजानता ।
ज्ञानेन्द्रियाणि विप्रेन्द्रास्तथा कर्मेन्द्रियाणि च ॥ ७३ ॥
मनोबुद्धिरहङ्कारश्चित्तञ्चेति चतुष्टयम् ।
अध्यात्मं पृथगेवेदञ्चतुर्दशविधं स्मृतम् ॥ ७४ ॥
द्रष्टव्यञ्चैव श्रोतव्यं घ्रातव्यञ्च यथाक्रमम् ।
रसितव्यं मुनिश्रेष्ठाः ! स्पर्शितव्यं तथैव च ॥ ७५ ॥
मन्तव्यञ्चैव बोद्धव्यमहङ्कर्त्तव्यमेव च ।
तथा चेतयितव्यञ्च वक्तव्यं मुनिपुङ्गवाः ! ॥ ७६ ॥
आदातव्यञ्च गन्तव्यं विसर्गायितमेव च ।
आनन्दितव्यमित्येते ह्यधिभूतमनुक्रमात् ॥ ७७ ॥
आदित्योऽपि दिशश्चैव पृथिवी वरुणस्तथा ।
वायुश्चन्द्रस्तथा ब्रह्मा रुद्रः क्षेत्रज्ञ एव च ॥ ७८ ॥
अग्निरिन्द्रस्तथा विष्णुर्मित्रो देवः प्रजापतिः ।
आधिदैविकमेवं हि चतुर्दशविधं क्रमात् ॥ ७९ ॥
रात्री सुदर्शना चैव जिता सौम्या यथाक्रमम् ।
मोघा रुद्रा मता सत्या मध्यमा च द्विजोत्तमाः ॥८०॥
नाडीरामिष्टका चैव अक्षरा चैव कालिका ।

भास्वती नाड्यश्च ताश्चतुर्दशनिबन्धनाः ॥८१॥
वायवो नाडिमध्यस्था बाह्यकाश्च चतुर्दश ।
प्राणो व्यानस्त्वपानश्च उदानश्च समानकः ॥८२॥
वैरम्भश्च तथा मुख्यो ह्यन्तर्यामः प्रभञ्जनः ।
कूर्मकश्च तथा श्येनः श्वेतः कृष्णस्तथाञ्जिकः ॥८३॥
नाग इत्येव कथिता वायवश्च चतुर्दश ।
यश्चक्षुष्यथ द्रष्टव्ये तथादित्ये च सुव्रताः ॥८४॥
नाड्यां प्राणे च विज्ञाने त्वानन्दे च यथा[illegible] ।
हृद्याकाशे य एतस्मिन् सर्वस्मिन्नन्तरे परः ॥८५॥
आत्मा एकश्चरति तमुपासीत मां प्रभुम् ।
अजरं तमनन्तञ्च अशोकममृतं ध्रुवम् ॥८६॥
चतुर्दशविशेषेष्वेव सञ्चरत्येक एव सः ।
लीयन्ते तानि तत्रैव यदन्यं नास्ति वै द्विजाः ॥८७॥
एक एव हि सर्वज्ञः सर्वशस्त्वेक एव सः ।
एष सर्वाधिपो देवस्त्वन्तर्यामी महाद्युतिः ॥८८॥
उपास्यमानः सर्वस्य सर्वसौख्यः सनातनः ।
उपास्यति न चैवेह सर्वसौख्यं द्विजोत्तमाः ॥८९॥
उपास्यमानो वेदैश्च शास्त्रैर्नानाविधैरपि ।
नवैष वेदशास्त्राणि सर्वज्ञो यास्यति प्रभुः ॥९०॥
अस्यैवान्नमिदं सर्वं न सोऽन्नं भवति स्वयम् ।
स्वात्मना रक्षितश्चात्मादमूतं न [illegible] ॥९१॥
सर्वत्र प्राणिनामेव प्राणिना [illegible] ।
प्रशस्तानयनश्चैव पञ्चाशां च विभागशः ॥९२॥
भगवतोऽस्मि भूतानां [illegible] [illegible]

प्राणमयश्चेन्द्रियात्मा सङ्कल्पात्मा मनोमयः ॥ ९३ ॥
कालात्मा सोम एवेह विज्ञानमय उच्यते ।
सदानन्दमयो भूत्वा महेशः परमेश्वरः ॥ ९४ ॥
सोऽहमेव जगत् सर्वं मय्येव सकलं स्थितम् ।
परतन्त्रं स्वतन्त्रोऽपि तदा भावाद्विचारतः ॥ ९५ ॥
एकत्वमपि नास्त्येव द्वैतं तत्र कुतस्त्वहो ।
एवं नास्त्यथ मर्त्यश्च कुतोऽमृतमजोद्भवः ॥ ९६ ॥
नान्तःप्रज्ञो बहिःप्रज्ञो न चोभयगतस्तथा ।
न प्रज्ञा न घनस्त्वेवं न प्राज्ञो ज्ञानपूर्वकः ॥ ९७ ॥
विदितं नास्ति वेद्यञ्च निर्वाणं परमार्थतः ।
निर्वाणञ्चैव कैवल्यं निःश्रेयसमनामयम् ॥ ९८ ॥
अमृतञ्चाक्षरं ब्रह्म ! परमात्मा परापरम् ।
निर्विकल्पं निराभासं ज्ञानं पर्य्याय वाचकम् ॥ ९९ ॥
प्रसवञ्च यदैकाग्र्यं तदा ज्ञानमिति स्मृतम् ।
अज्ञानमितरत्सर्वं नात्र कार्य्या विचारणा ॥ १०० ॥
इत्यं प्रसवं विज्ञानं गुरुसम्पर्कजं ध्रुवम् ।
रागद्वेषानृतक्रोधं कामतृष्णादिभिः सदा ॥ १०१ ॥
अपरामृष्टमत्रैव विज्ञेयं मुक्तिदं त्विदम् ।
अज्ञानमलपूर्वत्वात् पुरुषो मलिनः स्मृतः ॥ १०२ ॥
तत्क्षयाद्धि भवेन्मुक्तिर्नान्यथा जन्मकोटिभिः ।
ज्ञानमेकं विना नास्ति पुण्यपापपरिक्षयः ॥ १०३ ॥
ज्ञानमेवाभ्यसेत्तस्मान्मुक्त्यर्थं ब्रह्मवित्तमाः ।
ज्ञानाभ्यासाद्धि वै पुंसां बुद्धिर्भवति निर्मला ॥ १०४ ॥
तथा[illegible] तन्निष्ठास्तत्परायणाः ।

ज्ञानेनैकेन तृप्तस्य त्यक्तसङ्गस्य योगिनः ॥ १०५ ॥
कर्त्तव्यं नास्ति विप्रेन्द्रा! अस्ति चेत्तत्त्ववित्र च ।
इह लोके परे चापि कर्त्तव्यं नास्ति तस्य वै ॥१०६॥
जीवन्मुक्तो यतस्तस्माद् ब्रह्मवित् परमार्थतः ।
ज्ञानाभ्यासरतो नित्यं ज्ञानतत्त्वार्थवित् स्वयम् ॥१०७॥
कर्त्तव्याभ्यासमुत्सृज्य ज्ञानमेवाधिगच्छति ।
वर्णाश्रमाभिमानी यस्त्यक्तक्रोधो द्विजोत्तमाः! ॥१०८॥
अन्यत्र रमते मूढ़ः सोऽज्ञानी नात्र संशयः ।
संसारहेतुरज्ञानं संसारस्तनुसंग्रहः ॥ १०९ ॥
मोक्षहेतुस्तथा ज्ञानं मुक्तः स्वात्मन्यवस्थितः ।
अज्ञाने सति विप्रेन्द्राः! क्रोधाद्या नात्र संशयः ॥११०॥
क्रोधो हर्षस्तथा लोभो मोहो दम्भो द्विजोत्तमाः! ।
धर्माधर्मौ हि तेषाञ्च तद्वशात्तनुसंग्रहः ॥ १११ ॥
शरीरे सति वै क्लेशः सोऽविद्यां सन्त्यजेद् बुधः ।
अविद्यां विद्यया हित्वा स्थितस्यैव च योगिनः ॥११२॥
क्रोधाद्या नाशमायान्ति धर्माधर्मौ च वै द्विजाः! ।
तत् क्षयाच्च शरीरेण न पुनः सम्प्रयुज्यते ॥ ११३ ॥
स एवमुक्तः संसाराद् दुःखत्रयविवर्जितः ।
एवं ज्ञानं विना नास्ति ध्यानं ध्यातुर्हि जर्षभाः! ॥११४॥
ज्ञानं गुरोर्हि सम्यक्तत्र वा चापरमार्थतः ।
चतुर्व्यूहमिति ज्ञात्वा ध्याता ध्यानं समाचरेत ॥११५॥
सहजागन्तुकं पापमखिलागुरुत्वं तथा ।
ज्ञानाग्निर्दहते क्षिप्रं शुष्कमिन्धनमिवानलः ॥११६॥
ज्ञानात् परतरं नास्ति सर्वपापविनाशनम् ।

अभ्यसेच्च सदा ध्यानं सर्वसङ्गविवर्जितः ॥ ११७॥
ध्यानिनः सर्वपापानि क्षीयन्ते नात्र संशयः।
कोट्यनपि न लिप्येत पापैर्नानाविधैरपि ॥११८॥
ज्ञानं यथा तथा ध्यानं तस्मात् ध्यानं समभ्यसेत्।
ध्यानं निर्विषयं प्रोक्तमादौ सविषयं तथा ॥ ११९॥
षट्प्रकारं समभ्यस्य चतुः षट्दशभिस्तथा।
तथा द्वादशधा चैव पुनः षोडशधा क्रमात् ॥ १२०॥
द्विधाभ्यस्य च योगीन्द्रो मुच्यते नात्र संशयः।
शुद्धजाम्बूनदाकारं विधूमाङ्गारसन्निभम् ॥ १२१॥
पीतं रक्तं सितं विद्युत्कोटिकोटिसमप्रभम्।
अथवा ब्रह्मरन्ध्रस्थं चित्तं कृत्वा प्रयत्नतः ॥ १२२॥
न सितं वासितं पीतं न स्मरेद् ब्रह्मविद्भवेत्।
अहिंसकः सत्यवादी अस्तेयी सर्वयत्नतः ॥ १२३॥
परिग्रहविनिर्मुक्तो ब्रह्मचारी दृढव्रतः।
सन्तुष्टः शौचसम्पन्नः स्वाध्यायनिरतः सदा ॥ १२४॥
महत्तयाभ्यसेत् ध्यानं गुरुसम्पर्कजं ध्रुवम्।
न बुध्यति तथा ध्याता स्वाप्यचित्तं द्विजोत्तमाः॥ १२५
न चाभिमन्यते योगी न पश्यति समन्ततः।
न घ्राति न शृणोत्येव लीनः स्वात्मनि यः स्वयम्॥ १२६
न च स्पर्शं विजानाति स वै समरसः स्मृतः॥
पार्थिवे पटले ब्रह्मा वारितले हरिः स्वयम्॥ १२७॥
वाह्नेये कालरुद्राख्यो वायुतले महेश्वरः।
सुषिरे स शिवः साक्षात् क्रमादेव विचिन्तयेत्॥ १२८॥
शिवो शर्वः स्मृतो देवो उमापाश्च इति स्मृतः।

रुद्र एव तथा वह्नौ उग्रो वायौ व्यवस्थितः ॥ १२८ ।
भीमः सुषिररूपाकेऽसौ भास्करे मण्डले स्थितः ।
ईशानः सोमबिम्बे च महादेव इति स्मृतः । १३० ।
पुंसां पशुपतिर्देवश्चाष्टधाहं व्यवस्थितः ।
काठिन्यं यत्तनौ सर्वं पार्थिवं परिगीयते ॥ १३१ ।
आप्यं द्रवमिति प्रोक्तं वर्णाख्यो वह्निरुच्यते ।
यत्सञ्चरति तद्वायुः सुषिरं यद् द्विजोत्तमाः ! ॥ १३२ ॥
तदाकाशश्च विज्ञानं शब्दजं व्योमसम्भवम् ।
तथैव विप्राः ! विज्ञानं स्पर्शाख्यं वायुसम्भवम् ॥१३३॥
रूपं वाह्नेयमित्युक्तमाप्यं रसमयं द्विजाः ! ।
गन्धाख्यं पार्थिवं भूयश्चिन्तयेद्भास्करं क्रमात् ॥१३४॥
नेत्रे च दक्षिणे वामे सोमं हृदि विभुं द्विजाः ! ।
आजानु पृथिवीतत्त्वमानाभेर्वारिमण्डलम् ॥ १३५ ।
आकण्ठं वह्नितत्त्वं स्यात्ललाटान्तं द्विजोत्तमाः ! ।
वायव्यं वै ललाटाच्च व्योमाख्यं वा शिखावधिम् ॥१३
हंसाख्यञ्च ततो ब्रह्म व्योमशोर्ध्वं ततः परम् ।
व्योमाख्यो व्योममध्यस्थो ह्ययं प्राथमिकः स्मरेत् ॥१३९
न जीवः प्रकृतिः सत्त्वं रजश्चाथ तमः पुनः ।
महांस्तथाभिमानश्च तन्मात्राणीन्द्रियाणि च ॥ १३८ ।
व्योमादीनि च भूतानि नैवेह परमार्थतः ।
आप्य तिष्ठन्ती विश्वं स्थाणुरित्यभिधीयते ॥ १३८ ।
उदेति सूर्यो भीतश्च पवते वात एव च ।
धोमते चन्द्रमा वह्निर्ज्वलत्यापो वहन्ति च । १४०
दधाति भूमिराकाशमवकाशं ददाति च ।

मदाश्रया ततं सर्वं तस्माद्वै चिन्तयेत् द्विजाः॥१४१॥
मयैवाधिष्ठितं तस्मादेतत्सर्वं द्विजोत्तमाः!।
सर्वरूपमयः शर्वं इति मत्वा स्मरेद्भवम्॥ १४२॥
संसारविषतप्तानां ज्ञानध्यानामृतेन वै।
प्रतीकारः समाख्यातो नान्यथा द्विजसत्तमाः!॥१४३॥
ज्ञानं धर्मोद्भवं साक्षात् ज्ञानाद्वैराग्यसम्भवः।
वैराग्यात्परमं ज्ञानं परमार्थप्रकाशकम्॥ १४४॥
ज्ञानवैराग्ययुक्तस्य योगसिद्धिर्द्विजोत्तमाः!।
योगसिद्धा विमुक्तिः स्यात् सत्वनिष्ठस्य नान्यथा॥१४५॥
तमो विद्यापदच्छन्नश्चित्रं यत्पदमव्ययम्।
सत्वशक्तिं समास्थाय शिवमभ्यर्चयेद् द्विजाः!॥१४६॥
यः सत्वनिष्ठो मद्भक्तो मदर्चनपरायणः।
सर्वतो धर्मनिष्ठश्च सदोत्साहो समाहितः॥ १४७॥
सर्वद्वन्द्वसहो धीरः सर्वभूतहिते रतः।
ऋजुस्वभावः सततं स्वस्थचित्तो मृदुः सदा॥ १४८॥
अमानी बुद्धिमांश्छान्तस्त्यक्तस्पर्धी द्विजोत्तमाः!।
सदा मुमुक्षुर्धर्मज्ञः स्वात्मलक्षणलक्षणः। १४९॥
ऋणत्रयविनिर्मुक्तः पूर्वजन्मनि पुण्यभाक्।
जरायुक्तो द्विजो भूत्वा श्रद्धया च गुरोः क्रमात्॥१५०॥
अन्यथा वापि शुश्रूषां कृत्वा कृत्रिमवर्जितः।
स्वर्गलोकमनुप्राप्य भुक्त्वा भोगाननुक्रमात्॥ १५१॥
आसाद्य भारतं वर्षं ब्रह्मविज्ञायते द्विजाः!।
सम्यक्काज् ज्ञानमासाद्य ज्ञानिनो योगविद्भवेत्॥१५२॥
क्रमोऽयं मत्पूर्वस्य ज्ञानप्राप्तिर्द्विजोत्तमाः!।

तथाप्येतेन मार्गेण व्यक्तसङ्गो दृढव्रतः ॥ १५३ ॥
संसारकालकूटाख्यान्मुच्यते मुनिपुङ्गवाः ! ।
एवं संक्षेपतः प्रोक्तं मया युष्माकमच्युतम् ॥ १५४ ॥
ज्ञानस्यैवेह माहात्म्यं प्रसङ्गादिह शोभनम् ।
एवं पाशुपतं योगं कथितं त्वीश्वरेण तु ॥ १५५ ॥
न देयं यस्य कस्यापि शिवोक्तं मुनिपुङ्गवाः ! ।
दातव्यं योगिने नित्यं भस्मनिष्ठाय सुप्रियम् ॥ १५६ ॥
यः पठेच्छृणुयाद्वापि संसारशमनं नरः ।
स याति ब्रह्मसायुज्यं नात्र कार्य्या विचारणा ॥ १५७ ॥

इति शैवे पूर्वभागे संसारविषकथनं नाम षड़शीतितमोऽध्यायः ॥ ८६ ॥

सप्ताशीतितमोऽध्यायः ।

सूत उवाच ।

निशम्य ते महाप्राज्ञाः कुमाराद्याः पिनाकिनम् ।
प्रोचुः प्रणम्य वै भीताः प्रसन्नं परमेश्वरम् ॥ १ ॥
एवञ्चेदनया देव्या हैमवत्या महेश्वरम् ।
क्रीड़से विविधैर्भोगैः कथं वक्तुमिहार्हसि ॥ २ ॥

सूत उवाच ।

एवमुक्तः प्रहस्येशः पिनाकी नीललोहितः ।

प्राह तामम्बिकां प्रेक्ष्य प्रणिपत्य स्थितान् द्विजान् ॥३॥
बन्धमोक्षौ न चैवेह मम स्वेच्छा शरीरिणः।
प्रकृतांशः पशुर्जीवो विभुर्भोक्ता ह्यणुः पुमान् ॥ ४ ॥
मायी च मायया बद्धः कर्मभिर्मुच्यते तु सः।
ज्ञानं ध्यानञ्च बन्धस्य मोक्षो नास्त्यात्मनो द्विजाः!॥५॥
यद्येवं मयि विद्वान् यस्तस्यापि न च सर्वतः।
एषा विद्या ह्यहं वेद्यः प्रज्ञैषा च श्रुतिः स्मृतिः ॥६॥
धृतिरेषा मया निष्ठा ज्ञानशक्तिः क्रिया तथा।
इच्छाख्या च तथा ह्याज्ञा द्वे विद्ये न च संशयः ॥७॥
न ह्येषा प्रकृतिर्जैवी विकृतिश्च विचारतः।
विकारो नैव मायैषा सदसद्व्यक्तिवर्जिता ॥ ८ ॥
पुरा ममाज्ञा मद्वक्त्रात् समुत्पन्ना सनातनी।
पञ्चवक्त्रा महाभागा जगतामभयप्रदा ॥ ९ ॥
तामाज्ञां सम्प्रविश्याहं चिन्तयं जगतां हितम्।
सप्तविंशत् प्रकारेण सर्वं व्याप्यानया शिवः ॥ १० ॥
तदाप्रभृति वै मोक्षप्रवृत्तिर्द्विजसत्तमाः!।

सूत उवाच।

एवमुक्त्वा तदापश्यद्भवानीं परमेश्वरः। ११ ॥
भवानी च तमालोक्य मायामहरदव्यया।
ते माया मलनिर्मुक्ता मुनयः प्रेक्ष्य पार्वतीम् ॥१२॥
प्रीता बभूवुर्मुक्ताश्च तस्मादेषा परा गतिः।
उमाशङ्करयोर्भेदो नास्त्येव परमार्थतः ॥ १३ ॥
द्विधाऽसौ रूपमास्थाय स्थित एव न संशयः।
यदा विद्वानबुद्धः स्यादाज्ञया परमेष्ठिनः ॥ १४ ॥

तदा मुक्तिः क्षणादेव नान्यथा कर्मकोटिभिः ।
कर्मी विवर्धितो भूतविग्रहः परमेष्ठिनः ॥ १५ ॥
प्रसादेन क्षणान्मुक्तिः प्रतिज्ञैषा न संशयः ।
गर्भस्थो जायमानो वा बालो वा तरुणोऽपि वा ॥१६॥
वृद्धो वा मुच्यते जन्तुः प्रसादात्परमेष्ठिनः ।
अण्डजश्चोद्भिज्जो वापि स्वेदजो वापि मुच्यते ॥ १७ ॥
प्रसादाद्देवदेवस्य नात्र कार्य्या विचारणा ।
एष एव जगन्नाथो बन्धमोचककरः शिवः ॥ १८ ॥
भूर्भुवःस्वर्महश्चैव जनः साक्षात्तपः स्वयम् ।
सत्यलोकस्तथाण्डानां कोटि कोटिशतानि च ॥ १९ ॥
विग्रहं देवदेवस्य तथाण्डावरणाष्टकम् ।
सप्तद्वीपेषु सर्वेषु पर्वतेषु वनेषु च ॥ २० ॥
समुद्रेषु च सर्वेषु वायुस्कन्धेषु सर्वतः ।
तथान्येषु च लोकेषु वसन्ति च चराचराः ॥ २१ ॥
सर्वे भवांशजा नूनं गतिस्त्वेषां स एव वै ।
सर्वो रुद्रो नमस्तेऽस्मै पुरुषाय महात्मने । २२ ॥
विश्वं भूतं तथा जातं बहुधा रुद्र एव सः ।
रुद्रांशैषा स्थिता देवी ह्यनया मुक्तिरम्बिका ॥ २३ ॥
इत्येवं खेचराः सिद्धा जजल्पुः प्रीतिमानसाः ।
यदावलोक्य तान् सर्वान् प्रसादादम्बिका ॥ २४
तदा तिष्ठन्ति सायुज्यं प्राप्तास्ते खेचराः प्रभोः ॥२५॥

इति श्रीलैङ्गे पूर्वभागे मुनिमोहनं नाम
सप्ताशीतितमोऽध्यायः समाप्तः ॥ ८७ ॥

अष्टाशीतितमोऽध्यायः ।

ऋषय ऊचुः ।

केन योगेन वै सूत ! गुणप्राप्तिः सतामिह ।
अणिमादिगुणोपेता भवन्त्येवेह योगिनः ।
तत्सर्वं विस्तरात् सूत ! वक्तुमर्हसि साम्प्रतम् ॥१॥

सूत उवाच ।

अत ऊर्ध्वं प्रवक्ष्यामि योगं परमदुर्लभम् ।
पञ्चधा संस्मरेदादौ स्थाप्य चित्ते सनातनम् ॥ २ ॥
कल्पयेच्चासनं पद्मं सोमसूर्य्याग्निसंयुतम् ।
षड्विधच्छक्तिसंयुक्तमष्टधा च द्विजोत्तमाः ! ॥ ३
ततः षोडशधा चैव पुनर्द्वादशधा द्विजाः ।
स्मरेच्च तत्तथा मध्ये देव्या देवमुमापतिम् ॥ ४ ॥
अष्टशक्तिसमायुक्तमष्टमूर्तिमजं प्रभुम् ।
ताभिश्चाष्टविधा रुद्राश्चतुःषष्टिविधाः पुनः ॥ ५ ॥
शक्तयश्च तथा सर्वा गुणाष्टकसमन्विताः ।
एवं स्मरेत् क्रमेणैव लब्ध्वा ज्ञानमनुत्तमम् ॥ ६ ॥
एवं पाशुपतं योगं मोक्षसिद्धिप्रदायकम् ।
तस्याणिमाद्यो विप्रा ! नान्यथा कर्मकोटिभिः ॥
तत्राष्टगुणमैश्वर्य्यं योगिनां समुदाहृतम् ।
तत्सर्वं क्रमयोगेन उच्यमानं निबोधत ॥ ८ ॥
अणिमा लघिमा चैव महिमा प्राप्तिरेव च ।

प्राकाम्यञ्चैव सर्वत्र ईशित्वञ्चैव सर्वतः । ९ ॥
वशित्वमथ सर्वत्र यत्र कामावसायिता ।
तच्चापि त्रिविधं ज्ञेयमैश्वर्यं सार्वकामिकम् ॥ १० ॥
सावद्यं निरवद्यञ्च सूक्ष्मञ्चैव प्रवर्त्तते ।
सावद्यं नाम यत्तत्र पञ्चभूतात्मकं स्मृतम् ॥ ११ ॥
इन्द्रियाणि मनश्चैव अहङ्कारश्च यः स्मृतः ।
तत्र सूक्ष्मप्रवृत्तिस्तु पञ्चभूतात्मिका पुनः ॥ १२ ॥
इन्द्रियाणि मनश्चित्तबुद्ध्यहङ्कारसंज्ञितम् ।
तथा सर्वमयञ्चैव आत्मस्था ख्यातिरेव च ॥ १३ ॥
संयोग एष त्रिविधः सूक्ष्मेष्वेव प्रवर्त्तते ।
पुनरष्टगुणश्चापि सूक्ष्मेष्वेव विधीयते ॥ १४ ॥
तस्य रूपं प्रवक्ष्यामि यथाह भगवान् प्रभुः ।
त्रैलोक्ये सर्वभूतेषु यथास्य नियमः स्मृतः ॥ १५ ॥
अणिमाद्यं तथा व्यक्तं सर्वत्रैव प्रतिष्ठितम् ।
त्रैलोक्ये सर्वभूतानां दुष्प्रापं समुदाहृतम् ॥ १६ ॥
तत्तस्य भवति प्राप्यं प्रथमं योगिनां बलम् ।
लङ्घनं प्लवनं लोके रूपमस्य सदा भवेत् ॥ १७ ॥
शीघ्रत्वं सर्वभूतेषु द्वितीयन्तु पदं स्मृतम् ।
त्रैलोक्ये सर्वभूतानां महिम्ना चैव वन्दितम् ॥ १८ ॥
महित्वञ्चापि लोकेऽस्मिंस्तृतीयो योग उच्यते ।
त्रैलोक्ये सर्वभूतेषु यथेष्टगमनं स्मृतम् ॥ १९ ॥
प्राकामान् विषयान् भुङ्क्ते तथा प्रतिहतः क्वचित् ।
त्रैलोक्ये सर्वभूतानां सुखदुःखं प्रवर्त्तते ॥ २० ॥
ईशो भवति सर्वत्र प्रविभागेन योगवित् ।

वश्यानि चास्य भूतानि त्रैलोक्ये सचराचरे ॥ २१ ॥
इच्छया तस्य रूपाणि भवन्ति न भवन्ति च।
यत्र कामावसायित्वं त्रैलोक्ये सचराचरे ॥ २२ ॥
शब्दस्पर्शौ रसो गन्धो रूपञ्चैव मनस्तथा।
प्रवर्त्तन्तेऽस्य चेच्छातो न भवन्ति यथेच्छया ॥ २३ ॥
न जायते न म्रियते छिद्यते न च भिद्यते।
न दह्यते न मुह्येत लीयते न च लिप्यते ॥ २४ ॥
क्षीयते न क्षरति खिद्यते न कदाचन।
क्रियते वा न सर्वत्र तथा विक्रियते न च ॥ २५ ॥
अगन्धरसरूपस्तु अस्पर्शः शब्दवर्जितः।
अवर्णो ह्यस्वरश्चैव असवर्णस्तु कर्हिचित् ॥ २६ ॥
न भुंक्ते विषयांश्चैव विषयैर्न च युज्यते।
अणुत्वात्तु परः सूक्ष्मः सूक्ष्मत्वादपवर्गिकः ॥ २७ ॥
व्यापकस्त्वपवर्गाच्च व्यापकात् पुरुषः स्मृतः।
पुरुषः सूक्ष्मभावात्तु ऐश्वर्य्ये परमे स्थितः ॥ २८ ॥
गुणोत्तरमथैश्वर्य्यं सर्वतः सूक्ष्ममुच्यते।
ऐश्वर्य्यञ्चाप्रतीघातं प्राप्य योगमनुत्तमम् ॥ २९ ॥
अपवर्गं ततो गच्छेत् सूक्ष्मं तत् परमं पदम्।
एवं पाशुपतं योगं ज्ञातव्यं मुनिपुङ्गवाः ! ॥ ३० ॥
स्वर्गापवर्गफलदं शिवसायुज्यकारणम्।
अथवा गतविज्ञानो रागात् कर्म समाचरेत् ॥ ३१ ॥
राजसन्तामसं वापि भुक्त्वा तत्रैव मुच्यते।
तथा सुकृतकर्मा तु फलं स्वर्गे समश्नुते ॥ ३२ ॥
तस्मात् स्थानात् पुनः स्रोऽपि मानुष्यमुपपद्यते।

तस्माद् ब्रह्म परं सौख्यं ब्रह्म शाश्वतमुत्तमम् ॥ ३३
ब्रह्म एव हि सेवेत ब्रह्मैव हि परं सुखम् ।
परिश्रमो हि यज्ञानां महतार्थं न वर्त्तते ॥ ३४ ॥
भूयो मृत्यु वशं याति तस्मान्मोक्षः परं सुखम् ।
अथवा ध्यानसंयुक्तो ब्रह्मतत्त्वपरायणः ॥ ३५ ॥
न तु च्यावयितुं शक्यो मन्वन्तरशतैरपि ।
दृष्ट्वा तु पुरुषं दिव्यं विश्वाख्यं विश्वतोमुखम् ॥ ३६ ॥
विश्वपादशिरोग्रीवं विश्वेशं विश्वरूपिणम् ।
विश्वगन्धं विश्वमाल्यं विश्वाम्बरधरं प्रभुम् ॥ ३७ ॥

गोभिर्मही संपतते पतत्रिणो
नैवं भूयो जनयत्येवमेव ।
कविं पुराणमनुशासितारम् ।
सूक्ष्माच्च सूक्ष्मं महतो महान्तम् ॥ ३८ ॥
योगेन पश्येन्न च चक्षुषा पुन-
र्निरिन्द्रियं पुरुषं रुक्मवर्णम् ।
अलिङ्गिनं निर्गुणश्चेतनञ्च
नित्यं सदा सर्वगं सर्वसारम् ॥ ३९ ॥
पश्यन्ति युक्त्या ह्यचलप्रकाशम्
तद्भावितास्तेजसा दीप्यमानम् ।
अपाणिपादोदरपार्श्वजिह्वो
ह्यतीन्द्रियो वापि सुसूक्ष्म एकः ॥ ४० ॥
पश्यत्यचक्षुः स शृणोत्यकर्णो
न शास्त्रमुक्तो न च बुद्धिरस्ति ।

स वेद सर्वं न च सर्ववेद्यम् ।

तमाहुरग्र्यं पुरुषं महात्मम् ॥ ४१ ॥

अचेतनां सर्वगतां सूक्ष्मां प्रसवधर्मिणीम ।

प्रकृतिं सर्वभूतानां युक्ताः पश्यन्ति योगिनः ॥ ४२

सर्वतः पाणिपादं तत्सर्वतोऽक्षिशिरोमुखम् ।

सर्वतः श्रुतिमल्लोके सर्वमावृत्य तिष्ठति ॥४३ ॥

युक्तो योगेन चेशानं सर्वतश्च सनातनम् ।

पुरुषं सर्वभूतानां तं विद्वान्न विमुह्यति ॥ ४४ ॥

भूतात्मानं महात्मानं परमात्मानमव्ययम् ।

सर्वात्मानं परं ब्रह्म तद्वै ध्याता न मुह्यति ॥ ४५ ॥

पवनो हि यथा ग्राह्यो विचरन् सर्वमूर्त्तिषु ।

पुरि शेते सदुर्ग्राह्यस्तस्मात् पुरुष उच्यते ॥ ४६ ॥

यत्र चेत्र प्रधर्मा तु सावशेषैः स्वकर्मभिः ।

ततस्तु अन्यगर्भे वै शुक्रशोणितसंयुते ॥ ४७ ॥

स्त्रीपुंसोः सम्प्रयोगे हि जायते हि ततः प्रभुः ।

ततस्तु गर्भकालेन कललं नाम जायते ॥ ४८ ॥

कालेन कललश्चापि बुद्बुदं सम्प्रजायते ।

मृत्पिण्डस्तु यथा चक्रे चक्रावर्त्तेन पीड़ितः ॥ ४९ ॥

हस्ताभ्यां क्रियमाणस्तु बिम्बत्वमनुगच्छति ।

एवमाध्यात्मिकैर्युक्तो वायुना सम्प्रपूरितः ॥ ५० ॥

यदि योनिं विमुच्यामि तत् प्रपद्ये महेश्वरम् ।

यावद्धि वैष्णवो वायुर्जातमात्रं न संस्पृशेत् ॥ ५१ ॥

तावत्कालं महादेवमर्चयामीति चिन्तयेत् ।

जायते मानुषस्तत्र यथारूपं यथावयः ॥ ५२ ॥

वायुः सम्भवते खात्तु वाताद्भवति वै जलम् ।
जलात् सम्भवति प्राणः प्राणाच्छुक्रं विवर्द्धते ॥ ५३ ॥
रक्तभागास्त्रयस्त्रिंशद्रेतो भागाश्चतुर्दश ।
भागतोऽर्द्धफलं क्रत्वा ततो गर्भो निषिच्यते ॥ ५४ ॥
ततस्तु गर्भसंयुक्तः पञ्चभिर्वायुभिर्वृतः ।
पितुः शरीरात् प्रत्यङ्गं रूपमस्योपजायते ॥ ५५ ॥
ततोऽस्य मातुराहारात् पीतलीढ़प्रवेशनात ।
नाभिदेशेन वै प्राणास्ते ह्याधारा हि देहिनाम् ॥ ५६ ॥
नवमासात् परिक्लिष्टः संवेष्टितशिरोधरः ।
वेष्टितः सर्वगात्रैश्च अपर्य्याप्तप्रवेशनः ॥ ५७ ॥
नवमासोषितश्चापि योनिच्छिद्रादवाङ्मुखः ।
ततः स्वकर्मभिः पापैर्निरयं सम्प्रपद्यते ॥ ५८ ॥
असिपत्रवनञ्चैव शाल्मलिच्छेदनन्तथा ।
ताड़नं भक्षणञ्चैव पूयशोणितभक्षणम् ॥ ५९ ॥
यथा ह्यापस्तु संछिन्नाः संश्लेषमुपयान्ति वै ।
तथा छिन्नाश्च भिन्नाश्च यातनास्थानमागताः ॥ ६० ॥
एवं जीवास्तु तैः पापैस्तप्यमानाः स्वयं क्रतैः ।
प्राप्नुयुः कर्मभिः शेषैर्दुःखं वा यदि वेतरत् । ६१ ॥
एकेनैव तु गन्तव्यं सर्वमुत्सृज्य वै जनम् ।
एकेनैव तु भोक्तव्यं तस्मात्सुक्रतमाचरेत् ॥ ६२ ॥
न ह्येनं प्रस्थितं कश्चिद्गच्छन्तमनुगच्छति ।
यदनेन क्रतं कर्म तदेनमनुगच्छति ॥ ६३ ॥
ते नित्यं यमविषयेषु सम्प्रहृष्टाः
क्रोशन्तः सततमनिष्टसंप्रयोगैः ।

ग्रथ्नन्ते परिणतवेदना शरीरा
बह्वीभिः सुभृशमनन्तयातनाभिः॥ ६४ ॥
कर्मणा मनसा वाचा यदभीक्ष्णं निषेवते।
तदभ्यासो हरत्येनं तस्मात्कल्याणमाचरेत्॥ ६५ ॥
अनादिमान् प्रबन्धः स्यात् पूर्वकर्मणि देहिनः।
संसारं तामसं घोरं षड्विधं प्रतिपद्यते॥ ६६ ॥
मानुष्यात् पशुभावश्च पशुभावान् मृगो भवेत्।
मृगत्वात् पक्षिभावश्च तस्माच्चैव सरीसृपः॥ ६७ ॥
सरीसृपत्वाद् गच्छेद्वै स्थावरत्वं न संशयः।
स्थावरत्वे पुनः प्राप्ते यावदुन्मिलते जनः॥ ६८ ॥
कुलालचक्रवद्भ्रान्तस्तत्रैव परिवर्त्तते।
इत्येवं हि मनुष्यादिः संसारस्थावरान्तिकः॥ ६९ ॥
विज्ञेयस्तामसो नाम तत्रैव परिवर्त्तते।
सात्विकश्चापि संसारो ब्रह्मादिः परिकीर्त्तितः॥ ७०॥
पिशाचान्तः स विज्ञेयः स्वर्गस्थानेषु देहिनाम्।
ब्राह्मे तु केवलं सत्वं स्थावरे केवलं तमः॥ ७१ ॥
चतुर्दशानां स्थानानां मध्ये विष्टम्भकं रजः।
मर्मसु छिद्यमानेषु वेदनार्त्तस्य देहिनः॥ ७२ ॥
ततस्तत् परमं ब्रह्म कथं विप्रः स्मरिष्यति।
संस्कारः पूर्वधर्मस्य भावनाभिः प्रणोदितः॥ ७३ ॥
मानुषं भजते नित्यं तस्मात् ध्यानं समाचरेत्।
चतुर्दशविधं ह्येतद् बुद्धा संसारमण्डलम्॥ ७४ ॥
नित्यं समारभेद्धर्मं संसारभयपीडितः।
ततस्तरति संसारं क्रमेण परिवर्त्तितः॥ ७५ ॥

तस्माच्च सततं युक्तो ध्यानतत्परयुञ्जकः ।
तथा समारभेद्योगं यथात्मानं स पश्यति ॥ ७६ ॥
एष आपः परं ज्योतिरेष सेतुरनुत्तमः ।
विहृत्याह्येष सम्भेदाद् भूतानाञ्चैव शाश्वतः ॥ ७७ ॥
तदेनं सेतुमात्मानमग्निं वै विश्वतोमुखम् ।
हृदिस्थं सर्वभूतानामुपासीत महेश्वरम् ॥ ७८ ॥
तथान्तःसंस्थितं देवं स्वशक्त्या परिमण्डितम् ।
अष्टधा चाष्टधा चैव तथा चाष्टविधेन च ॥ ७९ ॥
सध्यर्थं संस्थितं वह्निं संचिन्त्य च हृदि स्थितम् ।
ध्यात्वा यथावद्देवेशं रुद्रं भुवननायकम् ॥ ८० ॥
हुत्वा पञ्चाहुतीः सम्यक् तच्चिन्तागतमानसः ।
वैश्वानरं हृदिस्थन्तु यथावदनुपूर्वशः ॥ ८१ ॥
आपः पूताः सकृत् प्राश्य तूष्णीं हुत्वा ह्युपाविशन् ।
प्राणायेति ततस्तस्य प्रथमा ह्याहुतिः स्मृता ॥ ८२ ॥
अपानाय द्वितीया च व्यानायेति तथापरा ।
उदानाय चतुर्थी स्यात् समानायेति पञ्चमी ॥ ८३ ॥
स्वाहाकारैः पृथक् हुत्वा शेषं भुञ्जीत कामतः ।
अपः पुनः सकृत् प्राश्य आचम्य हृदयं स्पृशेत् ॥ ८४ ॥
प्राणानां ग्रन्थिरस्यात्मा रुद्रो ह्यात्मा विशात्मकः ।
रुद्रो वै ह्यात्मनः प्राण एवमाप्याययेत् स्वयम् ॥ ८५ ॥
प्राणे निविष्टो वै रुद्रस्तस्मात् प्राणमयः स्वयम् ।
प्राणाय चैव रुद्राय जुहोत्यमृतमुत्तमम् ॥ ८६ ॥
शिवाविशेह मामीश ! स्वाहा ब्रह्मात्मने स्वयम् ।
एवं पञ्चाहुतीश्चैव आद्ये कुर्वीत शाश्वतात् ॥ ८७ ॥

पुरुषोऽसि पुरे शेषे त्वमङ्गुष्ठप्रमाणतः।
आश्रितश्चैव चाङ्गुष्ठमीशः परमकारणम् ॥ ८८ ॥
सर्वस्य जगतश्चैव प्रभुः प्रीणातु शाश्वतः।
त्वं देवानामसि ज्येष्ठा रुद्रस्त्वञ्च पुरो तथा ॥ ८९ ॥
मृदुस्त्वमन्नमस्मभ्यमेतदस्तु हुतं तव।
इत्येवं कथितं सर्वं गुणप्राप्तिविशेषतः ॥ ९० ।
योगाचारः स्वयं तेन ब्रह्मणा कथितः पुरा।
एवं पाशुपतं स्नानं ज्ञातव्यञ्च प्रयत्नतः ॥ ९१ ॥
भस्मस्नायी भवेन्नित्यं भस्मलिप्तः सदा भवेत्।
यः पठेच्छृणुयाद्वापि श्रावयेद्वा द्विजोत्तमान् ॥९२॥
दैवे कर्मणि पित्रे वा स याति परमां गतिम् ॥९३॥

इति श्रीलिङ्गे पूर्वभागेऽष्टाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८८ ॥

एकोननवशीतितमोऽध्यायः।

सूत उवाच।
अत ऊर्द्धं प्रवक्ष्यामि शौचाचारस्य लक्षणम्।
यदनुष्ठाय शुद्धात्मा परेत्य गतिमाप्नुयात् ॥ १ ॥
ब्रह्मणा कथितं पूर्वं सर्वभूतहिताय वै।
सङ्क्षेपात् सर्ववेदार्थं सञ्चयं ब्रह्मवादिनाम् ॥ २ ॥

उदयार्थन्तु शौचानां मुनीनामुत्तमं परम् ।
यस्तत्राथाप्रमत्तः स्यात् स मुनि र्नावसीदति ॥ ३ ॥
मानावमानौ द्वावेतौ तावेवाहुर्विषामृते ।
अवमानोऽमृतं तत्र सम्मानो विषमुच्यते ॥ ४ ॥
गुरोरपि हिते युक्तः स तु सं वत्सरं वसेत् ।
नियमेष्वप्रमत्तस्तु यमेषु च सदा भवेत् ॥ ५ ॥
प्राप्यानुज्ञां ततश्चैव ज्ञानयोगमनुत्तमम् ।
अविरोधेन धर्मस्य चरेत पृथिवीमिमाम् ॥ ६ ॥
चक्षुः पूतश्चरेन्मार्गं वस्त्रपूतं जलं पिबेत् ।
सत्यपूतं वदेद्वाक्यं मनः पूतं समाचरेत् ॥ ७ ॥
मत्स्यग्टहस्य यत्पापं षण्मासाभ्यन्तरे भवेत् ।
एकाहं तत्समं ज्ञेयमपूतं यज्जलं भवेत् ॥ ८ ॥
अपूतोदकपाने तु जपेच्च शतपञ्चकम ।
अघोरलक्षणं मन्त्रं ततः शुद्धिमवाप्नुयात् ॥ ९ ॥
अथवा पूजयेच्छम्भुं घृतस्नानादिविस्तरैः ।
त्रिधा प्रदक्षिणीकृत्य शुध्यते नात्र संशयः ॥ १० ॥
आतिथ्यश्राद्धयज्ञेषु न गच्छेद्योगवित् क्वचित् ।
एवं ह्यहिंसको योगी भवेदिति विचारितम् ॥ ११ ॥
वह्नौ विधूमेत्यङ्गारे सर्वस्मिन् भुक्तवर्जने ।
चरेत्तु मतिमान् भैक्ष्यं न तु तेष्वेव नित्यशः ॥ १२ ॥
अथैनमवमन्यन्ते परे परिभवन्ति च ।
तथा युक्तं चरेद्भैक्ष्यं सतां धर्ममदूषयन् ॥ १३ ॥
भैक्ष्यं चरेद्वनस्थेषु याया वरगृहेषु च ।
श्रेष्ठा तु प्रथमा चेयं वृत्तिरस्योपजायते ॥ १४ ॥

अत ऊर्द्धं गृहस्थेषु शालीनेषु चरेद् द्विजाः! ।
श्रद्दधानेषु दान्तेषु श्रोत्रियेषु महात्मसु ॥ १५ ॥
अत ऊर्द्धं पुनश्चापि अदुष्टापतितेषु च ।
भैक्ष्यचर्य्या हि वर्णेषु जघन्या वृत्तिरुच्यते ॥ १६ ॥
भैक्ष्यं यवागूस्तक्रं वा पयो यावकमेव च ।
फलमूलादिपक्वं वा कणपिण्याकसक्तवः ॥ १७ ॥
इत्येते वै मया प्रोक्ता योगिनां सिद्धिवर्द्धनाः ।
आहारास्तेषु सिद्धेषु श्रेष्ठं भैक्ष्यमिति स्मृतम्॥ १८ ॥
अब्विन्दुं यः कुशाग्रेण मासि मासि समश्नुते ।
न्यायतो यस्तु भैक्ष्यं पूर्वोक्तात् स विशिष्यते ॥ १९ ॥
जरामरणगर्भेभ्यो भीतस्य नरकादिषु ।
एवं त्रायते तस्मात्तद्भैक्ष्यमिति संस्मृतम् ॥ २० ॥
दधिभक्षाः पयोभक्षाः ये चान्ये जीवशोषकाः ।
सर्वे ते भैक्ष्यभक्षस्य कलां नार्हन्ति षोड़शीम् ॥ २१ ॥
भस्मशायी भवेन्नित्यं भिक्षाचारी जितेन्द्रियः ।
य इच्छेत् परमं स्थानं व्रतं पाशुपतं चरेत् ॥ २२॥
योगिनाञ्चैव सर्वेषां श्रेष्ठश्चान्द्रायणं भवेत् ।
एकं द्वे त्रीणि चत्वारि शक्तितो वा समाचरेत् ॥ २३॥
अस्तेयं ब्रह्मचर्य्यञ्च अलोभस्त्याग एव च ।
व्रतानि पञ्च भिक्षूणां अहिंसा परमा त्विह ॥ २४ ॥
अक्रोधो गुरुशुश्रूषा शौचमाहारलाघवम् ।
नित्यं स्वाध्याय इत्येते नियमाः परिकीर्त्तिताः ॥ २५॥
बीजयोनि गुणा वस्तु बन्धः कर्म्मभिरेव च ।
यथा द्विप इवारण्ये मनुष्याणां विधीयते ॥ २६ ॥

देवैस्तुल्याः सर्वयज्ञक्रियासु
यज्ञाज्जाप्यं ज्ञानमाहुश्च जाप्यात् ।
ज्ञानाद्ध्यानं सङ्गरागादपेतम् ।
तस्मिन् प्राप्ते शाश्वतस्योपलब्धः ॥ २७ ॥
दमः शमः सत्यमकल्मषत्वम ।
मौनञ्च भूतेष्वखिलेषु चार्जवम् ।
अतीन्द्रियं ज्ञानमिदं तथा शिवं
प्राहुस्तथा ज्ञानविशुद्धबुद्धयः ॥ २८ ॥
समाहितो ब्रह्मपरो प्रमादी
शुचिस्तथैकान्तरतिर्जितेन्द्रियः ।
समाप्नुयाद्योगमिमं महात्मा
महर्षयश्चैवमनिन्दिता मलाः ॥ २९ ॥
प्राप्यतेऽभिमतान् देशान् अङ्कुशेन निवारितः ।
एतन्मार्गेण शुद्धेन दग्धबीजो ह्यकल्मषः ॥ ३० ॥
सदाचाररताः शान्ताः स्वधर्मपरिपालकाः ।
सर्वान् लोकान् विनिर्जित्य ब्रह्मलोकं व्रजन्ति ते ॥ ३१ ॥
पितामहेनोपदिष्टो धर्मः साक्षात् सनातनः ।
सर्वलोकोपकारार्थं शृणुध्वं प्रवदामि वः ॥ ३२ ॥
गुरूपदेशयुक्तानां वृद्धानां क्रमवर्त्तिनाम् ।
अभ्युत्थानादिकं सर्वं प्रणामञ्चैव कारयेत् ॥ ३३ ॥
अष्टाङ्गप्रणिपातेन त्रिधा न्यस्तेन सुव्रताः ! ।
त्रिः प्रदक्षिणयोगेन वन्द्यो वै ब्राह्मणो गुरुः ॥ ३४ ॥
ज्येष्ठान्येऽपि च ते सर्वे वन्दनीया विजानता ।
आज्ञाभङ्गं न कुर्वीत यदीच्छेत् सिद्धिमुत्तमाम् ॥ ३५ ॥

धातुशून्यविलचैलक्षुद्रमस्योपजीवनम् ।
विषग्रहविरुद्धादीन्वर्जयेत् सर्वयत्नतः ॥ ३६ ॥
कैतवं वित्तशाठ्यञ्च पैशुन्यं वर्जयेत् सदा ।
अतिहासमवष्टम्भं लीला स्वेच्छा प्रवर्त्तनम् ॥ ३७ ॥
वर्जयेत् सर्वयत्नेन गुरूणामपि सन्निधौ ।
तद्वाक्यप्रतिकूलञ्च अयुक्तं वै गुरोर्वचः ॥ ३८ ॥
न वदेत् सर्वयत्नेन अनिष्टं न स्मरेत् सदा ।
यतीनामासनं वस्त्रं दण्डाद्यं पादुके तथा ॥ ३९ ॥
माल्यञ्च शयनस्थानं पात्रं छायाञ्च यत्नतः ।
यज्ञोपकरणाङ्गञ्च न स्पृशेद्वै पदेन च ॥ ४० ॥
देवद्रोहं गुरुद्रोहं न कुर्यात् सर्वयत्नतः ।
कृत्वा प्रमादतो विप्राः ! प्रणवस्यायुतं जपेत् ॥ ४१ ॥
देवद्रोहगुरुद्रोहात् कोटिमात्रेण शुध्यति ।
महापातकशुद्ध्यर्थं तथैव च यथाविधि ॥ ४२ ॥
पातकी च तदर्द्धेन शुद्ध्यते ह्युक्तवान्यदि ।
उपपातकिनः सर्वे तदर्द्धेनैव सुव्रताः ! ॥ ४३ ॥
सन्ध्यालोपे कृते विप्रः त्रिरात्रस्थैव शुद्ध्यति ।
आह्निकच्छेदने जाते शतमेकमुदाहृतम् ॥ ४४ ॥
लङ्घने समयानान्तु अभक्ष्यस्य च भक्षणे ।
अवाच्यवाचने चैव सहस्राच्छुद्धिरुच्यते ॥ ४५ ॥
काकोलूककपोतानां पक्षिणामपि घातने ।
शतमष्टोत्तरं जप्त्वा मुच्यते नात्र संशयः ॥ ४६ ॥
यः पुनस्तत्त्ववेत्ता च ब्रह्मविद् ब्राह्मणोत्तमः ।
स्मरणाच्छुद्धिमाप्नोति नात्र कार्या विचारणा ॥ ४७ ॥

नैवमात्मविदामस्ति प्रायश्चित्तानि चोदना ।
विश्वस्यैव हिते शुद्धा ब्रह्मविद्या विदोजनाः ॥ ४८॥
योगध्यानैकनिष्ठाश्च निर्लेपाः काञ्चनं यथा ।
शुद्धानां शोधनं नास्ति विशुद्धा ब्रह्मविद्यया ॥ ४९
उद्धृतानुष्णफेनाभिः पूताभिर्वस्त्रचक्षुषा ।
अद्भिः समाचरेत् सर्वं वर्जयेत् कलुषोदकम् ॥ ५० ॥
गन्धवर्णरसैर्दुष्टमशुचिस्थानसंस्थितम् ।
पङ्काश्मदूषितञ्चैव सामुद्रं पल्वलोदकम् ॥ ५१ ॥
सशैवालं तथान्यैर्वा दोषैर्दुष्टं विवर्जयेत् ।
वस्त्रशौचान्वितः कुर्यात् सर्वकार्याणि वै द्विजाः ॥५२
नमस्कारादिकं सर्वं गुरुशुश्रूषणादिकम् ।
वस्त्रशौचविहीनात्मा ह्यशुचिर्नात्र संशयः ॥ ५३ ॥
देवकार्य्योपयुक्तानां प्रत्यहं शौचमिष्यते ।
इतरेषां हि वस्त्राणां शौचं कार्य्यं मलागमे । ५४ ॥
वर्जयेत् सर्वयत्नेन वासोऽन्यैर्विधृतं द्विजाः ॥
कौशेयाविकयो रूक्षैः क्षौमाणां गौरसर्षपैः ॥ ५५ ॥
श्रीफलैरंशुपट्टानां कुतपानामरिष्टकैः ।
चर्मणां विदलानाञ्च वेत्राणां वस्त्रवन्मतम् ॥ ५६ ।
वल्कलानान्तु सर्वेषां छत्रचामरयोरपि ।
चैलवच्छौचमाख्यातं ब्रह्मविद्भिर्मुनीश्वरैः ॥ ५७ ।
भस्मना शुद्ध्यते कांस्यं क्षारेणायससम्भवम् ।
ताम्रमम्लेन वै विप्रास्त्रपुसीसकयोरपि ॥ ५८ ॥
हैममद्भिः शुभं पात्रं रौप्यपात्रं द्विजोत्तमाः ॥
मणिश्मशङ्खमुक्तानां शौचं तैजसवत् स्मृतम् ॥ ५९ ।

भस्मेरपाञ्च संयोगादत्यन्तोपहतस्य च ।
रसानामिह सर्वेषां शुचित्वप्लवनं स्मृतम् ॥ ६० ॥
तृणकाष्ठादिवस्तूनां शुभेनाभ्युक्षणं स्मृतम् ।
उष्णेन वारिणा शुद्धिस्तथा स्रुक्स्रुवयोरपि ॥ ६१ ॥
तथैव यज्ञपात्राणां मुषलोलूखलस्य च ।
शृङ्गास्थिदारुदन्तानां तक्षणेनैव शोधनम् ॥ ६२ ॥
संहतानां महाभागा ! द्रव्याणां प्रोक्षणं स्मृतम् ।
असंहतानां द्रव्याणां प्रत्येकं शौचमुच्यते ॥ ६३ ॥
अभुक्तराशिधान्यानां एकदेशस्य दूषणे ।
तावन्मात्रं समुद्धृत्य प्रोक्षयेद्वै कुशाम्भसा ॥ ६४ ॥
शाकमूलफलादीनां धान्यवत् शुद्धिरिष्यते ।
मार्जनोन्मार्जनैर्वेश्म पुनः पाकेन मृण्मयम् ॥ ६५ ॥
उल्लेखनेनाञ्जनेन तथा सम्मार्जनेन च ।
गोनिवासेन वै शुद्धा सेचनेन धरा स्मृता ॥ ६६ ॥
भूमिष्ठमुदकं शुद्धं वैतृष्ण्यं यत्र गोर्भवेत् ।
अव्याप्तं यदमेध्येन गन्धवर्णरसान्वितम् ॥ ६७ ॥
वत्सः शुचिः प्रस्रवणे शकुनिः फलपातने ।
स्वदाराश्च गृहस्थानां रतौ भार्याभिकाङ्क्षया ॥ ६८ ॥
हस्ताभ्यां क्षालितं वस्त्रं कारुणा च यथाविधि ।
कुशाम्बुना सुसम्प्रोक्ष्य गृह्णीयात् धर्मवित्तमः ॥ ६९ ॥
पण्यं प्रसारितञ्चैव वर्णाश्रमविभागशः ।
शुचिराकरजं तेषां श्वामृगग्रहणे शुचिः ॥ ७० ॥
छाया च विप्रुषो विप्रा मक्षिकाद्या द्विजोत्तमाः ! ।
रजो भूर्वायुरग्निश्च मेध्यानि स्पर्शने सदा ॥ ७१ ॥

सुप्त्वा भुक्त्वा च वै विप्राः ! क्षुत्वा पीत्वा च वै तथा ।
ष्ठीवित्वाध्ययनादौ च शुचिरप्याचमेत् पुनः ॥ ७२ ॥
पादौ स्पृशन्ति ये चापि पराचमनबिन्दवः ।
ते पार्थिवैः समा ज्ञेया न तैरप्रयतो भवेत् ॥ ७३ ॥
कृत्वा च मैथुनं स्पृष्ट्वा पतितं कुक्कुटादिकम् ।
सूकरञ्चैव काकादि श्वानमुष्ट्रं खरं तथा ॥ ७४ ॥
यूपं चाण्डालकाद्यांश्च स्पृष्ट्वा स्नानेन शुध्यति ।
रजस्वलां सूतिकाञ्च न स्पृशेदन्त्यजामपि ॥ ७५ ॥
सूतिकाशौचसंयुक्तः शावाशौचसमन्वितः ।
संस्पृशेच्च रजस्तासां स्पृष्ट्वा स्नात्वैव शुध्यति ॥ ७६ ॥
नैवाशौचं यतीनाञ्च वनस्थब्रह्मचारिणाम ।
नैष्ठिकानां नृपाणाञ्च मण्डलीनाञ्च सुव्रताः ! ॥ ७७ ॥
ततः कार्य्यविरोधाद्धि नृपाणां नान्यथा भवेत् ।
वैखानसानां विप्राणां पतितानामसम्भवात् ॥ ७८ ॥
असम्प्रयद्विजानाञ्च स्नानमात्रेण नान्यथा ।
तथा सन्निहितानाञ्च यज्ञार्थं दीक्षितस्य च ॥ ७९ ॥
एकाहाद् यज्ञयाजीनां शुद्धिरुक्ता स्वयम्भुवा ।
ततस्त्वधीतशाखानाञ्चतुर्भिः सर्वदेहिनाम् ॥ ८० ॥
सूतकं प्रेतकं नास्ति त्र्यहादूर्ध्वममुत्र वै ।
अर्वागेकादशाहान्तं बान्धवानां द्विजोत्तमाः ! ॥ ८१ ॥
स्नानमात्रेण वै शुद्धिर्मरणे समुपस्थिते ।
ततो ऋतुत्रयादर्वाक् एकाहः परिगीयते ॥ ८२ ॥
सप्तवर्षान्तरचार्वाक् त्रिरात्रं हि ततः परम् ।
दशाहं ब्राह्मणानां वै प्रथमेऽहनि वा [पशुः] ॥ ८३ ॥

दशाहं सूतिकाशौचं मातुरप्येवमत्ययाः!।
अर्वाक् त्रिवर्षात् स्नानेन बान्धवानां पितुः सदा ॥८४॥
अष्टाब्दादेकरात्रेण शुचिः स्याद् बान्धवस्य तु।
द्वादशाब्दात्ततश्चार्वाक् त्रिरात्रं स्त्रीषु सुव्रताः!॥८५॥
सपिण्डता च पुरुषे सप्तमे विनिवर्त्तते।
अतिक्रान्ते दशाहे तु त्रिरात्रमशुचिर्भवेत्॥८६॥
ततः सन्निहितो विप्रश्चार्वाक् पूर्वं तदेव वै।
संवत्सरे व्यतीते तु स्नानमात्रेण शुध्यति॥८७॥
स्पृष्ट्वा प्रेतं त्रिरात्रेण धर्मार्थं स्नानमुच्यते।
दाहकानाञ्च नेतृणां स्नानमात्रमबान्धवे॥८८॥
अनुगम्य च वै स्नात्वा घृतं प्राश्य विशुध्यति।
आचार्य्यमरणे चैव त्रिरात्रं श्रोत्रिये मृते॥८९॥
पक्षिणी मातुलानाञ्च सोदराणाञ्च वा द्विजाः!।
भूपानां मण्डलीनाञ्च सद्यो नीराष्ट्रवासिनाम्॥९०॥
केवलं द्वादशाहेन क्षत्रियाणां द्विजोत्तमाः!।
नाभिषिक्तस्य चाशौचं सम्प्रमादेषु वै रणे॥९१॥
वैश्यः पञ्चदशाहेन शूद्रो मासेन शुध्यति।
इति संक्षेपतः प्रोक्ता द्रव्यशुद्धिरनुत्तमा॥९२॥
अशौचस्यानुपूर्व्येण यतीनां नैव विद्यते।
त्रेताप्रभृति नारीणां मासि मास्यार्त्तवं द्विजाः!॥९३॥
कृते सकृद्युगवशात् जायन्ते वै सहैव तु।
प्रयान्ति च महाभागा भार्य्याभिः कुरवो यथा॥९४॥
वर्णाश्रमव्यवस्था च त्रेताप्रभृति सुव्रताः!।
भारते दक्षिणे वर्षे व्यवस्था नेतरेष्वथ॥९५॥

महावीते सुवीते च जम्बुद्वीपे तथाष्टसु ।
शाकद्वीपादिषु प्रोक्तो धर्मो वै भारते यथा ॥ ९६ ॥
रसोल्लासाकृते हस्तिस्थे तासां स्वहस्तजा ।
सेवार्थ वर्त्तताद्दोषाद्रागद्वेषादिभिर्नृणाम् ॥ ९७ ॥
मैथुनात् कामतो विप्रास्तथैव पक्षपादिभिः ।
पश्वाद्याः सम्प्रजायन्ते ग्राम्यारण्याश्चतुर्दश ॥ ९८ ॥
ओषध्यश्च रजोदोषात् स्त्रीणां रागादिभिर्नृणाम् ।
अकालकृष्टा विध्वस्ताः पुनरुत्पादितास्तथा ॥ ९९ ॥
तस्मात् सर्वप्रयत्नेन न सम्भाष्या रजस्वला ।
प्रथमेऽहनि चाण्डाली यथा वर्ज्या तथाङ्गना ॥ १०० ॥
द्वितीयेऽहनि विप्रा हि यथा वै ब्रह्मघातिनी ।
तृतीयेऽह्नि तदर्द्धेन चतुर्थेऽहनि सुव्रताः ॥ १०१ ॥
स्नात्वार्धमासात् संशुद्धा ततः शुद्धिर्भविष्यति ।
आशौचमाशतस्त्रीणां मूत्रवच्छौचमिष्यते ॥ १०२ ॥
पञ्चरात्रं तथाशुद्धा रजसा वर्त्तते यदि ।
सा विंशद्दिवसादूर्ध्वं रजसा पूर्ववत्तथा ॥ १०३ ॥
स्नानं शौचं तथा गानं रोदनं हसनं तथा ।
यानमभ्यञ्जनं नारी द्यूतञ्चैवानुलेपनम् ॥ १०४ ॥
दिवास्वप्नं विशेषेण तथा वै दन्तधावनम् ।
मैथुनं मानसं वापि वाचिकं देवतार्चनम् ॥ १०५
वर्जयेत् सर्वयत्नेन नमस्कारं रजस्वला ।
रजस्वलाङ्गनास्पर्शं सम्भाषे च रजस्वला ॥ १०६ ॥
सन्त्यागश्चैव वस्त्राणां वर्जयेत् सर्वयत्नतः ।
स्नात्वान्यपुरुषं नारी न स्पृशेत्तु रजस्वला ॥ १०७ ॥

इंचयेद्भास्करं देवं ब्रह्मकूर्चं ततः पिवेत्।
केवलं पञ्चगव्यं वा क्षीरं वा चात्मशुद्धये ॥ १०८ ॥
चतुर्थ्यां स्त्री न गम्या तु गतोऽल्पायुः प्रसूयते।
विद्याहीनं व्रतभ्रष्टं पतितं पारदारिकम् ॥ १०९ ॥
दारिद्र्यार्णवमग्नञ्च तनयं सम्प्रसूयते।
कन्यार्थिनैव गन्तव्या पञ्चम्यां विधिवत् पुनः ॥ ११० ॥
रक्ताधिक्याद्भवेन्नारी शुक्राधिक्ये भवेत् पुमान्।
समे नपुंसकञ्चैव पञ्चम्यां कन्यका भवेत् ॥ १११ ॥
षष्ठ्यां गम्या महाभागा सत्पुत्रजननी भवेत्।
पुत्रत्वं व्यञ्जयेत्तस्य जातपुत्रो महाद्युतिः ॥ ११२॥
पुमिति नरकस्याख्या दुःखञ्च नरकं विदुः।
पुंसस्त्राणान्वितं पुत्रं तथाभूतं प्रसूयते ॥ ११३ ॥
सप्तम्याञ्चैव कन्यार्थी गच्छेत् सैव प्रसूयते।
अष्टम्यां सर्वसम्पन्नं तनयं सम्प्रसूयते ॥ ११४ ॥
नवम्यां दारिकायार्थी दशम्यां पण्डितो भवेत्।
एकादश्यां तथा नारीं जनयेत् सैव पूर्ववत् ॥ ११५ ॥
द्वादश्यां धर्मतत्त्वज्ञं श्रौतस्मार्त्तप्रवर्त्तकम्।
त्रयोदश्यां जड़ां नारीं सर्वसङ्करकारिणीम् ॥११६॥
जनयत्यङ्गना यस्मान्न गच्छेत् सर्वयत्नतः।
चतुर्दश्यां सदा गच्छेत् सा पुत्रजननी भवेत् ॥११७॥
पञ्चदश्याञ्च धर्मिष्ठां षोड़श्यां ज्ञानपारगम्।
स्त्रीणां वै मैथुने काले वामपार्श्वे प्रभञ्जनः ॥ ११८ ॥
चरेद्यदि भवेन्नारी पुमांसं दक्षिणे लभेत्।
स्त्रीणां मैथुनकाले तु पापग्रहविवर्जिते ॥ ११९ ॥

उत्सकाले शुचिर्भूत्वा शुद्धां गच्छेत् शुचिस्मिताम्।
इत्येवं सम्प्रसङ्गेन यतीनां धर्मसंग्रहे ॥ १२० ॥
सर्वेषामेव भूतानां सदाचारः प्रकीर्तितः।
यः पठेत् शृणुयाद्वापि सदाचारं शुचिर्नरः ॥ १२१ ॥
श्रावयेद्वा यथा न्यायं ब्राह्मणान् दग्धकिल्बिषान्।
ब्रह्मलोकमनुप्राप्य ब्रह्मणा सह मोदते ॥ १२२ ॥

इति श्रीलैङ्गे पूर्वभागे सदाचारकथनं नाम एकोननवतितमोऽध्यायः ॥ ८९ ॥

नवतितमोऽध्यायः।

सूत उवाच।

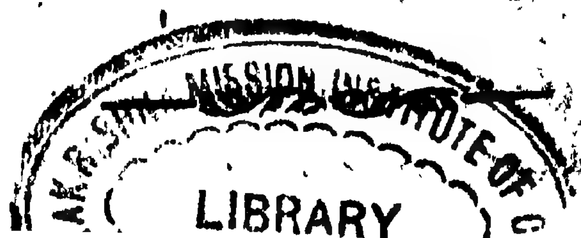
अत ऊर्ध्वं प्रवक्ष्यामि यतीनां मिह निश्चितम्।
प्रायश्चित्तं शिवप्रोक्तं यतीनां पापशोधनम् ॥ १ ॥
पापं हि त्रिविधं ज्ञेयं वाङ्मनःकायसम्भवम्।
सततं हि दिवारात्रौ येनेदं वेष्ट्यते जगत् ॥ २ ॥
तत् कर्मणा विनाप्येष तिष्ठतीति परा श्रुतिः।
क्षणमेवं प्रयोज्यन्तु आयुष्यन्तु विधारणम् ॥ ३ ॥
भवेद्योगो प्रमत्तस्य योगो हि परमं बलम् ।

न हि योगात् परं किञ्चिन्नराणां दृश्यते शुभम् ॥ ४ ॥
तस्माद्योगं प्रशंसन्ति धर्म्मयुक्ता मनीषिणः।
अविद्यां विद्यया जित्वा प्राप्यैश्वर्य्यमनुत्तमम् ॥ ५ ॥
दृष्ट्वा परावरं धीराः परं गच्छन्ति तत् पदम्।
व्रतानि यानि भिक्षूणां तथैवोपव्रतानि च ॥ ६ ॥
एकैकातिक्रमे तेषां प्रायश्चित्तं विधीयते।
उपेत्य तु स्त्रियं कामात् प्रायश्चित्तं विनिर्दिशेत् ॥ ७॥
प्राणायामसमायुक्तं चरेत् सान्तपनं व्रतम्।
ततश्चरति निर्दैशात् कृच्छ्रस्यान्ते समाहितः ॥ ८ ॥
पुनराश्रममागत्य चरेद् भिक्षुरतन्द्रितः।
न धर्म्मयुक्तमनृतं हिनस्तीति मनीषिणः ॥ ९ ॥
तथापि न च कर्त्तव्यं प्रसङ्गो ह्येष दारुणः।
अहोरात्रोपवासश्च प्राणायामशतं तथा ॥ १० ॥
असद्वादो न कर्त्तव्यो यतिना धर्म्मलिप्सुना।
परमापद्गतेनापि न कार्य्यं स्तेयमप्युत ॥ ११ ॥
स्तेयादभ्यधिकः कश्चिन्नास्त्यधर्म्म इति श्रुतिः।
हिंसा ह्येषा परा दृष्टा स्तैन्यं वै कथितं तथा ॥१२॥
यदेतद् द्रविणं नाम प्राणा ह्येते बहिश्चराः।
स तस्य हरते प्राणान् यो यस्य हरते धनम् ॥ १३ ॥
एवं कृत्वा सुदुष्टात्मा भिन्नवृत्तो व्रताहतः।
भूयो निर्वेदमापन्नश्चरेच्चान्द्रायणं व्रतम् ॥ १४ ॥
विधिना शास्त्रदृष्टेन संवत्सरमिति श्रुतिः।
ततः संवत्सरस्यान्ते भूयः प्रक्षीणकल्मषः।
पुनर्निर्वेदमापन्नश्चरेद् भिक्षुरतन्द्रितः ॥ १५ ॥

अहिंसा सर्वभूतानां कर्मणा मनसा गिरा ।
अकामादपि हिंसेत यदि भिक्षुः पशून् क्रमीन् ॥ १६ ॥
कृच्छ्रातिकृच्छ्रं कुर्वीत चान्द्रायणमथापि वा ।
स्कन्देदिन्द्रियदौर्बल्यात् स्त्रियं दृष्ट्वा यतिर्यदि ॥ १७ ॥
तेन धारयितव्या वै प्राणायामास्तु षोडश ।
दिवास्कन्नस्य विप्रस्य प्रायश्चित्तं विधीयते ॥ १८ ॥
त्रिरात्रमुपवासश्च प्राणायामशतं तथा ।
रात्रौ स्कन्नः शुचिः स्नात्वा द्वादशैव तु धारणाः ॥ १९ ॥
प्राणायामेन शुद्धात्मा विरजा जायते द्विजाः ! ।
एकान्नं मधु मांसं वा अशृतान्नं तथैव च ॥ २० ॥
अभोज्यानि यतीनान्तु प्रत्यक्षलवणानि च ।
एकैकातिक्रमात्तेषां प्रायश्चित्तं विधीयते ॥ २१ ॥
प्राजापत्येन कृच्छ्रेण ततः पापात् प्रमुच्यते ।
व्यतिक्रमाश्च ये केचित् वाङ्मनःकायसम्भवाः ॥ २२ ॥
सद्भिः सह विनिश्चित्य यद् ब्रूयुस्तत् समाचरेत् ॥ २३ ॥

चरेच्छिशुद्धः समलोष्ट्रकाञ्चनः
समस्तभूतेषु च सन् समाहितः ।
स्थानं ध्रुवं शाश्वतमव्ययन्तु
परं हि गत्वा न पुनर्हि जायते ॥ २४ ॥

इति श्रीलैङ्गे पूर्वभागे यतिप्रायश्चित्तं नाम नवतितमोऽध्यायः ॥ ९० ॥

एकनवतितमोऽध्यायः।

सूत उवाच।

अत ऊर्ध्वं प्रवक्ष्यामि अरिष्टानि निबोधत।
येन ज्ञानविशेषेण मृत्युं पश्यन्ति योगिनः॥ १॥
अरुन्धतीं ध्रुवञ्चैव सोमच्छायां महापथम्।
यो न पश्येन्न जीवेत् स नरः संवत्सरात् परम्॥ २॥
अरश्मिवन्तमादित्यं रश्मिवन्तञ्च पावकम्।
यः पश्यति न जीवेद्वै मासादेकादशात् परम्॥ ३॥
वमेन्मूत्रं पुरीषञ्च सुवर्णं रजतं तथा।
प्रत्यक्षमथवा स्वप्ने दशमासान्न जीवति॥ ४॥
स्वर्णवर्णं द्रुमं पश्येत् गन्धर्वनगराणि च।
पश्येत् प्रेतपिशाचांश्च नवमासान् स जीवति॥ ५॥
अकस्माच्च भवेत् स्थूलो ह्यकस्माच्च कृशो भवेत्।
प्रकृतेश्च निवर्त्तेत चाष्टौ मासांश्च जीवति॥ ६॥
अग्रतः पृष्ठतो वापि खण्डं यस्य पदं भवेत्।
पांशुके कर्दमे वापि सप्तमासान् स जीवति॥ ७॥
काकः कपोतो गृध्रो वा निलीयेद्यस्य मूर्धनि।
क्रव्यादो वा खगो यस्य षण्मासानाति वर्त्तते॥ ८॥
गच्छेत् वायसपंक्तीभिः पांशुवर्षेण वा पुनः।
स्वच्छायां विकृतां पश्येच्चतुःपञ्च स जीवति॥ ९॥

अनभ्रे विद्युतं पश्येद्दक्षिणां दिशमास्थिताम् ।
उदके धनुरैन्द्रं वा त्रीणि द्वौ वा स जीवति ॥ १० ॥
अप्सु वा यदि वादर्शे यो ह्यात्मानं न पश्यति ।
अशिरस्कं तथा पश्यन्मासादूर्ध्वं न जीवति ॥ ११ ॥
शवगन्धि भवेद्गात्रं वसागन्धमथापि वा ।
मृत्युह्युपागतस्तस्य अर्धमासान्न जीवति ॥ १२ ॥
यस्य वै स्नातमात्रस्य हृदयं परिशुष्यति ।
धूमं वा मस्तकात् पश्येद्दशाहान्न स जीवति ॥ १३ ॥
सम्भिन्नो मारुतो यस्य मर्मस्थानानि कृन्तति ।
अद्भिः स्पृष्टो न हृष्येत तस्य मृत्युरुपस्थितः ॥ १४ ॥
ऋक्षवानरयुक्तेन रथेनाशाञ्च दक्षिणाम् ।
गायन् नृत्यन् व्रजेत् स्वप्ने विद्यान् मृत्युरुपस्थितः ॥ १५ ॥
कृष्णाम्बरधरा श्यामा गायन्ती वाप्यथाङ्गना ।
यं नयेद्दक्षिणामाशां स्वप्ने सोऽपि न जीवति ॥ १६ ॥
छिद्रं वा स्वस्य कण्ठस्य स्वप्ने यो वीक्षते नरः ।
नग्नं वा श्रमणं दृष्ट्वा विद्यान् मृत्युमुपस्थितम् ॥ १७ ॥
आमस्तकतलाद्यस्तु निमज्जेत् पङ्कसागरे ।
दृष्ट्वा तु तादृशं स्वप्नं सद्य एव न जीवति ॥ १८ ॥
भस्माङ्गारांश्च केशांश्च नदीं शुष्कां भुजङ्गमान् ।
पश्येद्यो दशरात्रन्तु न स जीवति तादृशः ॥ १९ ॥
कृष्णैश्च विकटैश्चैव पुरुषैरुद्यतायुधैः ।
पाषाणैस्ताड्यते स्वप्ने यः सद्यो न स जीवति ॥ २० ॥
सूर्योदये प्रत्युषसि प्रत्यक्षं यस्य वै शिवाः ।
क्रोशन्त्यभिमुखं प्रेत्य स गतायुर्भवेन्नरः ॥ २१ ॥

यस्य वा जातमात्रस्य हृदयं पीड्यते भृशम्।
जायते दन्तहर्षश्च तं गतायुषमादिशेत्॥ २२॥
भूयो भूयस्तमेद्यस्तु रात्रौ वा यदि वा दिवा।
दीपगन्धञ्च नाघ्राति विद्यान्मृत्युमुपस्थितम्॥२३॥
रात्रौ चेन्द्रधनुः पश्येद्दिवा नक्षत्रमण्डलम्।
परनेत्रेषु चात्मानं न पश्येन्न स जीवति॥ २४॥
नेत्रमेकं स्रवेद्यस्य कर्णौ स्थानाच्च भ्रश्यतः।
वक्रा च नासा भवति विज्ञेयो गतजीवितः॥ २५॥
यस्य कृष्णा खरा जिह्वा पद्माभासञ्च वै मुखम्।
गण्डे वा पिण्डिका रक्ता तस्य मृत्युरुपस्थितः॥ २६॥
मुक्तकेशो हसंश्चैव गायन् नृत्यंश्च यो नरः।
याम्यामभिमुखं गच्छेत् तदन्तं तस्य जीवितम्॥२७॥
यस्य श्वेतघनाभासा श्वेतसर्षपसन्निभा।
श्वेता च मूर्तिर्ह्यसकृत्तस्य मृत्युरुपस्थितः॥ २८॥
उष्ट्रा वा रासभा वाभियुक्ताः स्वप्ने रथे शुभाः।
यस्य सोऽपि न जीवेत् दक्षिणाभिमुखो गतः॥२९॥
द्वे वाथ परमेऽरिष्टे एकीभूतः परं भवेत्।
घोषं न शृणुयात् कर्णे ज्योतिर्नेत्रे न पश्यति॥ ३०॥
श्वभ्रे यो निपतेत् स्वप्ने द्वारञ्चापि पिधीयते।
न चोत्तिष्ठति यः श्वभ्रात् तदन्तं तस्य जीवितम्॥३१॥

ऊर्ध्वा च दृष्टिर्न च सम्प्रतिष्ठा
रक्ता पुनः सम्परिवर्त्तमाना।
मुखस्य शोषः सुषिरा च नाभि-
रत्युष्णमूत्रो विषमस्थ एव॥ ३२॥

दिवा वा यदि वा रात्रौ प्रत्यक्षं यो निहन्यते ।
हुङ्कारं न च पश्येच्च स गतायुर्न जीवति ॥ ३३ ।
अग्निप्रवेशं कुरुते स्वप्नान्ते यस्तु मानवः ।
स्मृतिं नोपलभेच्चापि तदन्तं तस्य जीवितम् ॥ ३४ ॥
यस्तु प्रावरणं शुक्लं स्वकं पश्यति मानवः ।
कृष्णं रक्तमपि स्वप्ने तस्य मृत्युरुपस्थितः ॥ ३५ ॥
अरिष्टे सूचिते देहे तस्मिन् काल उपस्थिते ।
त्यक्त्वा खेदं विषादञ्च उपेक्षेत् बुद्धिमान्नरः ॥ ३६ ।
प्राचीं वा यदि वोदीचीं दिशं निष्क्रम्य वै शुचिः ।
समेति स्थावरे देशे विविक्ते जन्तुवर्जिते ॥ ३७ ॥
उदङ्मुखः प्राङ्मुखो वा स्वस्थश्चाचान्त एव च ।
स्वस्तिकेनोपविष्टस्तु नमस्कृत्वा महेश्वरम् ॥ ३८ ॥
समकायशिरोग्रीवो धारयन्नावलोकयेत् ।
यथा दीपो निवातस्थो नेङ्गते सोपमा स्मृता ॥ ३९ ॥
प्रागुदक् प्रवणे देशे तथा युञ्जीत शास्त्रवित् ।
कामं वितर्कं प्रीतिञ्च सुखदुःखे उभे तथा ॥ ४० ॥
निरुद्ध्य मनसा सर्वं शुक्लं ध्यानमनुस्मरेत् ।
घ्राणे च रसने नित्यं चक्षुषी स्पर्शने तथा ॥ ४१ ।
श्रोत्रे मनसि बुद्धौ च तत्र वक्षसि धारयेत् ।
आत्मकर्माणि विज्ञाय समूहेष्वेव नित्यशः ॥ ४२
द्वादशाध्यात्ममित्येवं योगधारणमुच्यते ।
शतमर्धं शतं वापि धारणां मूर्ध्नि धारयेत् ॥ ४३ ॥
शिवस्य धारणायोगाद्वायुरूर्ध्वं प्रवर्तते ।
ततश्चापूरयेद्देहम् ओङ्कारेण समन्वितः ॥ ४४ ॥

तथोङ्कारमयो योगी अक्षरे त्वक्षरी भवेत्।
अत ऊर्ध्वं प्रवक्ष्यामि ओङ्कारप्राप्तिलक्षणम् ॥ ४५ ॥
एष त्रिमात्रो विज्ञेयो व्यञ्जनश्चात्र चेश्वरः।
प्रथमा विद्युती मात्रा द्वितीया तामसी स्मृता ॥ ४६ ॥
तृतीयां निर्गुणाञ्चैव मात्रामक्षरगामिनीम्।
गान्धारी चैव विज्ञेया गान्धारस्वरसम्भवा ॥ ४७ ॥
पिपीलिका गतिस्पर्शा प्रयुक्ता मूर्ध्नि लक्ष्यते।
यथा प्रयुक्त ओंकारः प्रतिनिर्याति मूर्द्धनि ॥ ४८ ॥
तथोङ्कारमयो योगी त्वक्षरो त्वक्षरो भवेत्।
प्रणवो धनुः शरो ह्यात्मा ब्रह्म लक्ष्यमुच्यते ॥ ४९ ॥
अप्रमत्तेन वेद्धव्यं शरवत्तन्मयो भवेत्।
ओमित्येकाक्षरं ह्येतत्गुहायां निहितं पदम् ॥ ५० ॥
ओमित्येतत् त्रयो लोकास्त्रयो वेदास्त्रयोऽग्नयः।
विष्णुक्रमास्त्रयस्त्वेते ऋक्साम्नानि यजूंषि च ॥५१॥
मात्रा चार्धञ्च तिस्रस्तु विज्ञेयाः परमार्थतः।
तत्प्रयुक्तस्तु यो योगी तस्य सालोक्यमाप्नुयात् ॥ ५२ ॥
अकारो ह्यक्षरो ज्ञेय उकारः स्वरितः स्मृतः।
मकारसहितोङ्कारस्त्रिमात्र इति संज्ञितः ॥ ५३ ॥
अकारस्त्वेष भूर्लोक उकारो भुव उच्यते।
सव्यञ्जनो मकारस्तु स्वर्लोक इति गीयते ॥ ५४ ॥
ओङ्कारस्तु त्रयो लोकाः शिरस्तस्य त्रिविष्टपम्।
भुवनाङ्गञ्च तत् सर्वं ब्राह्मं तत् पदमुच्यते ॥ ५५ ॥
मात्रा पादो रुद्रलोको ह्यमात्रन्तु शिवं पदम्।
एवं ध्यानविशेषेण तत् पदं समुपास्यते ॥ ५६ ॥

तस्माद्ध्यानरतिर्नित्यममात्रं हि तदक्षरम् ।
उपास्यं हि प्रयत्नेन शाश्वतं सुखमिच्छता ॥ ५७ ॥
ह्रस्वा तु प्रथमा मात्रा ततो दीर्घा त्वनन्तरम् ।
ततः प्लुतवती चैव तृतीया चोपदिश्यते ॥ ५८ ॥
एतास्तु मात्रा विज्ञेया यथावदनुपूर्वशः ।
यावदेव तु शक्यन्ते धार्य्यन्ते तावदेव हि ॥ ५९ ॥
इन्द्रियाणि मनो बुद्धिं ध्यायन्नात्मनि यः सदा ।
अर्धं तन्मात्रमपि चेत् शृणु यत्फलमाप्नुयात् ॥ ६० ॥
मासि मासेऽश्वमेधेन यो यजेत शतं समाः ।
तेन यत् प्राप्यते पुण्यं मात्रया तदवाप्नुयात् ॥ ६१ ॥
न तथा तपसोग्रेण न यज्ञैर्भूरिदक्षिणैः ।
यत् फलं प्राप्यते सम्यक् मात्रया तदवाप्नुयात् ॥ ६२ ॥
तत्र चैषा तु या मात्रा प्लुता नामोपदिश्यते ।
एषा एव भवेत् कार्या गृहस्थानां तु योगिनाम् ॥ ६३ ॥
एषां चैवविशेषेण ऐश्वर्य्ये ह्यष्टलक्षणे ।
अणिमाद्ये तु विज्ञेया तस्मात् युञ्जीत तां द्विजाः ॥ ६४ ॥
एवं हि योगसंयुक्तः शुचिर्दान्तो जितेन्द्रियः ।
आत्मानं विद्यते यस्तु स सर्वं विन्दते द्विजाः ! ॥ ६५ ॥
तस्मात् पाशुपतैर्योगैरात्मानं चिन्तयेत् बुधः ।
आत्मानं जानते ये तु शुचयस्ते न संशयः ॥ ६६ ॥
ऋचो यजूंषि सामानि वेदोपनिषदस्तथा ।
योगज्ञानादवाप्नोति ब्राह्मणोऽध्यात्मचिन्तकः ॥ ६७ ॥
सर्वदेवमयो भूत्वा अभूतः स तु जायते ।
योनिसंक्रमणं त्यक्त्वा याति वै शाश्वतं पदम् ॥ ६८ ॥

यथा वृक्षात् फलं पक्वं पवनेन समीरितम्।
नमस्कारेण रुद्रस्य तथा पापं प्रणश्यति॥ ६९॥
यत्र रुद्रनमस्कारः सर्वकर्मफलो ध्रुवः।
अन्यदेवनमस्कारान्न तत् फलमवाप्नुयात्॥ ७०॥
तस्मात् त्रिः प्रणवं योगी उपासीत महेश्वरम्।
दशविस्तारकं ब्रह्म तथा च ब्रह्मविस्तरैः॥ ७१॥
एवं ध्यानसमायुक्तः स्वदेहं यः परित्यजेत्।
स याति शिवसायुज्यं समुद्धृत्य कुलत्रयम्॥ ७२॥
अथवारिष्टमालोक्य मरणे समुपस्थिते।
अविमुक्तेश्वरं गत्वा वाराणस्यान्तु शोधनम्॥ ७३॥
येन केनापि वा देहं सन्त्यजेन्मुच्यते नरः।
श्रीपर्वते वा विप्रेन्द्राः! सन्त्यजेत् स्वतनुं नरः॥ ७४
स याति शिवसायुज्यं नात्र कार्य्या विचारणा।
अविमुक्तं परं चैवं जन्तूनां मुक्तिदं सदा। ७५॥
सेवेत सततं धीमान् विशेषात् मरणान्तिके॥ ७६॥

इति श्रीलिङ्गे महापुराणे पूर्वभागे अरिष्टकथनं नाम
एकनवतितमोऽध्यायः॥ ९१॥

द्विनवतितमोऽध्यायः ।

ऋषय ऊचुः ।

एवं वाराणसी पुण्या यदि सूत महामते ! ।
वक्तुमर्हसि चास्माकं तत् प्रभावं हि साम्प्रतम् ॥ १ ॥
क्षेत्रस्यास्य च माहात्म्यमविमुक्तस्य शोभनम् ।
विस्तरेण यथान्यायं श्रोतुं कौतूहलं हि नः ॥ २ ॥

सूत उवाच ।

वक्ष्ये संक्षेपतः सम्यक् वाराणस्याः सुशोभनम् ।
अविमुक्तस्य माहात्म्यं यथाह भगवान् भवः ॥ ३ ॥
विस्तरेण मया वक्तुं ब्रह्मणा च महात्मना ।
शक्यते नैव विप्रेन्द्रा ! वर्षकोटिशतैरपि ॥ ४ ॥
देवः पुरा कृतोद्वाहः शङ्करो नीललोहितः ।
हिमवच्छिखराद्देव्या हैमवत्या गणेश्वरैः ॥ ५ ॥
वाराणसीमनुप्राप्य दर्शयामास शङ्करः ।
अविमुक्तेश्वरं लिङ्गं वासं तत्र चकार सः ॥ ६ ॥
वाराणसीकुरुक्षेत्रश्रीपर्वतमहालये ।
तुङ्गेश्वरे च केदारे तत्स्थाने यो यतिर्भवेत् ॥ ७ ॥
योगी पाशुपते सम्यक् दिनमेकं यतिर्भवेत् ।
तस्मात् सर्वं परित्यज्य चरेत् पाशुपतं व्रतम् ॥ ८ ॥
देवोद्याने वसेत्तत्र शर्वोद्यानमनुत्तमम् ।
मनसा निर्ममे रुद्रो विमानञ्च सुशोभनम् ॥ ९ ॥

दर्शयामास च तदा देवोद्यानमनुत्तमम्।
हैमवत्याः स्वयं देवः सनन्दो परमेश्वरः॥ १०॥
चैत्रस्यास्य च माहात्म्यमविमुक्तस्य शङ्करः।
उक्तवान् परमेशानः पार्वत्याः प्रीतये भवः॥ ११॥

प्रफुल्लनानाविधगुल्मशोभितं
लताप्रतानादिमनोहरं वहिः।
विरूढपुष्पैः परितः प्रियङ्गुभिः
सुपुष्पितैः कण्टकितैश्च केतकैः॥ १२॥

तमालगुल्मैर्निचितं सुगन्धिभि-
र्निकामपुष्पैर्वकुलैश्च सर्वतः।
अशोकपुन्नागशतैः सुपुष्पितै-
र्द्विरेफमालाकुलपुष्पसञ्चयैः॥ १३॥

क्वचित् प्रफुल्लाम्बुजरेणुभूषितै-
र्विहङ्गमैश्चारुकलप्रणादिभिः।
विनादितं सारसचक्रवाकैः
प्रमत्तदात्यूहवरैश्च सर्वतः॥ १४॥

क्वचिच्च केकारुतनादितं शुभं
क्वचिच्च कारण्डवनादनादितम्।
क्वचिच्च मत्तालिकुलाकुलीकृतं
मदाकुलाभिर्भ्रमराङ्गनादिभिः॥ १५॥

निषेवितञ्चारुसुगन्धिपुष्पकैः
क्वचित् सुपुष्पैः सहकारवृक्षैः।
लतोपगूढैस्तिलकैश्च गूढं
प्रगीत विद्याधरसिद्धचारणम्॥ १६॥

प्रवृत्तनृत्यानुगताप्सरोगणं
प्रहृष्टनानाविधपक्षिसेवितम् ।
प्रवृत्तहारीतकुलोपनादितं
मृगेन्द्रनादाकुलमत्तमानसैः ॥ १७ ॥
क्वचित् क्वचित् गन्धकदम्बकैर्मृगै-
र्विलूनदर्भाङ्कुरपुष्पसञ्चयम् ।
प्रफुल्लनानाविधचारुपङ्कजैः
सरस्तडागैरुपशोभितं क्वचित् ॥ १८ ॥
विटपनिचयलीनं नीलकण्ठाभिरामं
मदमुदितविहङ्गप्राप्तनादाभिरामम् ।
कुसुमिततरुशाखालीनमत्तद्विरेफं
नवकिसलयशोभाशोभितं प्रांशुशाखम् ॥ १९ ॥
क्वचिच्च दन्तक्षतचारुवीरुधं
क्वचिल्लतालिङ्गितचारुवृक्षकम् ।
क्वचिद्विलासालसगामिनीभि-
र्निषेवितं किम्पुरुषाङ्गनाभिः ॥ २० ॥
पारावतध्वनिविकूजितचारुशृङ्गै-
रभ्रङ्कषैः सितमनोहरचारुरूपैः ।
आकीर्णपुष्पनिकरप्रविभक्तहंसै-
र्विभ्राजितं त्रिदशदिव्यकुलैरनेकैः ॥ २१ ॥
फुल्लोत्पलाम्बुजवितानसहस्रयुक्तं
तोयाशयैः समनुशोभितदेवमार्गम् ।
मार्गान्तराकलितपुष्पविचित्रपंक्ति
सम्बद्धगुल्मविटपैर्विविधैरुपेतम् ॥ २२ ॥

तुङ्गाग्रैर्नीलपुष्पैस्तवकभरनतप्रांशुशाखैरशोकै-
र्दोलाप्रान्तान्तलीनश्रुतिसुखजनकैर्भासितान्तं मनोज्ञैः
रात्रौ चन्द्रस्य भासा कुसुमिततिलकैरेकतां सम्प्रयातं
छायासुप्तप्रबुद्धस्थितहरिणकुलालुप्तदूर्वाङ्कुराग्रम् ॥ २३॥
हंसानां पक्षवातप्रचलितकमलस्वच्छविस्तीर्णतोयं
तोयानां तीरजातप्रचकितकदलीचाटुनृत्यन्मयूरम्।
मायूरैः पक्षचन्द्रैः क्वचिदवनिगतैरञ्जितक्ष्माप्रदेशं
देशे देशे विलीनप्रमुदितविलसन्मत्तहारीतवृन्दम् २४
सारङ्गैः क्वचिदुपशोभितप्रदेशं
प्रच्छन्नं कुसुमचयैः क्वचिद्विचित्रैः।
हृष्टाभिः क्वचिदपि किन्नराङ्गनाभि-
र्वीणाभिः सुमधुरगीतनृत्यकण्ठम् ॥ २५ ॥
संसृष्टैः क्वचिदुपलिप्तकीर्णपुष्पै-
रावासैः परिवृतपादपं मुनीनाम्।
आमूलात् फलनिचितैः क्वचिद्विशालै-
रुत्तुङ्गैः पनसमहीरुहैरुपेतम् ॥ २६ ॥
फुल्लातिमुक्तकलताग्टहनीतसिद्ध-
सिद्धाङ्गनाकनकनूपुररावरम्यम्।
रम्यं प्रियङ्गुतरुमञ्जरिसक्तभृङ्गं
भृङ्गावलीकवलिताम्रकदम्बपुष्पम् ॥ २७ ॥
पुष्पोत्करानिलविघूर्णितवारिरम्यं
रम्यद्विरेफविनिपातितमञ्जुगुल्मम्।
गुल्मान्तरप्रसभभीतमृगीसमूहं

वातेरितं तनुभृतामपवर्गदाढ ॥ २८ ॥
चन्द्रांशुजालशबलैस्तिलकैर्मनोज्ञैः
सिन्दूरकुङ्कुमकुसुम्भनिभैरशोकैः।
चामीकरद्युतिसमैरथ कर्णिकारैः
पुष्पोत्करैरुपचितं सुविशालशाखैः ॥ २९ ॥
क्वचिदञ्जनचूर्णाभैः क्वचिद्विद्रुमसन्निभैः।
क्वचित् काञ्चनसंकाशैः पुष्पैराचितभूतलम् ॥ ३० ॥
पुन्नागेषु द्विजशतविरुतं
रक्ताशोकस्तबकभरनतम्।
रम्योपान्तक्लमहरभवनं
फुल्लाब्जेषु भ्रमरविलसितम् ॥ ३१ ॥
सकलभुवनभर्त्ता लोकनाथस्तदानीं
तुहिनशिखरपुत्र्या सार्धमिष्टैर्गणेशैः।
विविधतरुविशालं मत्तहृष्टान्नपुष्टै-
रुपवनमतिरम्यं दर्शयामास देव्याः ॥ ३२ ॥
पुष्पैर्वन्यैः शुभशुभतमैः कल्पितैर्दिव्यभूषै-
र्देवीं दिव्यामुपवनगतां भूषयामास शर्वः।
सा चाप्येनन्तुहिनगिरिसुता शङ्करं देवदेवं
पुष्पैर्दिव्यैः शुभतरतमैर्भूषयामास भक्त्या ॥ ३३ ॥
संपूज्य पूज्यं त्रिदशेश्वराणां
सम्प्रेक्ष्य चोद्यानमतीव रम्यम्।
गणेश्वरैर्नन्दिमुखैश्च सार्ध-
मुवाच देवं प्रणिपत्य देवी ॥ ३४ ॥

श्रीदेव्युवाच।

उद्यानं दर्शितं देवप्रभया परया युतम्।
क्षेत्रस्य च गुणान् सर्वान् पुनर्मे वक्तुमर्हसि॥ ३५॥
अस्य क्षेत्रस्य माहात्म्यमविमुक्तस्य सर्वथा।
वक्तुमर्हसि देवेश! देवदेव! वृषध्वज!॥ ३६॥

सूत उवाच।

देव्यास्तद्वचनं श्रुत्वा देवदेवो वरप्रभुः।
आघ्राय वदनाम्भोजं तदाह गिरिजां हसन्॥ ३७॥

श्रीभगवानुवाच।

इदं गुह्यतमं क्षेत्रं सदा वाराणसी मम।
सर्वेषामेव जन्तूनां हेतुर्मोक्षस्य सर्वदा॥ ३८॥
अस्मिन् सिद्धाः सदा देवि! मदीयं व्रतमास्थिताः।
नानालिङ्गधरा नित्यं मम लोकाभिकाङ्क्षिणः॥ ३९॥
अभ्यस्यन्ति परं योगं युक्तात्मानो जितेन्द्रियाः।
नानावृक्षसमाकीर्णे नाना विहगशोभिते ४०॥
कमलोत्पलपुष्पाढ्यैः सरोभिः समलङ्कृते।
अप्सरोगणगन्धर्वैः सदा संसेविते शुभे॥ ४१॥
रोचते मे सदा वासो येन कार्य्येण तच्छृणु।
मन्मना मम भक्तश्च मयि नित्यार्पितक्रियः॥ ४२॥
यथा मोक्षमवाप्नोति अन्यत्र न तथा क्वचित्।
कामं ह्यत्र मृतो देवि! जन्तुर्मोक्षाय कल्पते॥ ४३॥
एतन्मम पुरं दिव्यं गुह्यात् गुह्यतमं महत्।
ब्रह्मादयो विजानन्ति ये च सिद्धा मुमुक्षवः॥ ४४॥
अतःपरमिदं क्षेत्रं परा चेयं गतिर्मम।

विमुक्तं न मया यस्मान्मोक्ष्यते वा कदाचन ॥ ४५ ॥
मम क्षेत्रमिदं तस्मादविमुक्तमिति स्मृतम् ।
नैमिषे च कुरुक्षेत्रे गङ्गाद्वारे च पुष्करे ॥ ४६ ॥
स्नानात् संसेवनाद्वापि न मोक्षः प्राप्यते यतः ।
इह सम्प्राप्यते येन तत एतद्विशिष्यते ॥ ४७ ॥
प्रयागे वा भवेन्मोक्ष इह वा मत्परिग्रहात् ।
प्रयागादपि तीर्थाग्र्यादविमुक्तमिदं शुभम ॥ ४८ ॥
धर्मस्योपनिषत् सत्यं मोक्षस्योपनिषच्छमः ।
क्षेत्रतीर्थोपनिषदं न विदुर्बुधसत्तमाः । ४९ ॥
कामं भुञ्जन् स्वपन् क्रीड़न् कुर्वन् हि विविधाः क्रियाः
अविमुक्ते त्यजेत् प्राणान् जन्ममोक्षाय कल्पते ॥ ५० ॥
कृत्वा पापसहस्राणि पिशाचत्वं वरं नृणाम् ।
न तु शक्रसहस्रत्वं स्वर्गे काशीपुरीं विना ॥ ५१ ॥
तस्मात् संसेवनीयं हि अविमुक्तं हि मुक्तये ।
जैगीषव्यः परां सिद्धिं गतो यत्र महातपाः ॥ ५२ ॥
अस्य क्षेत्रस्य माहात्म्यात् भक्त्या च मम भावित :
जैगीषव्यगुहा श्रेष्ठा योगीनां स्थानमिष्यते ॥ ५३ ॥
ध्यायन्तस्तत्र मां नित्यं योगाग्निर्दीप्यते भृशम् ।
कैवल्यं परमं यान्ति देवानामपि दुर्लभम् ॥ ५४ ॥
अव्यक्तलिङ्गैर्मुनिभिः सर्वसिद्धान्तवेदिभिः ।
इह सम्प्राप्यते मोक्षो दुर्लभोऽन्यत्र कर्हिचित् ॥ ५५ ॥
तेभ्यश्चाहं प्रवक्ष्यामि योगैश्वर्य्यमनुत्तमम् ।
आत्मनश्चैव सायुज्यम् ईप्सितं स्थानमेव च ॥ ५६ ॥
कुवेरोऽत्र मम क्षेत्रे मयि सर्वार्पितक्रियः ।

स त्वसंसेवनादेव गणेशत्वमवापह ॥ ५७ ॥
संवर्त्तो भविता यश्च सोऽपि भक्तो ममैव तु ।
इहैवाराध्य मां देवि ! सिद्धिं यास्यत्यनुत्तमाम् ॥ ५८ ॥
पराशरसुतो योगी ऋषिर्व्यासो महातपाः ।
मम भक्तो भविष्यश्च वेदसंस्था प्रवर्त्तकः ॥ ५९ ॥
रंस्यते सोऽपि पद्माक्षि ! क्षेत्रेऽस्मिन् मुनिपुङ्गवः ।
ब्रह्मादैर्ऋषिभिः सार्द्धं विष्णुर्वापि दिवाकरः ॥ ६० ॥
देवराजस्तथा शक्रो येऽपि चान्ये दिवौकसः ।
उपासते महात्मानः सर्वे मामिह सुव्रते ! ॥ ६१ ॥
अन्येऽपि योगिनो दिव्याश्छन्नरूपा महात्मनः ।
अनन्यमनसो भूत्वा मामिहोपासते सदा ॥ ६२ ॥
विषयासक्तचित्तोऽपि त्यक्तधर्मरतिर्नरः ।
इह क्षेत्रे मृतः सोऽपि संसारे न पुनर्भवेत् ॥ ६३ ॥
ये पुनर्निर्ममा धीराः सत्त्वस्था विजितेन्द्रियाः ।
व्रतिनश्च निरारम्भाः सर्वे ते मयि भाविताः ॥ ६४ ॥
देवदेवं समासाद्य धीमन्तः सङ्गवर्जिताः ।
गता इह परं मोक्षं प्रसादान्मम सुव्रते ! ॥ ६५ ॥
जन्मान्तरसहस्रेषु यन्न योगी समाप्नुयात् ।
तमिहैव परं मोक्षं प्रसादान्मम सुव्रते ! ॥ ६६ ॥
गोप्रेक्षकमिदं क्षेत्रं ब्रह्मणा स्थापितं पुरा ।
कैलासभवनश्चात्र पश्य दिव्यं वरानने ! ॥ ६७ ॥
गोप्रेक्षकमथागम्य दृष्ट्वा मामत्र मानवः ।
न दुर्गतिमवाप्नोति कल्मषैश्च विमुच्यते ॥ ६८ ॥
कपिलाह्रदमित्येवं तथा वै ब्रह्मणा कृतम् ।

गवां स्तन्यजतोयेन तीर्थं पुण्यतमं महत् ॥ ६९ ॥
अत्रापि स्वयमेवाहं वृषध्वज इति स्मृतः।
सान्निध्यं कृतवान् देवि! सदाहं दृश्यते त्वया ॥ ७० ।
भद्रतोदञ्च पश्येह ब्रह्मणा च कृतं कृदम्।
सर्वैर्देवैरहं देवि! अस्मिन् देशे प्रसादितः ॥ ७१ ॥
गच्छोपशममीशेति उपशान्तः शिवस्तथा।
अत्राहं ब्रह्मणानीय स्थापितः परमेष्ठिना। ७२ ॥
ब्रह्मणा चापि संगृह्य विष्णुना स्थापितः पुनः।
ब्रह्मणापि ततो विष्णुः प्रोक्तः संविग्नचेतसा ॥ ७३ ।
मयानीतमिदं लिङ्गं कस्मात् स्थापितवानसि।
तमुवाच पुनर्विष्णुर्ब्रह्माण कुपिताननम् ॥ ७४ ॥
रुद्रे देवे ममात्यन्तं परा भक्तिर्महत्तरा।
मयैव स्थापितं लिङ्गं तव नाम्ना भविष्यति ॥ ७५ ॥
हिरण्यगर्भ इत्येवं ततोऽत्राहं समाश्रितः।
दृष्ट्वैनमपि देवेशं मम लोके व्रजेन्नरः ॥ ७६ ॥
ततः पुनरपि ब्रह्मा मम लिङ्गमिदं शुभम्।
स्थापयामास विधिवत् भक्त्या परमया युतः ॥ ७७ ॥
स्वर्लीनेश्वर इत्येवमत्राहं स्वयमागतः।
प्राणानिह नरस्त्यक्त्वा न पुनर्जायते क्वचित् ॥ ७८ ॥
अनन्या सा गतिस्तस्य योगिनाञ्चैव या स्मृता।
अस्मिन्नपि मया देशे दैत्यो दैवतकण्टकः ॥ ७९ ॥
व्याघ्ररूपं समास्थाय निहतो दर्पितो बली।
व्याघ्रेश्वर इति ख्यातो नित्यमत्राहमास्थितः ॥ ८० ।
न पुनर्दुर्गतिं याति दृष्ट्वैनं व्याघ्रमीश्वरम्।

उत्पलो विदलश्चैव यो दैत्यौ ब्रह्मणा पुरा ॥ ८१ ॥
स्त्रीवध्यौ दर्पितौ दृष्ट्वा त्वयैव निहतौ रणे।
सावज्ञं कन्दुकेनात्र तस्येदं देहमास्थितम् ॥ ८२ ॥
आदावताह मागम्य प्रस्थितो गणपैः सह।
ज्येष्ठस्थानमिदं तस्मादेतन्मे पुण्यदर्शनम् ॥ ८३ ॥
देवैः समन्तादेतानि लिङ्गानि स्थापितान्यतः।
दृष्ट्वापि नियतो मर्त्यो देहभेदे गणो भवेत् ॥ ८४ ॥
पिता ते शैलराजेन पुरा हिमवता स्वयम्।
मम प्रियहितं स्थानं ज्ञात्वा लिङ्गं प्रतिष्ठितम् ॥ ८५ ॥
शैलेश्वरमिति ख्यातं दृश्यतामिह चादरात्।
दृष्ट्वैतन्मनुजो देवि! न दुर्गतिमितो व्रजेत् ॥ ८६ ॥
नद्येषा वरुणा देवि! पुण्या पापप्रमोचनी।
क्षेत्रमेतदलङ्कृत्य जाह्नव्या सह सङ्गता ॥ ८७ ॥
स्थापितं ब्रह्मणा चापि सङ्गमे लिङ्गमुत्तमम्।
सङ्गमेश्वरमित्येवं ख्यातं जगति दृश्यताम् ॥ ८८ ॥
सङ्गमे देवनद्या हि यः स्नात्वा मनुजः शुचिः।
अर्चयेत् सङ्गमेशानं तस्य जन्मभयं कुतः? ॥ ८९ ॥
इदं मन्ये महाक्षेत्रं निवासो योगिनां परम्।
क्षेत्रमध्ये च यत्राहं स्वयं भूत्वाग्रमास्थितः ॥ ९० ॥
मध्यमेश्वरमित्येवं ख्यातः सर्वसुरासुरैः।
सिद्धानां स्थानमेतद्धि मदीयव्रतधारिणाम् ॥ ९१ ॥
योगिनां मोक्षलिप्सूनां ज्ञानयोगरतात्मनाम्।
दृष्ट्वैनं मध्यमेशानं जन्म प्रति न शोचति ॥ ९२ ॥
स्थापितं लिङ्गमेतत्तु शुक्रेण भृगुसूनुना।

नाम्ना शुक्रेश्वरं नाम सर्वसिद्धामरार्चितम् ।९३
दृष्ट्वैनं नियतः सद्यो मुच्यते सर्वकिल्बिषैः ।
मृतश्च न पुनर्जन्तुः संसारी तु भवेन्नरः ॥ ९४ ॥
पुरा जम्बूकरूपेण असुरो देवकण्टकः ।
ब्रह्मणो हि वरं लब्ध्वा गोमायुर्वन्यशङ्कितः ॥ ९५
निहतो हिमवत्पृष्ठे । जम्बुकेशस्ततो ह्यहम् ।
अद्यापि जगति ख्यातं सुरासुरनमस्कृतम् ॥ ९६
दृष्ट्वैनमपि देवेशं सर्वान् कामानवाप्नुयात् ।
ग्रहैः शुक्रपुरोगैश्च एतानि स्थापितानि वै ॥ ९७ ॥
पश्य पुण्यानि लिङ्गानि सर्वकामप्रदानि तु ।
एवमेतानि पुण्यानि मन्निवासानि पार्वति ! ॥९८
कथितानि मम चेत्रे गुह्यस्थान्यदिदं शृणु ।
चतुःक्रोशश्चतुर्दिक्षु क्षेत्रमेतत् प्रकीर्त्तितम् ॥ ९९ ।
योजनं विद्धि चार्वङ्गि ! मृत्युकालेऽमृतप्रदम् ।
महालयगिरिस्थं मां केदारे च व्यवस्थितम् ॥ १००
गणत्वं लभते दृष्ट्वा ह्यस्मिन् मोक्षो ह्यवाप्यते ।
गाणपत्यं लभेद्यस्मात् यतः सा मुक्तिरुत्तमा ॥ १०१
ततो महालयात्तस्मात् केदाराम्मध्यमादपि ।
स्मृतं पुण्यतमं क्षेत्रमविमुक्तं वरानने ! ॥ १०२ ॥
केदारं मध्यमं चैव स्थानञ्चैव महालयम् ।
मम पुण्यानि भूर्लोके तेभ्यः श्रेष्ठतमं त्विदम् ॥१०
यतः सृष्टास्त्विमे लोकास्ततः क्षेत्रमिदं शुभम् ।
कदाचिन्न मया मुक्तमविमुक्तं ततोऽभवत् ॥ १०
अविमुक्तेश्वरं लिङ्गं मम दृष्ट्वेह मानवः ।

सद्यः पापविनिर्मुक्तः पशुपाशैर्विमुच्यते ॥ १०५ ॥
कलेशं सङ्गमेशञ्च स्वर्लीनं मध्यमेश्वरम् ।
हिरण्यगर्भमीशानं गोप्रेक्षं वृषभध्वजम् ॥ १०६ ॥
उपशान्तं शिवञ्चैव ज्येष्ठस्थाननिवासिनम् ।
शुक्रेश्वरञ्च विख्यातं व्याघ्रेशं जम्बुकेश्वरम् ॥ १०७ ॥
दृष्ट्वा न जायते मर्त्यः संसारे दुःखसागरे ।

सूत उवाच ।

एवमुक्त्वा महादेवो दिशः सर्वा व्यलोकयत् ॥ १०८ ॥
विलोक्य संस्थिते पश्चाद्देवदेवे महेश्वरे ।
अकस्मादभवत् सर्वः सदेशो ज्वलितो यथा ॥ १०९ ॥
ततः पाशुपताः सिद्धा भस्माभ्यङ्गसितप्रभाः ।
माहेश्वरा महात्मानस्तथा वै नियतव्रताः ॥ ११० ॥
बहवः शतशोऽभ्येत्य नमश्चक्रुर्महेश्वरम् ।
पुनर्निरीक्ष्य योगीशं ध्यानयोगश्च कृत् स्मृशः ॥ १११ ॥
तस्थुरात्मानमास्थाय लीयमाना इवेश्वरे ।
स्थितानां स तदा तेषां देवदेव उमापतिः ॥ ११२ ॥
स बिभ्रत् परमां मूर्तिं बभूव पुरुषः प्रभुः ।
कृत्स्नं जगदिहैकस्थं कर्त्तुमन्त इव स्थितः ॥ ११३ ॥
तस्य तां परमां मूर्त्तिमास्थितस्य जगत् प्रभोः ।
न शशाक पुनर्द्रष्टुं हृष्टरोमा गिरीन्द्रजा ॥ ११४ ॥
ततस्त्वदृष्टमाकारं बुध्वा सा प्रकृतिस्थितम् ।
प्रकृतेर्मूर्त्तिमास्थाय योगेन परमेश्वरी ॥ ११५ ॥
नं शशाक पुनर्द्रष्टुं हरस्य च महात्मनः ।
ततस्ते लयमाधाय योगिनः पुरुषस्य तु ॥ ११६ ॥

विविधुष्ट्दयं सर्व्वं दग्धसंसारवीजिनः।
पश्चाचरस्य वै बीजं संस्मरन्तः शुभोभनम्॥ ११७॥
सर्व्वपापहरं दिव्यं पुरा चैव प्रकाशितम्।
नीललोहितमूर्त्तिस्थं पुनश्चक्रे वपुः शुभम्॥ ११८॥
तं दृष्ट्वा शैलजा प्राह हृष्टसर्व्वतनूरुहा।
सुव्रती चरणौ नत्वा का इमे भगवन्निति॥ ११९॥
तामुवाच सुरश्रेष्ठस्तदा देवीं गिरीन्द्रजाम्।

श्रीभगवानुवाच।

मदीयं व्रतमाश्रित्य भक्तिमद्भिर्द्विजोत्तमैः॥ १२०॥
यैर्य्यैर्योगा इहाभ्यस्तास्तेषामेकेन जन्मना।
षोढ़स्यास्य प्रभावेण भक्त्या च मम भामिनि!॥ १२१
अनुग्रहो मया ह्येवं क्रियते मूर्त्तितः स्वयम्।
तस्मादेतन्महत् क्षेत्रं ब्रह्माद्यैः सेवितं तथा॥ १२२
श्रुतिमद्भिश्च विप्रेन्द्रैः संसिद्धैश्च तपस्विभिः।
प्रतिमासं तथाष्टम्यां प्रतिमासं चतुर्दशीम्॥ १२३
उभयोः पक्षयोर्देवि! वाराणस्यामुपास्यते।
शशिभानूपरागे च कार्त्तिक्याञ्च विशेषतः॥ १२४।
सर्व्वपर्व्वसु पुण्येषु विषुवेष्वयनेषु च।
पृथिव्यां सर्व्वतीर्थानि वाराणस्यान्तु जाह्नवी। १२५
उत्तरप्रवहां पुण्यां मम मौलिविनिःसृताम्।
पितुस्ते गिरिराजस्य शुभां हिमवतः सुताम्॥ १२६
पुण्यस्थानस्थितां पुण्यां पुण्यदिक् प्रवहां सदा।
भजन्ते सर्व्वतोऽभ्येत्य ये तान् शृणु वरानने!॥ १२७
सन्निहत्य कुरुक्षेत्रं सार्द्धं तीर्थशतैस्तथा।

पुष्करं निमिषञ्चैव प्रयागञ्च पृथूदकम्॥ १२८॥
द्रुमचेत्रं कुरुचेत्रं नैमिषं तीर्थसंयुतम्।
चेत्राणि सर्वतो देवि! देवेता ऋषयस्तथा॥ १२९॥
सन्ध्या च ऋतवश्चैव सर्वा नद्यः सरांसि च।
समुद्राः सप्त चैवात्र देवतीर्थानि कृत्स्नशः॥ १३०॥
भागीरथीं समेष्यन्ति सर्वपर्वसु सुव्रते!।
अविमुक्तेश्वरं दृष्ट्वा दृष्ट्वा चैव त्रिविष्टपम्॥ १३१॥
कालभैरवमासाद्य धूतपापानि सर्वशः।
भवन्ति हि सुरेशानि! सर्वपर्वसु पर्वसु॥ १३२॥
पृथिव्यां यानि पुण्यानि महत्यायतनानि च।
प्रविशन्ति सदाभ्येत्य पुण्यं पर्वसु पर्वसु॥ १३३॥
अविमुक्तं चेत्रवरं महापापनिवर्हणम्।
केदारे चैव यल्लिङ्गं यच्चलिङ्गं महालये॥ १३४॥
मध्यमेश्वरसंज्ञञ्च तथा पाशुपतेश्वरम्।
शङ्कुकर्णेश्वरञ्चैव गोकर्णाविं तथाशुभौ॥ १३५॥
द्रुमचण्डेश्वरं नाम भद्रेश्वरमनुत्तमम्।
स्थानेश्वरं तथैकाग्रं कालेश्वरमजेश्वरम्॥ १३६॥
भैरवेश्वरमीशानं तथोङ्कारकसंज्ञितम्।
अमरेशं महाकालं ज्योतिषं भस्मगात्रकम्॥ १३७॥
यानि चान्यानि पुण्यानि स्थानानि मम भूतले।
अष्टषष्टिसमाख्यानि रुद्राण्यन्यानि कृत्स्नशः॥ १३८॥
तानि सर्वाण्यशेषाणि वाराणस्यां विशन्ति माम्।
सर्वपर्वसु पुण्येषु गुह्यमेतदुदाहृतम्॥ १३९॥
तेनेह लभते जन्तुर्नित्यं दिव्यामृतं पदम्।

स्नातस्य चैव गङ्गायां दृष्टेन च मया शुभे ! ॥ १४० ॥
सर्वयज्ञफलैस्तुल्यमिष्टैः शतसहस्रशः ।
स एव समाप्नोति किं ततः परमाद्भुतम् ॥ १४१ ॥
सर्वायतनमुख्यानि देवि ! भूमौ गिरिष्वपि ।
परात्परतरं देवि ! बुध्यस्वेति मयोदितम् ॥ १४२ ॥
अविशब्देन पापस्तु वेदोक्तः कथ्यते द्विजैः ।
तेन मुक्तं मया जुष्टमविमुक्तमतोच्यते ॥ १४३ ॥
इत्युक्त्वा भगवान् रुद्रः सर्वलोकमहेश्वरः ।
सुदृष्टं कुरु देवेशि ! अविमुक्तं गृहं मम ॥ १४४ ॥
इत्युक्त्वा भगवान् देवस्तया सार्द्धं सुमापतिः ।
दर्शयामास भगवान् श्रीपर्वतमनुत्तमम् ॥ १४५ ॥
अविमुक्तेश्वरे नित्यमवसच्च सदा तया ।
सर्वगत्वाच्च सर्वत्वात् सर्वात्मा सदसन्मयः ॥ १४६ ॥
श्रीपर्वतमनुप्राप्य देव्या देवेश्वरो हरः ।
क्षेत्राणि दर्शयामास सर्वभूतपतिर्भवः ॥ १४७ ॥
कुण्डीप्रभञ्च परमं दिव्यं वै अवणेश्वरम् ।
आशालिङ्गञ्च देवेशं दिव्यं यच्च बलेश्वरम् ॥ १४८ ॥
रामेश्वरञ्च परमं विष्णुना यत् प्रतिष्ठितम् ।
दक्षिणद्वारपार्श्वे तु कुण्डलेश्वरमीश्वरम् ॥ १४९ ॥
पूर्वद्वारसमीपस्थं त्रिपुरान्तकमुत्तमम् ।
विरुद्धं गिरिणा सार्द्धं देवदेवनमस्कृतम् ॥ १५० ॥
मध्यमेश्वरमित्युक्तं त्रिषु लोकेषु विश्रुतम् ।
अमरेश्वरञ्च वरदं देवैः पूर्वं प्रतिष्ठितम् ॥ १५१ ॥
गो चर्मेश्वरमीशानं तथैन्द्रेश्वरमद्भुतम् ।

कर्मेश्वरञ्च विपुलं कार्य्यार्थं ब्रह्मणा कृतम्॥ १५२ ॥
श्रीमल्लिवटश्चैव सदावासो ममाव्यये।
अजेन निर्म्मितं दिव्यं साक्षादजबिलं शुभम्॥ १५३ ॥
तत्रैव पादुके दिव्ये मदीये च बिलेश्वरि।
तत्र शृङ्गाटकाकारं शृङ्गाटाचलमध्यमे॥ १५४ ॥
शृङ्गाटकेश्वरं नाम श्रीदेव्या तु प्रतिष्ठितम्।
मल्लिकार्जुनकञ्चैव मम वासमिदं शुभम्॥ १५५ ॥
रजेश्वरञ्च पर्य्याये रजसा सुप्रतिष्ठितम्।
गजेश्वरञ्च वै शाखं कपोतेश्वरमव्ययम्॥ १५६ ॥
कोटीश्वरं महातीर्थं रुद्रकोटिगणैः पुरा।
सेवितं देवि! पश्याद्य सर्वस्मादधिकं शुभम्॥१५७॥
द्विदेवकुलसंज्ञञ्च ब्रह्मणा दक्षिणे शुभम्।
उत्तरे स्थापितञ्चैव विष्णुना चैव शैलजम्॥ १५८ ॥
महाप्रमाणलिङ्गञ्च मया पूर्वं प्रतिष्ठितम्।
पश्चिमे पर्वते पश्य ब्रह्मेश्वरमलेश्वरम्॥ १५९ ॥
अलङ्कृतं त्वया ब्रह्मन्! पुरस्तान्मुनिभिः सह।
इत्युक्त्वा तद्गृहे तिष्ठदलं गृहमिति स्मृतम्॥१६०॥
तत्रापि तीर्थं तीर्थज्ञे! व्योमलिङ्गञ्च पश्य मे।
कदम्बेश्वरमेतद्धि स्कन्देनैव प्रतिष्ठितम्॥ १६१ ॥
गोमण्डलेश्वरञ्चैव नन्दाद्यैः सुप्रतिष्ठितम्।
देवैः सर्वैस्तु शक्राद्यैः स्थापितानि वरानने!॥१६२॥
श्रीमद्वक्रदप्रान्ते स्थानानीमानि पश्य मे।
तथा द्वारपुरे देवि! तव द्वारे निपातिते॥ १६३ ॥
त्वया हिताय जगतां द्वारकुण्डमिदं कृतम्।

शिवरुद्रपुरे चैव तत् कायोपरि सुव्रते ! ॥ १६४ ॥
तत्र पित्रा सुशैलेन स्थापितं त्वचलेश्वरम् ।
अलङ्कृतं मया ब्रह्म पुरस्तात् मुनिभिः सह ॥१६५॥
चण्डिकेश्वरकं देवि ! चण्डिकेशा तवात्मजा ।
चण्डिका निर्मितं स्थानमम्बिका तीर्थमुत्तमम् ॥१६६॥
कुचिकेश्वरकञ्चैव धारैषा कपिला शुभा ।
एतेषु देवि ! स्थानेषु तीर्थेषु विविधेषु च ॥ १६७ ॥
पूजयेन्मां सदा भक्त्या मया सार्धं स मोदते ।
श्रीशैले सन्त्यजेद्देहं ब्राह्मणो दग्धकिल्विषः ॥ १६८ ॥
मुच्यते नात्र सन्देहो ह्यविमुक्ते यथा शुभम् ।
महास्नानञ्च यः कुर्य्यात् घृतेन विधिनैव तु ॥ १६९ ॥
स याति मम सायुज्यं स्थानेष्वेतेषु सुव्रते ! ।
स्नानं पलशतं ज्ञेयम् अभ्यङ्गं पञ्चविंशति ॥ १७० ॥
पलानां द्वे सहस्रे तु महास्नानं प्रकीर्त्तितम् ।
स्नाप्य लिङ्गं मदीयन्तु गव्येनैव घृतेन च ॥ १७१ ॥
विशोध्य सर्वद्रव्यैस्तु वारिभिरभिषिञ्चति ।
संमार्जा शतयज्ञानां स्नानेन प्रयुतं तथा ॥ १७२ ॥
पूजया शतसाहस्रम् अनन्तं गीतवादिनाम् ।
महास्नाने प्रसक्ते तु स्नानमष्टगुणं स्मृतम् ॥ १७३ ॥
जलेन केवलेनैव गन्धतोयेन भक्तितः ।
अनुलेपनन्तु तत् सर्वं पञ्चविंशत् पलेन वै ॥ १७४ ॥
शमीपुष्पञ्च विधिना बिल्वपत्रञ्च पङ्कजम् ।
अन्यान्यपि च पुष्पाणि बिल्वपत्रं न सन्त्यजेत् ॥१७५॥
चतुर्द्रोणैर्महादेवमष्टद्रोणैरथापि वा ।

दशद्रोणैस्तु नैवेद्यमष्टद्रोणैरथापि वा ॥ १७६ ॥
शतद्रोणसमं पुण्यमाढकेऽपि विधीयते।
वित्तहीनस्य विप्रस्य नात्र कार्य्या विचारणा ॥ १७७ ॥
भेरीमृदङ्गमुरजतिमिरा पटहादिभिः।
वादित्रैर्विविधैश्चान्यैर्विनादैर्विविधैरपि ॥ १७८ ॥
जागरं कारयेद्यस्तु प्रार्थयेच्च यथाक्रमम्।
सभृत्यपुत्रदारैश्च तथा सम्बन्धिबान्धवैः ॥ १७९ ॥
सार्धं प्रदक्षिणं कृत्वा प्रार्थयेल्लिङ्गमुत्तमम्।
द्रव्यहीनं क्रियाहीनं श्रद्धाहीनं सुरेश्वर ! ॥ १८० ॥
कृतं वा न कृतं वापि क्षन्तुमर्हसि शङ्कर ! ।
इत्युक्त्वा वै जपेद्रुद्रं त्वरितं शान्तिमेव च ॥ १८१
जपित्वैवं महाबीजं तथा पञ्चाक्षरस्य वै।
स एवं सर्वतीर्थेषु सर्वयज्ञेषु यत् फलम् ॥ १८२ ॥
तत् फलं समवाप्नोति वाराणस्यां यथा मृतः।
तथैव मम सायुज्यं लभते नात्र संशयः ॥ १८३ ॥
मत्प्रियार्थमिदं कार्य्यं मद्भक्तैर्विधिपूर्वकम्।
ये न कुर्वन्ति ते भक्ता न भवन्ति न संशयः ॥ १८४ ॥

सूत उवाच।

निशम्य वचनं देवी गत्वा वाराणसीं पुरीम्।
अविमुक्तेश्वरं लिङ्गं पयसा च घृतेन च ॥ १८५ ॥
अर्चयामास देवेशं रुद्रं भुवननायकम्।
अविमुक्ते च तपसा मन्दरस्य महात्मनः ॥ १८६ ॥
कल्पयामास वै क्षेत्रं मन्दरे चारुकन्दरे।
तत्रान्धकं महादैत्यं हिरण्याक्षसुतं प्रभुः ॥ १८७

अनुगृह्य गणत्वञ्च प्रापयामास लीलया ।
एतद्वः कथितं सर्वं कथा सर्वस्वमादरात् ॥ १८८ ॥
यः पठेत् शृणुयात् वापि क्षेत्रमाहात्म्यमुत्तमम् ।
सर्वक्षेत्रेषु यत् पुण्यं तत् सर्वं सहसा लभेत् ॥ १८९॥
श्रावयेद्वा द्विजान् सर्वान् कृतशौचान् जितेन्द्रियान् ।
स एव सर्वयज्ञस्य फलं प्राप्नोति मानवः ॥ १९० ॥
इति श्रीलैङ्गे पूर्वभागे वाराणसी श्रीशैलमाहात्म्यकथनं
नाम द्विनवतितमोऽध्यायः ॥ ९२ ॥

त्रिनवतितमोऽध्यायः ।

ऋषय ऊचुः ।
अन्धको नाम दैत्येन्द्रो मन्दरे चारुकन्दरे ।
दमितस्तु कथं लेभे गाणपत्यं महेश्वरात् ॥ १ ॥
वक्तुमर्हसि चास्माकं यथावृत्तं यथाश्रुतम् ॥
सूत उवाच ।
अन्धकानुग्रहञ्चैव मन्दरे शोषणं तथा ॥ २ ॥
वरलाभमशेषञ्च प्रवक्ष्यामि समासतः ।
हिरण्याक्षस्य तनयो हिरण्यनयनोपमः ३ ॥
पुरान्धक इति ख्यातस्तपसा लब्धविक्रमः ।
प्रसादात् ब्रह्मणः साक्षादवध्यत्वमवाप्य च ॥४॥
त्रैलोक्यमखिलं भुक्त्वा जित्वा चेन्द्रपुरं पुरा ।
लीलया चाप्रयत्नेन त्रासयामास वासवम् ॥ ५ ॥

बाधितास्ताड़िता बद्धा पातितास्तेन ते सुराः।
विविशुर्मन्दरं भीता नारायणपुरोगमाः॥ ६॥
एवं सम्मोह्य वै देवानन्धकोऽपि महासुरः।
यदृच्छया गिरिं प्राप्तो मन्दरश्चारुकन्दरम्॥ ७॥

ततस्तु ते समस्ताः सुरेन्द्राः ससाध्याः
सुरेशं महेशं पुरेत्याहुरेवम्।
हुतश्चाल्पवीर्य्यप्रभिन्नाङ्गभिन्ना
वयं दैत्यराजस्य शस्त्रैर्निकृत्ताः॥ ८॥

इतीदमखिलं श्रुत्वा दैत्यागममनौपमम्।
गणेश्वरैश्च भगवान् अन्धकाभिमुखं ययौ॥ ९॥

ततेन्द्रपद्मोद्भवविष्णुमुख्याः
सुरेश्वरा विप्रवराश्च सर्वे।
जयेति वाचा भगवन्तमूचुः
किरीटबद्धाञ्जलयः समन्तात्॥ १०॥

अथाशेषासुरांस्तस्य कोटिकोटिशतैस्ततः।
भस्मीकृत्य महादेवो निर्बिभेदान्धकं तदा॥ ११॥
शूलेन शूलिना प्रोतन्दग्धकल्मष कञ्चुकम्।
दृष्ट्वान्धकं गणाधीशं प्रणम्य सपितामहः॥ १२॥
तन्नादश्रवणाद्दु दैवा देवं प्रणम्य तम्।
ननृतुर्मुनयः सर्वे मुमुदुर्गण पुङ्गवाः॥ १३॥
ससृजुः पुष्पवर्षाणि देवाः शम्भोस्तदोपरि।
त्रैलोक्यमखिलं हर्षान्ननन्द च ननाद च॥ १४॥
दग्धोऽग्निना च शूलेन प्रोतः प्रेतश्चवान्धकः।
सात्विकं भावमास्थाय चिन्तयामास चेतसा॥ १५॥

जन्मान्तरेऽपि देवेन दग्धो यस्माच्छिवेन वै ।
आराधितो मया शम्भुः पुरा साक्षान्महेश्वरः ॥ १६
तस्मादेतन्मया लब्धं अन्यथा नोपपद्यते ।
यः स्मरेन्मनसा रुद्रं प्राणान्ते सकृदेव वा ॥ १७ ॥
स याति शिवसायुज्यं किं पुनर्बहुशः स्मरन् ।
ब्रह्मा च भगवान्विष्णुः सर्वे देवाः सवासवाः ॥ १८
शरणं प्राप्य तिष्ठन्ति तमेव शरणं व्रजेत् ।
एवं सञ्चिन्त्य तुष्टात्मा सोऽन्धकश्चान्धकार्दनम् ॥ १९
सगणं शिवमीशानमस्तुवत्पुण्यगौरवात् ।
प्रार्थितस्तेन भगवान् परमार्त्तिहरो हरः ॥ २० ॥
हिरण्यनेत्रतनयं शूलाग्रस्थं सुरेश्वरः ।
प्रोवाच दानवं प्रेक्ष्य घृणया नीललोहितः ॥ २१ ॥
तुष्टोऽस्मि वत्स ! भद्रन्ते कामं किं करवाणि ते ।
वरान् वरय दैत्येन्द्र ! वरदो हन्त वान्धक ! ॥ २२ ॥
श्रुत्वा वाक्यं तदा शम्भोर्हिरण्यनयनात्मजः ।
हर्षगद्गदया वाचा प्रोवाचेदं महेश्वरम् ॥ २३ ॥
भगवन्देवदेवेश ! भक्तार्तिहर ! शङ्कर ! ।
त्वयि भक्तिः प्रसीदेश यदि देयो वरश्च मे ॥ २४ ॥
श्रुत्वा भवोऽपि वचनं अन्धकस्य महात्मनः ।
प्रददौ दुर्लभां शुद्धां दैत्येन्द्राय महाद्युतिः ॥ २५ ।
गाणपत्यं च दैत्याय प्रददौ चावरोप्य तम् ।
प्रणेमुस्तं सुरेन्द्राद्या गाणपत्ये प्रतिष्ठितम् ॥ २६

इति श्रीलैङ्गे पूर्वभागे अन्धकगाणपत्यालम्भो नाम द्विन

वतितमोऽध्यायः ॥ ९२ ॥

चतुर्नवतितमोऽध्यायः ।

—०~~०—

ऋषय ऊचुः ।

कथमस्य पिता दैत्यो हिरण्याक्षः सुदारुणः ।
विष्णुना सूदितो विष्णुर्वाराहत्वं कथं गतः ॥ १ ॥
तस्य शृङ्गं महेशस्य भूषणत्वं कथं गतम् ।
एतत् सर्वं विशेषेण सूत ! वक्तुमिहार्हसि ॥ २ ॥

सूत उवाच ।

हिरण्यकशिपोर्भ्राता हिरण्याक्ष इति स्मृतः ।
पुरान्धकासुरेशस्य पिता कालान्तकोपमः ॥ ३ ॥
देवान् जित्वाथ दैत्येन्द्रो बध्वा च धरणीमिमाम् ।
नीत्वा रसातलञ्चक्रे वन्दीमिन्दीवरप्रभाम् ॥ ४ ॥
ततः सब्रह्मका देवाः परिम्लानमुखश्रियः ।
बाधितास्ताड़िता बध्वा हिरण्याक्षेण तेन वै ॥ ५ ॥
बलिना दैत्यमुख्येन क्रूरेण सुदुरात्मना ।
प्रणम्य शिरसा विष्णुं दैत्यकोटिविमर्दनम् ॥ ६ ॥
सर्वं विज्ञापयामासुर्धरणीबन्धनं हरेः ।
श्रुत्वैतद्भगवान् विष्णुर्धरणीबन्धनं हरिः ॥ ७ ॥
भूत्वा यज्ञवराहोऽसौ यथा लिङ्गार्णवे तथा ।
दैत्यैश्च सार्धं दैत्येन्द्रं हिरण्याक्षं महाबलम् ॥ ८ ॥
दंष्ट्राग्रकोट्या हत्वैनं रेजे दैत्यान्तक [illegible] ।

कल्पादिषु यथापूर्वं प्रविश्य च रसातलम्॥ ९॥
आनीय वसुधां देवीमङ्कस्थामकरोद्विभुः।
ततस्तुष्टाव देवेशं देवदेवः पितामहः॥ १०॥
शक्राद्यैः सहितो भूत्वा हर्षगद्गदया गिरा।
शाश्वताय वराहाय दंष्ट्रिणे दण्डिने नमः॥ ११॥
नारायणाय सर्वाय ब्रह्मणे परमात्मने।
कर्त्रे धर्त्रे धरायास्तु हर्त्रे देवारिणां स्वयम्।
कर्त्रे नेत्रे सुरेन्द्राणां शास्त्रे च सकलस्य च॥ १२॥

त्वमष्टमूर्त्तिस्त्वमनन्तमूर्त्ति-
स्त्वमादिदेवस्त्वमनन्तवेदितः।
त्वया कृतं सर्वमिदं प्रसीद
सुरेश! लोकेश! वराह! विष्णो!॥ १३॥
सथैकदंष्ट्राग्रमुखाग्रकोटि-
भागैकभागार्द्धतमेन विष्णो!।
हताः पथात् कामददैत्यमुख्याः
सदंष्ट्रकोट्या सह मुख्यदैत्यैः॥ १४॥
त्वयोद्धृता देव! धरा धरेश!
धरा धराकार! धृताग्रदंष्ट्रे!
धराधरैः सर्वजनैः समुद्रैः
सुरासुरैः सेवितपादपद्म!॥ १५॥
त्वयैव देवेश! विभो! कृतश्च
जयः सुराणामसुरेश्वराणाम्।
अद्य प्रदत्तस्तु वरः प्रसीद
वाञ्छितता वारिजसम्भवाय॥ १६॥

तव रोहिणि सकलामरेश्वरा
नयनद्वये शशिरवी पदद्वये।
निहिता रसातलगता वसुन्धरा
तव पृष्ठतः सकलतारकादयः ॥ १७ ॥
जगतां हिताय भवता वसुन्धरा
भगवन्! रसातलपुटं गता तदा।
अवलोद्धृता च भगवंस्त्वयैव
सकलं त्वयैव हि धृतं जगद्गुरो! ॥ १८ ॥
इति वाक्पतिर्बहुविधैस्तवार्चनैः
प्रणिपत्य विष्णुममरैः प्रजापतिः।
विविधान् वरान् हरिमुखात्तु लब्धवान्
हरिनाभिवारिजदेहधृत् स्वयम् ॥ १९ ॥
अथ तामुद्धृतां तेन धरां देवा मुनीश्वराः।
मूर्ध्न्यारोप्य नमश्चक्रुश्चक्रिणः सन्निधौ तदा ॥ २० ॥
अनेनैव वराहेण चोद्धृतासि वरप्रदे!।
कृष्णेनाक्लिष्टकार्य्येण शतहस्तेन विष्णुना ॥ २१ ॥
धरणि! त्वं महाभोगे! भूमिस्त्वं धेनुरव्यये!।
लोकानां धारणी त्वं हि मृत्तिके! हर पातकम् ॥ २२ ॥
मनसा कर्मणा वाचा वरदे! अरिजेश्वरे!।
त्वया हृतेन पापेन जीवामस्त्वत् प्रसादतः ॥ २३ ॥
इत्युक्ता सा तदा देवी धरा देवैरथाब्रवीत्।
वराहदंष्ट्राभिन्नायां धरायां मृत्तिकां द्विजाः! ॥ २४ ॥
मन्त्रेणानेन यो बिभ्रत् मूर्ध्नि पापात् प्रमुच्यते।
आयुष्मान् बलवान् धन्यः पत्रपौत्रसमन्वितः . . . .

क्रमाद् भुवि दिवं प्राप्य कर्मान्ते मोदते सुरैः ।
अथ देवे गते त्यक्त्वा वराहे क्षीरसागरम् ॥ २६ ॥
वाराहरूपमनघस्तथास्थ च धरा पुनः ।
तस्य दंष्ट्रा भराक्रान्ता देवदेवस्य धीमतः ॥ २७ ॥
यदृच्छया भवः पश्यन् जगाम जगदीश्वरः ।
दंष्ट्रां जग्राह दृष्ट्वा तां भूषणार्थमथात्मनः ॥ २८ ॥
दधार च महादेवः कूर्चान्ते वै महोरसि ।
देवाश्च तुष्टुवुः सेन्द्रा देवदेवस्य वै भवम् ॥ २९ ॥
धरा प्रतिष्ठिता ह्येवं देवदेवेन लीलया ।
भूतानां संप्लवे चापि विष्णोस्तैव कलेवरम् ॥ ३० ॥
ब्रह्मणश्च तथान्येषां देवानामपि लीलया ।
विभुरङ्गविभागेन भूषितो न यदि प्रभुः ॥ ३१ ॥
कथं विमुक्तिर्विप्राणां तस्माद् दंष्ट्री महेश्वरः ॥ ३२ ॥

इति श्रीलैङ्गे पूर्वभागे वराहप्रादुर्भावो नाम चतु-
र्नवतितमोऽध्यायः ॥ ९४ ॥

पञ्चनवतितमोऽध्यायः ।

ऋषय ऊचुः ।
नृसिंहेन हतः पूर्वं हिरण्यकशिपुः श्रुतम् ।
[illegible] हिरण्याक्षविमर्दक ॥ १ ॥

सूत उवाच।

हिरण्यकशिपोः पुत्रः प्रह्लाद इति विश्रुतः।
धर्मज्ञः सत्यसम्पन्नस्तपस्वी चाभवत् सुधीः॥ २॥
जन्मप्रभृति देवेशं पूजयामास चाव्ययम्।
सर्वज्ञं सर्वगं विष्णुं सर्वदेवभवोद्भवम्॥ ३॥
तमादिपुरुषं भक्त्या परब्रह्मस्वरूपिणम्।
ब्रह्मणोऽधिपतिं सृष्टिस्थितिसंहारकारणम्॥ ४॥
सोऽपि विष्णोस्तथाभूतं दृष्ट्वा पुत्रं समाहितम्।
नमो नारायणायेति गोविन्देति मुहुर्मुहुः॥ ५॥
स्तुवन्तं प्राह देवारिः प्रदहन्निव पापधीः।
न मां जानासि दुर्बुद्धे! सर्वदैत्यामरेश्वरम्॥ ६॥
प्रह्लाद! वीर! दुष्पुत्र! द्विजदेवार्त्तिकारणम्।
को विष्णुः पद्मजो वापि शक्रश्च वरुणोऽथवा॥ ७॥
वायुः सोमस्तथेशानः पावको मम यः समः।
ममैवार्चय भक्त्या च त्यज नारायणं सदा॥ ८॥
प्रह्लाद! जीविते वाञ्छा तवैषा यदि चास्ति चेत्।
श्रुत्वापि तस्य वचनं हिरण्यकशिपोः सुधीः॥ ९॥
प्रह्लादः पूजयामास नमो नारायणेति च।
नमो नारायणायेति सर्वदैत्यकुमारकान्॥ १०॥
अध्यापयामास च तां ब्रह्मविद्यां सुशोभनाम्।
दुर्लभ्यामात्मनो दृष्ट्वा शक्रादिभिरपि स्वयम्॥ ११॥
पुत्रेण लम्भितामाज्ञां हिरण्यः प्राह दानवान्।
एतं नानाविधैर्वधैर्दुःपुत्रं हन्तुमर्हथ॥ १२॥
एवमुक्तास्तदा तेन दैत्येन बहुशस्तदा।

निजघ्नुर्देवदेवस्य भृत्यं प्रह्लादमव्ययम् ॥ १३ ॥
तत्र तत् प्रतिज्ञातं तदा सुरैर्दैत्यराजतनयं द्विजोत्तमाः।
घोरवारिनिधिशायिनः प्रभोर्निष्फलं त्वथ बभूव तेजसा।
तदाथ गर्वभिन्नस्य हिरण्यकशिपोः प्रभुः।
तत्राविरभूद्धन्तुं नृसिंहाकृतिमास्थितः ॥ १५
जघान च सुतं प्रेक्ष्य पितरं दानवाधमम्।
बिभेद तत्क्षणादेव करजैर्निशितैः शतैः ॥ १६ ॥
ततो निहत्य तं दैत्यं सबान्धवमघापहः।
पीडयामास दैत्येन्द्रं युगान्ताग्निरिवापरः ॥ १७ ॥
नादैस्तस्य नृसिंहस्य घोरैर्विभासितं जगत्।
आब्रह्मभुवनाद् विप्राः प्रचचाल च सर्वतः ॥ १८ ॥

दृष्ट्वा सुरासुरमहोरगसिद्धसाध्या-
स्तस्मिन् क्षणे हरिविरिञ्चिमुखा नृसिंहम्।
धैर्यं बलञ्च समवाप्य ययुर्विसृज्य
आदिश्य खान्तमसुरक्षणतत्पराश्च ॥ १९ ॥
ततस्तैर्गतैः सैष देवो नृसिंहः
सहस्राकृतिः सर्वपात् सर्वबाहुः।
सहस्रेक्षणः सोमसूर्याग्निनेत्र-
स्तदा संस्थितः सर्वमावृत्य मायी ॥ २० ॥

तमस्तुष्टुवुः सुरश्रेष्ठा लोकालोकाचले स्थिताः।
सब्रह्मकाः ससिद्धाश्च सयमाः समरुद्गणाः ॥ २१ ॥
परात्परतरं ब्रह्म तत्त्वात्तत्त्वतमं भवान्।
ज्योतिषामपि परं ज्योतिः परमात्मा जगन्मयः ॥ २
[illegible] मयः प्रभुः।

वागतीतो निरालम्बो निर्द्वन्द्वो निरुपद्रवः ॥ २३ ॥
यज्ञभुग् यज्ञमूर्त्तिस्त्वं यज्ञिनां फलदः प्रभुः।
भवान् मत्स्याकृतिः कौर्म्ममास्थाय जगति स्थितः ।२४॥
वाराहीश्चैव त्वं सैंहीमास्थायेह व्यवस्थितः।
देवानां राज्यरक्षार्थं निहत्य दितिजेश्वरम् ॥ २५ ॥
द्विजशापच्छलेनैव भवतीर्णोऽसि लीलया।
न दृष्टं यत् त्वदन्यं हि भवान् सर्व्वचराचरम् ॥ २६ ॥
भवान् विष्णुर्भवान् रुद्रो भवानेव पितामहः।
भवानादिर्भवानन्तो भवानेव वयं विभो! ॥ २७ ॥
भवानेव जगत सर्वं प्रलापेन किमीश्वर!।
मायया बहुधा संस्थमद्वितीयमयं प्रभो! ॥ २८ ॥
स्तोष्यामस्त्वां कथं भासि देवदेव! मृगाधिप!।
स्तुतोऽपि विविधैस्तुत्यैर्भावैर्नानाविधैः प्रभुः ॥ २९ ॥
न जगाम द्विजाः! शान्तिं मानयन्योनिमात्मनः।
यो नृसिंहस्तवं भक्त्या पठेद्वार्थं विचारयेत् ॥ ३० ॥
श्रावयेद्वा द्विजान् सर्वान् विष्णुलोके महीयते।
तदन्तरे शिवं देवाः सेन्द्राः सब्रह्मकाः प्रभुम् ॥ ३१ ॥
सम्प्राप्य तुष्टुवुः सर्वे विज्ञाप्य मृगरूपिणः।
ततो ब्रह्मादयस्तूर्णं संस्तूय परमेश्वरम् ॥ ३२ ॥
भामवायाय शरणं जग्मुः परमकारणम्।
मन्दरस्थं महादेवं क्रीडमानं सहोमया ॥ ३३ ॥
सेवितं गणगन्धर्वैः सिद्धैरप्सरसां गणैः।
देवताभिः सह ब्रह्मा भीतभीतः सगद्गदम् ॥ ३४ ॥
प्रणम्य [illegible]

ब्रह्मोवाच। नमस्ते कालकालाय नमस्ते रुद्रमन्यवे।
नमः शिवाय रुद्राय शङ्कराय शिवाय ते॥ ३५॥
उग्रोऽसि सर्वभूतानां नियन्ताऽसि शिवोऽसि नः।
नमः शिवाय शर्वाय शङ्करायार्त्तिहारिणे॥ ३६॥
मयस्कराय विश्वाय विष्णवे ब्रह्मणे नमः।
अन्तकाय नमस्तुभ्यमुमायाः पतये नमः॥ ३७॥
हिरण्यबाहवे साक्षात् हिरण्यपतये नमः।
शर्वाय सर्वरूपाय पुरुषाय नमो नमः॥ ३८॥
सदसद्व्यक्तिहीनाय महतः कारणाय ते।
नित्याय विश्वरूपाय जायमानाय ते नमः॥ ३९॥
जाताय बहुधा लोके प्रभूताय नमो नमः।
रुद्राय नीलरुद्राय कद्रुद्राय प्रचेतसे॥ ४०॥
कालाय कालरूपाय नमः कालाङ्गहारिणे।
मीढुष्टमाय देवाय शितिकण्ठाय ते नमः॥ ४१॥
महीयसे नमस्तुभ्यं हन्त्रे देवारिणां सदा।
ताराय च सुताराय तारणाय नमो नमः॥ ४२॥
हरिकेशाय देवाय शम्भवे परमात्मने।
देवानां शम्भवे तुभ्यं भूतानां शम्भवे नमः॥ ४३॥
शम्भवे हैमवत्याय मन्यवे रुद्ररूपिणे।
कपर्दिने नमस्तुभ्यं कालकण्ठाय ते नमः॥ ४४॥
हिरण्याय महेशाय श्रीकण्ठाय नमो नमः।
भस्मदिग्धशरीराय दण्डमुण्डीश्वराय च॥ ४५॥
नमो ह्रस्वाय दीर्घाय वामनाय नमो नमः।
[illegible] नमो नमः॥ ४६॥

भीमाय भीमरूपाय भीमकर्मरताय ते।
अग्रे वधाय वै भूत्वा नमो दूरे वधाय च॥ ४७॥
धन्विने शूलिने तुभ्यङ्गदिने हलिने नमः।
चक्रिणे वर्मिणे नित्यं दैत्यानां कर्मभेदिने॥ ४८॥
सद्याय सद्यरूपाय सद्योजाताय ते नमः।
वामाय वामरूपाय वामनेत्राय ते नमः॥ ४९॥
अघोररूपाय विकटाय विकटशरीराय ते नमः।
पुरुषरूपाय पुरुषैक तत् पुरुषाय वै नमः॥ ५०॥
पुरुषार्थप्रदानाय पतये परमेष्ठिने।
ईशानाय नमस्तुभ्य मीश्वराय नमो नमः॥ ५१॥
ब्रह्मणे ब्रह्मरूपाय नमः साक्षाच्छिवाय ते।
सर्वविद्यानां सिंहस्य रूपमास्थाय विश्वकृत्॥ ५२॥
हिरण्यकशिपुं हत्वा करजैर्निशितैः स्वयम्।
दैत्येन्द्रैर्बहुभिः सार्धं हितार्थं जगतां प्रभुः॥ ५३॥
मेन्द्रीं समानय ब्योनिं बाधते निखिलं जगत्।
यत् कृत्यमत्र देवेश! तत् कुरुष्व भवानिह॥ ५४॥
उग्रोऽसि सर्वदुष्टानां नियन्तासि शिवोऽसि नः।
कालकूटादिवपुषा त्राहि नः शरणागतान्॥ ५५॥
शक्रस्तु हर्त्ता विश्वेश! क्रीड़ा वै केवलं वयम्।
तवोन्मेष निमेषाभ्यामस्माकं प्रलयोदयौ॥ ५६॥
उन्मीलये त्वयि ब्रह्मन्! विनाशोऽस्ति न ते शिव!।
सन्तप्तास्तो वयं देव! हरिणाऽमिततेजसा॥ ५७॥
सर्वलोकहितायैनं तस्वं संहर्त्तमिच्छसि।

सूत उवाच ।

विज्ञापितस्तथा देवः प्रहसन् प्राह तान् सुरान् ॥५८॥
अभयञ्च ददौ तेषां हनिष्यामीति तं प्रभुः ।
सोऽपि ब्रह्मा सुरैः सार्द्धं प्रणिपत्य यथागतम् ॥ ५९ ॥
जगाम भगवान् ब्रह्मा तथान्ये च सुरोत्तमाः ।
अथोत्थाय महादेवः शारभं रूपमास्थितः ॥ ६० ॥
ययौ प्रान्ते नृसिंहस्य गर्वितस्य मृगाशिनः ।
अपहृत्य तदा प्राणान् शरभः सुरपूजितः ॥ ६१ ॥
सिंहात्ततो नरो भूत्वा जगाम च यथाक्रमम् ।
एवं स्तुतस्तदा देवैर्जगाम स यथाक्रमम् ॥ ६२ ॥
यः पठेत् शृणुयाद्वापि संस्तवं शार्वमुत्तमम् ।
रुद्रलोकमनुप्राप्य रुद्रेण सह मोदते ॥ ६३ ॥

इति श्रीलैङ्गे नारसिंहे पञ्चनवतितमोऽध्यायः ।९५।

षण्णवतितमोऽध्यायः ।

ऋषय ऊचुः ।

कथं देवो महादेवो विश्वसंहारकारकः ।
शरभाख्यं महाघोरं विकृतं रूपमास्थितः ॥ १ ॥
किं किं धैर्यं कृतं तेन ब्रूहि सर्वं महामते ।

सूत उवाच।

एवमभ्यर्थितो देवैर्मतिञ्चक्रे कृपालयः॥ २॥
यत्तेजस्तु नृसिंहाख्यं संहर्त्तुं परमेश्वरः।
तदर्थं स्मृतवान् रुद्रो वीरभद्रं महाबलम्॥ ३॥
आत्मनो भैरवं रूपं महाप्रलयकारकम्।
आजगाम पुरा सद्यो गणानामग्रतो हसन्॥ ४॥
साट्टहासैर्गणवरैरुत्पतद्भिरितस्ततः।
नृसिंहरूपैरत्युग्रैः कोटिभिः परिवारितः॥ ५॥
तावद्भिरभितो वीरैर्नृत्यद्भिश्च मुदान्वितैः।
क्रीडद्भिश्च महाधीरैर्ब्रह्माद्यैः कन्दुकैरिव॥ ६॥
अदृष्टपूर्वैरन्यैश्च वेष्टितो वीरवन्दितः।
कल्पान्तज्वलनज्वालो विलसल्लोचनत्रयः॥ ७॥
आत्तशस्त्रो जटाजूटे ज्वलद्बालेन्दुमण्डितः।
बालेन्दुद्वितयाकारतीक्ष्णदंष्ट्राङ्कुरद्वयः॥ ८॥
आखण्डलधनुःखण्डसन्निभभ्रूलतायुतः।
महाप्रचण्डहुङ्कारबधिरीकृतदिङ्मुखः॥ ९॥
नीलमेघाञ्जनाकारभीषणश्मश्रुरद्भुतः।
वादखण्डमखण्डाभ्यां भ्रामयंस्त्रिशिखं मुहुः॥ १०॥
वीरभद्रोऽपि भगवान् वीरशक्तिविजृम्भितः।
स्वयं विज्ञापयामास किमत्र स्मृतिकारणम्॥ ११॥
आज्ञापय जगत्स्वामिन्! प्रसादः क्रियतां मयि।

श्रीभगवानुवाच।

अकाले भयमुत्पन्नं देवानामपि भैरव!॥ १२॥
ज्वलितः स नृसिंहाग्निः ...

सान्त्वयन् बोधयाद्दौ तं तेन किं नोपशाम्यति ॥ १३
ततो मत्परमं भावं भैरवं सम्प्रदर्शय।
सूक्ष्मं सूक्ष्मेण संहृत्य स्थूलं स्थूलेन तेजसा ॥ १४।
वक्त्रमानयकृत्यञ्च वीरभद्र! ममाज्ञया।
इत्यादिष्टो गणाध्यक्षः प्रशान्तवपुरास्थितः। १५॥
जगाम रंहसा तत्र यत्रास्ते नरकेसरी।
ततस्तं बोधयामास वीरभद्रो! हरो हरिम्। १६।
उवाच वाक्यमीशानः पिता पुत्रमिवौरसम्।
श्रीवीरभद्र उवाच।
जगत् सुखाय भगवन्नवतीर्णोऽसि माधव! ॥१७।
स्थित्यर्थं न च युक्तोऽसि परेण परमेष्ठिना।
जन्तुचक्रं भगवता रक्षितं मत्स्यरूपिणा। १८।
पुच्छेनैव समाबध्य भ्रमन्नेकार्णवे पुरा।
बिभर्षि कूर्मरूपेण वाराहेणोद्धृता मही ॥ १९।
अनेन हरिरूपेण हिरण्यकशिपुर्हतः।
वामनेन बलिर्बद्धस्त्वया विक्रमता पुनः। २०॥
त्वमेव सर्वभूतानां प्रभावः प्रभुरव्ययः।
यदा यदा हि लोकस्य दुःखं किञ्चित् प्रजायते॥
तदा तदावतीर्णस्त्वं करिष्यसि निरामयम्।
नाधिकस्त्वत्समोऽप्यस्ति हरे! शिवपरायण!।
त्वया धर्माश्च वेदाश्च शुभे मार्गे प्रतिष्ठिताः।
यदर्थमवतारोऽयं निहतः सोऽपि केशव!॥ २२
अत्यन्तघोरं भगवन्नरसिंहवपुस्तव।
[illegible] । २३।

सूत उवाच।

इत्युक्तो वीरभद्रेण नृसिंहः शान्तया गिरा।
ततोऽधिकं महाघोरं कोपं प्रज्वालयद्धरिः॥ २५॥

श्रीनृसिंह उवाच।

आगतोऽसि यतस्तत्र गच्छ त्वं मा हितं वद।
इदानीं संहरिष्यामि जगदेतच्चराचरम्॥ २६॥
संहर्त्तुर्न हि संहारः स्वतो वा परतोऽपि वा।
शासितं मम सर्वत्र शास्ता कोऽपि न विद्यते॥ २७॥
मत्प्रसादेन सकलं समर्यादं प्रवर्त्तते।
अहं हि सर्वशक्तीनां प्रवर्त्तकनिवर्त्तकः॥ २८॥
यद्यद्विभूतिमत् सत्त्वं श्रीमदूर्जितमेव वा।
तत्तद्विद्धि गणाध्यक्ष! मम तेजोविजृम्भितम्॥ २९॥
देवता परमार्थज्ञा ममैव परमं विदुः।
मदंशाः शक्तिसम्पन्ना ब्रह्मशक्रादयः सुराः॥ ३०॥
मन्नाभिपङ्कजाज्जातः पुरा ब्रह्मा चतुर्मुखः।
तल्ललाटसमुत्पन्नो भगवान् वृषभध्वजः॥ ३१॥
रजसाधिष्ठितः स्रष्टा रुद्रस्तामस उच्यते।
अहं नियन्ता सर्वस्य मत्परं नास्ति दैवतम्॥ ३२॥
विश्वाधिकः स्वतन्त्रश्च कर्त्ता हर्ताखिलेश्वरः।
इदन्तु मत्परं तेजः कः पुनः श्रोतुमिच्छति॥ ३३॥
अतो मां शरणं प्राप्य गच्छ त्वं विगतज्वरः।
अवेहि परमं भावमिदं भूतमहेश्वरः॥ ३४॥

कालोऽस्म्यहं कालविनाशहेतु-
र्लोकान्समाहर्त्तु[illegible] ——

मृत्योर्मृत्युं विद्धि मां वीरभद्र !
जीवन्त्येते मत्प्रसादेन देवाः ॥ ३५ ॥

सूत उवाच ।

साहङ्कारमिदं श्रुत्वा हरेरमितविक्रमः ।
विहस्योवाच सावज्ञं ततो विस्फुरिताधरः ॥ ३६ ॥

श्रीवीरभद्र उवाच ।

किं न जानासि विश्वेशं संहर्तारं पिनाकिनम् ।
असद्वादो विवादश्च विनाशस्त्वयि केवलः ॥ ३७ ॥
तवान्योऽन्यावताराणि कानि शेषाणि साम्प्रतम् ।
कृतानि येन केनापि कथाशेषो भविष्यति ॥ ३८ ॥
दोषं त्वं पश्य एतत्त्वमवस्थामीदृशीं गतः ।
तेन संहारदक्षेण क्षणात् संक्षयमेष्यसि ॥ ३९ ॥
प्रकृतिस्त्वं पुमान् रुद्रस्त्वयि वीर्यं समाहितम् ।
त्वन्नाभिपङ्कजाज्जातः पञ्चवक्त्रः पितामहः ॥ ४० ॥
सृष्ट्यर्थेन जगत् पूर्वं शङ्करं नीललोहितम् ।
ललाटे चिन्तयामास तपस्युग्रे व्यवस्थितः ॥ ४१ ॥
तल्ललाटादभूच्छम्भोः सृष्ट्यर्थं तन्न दूषणम् ।
अंशोऽहं देवदेवस्य महाभैरवरूपिणः ॥ ४२ ॥
त्वत्संहारे नियुक्तोऽस्मि विनयेन बलेन च ।
एवं रक्षो विदार्यैव त्वं शक्तिकलया युतः ॥ ४३ ॥
अहङ्कारावलेपेन गर्जसि त्वमतन्द्रितः ।
उपकारो ह्यसाधूनामपकाराय केवलम् ॥ ४४ ॥
यदि सिंहमहेशानं त्वं पुनर्भूतमन्यसे
[illegible] हि कदाचित् ।

कुलालचक्रवच्छक्त्या प्रेरितोऽसि पिनाकिना ।
अद्यापि तव निर्भिन्नं कपालं कूर्मरूपिणः ॥ ४६ ॥
हरहारलतामध्ये मुग्ध ! कस्मान्न बुध्यसे ।
विस्मृतं किं तदंशेन दंष्ट्रोत्पाटनपीडितः ॥ ४७ ॥
वाराहविग्रहस्तेऽद्य साक्रोशं तारकारिणा ।
दग्धोऽसि यस्य शूलाग्रे विष्वक्सेनच्छलाद्भवान् ॥ ४८ ॥
दक्षयज्ञे शिरश्छिन्नं मया ते यज्ञरूपिणः ।
अद्यापि तव पुत्रस्य ब्रह्मणः पञ्चमं शिरः ॥ ४९ ॥
छिन्नं तमेनाभिसन्धस्तदंशं तस्य तद्बलम् ।
निर्जितस्त्वं दधीचेन संग्रामे समरुद्गणः ॥ ५० ॥
कण्डूयमाने शिरसि कथं तद्विस्मृतं त्वया ।
चक्रं विक्रमतो यस्य चक्रपाणे ! तव प्रियम् ॥ ५१ ॥
कुतः प्राप्तं कृतं केन त्वया तदपि विस्मृतम् ।
ते मया सकला लोका गृहीतास्त्वं पयोनिधौ ॥ ५२ ॥
निद्रापरवशः शेषे स कथं सात्त्विको भवान् ।
त्वदादिस्तम्बपर्यन्तं रुद्रशक्तिविजृम्भितम् ॥ ५३ ॥
शक्तिमानभितस्त्वञ्च अनलस्त्वञ्च मोहितः ।
तत्तेजसोऽपि माहात्म्यं युवां द्रष्टुं न हि क्षमौ ॥ ५४ ॥
स्थूलं ये हि प्रपश्यन्ति तद्विष्णोः परमं पदम् ।
द्यावापृथिव्या इन्द्राग्नि यमस्य वरुणस्य च ॥ ५५ ॥
ध्वान्तोदरे शशाङ्कस्य जनित्वा परमेश्वरः ।
कालोऽसि त्वं महाकालः कालकालो महेश्वरः ॥ ५६ ॥
अतस्त्वमुग्रकलया मृत्योर्मृत्युर्भविष्यसि ।
स्थिरधन्वाक्षयो वीरो वीरो विश्वाधिकः प्रभुः ॥ ५७ ॥

उपसंहर्ता परं भीमो ग्रसामि विश्वमव्ययः ।
आस्वादितमयानलो न त्वं नैव चतुर्मुखः ॥ ५८ ॥
इत्थं सर्वं समालोक्य स्वरूपमात्मनात्मना ।
नो चेदिदानीं क्रोधस्य महाभैरवरूपिणः ॥ ५९ ॥
वज्राशनिरिव स्थाणोस्त्वयि मृत्युः पतिष्यति ।

सूत उवाच ।

इत्युक्तो वीरभद्रेण नृसिंहः क्रोधविह्वलः ॥ ६० ॥
ननाद तनुवेगेन तं ग्रहीतुं प्रचक्रमे ।
अत्रान्तरे महाघोरं विपक्षभयकारणम् ॥ ६१ ॥
गगनव्यापि दुर्धर्षं शैवतेजः समुद्भवम् ।
वीरभद्रस्य तद्रूपं तत्क्षणादेव दृश्यते ॥ ६२ ॥
न तद्धिरण्मयं सौम्यं न सौरं नाग्निसम्भवम् ।
न ताडिच्चन्द्रसदृशमनौपम्यं महेश्वरम् ॥ ६३ ॥
तदा तेजांसि सर्वाणि तस्मिन् लीनानि शाङ्करे ।
ततोऽव्यक्तो महातेजा व्यक्तो सञ्जायतस्तदा ॥ ६४ ॥
रुद्रसाधारणं चैव चिह्नितं विकृताकृति ।
ततः संहाररूपेण सुव्यक्तः परमेश्वरः ॥ ६५ ॥
पश्यतां सर्वदेवानां जयशब्दादिमङ्गलैः ।
सहस्रबाहुर्जटिलश्चन्द्रार्धकृतशेखरः ॥ ६६ ॥
स मृगार्धशरीरेण पक्षाभ्यां चञ्चुना द्विजः ।
अतितीक्ष्णमहादंष्ट्रो वज्रतुल्यनखायुधः ॥ ६७ ॥
कण्ठे कालो महाबाहुः चतुष्पाद् वह्निसम्भवः ।
युगान्तोद्यतजीमूतभीमगम्भीरनिःस्वनः ॥ ६८ ॥
[illegible]

अष्टदंष्ट्रोऽधरीकृत्य हुङ्कारेण युतो हरः ॥ ६९ ॥
हरिस्तद्दर्शनादेव विनष्टबलविक्रमः।
बिभ्रद्दौर्म्यं सहस्रांशोरधः खद्योतविभ्रमम् ॥ ७० ॥
अथ विभ्रम्य पक्षाभ्यां नाभिपादेऽभ्युदारयन्।
पादावाबध्य पुच्छेन बाहुभ्यां बाहुमण्डलम् ॥ ७१ ॥
भिन्दन्नुरसि बाहुभ्यां निजग्राह हरो हरिम्।
ततो जगाम गगनं देवैः सह महर्षिभिः ॥ ७२ ॥
सहसैव भयाद् विष्णुं विहगश्च यथोरगम्।
उत्क्षिप्योत्क्षिप्य संगृह्य निपात्य च निपात्य च ॥ ७३ ॥
उड्डीयोड्डीय भगवान् पक्षाघातविमोहितम्।
हरिं हरन्तं वृषभं विश्वेशानं तमीश्वरम् ॥ ७४ ॥
अन्वयान्ति सुराः सर्वे नमोवाक्येन तुष्टुवुः।
नीयमानः परवशो दीनवक्त्रः कृताञ्जलिः ॥ ७५ ॥
तुष्टाव परमेशानं हरिस्तं ललिताक्षरैः।

श्रीनृसिंह उवाच।

नमो रुद्राय शर्वाय महाग्रासाय विष्णवे ॥ ७६ ॥
नम उग्राय भीमाय नमः क्रोधाय मन्यवे।
नमो भवाय शर्वाय शङ्कराय शिवाय ते ॥ ७७ ॥
कालकालाय कालाय महाकालाय मृत्यवे।
वीराय वीरभद्राय क्षयद्वीराय शूलिने ॥ ७८ ॥
महादेवाय महते पशूनां पतये नमः।
एकाय नीलकण्ठाय श्रीकण्ठाय पिनाकिने ॥ ७९ ॥
नमोऽनन्ताय सूक्ष्माय नमस्ते मृत्युमन्यवे।
पराय परमेशाय परात्परतराय ते ॥ ८० ॥

परात्पराय विश्वाय नमस्ते विश्वमूर्त्तये ।
नमो विष्णुकलत्राय विष्णुक्षेत्राय भानवे ॥ ८१ ॥
कैवर्त्ताय किराताय महाव्याधाय शाश्वते ।
भैरवाय शरण्याय महाभैरवरूपिणे ॥ ८२ ॥
नमो नृसिंहसंहर्त्रे कामकालपुरारये ।
महापाशौघसंहर्त्रे विष्णुमायान्तकारिणे ॥ ८३ ॥
त्र्यम्बकाय चाक्षराय शिपिविष्टाय मीढुषे ।
मृत्युञ्जयाय शर्वाय सर्वज्ञाय मखारये ॥ ८४ ॥
मखेशाय वरेण्याय नमस्ते वह्निरूपिणे ।
महाघ्राणाय जिह्वाय प्राणापानप्रवर्त्तिने ॥ ८५ ।
त्रिगुणाय त्रिशूलाय गुणातीताय योगिने ।
संसाराय प्रवाहाय महायन्त्रप्रवर्त्तिने ॥ ८६ ॥
नमश्चन्द्राग्निसूर्याय मुक्तिवैचित्र्यहेतवे ।
वरदायावताराय सर्वकारणहेतवे ॥ ८७ ।
कपालिने कराळाय पतये पुण्यकीर्त्तये ।
अमोघायाग्निनेत्राय लकुलीशाय शम्भवे ॥ ८८ ॥
भिषक्तमाय मुण्डाय दण्डिने योगरूपिणे ।
मेघवाहाय देवाय पार्वतीपतये नमः ॥ ८९ ॥
अव्यक्ताय विशोकाय स्थिराय स्थिरधन्विने ।
स्थाणवे कृत्तिवासाय नमः पञ्चार्थहेतवे ॥ ९० ॥
वरदायैकपादाय नमश्चन्द्रार्द्धमौलिने ।
नमस्तेऽध्वरराजाय वयसां पतये नमः ॥ ९१ ॥
योगीश्वराय नित्याय सत्याय परमेष्ठिने ।
[illegible] नमः [illegible] ते ॥ ९२ ॥

एक द्वि त्रि चतुः पञ्चकृत्वस्तेऽस्तु नमो नमः।
दशकृत्वस्तु साहस्रकृत्वस्ते च नमो नमः॥ ९३॥
नमोऽपरिमितं कृत्वानन्तकृत्वो नमो नमः।
नमो नमो नमो भूयः पुनर्भूयो नमो नमः॥ ९४॥

सूत उवाच।

नाम्नामष्टशतेनैवं स्तुत्वामृतमयेन तु।
पुनस्तु प्रार्थयामास नृसिंहः परमेश्वरम्॥ ९५॥
यदा यदा ममाज्ञानमत्यहङ्कारदूषितम्।
तदा तदापनेतव्यं त्वयैव परमेश्वर!॥ ९६॥
एवं विज्ञापयन् प्रीतः शङ्करं नरकेसरी।
नन्वशक्तो भवान् विष्णो! जीविताक्तं पराजितः॥९७॥
तद्वक्त्रशेषमात्रान्तं कृत्वा सर्वस्य विग्रहम्।
शक्तिशिर्त्यं तदा मङ्गं वीरभद्रः क्षणात्ततः॥ ९८॥

देवा ऊचुः।

अथ ब्रह्मादयः सर्वे वीरभद्र! त्वया द्दशा।
जीविताः स्मो वयं देवाः पर्जन्येनैव पादपाः॥ ९९॥
यस्य भीषाद्दहत्यग्निरुदेति च रविः स्वयम्।
वातो वाति च सोऽसि त्वं मृत्युर्धावति पञ्चमः॥१००
यदव्यक्तं परं व्योम कलातीतं सदाशिवम्।
भगवंस्त्वामेव भवं वदन्ति ब्रह्मवादिनः॥ १०१॥
के वयं एव धातुर्वै वेदने परमेश्वरः।
न विद्धि परमं धाम रूपलावण्यवर्णने॥ १०२॥
उपसर्गेषु सर्वेषु त्रायस्वास्मान् गणाधिप!।
एवादृशाजन्!अगणात् वर्त्तीति रूपयाम अज्ञ

ईदृशान्तेऽवतारांश्च दृष्ट्वा शिववत्क्षमः ।
कदाचित् सन्दिहेत्रास्मांस्त्वचिन्तास्तमया तथा ॥१०
गुह्यागिरिविरतटामितरूपाणि सर्वशः ।
अभ्यसंहर गम्यं ते न नीतव्यं परापरा ॥ १०५ ॥
द्वे तनू तव रुद्रस्य वेदज्ञा ब्राह्मणाः विदुः ।
घोराप्यन्या शिवाप्यन्या ते प्रत्येकमनेकधा ॥ १०६
इहास्मान् पाहि भगवन् ! नित्याहतमहाबलः ।
भवता हि जगत् सर्वं व्याप्तं स्वेनैव तेजसा ॥ १०७
ब्रह्मविष्ण्विन्द्रचन्द्रादि वयञ्च प्रमुखाः सुराः ।
सुरासुराः सम्प्रसूतास्त्वत्तः सर्वे महेश्वर ! ॥ १०८
ब्रह्मा च इन्द्रो विष्णुश्च यमाद्या नसुरासुरान् ।
ततो निगृह्य च हरिं सिंह इत्युपचेतसम् ॥ १०९
यतो बिभर्षि सकलं विभज्य तनुमष्टधा ।
अतोऽस्मान् पाहि भगवन् ! सुरान् दानैरभीप्सितैः
उवाच तान् सुरान् देवो महर्षींश्च पुरातनान् ।
यथा जले जलं क्षिप्तं क्षीरं क्षीरे घृतं घृते ॥ १
एकएव तदा विष्णुः शिवलीनो न चान्यथा ।
एष एव नृसिंहात्मा सदर्पश्च महाबलः ॥ ११२ ॥
जगत्संहारकारेण प्रवृत्तो नरकेसरी ।
याजनीयो नमस्तस्मै मद्भक्तिसिद्धिकाङ्क्षिभिः ॥ १
एतावदुक्त्वा भगवान् वीरभद्रो महाबलः ।
अपश्यन् सर्वभूतानां तत्रैवान्तरधीयत ॥ ११४
नृसिंहकृत्तिवसनस्तदाप्रभृति शङ्करः ।
[illegible] पद्ममालायां नायकत्वेन कल्पितम् ॥

ततो देवा निरातङ्काः कीर्त्तयन्तः कथामिमाम् ।
विस्मयोत्फुल्लनयना जग्मुः सर्वे यथागतम् ॥ ११६ ॥
य इदं परमाख्यानं पुण्यं देवैः समन्वितम् ।
पठित्वा शृणुते चैव सर्वदुःखविनाशनम् ॥ ११७ ॥
धन्यं यशस्यमायुष्यमारोग्यं पुष्टिवर्धनम् ।
सर्वविघ्नप्रशमनं सर्वव्याधिविनाशनम् ॥ ११८ ॥
अपमृत्युप्रशमनं महाशान्तिकरं शुभम् ।
अरिचक्रप्रशमनं सर्वाधिप्रविनाशनम् ॥ ११९ ॥
ततो दुःस्वप्नशमनं सर्वभूतनिवारणम् ।
विषग्रहक्षयकरं पुत्रपौत्रादिवर्धनम् ॥ १२० ॥
योगसिद्धिप्रदं सम्यक् शिवज्ञानप्रकाशकम् ।
शिवलोकस्य सोपानं वाञ्छितार्थैकसाधनम् ॥ १२१ ॥
विष्णुमायानिरसनं दैवता परमार्थदम् ।
वाञ्छासिद्धिप्रदञ्चैव कीर्त्तिप्रज्ञादिसाधनम् ॥ १२२ ॥
इदन्तु शरभाकारं परं रूपं पिनाकिनः ।
प्रकाशितव्यं भक्तेषु चिरेषूद्यमितेषु च ॥ १२३ ॥
तैरेव पठितव्यञ्च श्रोतव्यञ्च शिवात्मभिः ।
शिवोत्सवेषु सर्वेषु चतुर्दश्यष्टमीषु च ॥ १२४ ॥
पठेत् प्रतिष्ठाकालेषु शिवसन्निधिकारणम् ।
चोरव्याघ्रादिसिंहास्त्रहतो राजभयेषु च ॥ १२५ ॥
अन्यान्योत्पातभूकम्पदवाग्निपांशुवृष्टिषु ।
उल्कापाते महावाते विना वृष्ट्यातिवृष्टिषु ॥ १२६ ॥
अतस्तान् पठेद्विद्वान् शिवभक्तो दृढव्रतः ।
यः पठेत् [illegible]

स रुद्रत्वं समासाद्य रुद्रस्यानुचरो भवेत् ॥ १२८ ।

इति श्रीलैङ्गे पूर्वभागे शरभप्रादुर्भावो नाम षण्णवति तमोऽध्यायः ॥ ९६ ॥

सप्तनवतितमोऽध्यायः।

ऋषय ऊचुः ।

जलन्धरं जटामौलिः पुरा जम्भारिविक्रमम्।

कथं जघान भगवान् भगनेत्रहरो हरः ॥ १ ॥

वक्तुमर्हसि चास्माकं रोमहर्षण ! सुव्रत !।

सूत उवाच।

जलन्धर इति ख्यातो जलमण्डलसम्भवः ॥ २ ॥

आसीदन्तकसङ्काशस्तपसा लब्धविक्रमः।

तेन देवाः सगन्धर्वाः सयक्षोरगराक्षसाः ॥ ३ ।

निर्जिताः समरे सर्वे ब्रह्मा च भगवानजः।

जित्वैव देवसङ्घातं ब्रह्माणं वै जलन्धरः ॥ ४

जगाम देवदेवेशं विष्णुं विश्वहरं गुरुम्।

तयोः समभवद् युद्धं दिवारात्रमविश्रमम्।

जलन्धरोऽपि तं [redacted]ादिदम् ॥ ६ ॥
प्रोवाचेदं दितेः [redacted]सुमीश्वरम् ।
सर्वे जिता म[redacted]तो रणे ॥ ७ ॥
तं जित्वा[redacted] क्षणात् ।
अहमेव भव[redacted] ॥ ८ ॥
वासवत्वञ्च युष्मा[redacted]त्वाः ! ।
जलन्धरवचः श्रुत्वा सर्वे ते दानवाधमाः ॥ ९ ॥
जगर्जुरुच्चैः पापिष्ठा मृत्युदर्शनतत्पराः ।
दैत्यैरेतैस्तथान्यैश्च रथनागतुरङ्गमैः ॥ १० ॥
सबद्धैः सह सन्नह्य शर्वं प्रति ययौ बली ।
शर्वोऽपि दृष्ट्वा दैत्येन्द्रं मेरुकूटमिव स्थितम् ॥ ११ ॥
अवध्यत्वमपि श्रुत्वा तथाब्धेर्गगनेरिता ।
ब्रह्मणो वचनं रक्षन् रक्षको जगतां प्रभुः ॥ १२ ॥
साम्बः सनन्दी सगणः प्रोवाच प्रहसन्निव ।
किं कृत्यमसुरेशान ! युद्धेनानेन साम्प्रतम् ॥ १३ ॥
मद्बाणैर्भिन्नसर्वाङ्गो मृत्युमभ्युप्यते मुदा ।
जलन्धरोऽपि तद्वाक्यं श्रुत्वा श्रोत्रविदारणम् ॥ १४ ॥
सुरेश्वरमुवाचेदं सुरेतरबलेश्वरः ।
वाक्येनालं महाबाहो ! देवदेव ! वृषध्वज ! ॥
चन्द्रांशुसन्निभैः शस्त्रैर्हर योद्धुमिहागतः ।
निशम्यास्य वचः शूली पादाङ्गुष्ठेन लीलया ।
महाम्भसि चकाराशु रथाङ्गं रौद्रमायुधम् ॥
कृत्वाम्बु वाम्भसि चितं भगवान् रथाङ्ग
[illegible]

दृष्ट्वाथवाग्नांशुरवल्ग्रहसौ
लोकत्रयान्तकरः प्रहसंस्तदाह ॥ १७ ॥
।देन निर्मितं दैत्य ! जलन्धरमहार्णवे।
।लवान् यदि चोद्धर्तुं तिष्ठ योद्धुं न चान्यथा ॥ १८
।स्य तद्वचनं श्रुत्वा क्रोधेनादीप्तलोचनः।
।दहन्निव नेत्राभ्यां प्राहावीक्ष्य जगत्त्रयम् ॥ १९ ॥
जलन्धर उवाच।
।दासुद्धृत्य हत्वा च नन्दिनं त्वाञ्च शङ्कर !।
हत्वा लोकान् सुरैः सार्धं कुरुताम गरुड़ो यथा ॥२
हन्तुं चराचरं सर्वं समर्थोऽहं सवासवम्।
को महेश्वर ! मद्बाणैरच्छेद्यो भुवनत्रये ॥ २१ ॥
बालभावे च भगवान् तपसैव विनिर्जितः।
ब्रह्मा बली यौवने वै मुनयः सुरपुङ्गवैः ॥ २२ ॥
दग्धं क्षणेन सकलं त्रैलोक्यं सचराचरम्।
तपसा किं त्वया रुद्र ! निर्जितो भगवानपि ॥ २३ ॥
इन्द्राग्नियमवित्तेशवायुवारीश्वरादयः।
न सेहिरे यथा नागा गन्धं पक्षिपतेरिव ॥ २४ ॥
न लब्धा दिवि भूमौ च बाहवो मम शङ्कर !।
समस्तान् पर्वतान् प्राप्य घर्षिताश्च गणेश्वर ! ॥ २५ ॥
गिरीन्द्रो मन्दरः श्रीमान्नीलो मेरुः सुशोभनः।
घर्षितो बाहुदण्डेन कण्डूनाशार्थमापतत् ॥ २६ ॥
गङ्गा निरुद्धा बाहुभ्यां लीलार्थं हिमवद्गिरौ।
नारीणां मम धर्मे च दत्ता बलो दिवौकसाम् ॥ २७

तत्क्षणादेव सकलत्रैलोक्यं वशमभूदिदम् ॥ २८ ॥
ऐरावतादयो नागाः क्षिप्ताः सिन्धुजलोपरि।
सरथो भगवानिन्द्रः क्षिप्तश्च शतयोजनम् ॥ २९ ॥
गरुडोऽपि मया बद्धो नागपाशेन विष्णुना।
उर्वश्याद्या मया नीता नार्यः कारागृहान्तरम् ॥ ३० ॥
कथञ्चिल्लब्धवान् शक्रः शचीमेकां प्रणम्य माम्।
मां न जानासि दैत्येन्द्रं जलन्धरमुमापते! ॥ ३१ ॥

सूत उवाच।

एवमुक्तो महादेवः प्राददद्दै रथं तदा।
तस्य नेत्राग्निभागैककलाद्धेन चाकुलम् ॥ ३२ ॥

दैत्यानामतुलबलैर्हयैश्च नागै-
र्दैत्येन्द्रास्त्रिपुररिपोर्निरीक्षणेन।
नागाद्यैस्त्वसमनुसंवृतस्य नागे-
र्देवेशं वचनमुवाच चाल्पवुद्धिः ॥ ३३ ॥
किं कार्य्यं मम युधि देवदैत्यसङ्घै-
र्हन्तुं यत् सकलमिदं क्षणात् समर्थः।
यस्त्वत्रास्त्यमिह नास्ति योद्धुमीश!
वाञ्छैषा विपुलतरा न संशयोऽत्र ॥ ३४ ॥
तस्मात्त्वं मम मदनारि[illegible]!
यन्नारे! त्रिपुररिपो! ममैव वीरैः।
भूतेन्द्रैर्हरिवदनैन दैवसङ्घै-
र्योद्धुं ते बलमिह चास्ति चेद्धि तिष्ठ ॥ ३५ ॥
इत्युक्ताय बहोदेवं महादेवाद्धि[illegible]ः।
न चचाल न [illegible] ॥ ३६ ॥

दुर्मदेनाविनीतात्मा दोर्भ्यामास्फोत्य दोर्बलात्।
सुदर्शनाख्यं यच्चक्रं तेन हन्तुं समुद्यतः ॥ ३७ ॥
दुर्धरेण रथाङ्गेन चक्रेणापि द्विजोत्तमाः !।
स्थापयामास वै स्कन्धे द्विधाभूतश्च तेन वै ॥ ३८ ॥
कुलिशेन यथा छिन्नो द्विधा गिरिवरो द्विजाः !।
पपात दैत्यो बलवानञ्जनाद्रिरिवापरः ॥ ३९ ॥
तस्य रक्तेन रौद्रेण सम्पूर्णमभवत् क्षणात्।
तद्रक्तमखिलं रुद्रनियोगान्मांसमेव च ॥ ४० ॥
महारौरवमासाद्य रक्तकुण्डमभूद्दशो !।
जलन्धरं हतं दृष्ट्वा देवगन्धर्वपार्षदाः ॥ ४१ ॥
सिंहनादं महत् कृत्वा साधु देवेति चाब्रुवन्।
यः पठेत् शृणुयाद्वापि जलन्धरविमर्दनम् ॥ ४२ ॥
श्रावयेद्वा यथा न्यायं गाणपत्यमवाप्नुयात् ॥ ४३

इति श्रीलैङ्गे पू० जलन्धरवधो नाम सप्त-
नवतितमोऽध्यायः ॥ ९७ ॥

अष्टनवतितमोऽध्यायः।

ऋषय ऊचुः।

कथं देवेन वै सूत ! देवदेवान्महेश्वरात्।
[illegible] विष्णुना ॥ १

सूत उवाच ।

देवानामसुरेन्द्राणामभवच्च सुदारुणः ।
सर्वेषामेव भूतानां विनाशकरणो महान् ॥ २ ॥
ते देवाः शक्तिमुशलैः सायकैर्नतपर्वभिः ।
प्रभिद्यमानाः कुन्तैश्च दुद्रुवुर्भयविह्वलाः ॥ ३ ॥
पराजितास्तदा देवा देवदेवेश्वरं हरिम् ।
प्रणेमुस्तं सुरेशानं शोकसंविग्नमानसाः ॥ ४ ॥
तान् समीक्ष्याथ भगवान् देवदेवेश्वरो हरिः ।
प्रणिपत्य स्थितान् देवानिदं वचनमब्रवीत् ॥ ५ ॥
वत्साः ! किमिति वै देवाश्च तात्काराविक्रमाः ।
समागताः ससन्तापा वक्तुमर्हथ सुव्रताः ! ॥ ६ ॥
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा तथाभूताः सुरोत्तमाः ।
प्रणम्याहुर्यथावृत्तं देवदेवाय विष्णवे ॥ ७ ॥
भगवन् देवदेवेश ! विष्णो ! जिष्णो ! जनार्दन ! ।
दानवैः पीड़िताः सर्वे वयं शरणमागताः ॥ ८ ॥
त्वमेव देवदेवेश ! गतिर्नः पुरुषोत्तम ! ।
त्वमेव परमात्मा हि त्वं पिता जगतामपि ॥ ९ ॥
त्वमेव भर्ता हर्ता च भोक्ता दाता जनार्दन ! ।
हन्तुमर्हसि तस्मात्त्वं दानवान् दानवार्दन ! ॥ १० ॥
दैत्याश्च वैष्णवैर्ब्राह्मै रौद्रैर्याम्यैः सुदारुणैः ।
कौबेरैश्चैव सौम्यैश्च नैर्ऋत्यैर्वारुणैर्दृढैः ॥ ११ ॥
वायव्यैश्च तथाग्नेयैरैशानैर्वार्षिकैः शुभैः ।
सौरै रौद्रैस्तथा भीमैः कम्पनैर्जम्भणैर्दृढैः ॥ १२ ॥
[illegible]

सूर्यमण्डलसम्भूतं त्वदीयं चक्रमुद्यतम् ॥ १३ ॥
कुण्ठितं हि दधीचेन च्यावनेन जगद्गुरो ।
दण्डं शार्ङ्गं तवास्त्रञ्च लब्धं दैत्यैः प्रसादतः ॥ १
पुरा जलन्धरं हन्तुं निर्मितं त्रिपुरारिणा ।
रथाङ्गं सुशितं घोरं तेन तान् हन्तुमर्हसि ॥ १५
तस्मात्तेन निहन्तव्या नान्यैः शस्त्रशतैरपि ।
ततो निशम्य तेषां वै वचनं वारिजेक्षणः ॥ १६ ॥
वाचस्पतिमुखानाह स हरिश्चक्रभृत् स्वयम् ।

श्रीविष्णुरुवाच ।

भो भो ! देवा ! महादेवं सर्वैर्देवैः सनातनैः ॥ १
सम्प्राप्य साम्प्रतं सर्वं करिष्यामि दिवौकसाम् ।
देवा ! जलन्धरं हन्तुं निर्मितं हि पुरारिणा ॥ १
लब्ध्वा रथाङ्गं तेनैव निहत्य च महासुरान् ।
सर्वान् धुन्धुमुखान् दैत्यानष्टषष्टिशतान् सुरान् ॥
सबान्धवान् क्षणादेव युष्मान् सन्तारयाम्यहम् ।

सूत उवाच ।

एवमुक्त्वा सुरश्रेष्ठान् सुरश्रेष्ठमनुस्मरन् ॥ २० ॥
सुरश्रेष्ठस्तदा श्रेष्ठं पूजयामास शङ्करम् ।
लिङ्गं स्थाप्य यथान्यायं हिमवच्छिखरे शुभे ॥ २१
मेरुपर्वतसङ्काशं निर्मितं विश्वकर्मणा ।
त्वरिताख्येन रुद्रेण रौद्रेण च जनार्दनः ॥ २२
स्नाप्य सम्पूज्य गन्धाद्यैर्ज्वालाकारं मनोरमम् ।
तुष्टाव च तदा रुद्रं सम्पूज्याग्नौ प्रयत्नतः च ॥

पूजयामास च शिवं प्रणवाद्यं नमोऽन्तकम् ॥ २४ ॥
देवं नाम्नां सहस्रेण भवाद्येन महेश्वरम् ।
प्रतिनाम स पद्मेन पूजयामास शङ्करम् ॥ २५ ॥
अग्नौ च नामभिर्देवं भवाद्यैः समिदादिभिः ।
स्वाहान्तैर्विधिवद्धुत्वा प्रत्येकमयुतं प्रभुम् ॥ २६ ॥
तुष्टाव च पुनः शम्भुं भवाद्यैर्भवमीश्वरम् ।

श्रीविष्णुरुवाच ।

भवः शिवो हरो रुद्रः पुरुषः पद्मलोचनः ॥ २७ ॥
अर्थितव्यः सदाचारः सर्वशम्भुर्महेश्वरः ।
ईश्वरः स्थाणुरीशानः सहस्राक्षः सहस्रपात् ॥ २८ ॥
वरीयान् वरदो वन्द्यः शङ्करः परमेश्वरः ।
गङ्गाधरः शूलधरः परार्थैकप्रयोजनः ॥ २९ ॥
सर्वज्ञः सर्वदेवादिगिरिधन्वा जटाधरः ।
चन्द्रापीडश्चन्द्रमौलिर्विद्वान् विश्वामरेश्वरः ॥ ३० ॥
वेदान्तसारसन्दोहः कपाली नीललोहितः ।
ध्यानाधारो परिच्छेद्यो गौरीभर्त्ता गणेश्वरः ॥ ३१
अष्टमूर्त्तिर्विश्वमूर्त्तिस्त्रिवर्गः स्वर्गसाधनः ।
ज्ञानगम्यो दृढप्रज्ञो देवदेवस्त्रिलोचनः ॥ ३२ ॥
वामदेवो महादेवः पाण्डुः परिदृढो दृढः ।
विश्वरूपो विरूपाक्षो वागीशः शुचिरन्तरः ॥ ३३ ॥
सर्वप्रणयसंवादी वृषाङ्को वृषवाहनः ।
ईशः पिनाकी खट्वाङ्गी चित्रवेषश्चिरन्तनः ॥ ३४ ॥
तमोहरो महायोगी गोप्ता ब्रह्माङ्गहृज्जटी

उमालवेशवन्द्यो दुर्वासाः स्मरशासनः।
दृढायुधः स्कन्दगुरुः परमेष्ठी परायणः ॥ ३६ ॥
अनादिमध्यनिधनो गिरिशो गिरिबान्धवः।
कुबेरबन्धुः श्रीकण्ठो लोकवर्णोत्तमोत्तमः ॥ ३७ ॥
सामान्यदेवः कोदण्डी नीलकण्ठः परश्वधी।
विशालाक्षो मृगव्याधः सुरेशः सूर्य्यतापनः ॥ ३८ ॥
धर्मकर्माक्षमः क्षेत्रं भगवान् भगनेत्रभित्।
उग्रः पशुपतिस्तार्क्ष्यः प्रियभक्तः प्रियंवदः ॥ ३९ ॥
दान्तो दयाकरो दक्षः कपर्दी कामशासनः।
श्मशाननिलयः सूक्ष्मः श्मशानस्थो महेश्वरः ॥ ४० ॥
लोककर्त्ता भूतपतिः महाकर्त्ता महौषधी।
उत्तरो गोपतिर्गोप्ता ज्ञानगम्यः पुरातनः ॥ ४१ ॥
नीतिः सुनीतिः शुद्धात्मा सोमः सोमरतः सुखी।
सोमपो मृतपः सोमो महानीतिर्महामतिः ॥ ४२ ॥
अजातशत्रुरालोकः सम्भाव्यो हव्यवाहनः।
लोककारो वेदकारः सूत्रकारः सनातनः ॥ ४३ ॥
महर्षिः कपिलाचार्य्यो विश्वदीप्तिस्त्रिलोचनः।
पिनाकपाणि भूदेवः स्वस्तिदः स्वस्तिकृत् सदा ॥ ४४
त्रिधामा सौभगः शर्वः सर्वज्ञः सर्वगोचरः।
ब्रह्मधृग्विश्वसृक् स्वर्गः कर्णिकारः प्रियः कविः ॥ ४५
शाखो विशाखो गोशाखः शिवो नैकः क्रतुः समः।
गङ्गाप्लवोदको भावः सकलः स्थपतिः स्थिरः ॥ ४६ ॥
[illegible] विजितात्मा [illegible] सात्त्विकः।

कामदेवः कामपालो भस्मोद्धूलितविग्रहः ।
भस्मप्रियो भस्मशायी कामी कान्तः कृतागमः ॥ ४८ ॥
समायुक्तो निवृत्तात्मा धर्मयुक्तः सदाशिवः ।
चतुर्मुखश्चतुर्बाहुर्दुरावासो दुरासदः ॥ ४९ ॥
दुर्गमो दुर्लभो दुर्गः सर्वायुधविशारदः ।
अध्यात्मयोगनिलयः सुतन्तुस्तन्तुवर्धनः ॥ ५० ॥
शुभाङ्गो लोकसारङ्गो जगदीशोऽमृताशनः ।
भस्मशुद्धिकरो मेरुरोजस्वी शुद्धविग्रहः ॥ ५१ ॥
हिरण्यरेतास्तरणिर्मरीचिर्महिमालयः ।
महाह्रदो महागर्भः सिद्धवृन्दारवन्दितः ॥ ५२ ॥
व्याघ्रचर्मधरो व्याली महाभूतो महानिधिः ।
अमृताङ्गोऽमृतवपुः पञ्चयज्ञः प्रभञ्जनः ॥ ५३ ॥
पञ्चविंशतितत्त्वज्ञः पारिजातः परावरः ।
सुलभः सुव्रतः शूरो वाङ्मयैकनिधिर्निधिः ॥ ५४ ॥
वर्णाश्रमगुरुर्वर्णी शत्रुजिच्छत्रुतापनः ।
आश्रमः क्षपणः क्षामो ज्ञानवानचलाचलः ॥ ५५ ॥
प्रमाणभूतो दुर्ज्ञेयः सुपर्णो वायुवाहनः ।
धनुर्धरो धनुर्वेदो गुणराशिर्गुणाकरः ॥ ५६ ॥
अनन्तदृष्टिरानन्दो दण्डो दमयिता दमः ।
अभिवाद्यो महाचार्यो विश्वकर्मा विशारदः ।
वीतरागो विनीतात्मा तपस्वी भूतभाव[illegible]
उन्मत्तवेषः प्रच्छन्नो जितकामो जित[illegible]
कल्याणप्रकृतिः कल्पः सर्वलोकप्रजा[illegible]

लोकपालोऽन्तर्हितात्मा कल्पादिः कमलेक्षणः ।
वेदशास्त्रार्थतत्त्वज्ञो नियमो नियमाश्रयः ॥ ६० ॥
चन्द्रः सूर्यः शनिः केतुर्विरामो विद्रुमच्छविः ।
भक्तिगम्यः परं ब्रह्म मृगबाणार्पणोऽनघः ॥ ६१ ॥
अद्रिराजालयः कान्तः परमात्मा जगद्गुरुः ।
सर्वकर्माचलस्त्वष्टा मङ्गल्यो मङ्गलावृतः ॥ ६२ ॥
महातपा दीर्घतपाः स्थविष्ठः स्थविरो ध्रुवः ।
अहः संवत्सरो व्याप्तिः प्रमाणं परमं तपः ॥ ६३ ॥
संवत्सरकरो मन्त्रः प्रत्ययः सर्वदर्शनः ।
अजः सर्वेश्वरः स्निग्धो महारेता महाबलः ॥ ६४ ॥
योगी योग्यो महारेताः सिद्धः सर्वादिरग्निदः ।
वसुर्वसुमनाः सत्यः सर्वपापहरो हरः ॥ ६५ ॥
अमृतः शाश्वतः शान्तो बाणहस्तः प्रतापवान् ।
कमण्डलुधरो धन्वी वेदाङ्गो वेदविन्मुनिः ॥ ६६ ॥
भ्राजिष्णुर्भोजनं भोक्ता लोकनेता दुराधरः ।
अतीन्द्रियो महामायः सर्वावासश्चतुष्पथः ॥ ६७ ॥
कालयोगी महानादो महोत्साहो महाबलः ।
महाबुद्धिर्महावीर्यो भूतचारी पुरन्दरः ॥ ६८ ॥
निशाचरः प्रेतचारी महाशक्तिर्महाद्युतिः ।
अनिर्देश्यवपुः श्रीमान् सर्वहार्यमितो गतिः ॥ ६९ ॥
बहुश्रुतो बहुमयो नियतात्मा भवोद्भवः ।
ओजस्तेजोद्युतिकरो नर्तकः सर्वकामकः ॥ ७० ॥
नृत्यप्रियो नृत्यनृत्यः प्रकाशात्मा प्रतापनः ।
बुद्धस्पष्टाक्षरो मन्त्रः सन्मानः सारसम्प्लवः ॥ ७१ ॥

युगादिकृद् युगावर्त्तो गम्भीरो वृषवाहनः ।
इष्टो विशिष्टः शिष्टेष्टः शरभः शरभो धनुः ॥ ७२ ॥
अपांनिधिरधिष्ठानं विजयो जयकालवित् ।
प्रतिष्ठितः प्रमाणज्ञो हिरण्यकवचो हरिः ॥ ७३ ॥
विरोचनः सुरगणो विद्येशो विबुधाश्रयः ।
बालरूपो बलोन्माथी विवर्त्तो गहनो गुरुः ॥ ७४ ॥
करणं कारणं कर्त्ता सर्वबन्धविमोचनः ।
विद्वत्तमो वीतभयो विश्वभर्त्ता निशाकरः ॥ ७५ ॥
व्यवसायो व्यवस्थानः स्थानदो जगदादिजः ।
दुन्दुभो ललितो विश्वो भवात्मात्मनि संस्थितः ॥ ७६ ॥
वीरेश्वरो वीरभद्रो वीरहा वीरभृद् विराट् ।
वीरचूड़ामणिर्वेत्ता तीव्रनादो नदीधरः ॥ ७७ ॥
आज्ञाधारस्त्रिशूली च शिपिविष्टः शिवालयः ।
वालखिल्यो महाचापस्तिग्मांशुर्निधिरव्ययः ॥ ७८ ॥
अभिरामः सुशरणः सुब्रह्मण्यः सुधापतिः ।
मघवान् कौशिको गोमान् विश्रामः सर्वशासनः ॥ ७९ ॥
ललाटाक्षो विश्वदेहः सारः संसारचक्रभृत् ।
अमोघदण्डो मध्यस्थो हिरण्यो ब्रह्मवर्चसी ॥ ८० ॥
परमार्थः परमयः शम्बरो व्याघ्रकोऽनलः ।
रुचिर्वररुचिर्वन्द्यो वाचस्पतिरहर्पतिः ॥ ८१ ॥
रविर्विरोचनः स्कन्धः शास्ता वैवस्वतो यमः ।
युक्तिरुन्नतकीर्त्तिश्च शान्तरागः पराजयः ॥ ८२ ॥
कैलासपति कामारिः सविता रविलोचनः ।
विद्वत्तमो वीतभयो विश्वहर्त्ता निवारितः ॥ ८३ ॥

नित्यो नियतकल्याणः पुण्यश्रवणकीर्त्तनः ।
दूरश्रवा विश्वसहो ध्येयो दुःस्वप्ननाशनः ॥ ८४ ॥
उत्तारको दुष्कृतिहा दुर्धर्षो दुःसहो भयः ।
अनादिर्भूर्भुवो लक्ष्मीः किरीटी त्रिदशाधिपः ॥ ८
विश्वगोप्ता विश्वभर्त्ता सुधीरो रुचिराङ्गदः ।
जननो जनजन्मादिः प्रीतिमान्नीतिमान्नयः ॥ ८६ ॥
विशिष्टः काश्यपो भानुर्भीमो भीमपराक्रमः ।
प्रणवः सत्पथाचारो महाकायो महाधनुः ॥ ८७ ॥
जन्माधिपो महादेवः सकलागमपारगः ।
तत्त्वातत्त्वविवेकात्मा विभूष्णुर्भूतिभूषणः ॥ ८८ ॥
ऋषिर्ब्राह्मणविज्जिष्णुर्जन्ममृत्युजरातिगः ।
यज्ञो यज्ञपतिर्यज्वा यज्ञान्तोऽमोघविक्रमः ॥ ८९ ॥
महेन्द्रो दुर्भरः सेनी यज्ञाङ्गो यज्ञवाहनः ।
पञ्चब्रह्मसमुत्पत्तिर्विश्वेशो विमलोदयः ॥ ९० ॥
आत्मयोनिरनाद्यन्तो षड्विंशत्सप्तलोकधृक् ।
गायत्रीवल्लभः प्रांशुर्विश्वावासः प्रभाकरः ॥ ९१ ॥
शिशुर्गिरिरतः सम्राट् सुषेणः सुरशत्रुहा ।
अमोघोऽरिष्टमथनो मुकुन्दो विगतज्वरः ॥ ९२ ॥
स्वयंज्योतिरनुज्योतिरात्मज्योतिरचञ्चलः ।
पिङ्गलः कपिलश्मश्रुः भालनेत्रस्त्रयोऽतनुः ॥ ९३ ॥
ज्ञानस्कन्धो महाज्ञानी निरुत्पत्तिरुपप्लवः ।
भगो विवस्वानादित्यो योगाचार्यो बृहस्पतिः ॥ ९
उदारकीर्त्तिरुद्योगी सद्योगी सदसन्मयः ।
नक्षत्रमाली राकेशः साधिष्ठानः षडाश्रयः ॥ ९५

पवित्रपाणिः पापारिर्मणिपूरो मनोगतिः ।
हृत्पुण्डरीकमासीनः शुक्लः शान्तो वृषाकपिः ॥ ९६ ॥
विष्णुर्ग्रहपतिः कृष्णः समर्थोऽनर्थनाशनः ।
अधर्मशत्रुरक्षय्यः पुरुहूतः पुरुष्टुतः ॥ ९७ ॥
ब्रह्मगर्भो बृहद्गर्भो धर्मधेनुर्धनागमः ।
जगद्धितैषी सुगतः कुमारः कुशलागमः ॥ ९८ ॥
हिरण्यवर्णो ज्योतिष्मान्नानाभूतधरो ध्वनिः ।
अरोगो नियमाध्यक्षो विश्वामित्रो द्विजोत्तमः ॥ ९९ ॥
बृहज्ज्योतिः सुधामा च महाज्योतिरनुत्तमः ।
मातामहो मातरिश्वा नभस्वान्नागहारधृक् ॥ १०० ॥
पुलस्त्यः पुलहोऽगस्त्यो जातूकर्ण्यः पराशरः ।
निरावरणधर्मज्ञो विरिञ्चो विष्टरश्रवाः ॥ १०१ ॥
आत्मभूरनिरुद्धोऽत्रिर्ज्ञानमूर्त्तिर्महायशाः ।
लोकचूडामणिर्वीरः चण्डसत्यपराक्रमः ॥ १०२ ॥
व्यालकल्पो महाकल्पो महावृक्षः कलाधरः ।
अलङ्करिष्णुस्त्वचलो रोचिष्णुर्विक्रमोत्तमः ॥ १०३ ॥
आशुशब्दपतिर्वेगी प्लवनः शिखिसारथिः ।
असंसृष्टोऽतिथिः शक्रः प्रमाथी पापनाशनः ॥ १०४ ॥
वसुश्रवाः कव्यवाहः प्रतप्तो विश्वभोजनः ।
जर्य्यो जराधिशमनो लोहितश्च तनूनपात् ॥ १०५ ॥
पृषदश्वो नभोयोनिः सुप्रतीकस्तमिस्रहा ।
निदाघस्तपनो मेघः पक्षः परपुरञ्जयः ॥ १०६ ॥
मुखानिलः सुनिष्पन्नः सुरभिः शिशिरात्मकः ।
वसन्तो माधवो ग्रीष्मो नभस्यो बीजवाहनः ॥ १०७ ॥

अङ्गिरामुनिरात्रेयो विमलो विश्ववाहनः ।
पावनः पुरुजिच्छक्रस्त्रिविद्यो नरवाहनः ॥ १०८ ॥
मनोबुद्धिरहङ्कारः क्षेत्रज्ञः क्षेत्रपालकः ।
तेजोनिधिर्ज्ञाननिधिर्विपाको विघ्नकारकः ॥ १०९ ॥
अधरोऽनुत्तरो ज्ञेयो ज्येष्ठो निःश्रेयसालयः ॥
शैलो नगस्तनुर्दोहो दानवारिररिन्दमः ॥ ११० ॥
चारुधीर्जनकश्चारु विशल्यो लोकशल्यकृत् ।
चतुर्वेदश्चतुर्भावश्चतुरश्चतुरप्रियः ॥ १११ ॥
आम्नायोऽथ समाम्नायस्तीर्थदेवशिवालयः ।
बहुरूपो महारूपः सर्वरूपश्चराचरः ॥ ११२ ॥
न्यायनिर्वाहको न्यायो न्यायगम्यो निरञ्जनः ।
सहस्रमूर्धा देवेन्द्रः सर्वशस्त्रप्रभञ्जनः ॥ ११३ ॥
मुण्डो विरूपो विकृतो दण्डी दान्तो गुणोत्तमः ।
पिङ्गलाक्षोऽथ हर्य्यक्षो नीलग्रीवो निरामयः ॥ ११
सहस्रबाहुः सर्वेशः शरण्यः सर्वलोकभृत् ।
पद्मासनः परं ज्योतिः परावरपरं फलम् ॥ ११५
पद्मगर्भो महागर्भो विश्वगर्भो विचक्षणः ।
परावरज्ञो बीजेशः सुमुखः सुमहास्वनः ॥ ११६ ॥
देवासुरगुरुर्देवो देवदेवासुरनमस्कृतः ।
देवासुरमहामात्रो देवासुरमहाश्रयः ॥ ११७ ॥
देवादिदेवो देवर्षिर्देवासुरवरप्रदः ।
देवासुरेश्वरो दिव्यो देवासुरमहेश्वरः ॥ ११८ ॥
सर्वदेवमयोऽचिन्त्यो देवतात्मात्मसम्भवः ।
ईड्योऽनीशः सुरव्याघ्रो देवसिंहो दिवाकरः ॥ ११

विबुधाग्रवरश्रेष्ठः सर्वदेवोत्तमोत्तमः ।
शिवध्यानरतः श्रीमान् शिखिश्रीपर्वतप्रियः ॥ १२० ॥
जयस्तम्भो विशिष्टम्भो नरसिंहनिपातनः ।
ब्रह्मचारी लोकचारी धर्मचारी धनाधिपः ॥ १२१ ॥
नन्दी नन्दीश्वरो नग्नो नग्नव्रतधरः शुचिः ।
लिङ्गाध्यक्षः सुराध्यक्षो युगाध्यक्षो युगावहः ॥ १२२ ॥
स्ववशः सवशः स्वर्गस्वरः स्वरमयःस्वनः ।
बीजाध्यक्षो बीजकर्त्ता धनकृद्धर्मवर्द्धनः ॥ १२३ ॥
दम्भोऽदम्भो महादम्भः सर्वभूत महेश्वरः ।
श्मशाननिलयस्तिष्यः सेतुरप्रतिमाकृतिः ॥ १२४ ॥
लोकोत्तरस्फुटा लोकस्त्र्यम्बको नागभूषणः ।
अन्धकारिर्मखद्वेषी विष्णुकन्धरपातनः ॥ १२५ ॥
वीतदोषो चयगुणो दक्षारिः पूषदन्तहृत् ।
धूर्जटिः खण्डपरशुः सकलो निष्कलोऽनघः ॥ १२६ ॥
आधारः सकलाधारः पाण्डुराभो मृडो नटः ।
पूर्णः पूरयिता पुण्यः सुकुमारः सुलोचनः ॥ १२७ ॥
सामगेयः प्रियकरः पुण्यकीर्त्तिरनामयः ।
मनोजवस्तीर्थकरो जटिलो जीवितेश्वरः ॥ १२८ ॥
जीवितान्तकरो नित्यो वसुरेता वसुप्रियः ।
सद्गतिः सत्कृतिः सक्तः कालकण्ठः कलाधरः ॥ १२९ ॥
मानी मान्यो महाकालः सद्भूतिः सत्परायणः ।
चन्द्रसञ्जीवनः शास्ता लोकगूढोऽमराधिपः ॥ १३० ॥
लोकबन्धुर्लोकनाथः कृतज्ञः कृतिभूषणः ।
अनपाय्यक्षरः कान्तः सर्वशास्त्रभृतांवरः ॥ १३१ ॥

तेजोमयो द्युतिधरो लोकमायोऽग्रणीरणुः।
शुचिस्मितः प्रसन्नात्मा दुर्जयो दुरतिक्रमः। १३२।
ज्योतिर्मयो निराकारो जगन्नाथो जलेश्वरः।
तुम्बवीणी महाकायो विशोकः शोकनाशनः॥ १३
त्रिलोकात्मा त्रिलोकेशः शुद्धः शुद्धिरथाक्षजः।
अव्यक्तलक्षणो व्यक्तो व्यक्ताव्यक्तो विशाम्पतिः। १३४
वरशीलो वरतुलो मानो मानधनो मयः।
ब्रह्मा विष्णुः प्रजापालो हंसो हंसगतिर्यमः॥ १३
वेधा धाता विधाता च अत्ता हर्त्ता चतुर्मुखः।
कैलासशिखरावासी सर्वावासी सतां गतिः॥ १३६
हिरण्यगर्भो हरिणः पुरुषः पूर्वजः पिता।
भूतालयो भूतपतिर्भूतिदो भुवनेश्वरः॥ १३७॥
संयोगी योगविद् ब्रह्मा ब्रह्मण्यो ब्राह्मणप्रियः।
देवप्रियो देवनाथो देवज्ञो देवचिन्तकः॥ १३८॥
विषमाक्षः कलाध्यक्षो वृषाङ्को वृषवर्धनः।
निर्मदो निरहङ्कारो निर्मोहो निरुपद्रवः॥ १३९।
दर्पहा दर्पितो दृप्तः सर्वर्त्तुपरिवर्त्तकः।
सप्तजिह्वः सहस्रार्चिः स्निग्धः प्रकृति दक्षिणः॥१४
भूतभव्य भवन्नाथः प्रभवो भ्रान्तिनाशनः।
अर्थोऽनर्थो महाकोशः परकार्य्यैक पण्डितः॥ १४
निष्कण्टकः कृतानन्दो निर्व्याजो व्याजमर्दनः।
सत्ववान् सात्विकः सत्यकीर्त्तिस्तम्भकृतागमः॥ १४
अकम्पितो गुणग्राही नैकात्मा नैककर्मकृत्।
सुप्रीतः सुमुखः सूक्ष्मः सुकरो दक्षिणोऽनलः॥ १४

स्कन्दः स्कन्दधरो धुर्य्यः प्रकटः प्रीतिवर्धनः ।
अपराजितः सर्वसहो विदग्धः सर्ववाहनः ॥ १४४ ॥
अधृतः स्वधृतः साध्यः पूर्त्तमूर्त्तिर्यशोधरः ।
वराहशृङ्गधृग् वायुर्बलवानेकनायकः ॥ १४५ ॥
श्रुतिप्रकाशः श्रुतिमानेकबन्धुरनेकधृक् ।
श्रीवल्लभशिवारम्भः शान्तभद्रः समञ्जसः ॥ १४६ ॥
भूशयो भूतिकृद् भूतिभूषणो भूतवाहनः ।
अकायो भक्तकायस्थः कालज्ञानी कलावपुः ॥ १४७ ॥
सत्यव्रत महात्यागी निष्ठा शान्तिपरायणः ।
परार्थवृत्तिर्वरदो विविक्तः श्रुतिसागरः ॥ १४८ ॥
अनिर्विण्णो गुणग्राही कलङ्काङ्कः कलङ्कहा ।
स्वभावरुद्रो मध्यस्थः शत्रुघ्नो मध्यनाशकः ॥ १४९ ॥
शिखण्डी कवची शूली चण्डी मुण्डी च कुण्डली ।
मेखली कवची खड्गी मायी संसारसारथिः ॥ १५० ॥
अमृत्युः सर्वदृक् सिंहस्तेजोराशिर्महामणिः ।
असंख्येयोऽप्रमेयात्मा वीर्य्यवान् कार्य्यकोविदः ॥ १५१ ॥
वेद्यो वेदार्थविद् गोप्ता सर्वाचारो मुनीश्वरः ।
अनुत्तमो दुराधर्षो मधुरः प्रियदर्शनः ॥ १५२ ॥
सुरेशः शरणं सर्वः शब्दब्रह्म सतां गतिः ।
कालभक्षः कलङ्कारिः कङ्कणीकृतवासुकिः ॥ १५३ ॥
महेष्वासो महीभर्त्ता निष्कलङ्को विशृङ्खलः ।
द्युमणिस्तरणिर्धन्यः सिद्धिदः सिद्धिसाधनः ॥ १५४ ॥
निवृत्तः संवृतः शिल्पो व्यूढोरस्को महाभुजः ।
एकज्योतिर्निरातङ्को नरो नारायणप्रियः ॥ १५५ ॥

निर्लेपो निष्प्रपञ्चात्मा निर्व्यग्रो व्यग्रनाशनः ।
स्तव्य स्तवप्रियः स्तोता व्यासमूर्तिरनाकुलः ॥ १५
निरवद्यपदोपायो विद्याराशिरविक्रमः ।
प्रशान्तबुद्धिरक्षुद्रः क्षुद्रहा नित्यसुन्दरः ॥ १५७ ॥
धैर्याग्र्यधुर्यो धात्रीशः शाकल्यः शर्वरीपतिः ।
परमार्थगुरुर्दृष्टिर्गुरुराश्रितवत्सलः ॥ १५८ ॥
रसो रसज्ञः सर्वज्ञः सर्वसत्त्वावलम्बनः ।

सूत उवाच ।

एवं नाम्नां सहस्रेण तुष्टाव वृषभध्वजम् ॥ १५९
स्नापयामास च विभुः पूजयामास पङ्कजैः ।
परीक्षार्थं हरेः पूजा कमलेषु महेश्वरः ॥ १६० ॥
गोपयामास कमलं तदैकं भुवनेश्वरः ।
हृतपुष्पो हरिस्तत्र किमिदं त्वभ्यचिन्तयत् ॥ १६१
ज्ञात्वा स्वनेत्रमुद्धृत्य सर्वसत्त्वावलम्बनम् ।
पूजयामास भावेन नाम्ना तेन जगद्गुरुम् ॥ १६२
ततस्तत्र विभुर्दृष्ट्वा तथाभूतं हरो हरिम् ।
तस्मादवततराशु मण्डलात् पावकस्य च ॥ १६३
कोटिभास्करसङ्काशं जटामुकुटमण्डितम् ।
ज्वालामालावृतं दिव्यं तीक्ष्णदंष्ट्रं भयङ्करम् ॥१
शूलटङ्कगदाचक्रकुन्तपाशधरं हरम् ।
वरदाभयहस्तञ्च दीपिचर्मोत्तरीयकम् ॥ १६५ ॥
इत्थंभूतं तदा दृष्ट्वा भवं भक्त्या विभूषितम् ।
हृष्टो नमश्चकाराशु देवदेवं जनार्दनः ॥ १६६
दुद्रुवुस्तं परिक्रम्य सेन्द्रा देवास्त्रिलोचनम् ।

चचाल ब्रह्मभुवनं चकम्पे च वसुन्धरा ॥ १६७ ॥
दृष्ट्वा तेजस्तच्छम्भोः प्राप्तं वै शतयोजनम्।
अधस्ताद्योर्ध्वतश्चैव व्याहेत्यक्रत भूतले ॥ १६८ ॥
तदा प्राह महादेवः प्रहसन्निव शङ्करः।
सम्प्रेक्ष्य प्रणयाद्विष्णुं कृताञ्जलिपुटं स्थितम् ॥१६९॥
ज्ञातं मयेदमधुना देवकार्य्यं जनार्दन!।
सुदर्शनाख्यं चक्रञ्च ददामि तव शोभनम् ॥ १७० ॥
यद्रूपं भवता दृष्टं सर्व्वलोकभयङ्करम्।
हिताय तव यत्नेन तव भावाय सुव्रत! ॥ १७१ ॥
शान्तं रणाजिरे विष्णो देवानां दुःखसाधनम्।
शान्तस्य चास्त्रं शान्तः स्याच्छान्तेनास्त्रेण किं फलम् १७२
शान्तस्य समरे चास्त्रं शान्तिरेव तपस्विनाम्।
योद्धुः शान्त्या बलच्छेदः परस्य बलवृद्धिदः ॥ १७३ ॥
देवैरशान्तैर्यद्रूपं मदीयं भावयाव्ययम्।
किमायुधेन कार्य्यं वै योद्धुं देवारिसूदन! ॥१७४॥
क्षमा युधि न कार्य्या वै योद्धुं देवारिसूदन!।
अनागते व्यतीते च दौर्बल्ये स्वजनोत्करे ॥ १७५ ॥
अकालिके त्वधर्मे च अनर्थे वारिसूदन!।
एवमुक्त्वा ददौ चक्रं सूर्य्यायुतसमप्रभम् ॥ १७६॥
नेत्रञ्च नेता जगतां प्रभुर्वै पद्मसन्निभम।
तदा प्रभृति तं प्राहुः पद्माक्षमिति सुव्रतम् ॥ १७७ ॥
दत्त्वैनं नयनञ्चक्रं विष्णवे नीललोहितः।
पस्पर्श च कराभ्यां वै सुशुभाभ्यामुवाच ह॥ १७८ ॥
वरदोऽहं वरश्रेष्ठ! वरान् वरय चेप्सितान्।

भक्त्या वशीकृतो नूनं त्वयाहं पुरुषोत्तम ! ॥ १७९
इत्युक्तो देवदेवेन देवदेवं प्रणम्य तम् ।
त्वयि भक्तिर्महादेव ! प्रसीद वरमुत्तमम् ॥ १८० ॥
नान्यमिच्छामि भक्तानामार्त्तयो नास्ति यत् प्रभो !
तच्छ्रुत्वा वचनं तस्य दयावान् सुतरां भवः ॥ १८१
पस्पर्श च ददौ तस्मै श्रद्धां शीतांशुभूषणः ।
प्राह चैवं महादेवः परमात्मानमच्युतम् ॥ १८२ ॥
मयि भक्तश्च वन्द्यश्च पूज्यश्चैव सुरासुरैः ।
भविष्यसि न सन्देहो मत्प्रसादात् सुरोत्तम ! ॥१८
यदा सती दक्षपुत्री विनिन्द्यैव सुलोचना ।
मातरं पितरं दक्षं भविष्यति सुरेश्वरी ॥ १८४ ॥
दिव्या हैमवती विष्णो तदा त्वमपि सुव्रत ! ।
भगिनीं तव कल्याणीं देवीं हैमवतीमुमाम् ॥ १८५
नियोगात् ब्रह्मणः साध्वीं प्रदास्यसि ममैव ताम् ।
मत्सम्बन्धी च लोकानां मध्ये पूज्यो भविष्यसि ॥ १
मां दिव्येन च भावेन तदाप्रभृति शङ्करम् ।
द्रक्ष्यसे च प्रसन्नेन मित्रभूतमिवात्मना ॥ १८७ ॥
इत्युक्त्वान्तर्दधे रुद्रो भगवान्नीललोहितः ।
जनार्दनोऽपि भगवान् देवानामपि सन्निधौ ॥ १८८
अयाचत महादेवं ब्रह्माणं मुनिभिः समम् ।
मया प्रोक्तं स्तवं दिव्यं पद्मयोने ! सुशोभनम्॥१८
यः पठेत् शृणुयाद्वापि श्रावयेद्वा द्विजोत्तमान् ।
प्रतिनाम्नि हिरण्यस्य दत्तस्य फलमाप्नुयात् ॥ १९०
अश्वमेधसहस्रेण फलं भवति तस्य वै ।

घृताद्यैः स्नापयेद्रुद्रं स्नात्वा वै कलशैः शुभैः ॥१८१॥
नाम्नां सहस्रेणानेन श्रद्धया शिवमीश्वरम्।
सोऽपि यज्ञसहस्रस्य फलं लब्ध्वा सुरेश्वरैः॥ १८२ ॥
पूज्यो भवति रुद्रस्य प्रीतिर्भवति तस्य वै।
तथास्त्विति तथा प्राह पद्मयोनिर्जनार्दनम्॥ १८३ ॥
जग्मतुः प्रणिपत्यैनं देवदेवं जगद्गुरुम्।
तस्मान्नाम्नां सहस्रेण पूजयेदनघो द्विजाः॥ १८४ ॥
जपेन्नाम्नां सहस्रञ्च स याति परमां गतिम् ॥ १८५ ॥

इति श्रीलैङ्गे पूर्वभागे विष्णुचक्रलाभो नामाष्टनवति-
तमोऽध्यायः॥ ९८ ॥

नवनवतितमोऽध्यायः।

ऋषय ऊचुः।

सम्भवः सूचितो देव्यास्त्वया सूत! महामते!।
सविस्तरं वदस्वाद्य सतीत्वे च यथातथम्॥ १ ॥
मेनाजत्वं महादेव्या दक्षयज्ञविमर्दनम्।
विष्णुना च कथं दत्ता देवदेवाय शम्भवे॥ २ ॥
कल्याणं वा कथं तस्य वक्तुमर्हसि साम्प्रतम्।
तेषां तद्वचनं श्रुत्वा सूतः पौराणिकोत्तमः॥ ३ ॥

सम्भवञ्च महादेव्याः प्राह तेषां महात्मनाम् ।

सूत उवाच ।

ब्रह्मणा कथितं पूर्वं दक्षिणे तत् सुविस्तरम् ॥ ४ ॥
युष्माभिर्वै कुमाराय तेन व्यासाय धीमते ! ।
तस्मादहमुपश्रुत्य प्रवदामि सुविस्तरम् ॥ ५ ॥
वचनाद्वो महाभागाः ! प्रणम्योमां तथा भवम् ।
सा भगाख्या जगद्धात्री लिङ्गमूर्तेस्त्रिवेदिका ॥ ६ ॥
लिङ्गस्तु भगवान् द्वाभ्यां जगत् सृष्टिर्द्विजोत्तमाः ।
लिङ्गमूर्त्तिः शिवो ज्योतिस्तमसश्चोपरि स्थितः ॥ ७ ॥
लिङ्गवेदिसमायोगादर्द्धनारीश्वरोऽभवत् ।
ब्रह्माणं विदधे देवमग्रे पुत्रञ्चतुर्मुखम् ॥ ८ ॥
प्राहिणोतिस्म तस्यैव ज्ञानं ज्ञानमयो हरः ।
विश्वाधिकोऽसौ भगवानर्द्धनारीश्वरो विभुः ॥ ९ ॥
हिरण्यगर्भं तं देवो जायमानमपश्यत ।
सोऽपि रुद्रं महादेवं ब्रह्मा पश्यत शङ्करम् ॥ १० ॥
तं दृष्ट्वा संस्थितं देवमर्द्धनारीश्वरं प्रभुम् ।
तुष्टाव वाग्भिरिष्टाभिर्वरदं वारिजोद्भवः ॥ ११ ॥
विभजस्वेति विश्वेशं विश्वात्मानमजो विभुः ।
ससर्ज देवीं वामाङ्गात् पत्नीञ्चैवात्मनः समाम् ॥ १२ ॥
अर्द्धाङ्गस्य शुभा पत्नी ततः पुंसः पुरातनी ।
सैवाज्ञया विभोर्देवी दक्षपुत्री बभूव ह ॥ १३ ॥
सतीसंज्ञा तदा सा वै रुद्रमेवाश्रिता पतिम् ।
दक्षं विनिन्द्य कालेन देवी मेना ह्यभूत् पुनः ॥ १४ ॥
नारदस्यैव दक्षोऽपि शापादेवं विनिन्द्य च ।

अवश्यादुर्मदो दक्षो देवदेवमुमापतिम् ॥ १५ ॥
अनादृत्य क्रतिं ज्ञात्वा सती दक्षेण तत्क्षणात्।
भस्मीकृत्वात्मनो देहं योगमार्गेण सा पुनः ॥ १६ ॥
बभूव पार्वती देवी तपसा च गिरेः प्रभोः।
ज्ञात्वैतद्भगवान् भर्गो ददाह कुपितः प्रभुः ॥ १७ ॥
दक्षस्य विपुलं यज्ञं च्यावनेर्वचनादपि।
च्यवनस्य सुतो धीमान् दधीच इति विश्रुतः ॥ १८ ॥
विजित्य विष्णुं समरे प्रसादात्त्र्यम्बकस्य च।
विष्णुना लोकपालांश्च शशाप च मुनीश्वरः ॥ १९ ॥
रुद्रस्य क्रोधजेनैव वह्निना हविषा सुराः।
विनाशो वै क्षणादेव मायया शङ्करस्य वै ॥ २० ॥

इति श्रीलैङ्गे पूर्वभागे देवीसम्भवो नाम
नवनवतितमोऽध्यायः ॥ ९९ ॥

शततमोऽध्यायः।

ऋषय ऊचुः।
विजित्य विष्णुना सार्धं भगवान् परमेश्वरः।
सर्वान् दधीचवचनात् कथं मेजे महेश्वरः ॥ १ ॥

लिङ्गपुराणे।

सूत उवाच।

दक्षयज्ञे सुविपुले देवान् विष्णुपुरोगमान्।
ददाह भगवान् रुद्रः सर्वान् मुनिगणानपि॥ २॥
भद्रो नाम गणस्तेन प्रेषितः परमेष्ठिना।
विप्रयोगेन देव्या वै दुःसहेनैव सुव्रताः!॥ ३॥
सोऽसृजद्वीरभद्रश्च गणेशान् रोमजांस्तु भान्।
गणेश्वरैः समारुह्य रथं भद्रः प्रतापवान्॥ ४॥
गन्तुश्चक्रे मतिं यस्य सारथिर्भगवानजः।
गणेश्वराश्च ते सर्वे विविधायुधपाणयः॥ ५॥
विमानैर्विश्वतोभद्रैस्समन्वयुरथो सुराः।
हिमवच्छिखरे रम्ये हेमशृङ्गे सुशोभने॥ ६॥
यज्ञवाटस्तथा तस्य गङ्गाद्वारसमीपतः।
तद्देशे चैव विख्यातं शुभं कनखलं द्विजाः!॥ ७॥
दग्धुं वै प्रेषितश्चासौ भगवान् परमेष्ठिना।
तदोत्पातो बभूवाथ लोकानां भयशंसनः॥ ८॥
पर्वताश्च व्यशीर्यन्त प्रचकम्पे वसुन्धरा।
मरुतश्चाप्यघूर्णन्त चुक्षुभे मकरालयः॥ ९॥
अग्नयो नैव दीप्यन्ति न च दीप्यति भास्करः।
ग्रहाश्च न प्रकाश्यन्ते न देवा न च दानवाः॥ १०॥
ततः क्षणात् प्रविश्यैव यज्ञवाटं महात्मनः।
रोमजैः सहितो भद्रः कालाग्निरिव चापरः॥ ११॥
उवाच भद्रो भगवान् दक्षमामिततेजसम्।
सम्यक्कादेव दक्षाद्यमुनीन् देवान् पिनाकिना॥ १२
दग्धुं सम्प्रेषितश्चाहं भवन्तं सगणेश्वरैः।

इत्युक्त्वा यज्ञशालां तां ददाह गणपुङ्गवः ॥ १३ ॥
गणेश्वराश्च संक्रुद्धा यूपानुत्पाट्य चिक्षिपुः।
प्रस्तोत्रा सह होत्रा च दग्धश्चैव गणेश्वरैः ॥ १४ ॥
गृहीत्वा गणपाः सर्वान् गङ्गास्रोतसि चिक्षिपुः।
वीरभद्रो महातेजाः शक्रस्योद्यच्छतः करम् ॥ १५ ॥
व्यष्टम्भयद् दीनात्मा तथान्येषां दिवौकसाम्।
भगस्य नेत्रे चोत्पाट्य करजाग्रेण लीलया ॥ १६ ॥
निहत्य मुष्टिनादन्तान् पूष्णश्चैवं न्यपातयत्।
तथा चन्द्रमसं देवं पादाङ्गुष्ठेन लीलया ॥ १७ ॥
घर्षयामास भगवान् वीरभद्रः प्रतापवान्।
चिच्छेद च शिरस्तस्य शक्रस्य भगवान् प्रभोः ॥ १८ ॥
वह्नेर्हस्तद्वयं छित्वा जिह्वामुत्पाट्य लीलया।
जघान मूर्ध्नि पादेन वीरभद्रो महाबलः ॥ १९ ॥
यमस्य दण्डं भगवान् प्रचिच्छेद स्वयं प्रभुः।
जघान देवमीशानं त्रिशूलेन महाबलम् ॥ २० ॥
त्रयस्त्रिंशत् सुरानेवं विनिहत्या प्रयत्नतः
त्रयश्च त्रिशतं तेषां त्रिसाहस्रञ्च लीलया ॥ २१ ॥
त्रयश्चैव सुरेन्द्राणां जघान च मुनीवरान्।
अन्यांश्च देवान् देवोऽसौ सर्वान् युद्धाय संस्थितान् ॥ २२ ॥
जघान भगवान् रुद्रः खड्गमुष्ट्यादिसायकैः।
अथ विष्णुर्महातेजाश्चक्रमुद्यम्य मूर्च्छितः ॥ २३ ॥
युयोध भगवांस्तेन रुद्रेण सह माधवः।
तयोः समभवद् युद्धं सुघोरं रोमहर्षणम् ॥ २४ ॥
विष्णोर्योगबलात्तस्य दिव्यदेहाः सुदारुणाः ॥ २५ ॥

शङ्खचक्रगदाहस्ता असंख्याताश्च जज्ञिरे ।
तान् सर्वानपि देवोऽसौ नारायणसमप्रभान् ॥ २६ ॥
निहत्य गदया विष्णुं ताड़यामास मूर्द्धनि ।
ततश्चोरसि तं देवं लीलयैव रणाजिरे ॥ २७ ॥
पपात च तदा भूमौ विसंज्ञः पुरुषोत्तमः ।
पुनरुत्थाय तं हन्तुं चक्रमुद्यम्य स प्रभुः ॥ २८ ॥
क्रोधरक्तेक्षणः श्रीमान् अतिष्ठत् पुरुषर्षभः ।
तस्य चक्रञ्च यद्रौद्रं कालादित्यसमप्रभम् ॥ २९ ॥
व्यष्टम्भयद्दीनात्मा करस्थं न चचाल सः ।
अतिष्ठत् स्तम्भितस्तेन शृङ्गवानिव निश्चलः ॥ ३० ॥
विभिद्य धर्षितं शार्ङ्गं त्रिधा भूतं प्रभोस्तदा ।
शार्ङ्गकोटिप्रसङ्गाद्वै चिच्छेद च शिरः प्रभोः ॥ ३१ ॥
छिन्नञ्च निपपाताशु शिरस्तस्य रसातले ।
वायुना प्रेरितश्चैव प्राणजेन पिनाकिना ॥ ३२ ॥
प्रविवेश तदाचैव तदीयाहवनीयकम् ।
तत् प्रविध्वस्त कलशं भग्नयूपं सतोरणम् ॥ ३३ ॥
प्रदीपितमहाशालं दृष्ट्वा यज्ञोऽपि दुद्रुवे ।
तं तदा मृगरूपेण धावन्तं गगनं प्रति ॥ ३४ ॥
वीरभद्रः समाधाय विशिरस्कमथाकरोत् ।
ततः प्रजापतिं धर्मं कश्यपञ्च जगत् गुरुम् ॥ ३५ ॥
अरिष्टनेमिनं वीरो बहुपुत्रं सुवीश्वरम् ।
मुनिमङ्गिरसञ्चैव कृशाश्वञ्च महायशाः ॥ ३६ ॥
जघान मूर्ध्नि पादेन दक्षञ्चैव यशस्विनम् ।
चिच्छेद च शिरस्तस्य दक्षस्याग्नौ जुहाव वा ॥ ३

सरस्वत्याश्च नासाग्रं देवमातुस्तथैव च।
निकृत्य करजाग्रेण वीरभद्रः प्रतापवान् ॥ ३८ ॥
तस्थौ स्त्रियावृतो मध्ये प्रेतस्थाने यथाभवः।
एतस्मिन्नेव काले तु भगवान् पद्मसम्भवः ॥ ३९ ॥
भद्रमाह महातेजाः प्रार्थयन् प्रणतः प्रभुः।
अलं क्रोधेन वै भद्र! नष्टाश्चैव दिवौकसः ॥ ४० ॥
प्रसीद क्षम्यतां सर्वं रोमजैः सह सुव्रत!।
सोऽपि भद्रः प्रभावेण ब्रह्मणः परमेष्ठिनः ॥ ४१ ॥
शमं जगाम शनकैः शान्तस्तस्थौ तदाज्ञया।
देवोऽपि तत्र भगवानन्तरिक्षे वृषध्वजः ॥ ४२ ॥
सगणः सर्वदः शर्वः सर्वलोकमहेश्वरः।
प्रार्थितश्चैव देवेन ब्रह्मणा भगवान् भवः ॥ ४३ ॥
हतानाञ्च तदा तेषां प्रददौ पूर्ववत्तनुम्।
इन्द्रस्य च शिरस्तस्य विष्णोश्चैव महात्मनः ॥ ४४ ॥
दक्षस्य च मुनीन्द्रस्य तथान्येषां महेश्वरः।
वाग्देव्याश्चैव नासाग्रं देवमातुस्तथैव च ॥ ४५ ॥
नष्टानां जीवितञ्चैव वरांश्च विविधानि च।
दक्षस्य ध्वस्तवक्त्रस्य शिरसा भगवान् प्रभुः ॥ ४६ ॥
कल्पयामास वै वक्त्रं लीलया च महान् भवः।
दक्षोऽपि लब्धसंज्ञश्च समुत्थाय कृताञ्जलिः ॥ ४७ ॥
तुष्टाव देवदेवेशं शङ्करं वृषभध्वजम्।
स्तुतस्तेन महातेजाः प्रदाय विविधान् वरान् ॥ ४८ ॥
गाणपत्यं ददौ तस्मै दक्षायाक्लिष्टकर्मणे।
देवाश्च सर्वे देवेशं तुष्टुवुः परमेश्वरम् ॥ ४९ ॥

नारायणश्च भगवान् तुष्टाव च कृताञ्जलिः ।
ब्रह्मा च मुनयः सर्वे पृथक् पृथगजोश्वरम् ॥ ५० ॥
तुष्टुवुर्देवदेवेशं नीलकण्ठं वृषध्वजम् ।
तान् देवाननुगृह्यैव भवोऽप्यन्तरधीयत ॥ ५१ ॥

इति श्रीलैङ्गे पूर्वभागे शिव दक्षयज्ञविध्वंसनो नाम शततमोऽध्यायः ॥ १०० ॥

एकाधिकशततमोऽध्यायः ।

ऋषय ऊचुः ।

कथं हिमवतः पुत्री बभूवाम्बा सती शुभा ।
कथं वा देवदेवेशमवाप पतिमीश्वरम् ॥ १ ॥

सूत उवाच ।

सा मेना तनुमाश्रित्य स्वेच्छयैव वराङ्गना ।
तदा हैमवती जज्ञे तपसा च त्रिलोचना ॥ २ ॥
जातकर्मादिकाः सर्वाश्चकार च गिरीश्वरः ।
द्वादशे च तदा वर्षे पूर्णे हैमवती शुभा ॥ ३ ॥
तपस्तेपे तया सार्धं मनुजा च शुभानना ।
अन्या च देवी ह्यनुजा सर्वलोकनमस्कृता ॥ ४ ॥
एकपर्णा तदा सर्वे सर्वलोकमहेश्वरीम् ।

तुष्टुवुस्तास्तदा देवीं समावृत्य समन्ततः॥ ५॥
ज्येष्ठा ह्यपर्णाह्यनुजा चैकपर्णा शुभानना।
तृतीया च वरारोहा तथा चैवैकपाटला॥ ६॥
तपसा च महादेव्याः पार्वत्याः परमेश्वरः।
वशीकृतो महादेवः सर्वभूतपतिर्भव॥ ७॥
एतस्मिन्नेव काले तु तारको नाम दानवः।
तारात्मजो महातेजा बभूव दितिनन्दनः॥ ८॥
तस्य पुत्रास्त्रयश्चापि तारकाक्षो महासुरः।
विद्युन्माली च भगवान् कमलाक्षश्च वीर्यवान्॥ ९॥
पितामहस्तथा चैषां तारो नाम महाबलः।
तपसा लब्धवीर्य्यश्च प्रसादात् ब्रह्मणः प्रभोः॥ १०॥
सोऽपि तारो महातेजास्त्रैलोक्यं सचराचरम्।
विजित्य समरे पूर्वं विष्णुञ्च जितवानसौ॥ ११॥
तयोः समभवद्युद्धं सुघोरं रोमहर्षणम्।
दिव्यं वर्षसहस्रन्तु दिवारात्रमविश्रमम्॥ १२॥
सरथं विष्णुमादाय चिक्षेप शतयोजनम्।
तारेण विजितः संख्ये दुद्राव गरुड़ध्वजः॥ १३॥
तारो वरान् शतगुणं लब्ध्वा शतगुणं बलम्।
पितामहात् जगत् सर्वमवाप दितिनन्दनः॥ १४॥
देवेन्द्रप्रमुखान् जित्वा देवान् देवेश्वरेश्वरः।
वारयामास तैर्देवान् सर्वलोकेषु मायया॥ १५॥
देवताश्च सहेन्द्रेण तारकाद्भयपीड़िताः।
न शान्तिं लेभिरे शूराः शरणं वा भयार्दिताः॥ १६॥
तदामरपतिः श्रीमान् वज्रिपत्नामरप्रभुः।

उवाचाङ्गिरसं देवो देवानामपि सन्निधौ॥ १७॥
भगवंस्तारको नाम तारजो दानवोत्तमः।
तेन सन्निहता युद्धे वयं गोपतिना यथा॥ १८॥
भयात्तस्मान्महाभाग! वृहद् युद्धे वृहस्पते!।
अनिकेता भ्रमन्त्येते शकुन्ता इव पञ्जरे॥ १९॥
अस्माकं यान्यमोघानि आयुधान्यङ्गिरोवर!।
तानि मोघानि जायन्ते प्रभावादमरद्विषः॥ २०॥
दशवर्षसहस्राणि द्विगुणानि वृहस्पते!।
विष्णुना योधितो युद्धे तेनापि न च सूदितः॥ २१
यस्तेनानिर्जितो युद्धे विष्णुना प्रभविष्णुना।
कथमस्मद्विधस्तस्य स्थास्यते समरेऽग्रतः॥ २२॥
एवमुक्तस्तु शक्रेण जीवः सार्धं सुराधिपैः।
सहस्राक्षेण च विभुं सम्प्राप्याह कुशध्वजम्॥ २३
सोऽपि तस्य मुखात् श्रुत्वा प्रणयात् प्रणतार्त्तिहा
देवैरशेषैः सेन्द्रैस्तु जीवमाह पितामहः॥ २४॥
जाने वोऽर्त्तिं सुरेन्द्राणां तथापि शृणु साम्प्रतम्।
विनिन्द्य दक्षं या देवी सती रुद्राङ्गसम्भवा॥ २५
उमा हैमवती जज्ञे सर्वलोकनमस्कृता।
तस्याश्चैव रूपेण यूयं देवाः सुरोत्तमाः॥ २६।
विभोर्यतध्वमाक्रष्टुं रुद्रस्याम्य मनो महत्।
तयोर्योगेन सम्भूतः स्कन्दः शक्तिधरः प्रभुः॥ २७
षडास्यो द्वादशभुजः सेनानीः पावकिः प्रभुः।
स्वाहेयः कार्त्तिकेयश्च गाङ्गेयः शरधामजः॥ २८॥
देवः शाखो विशाखश्च नैगमेयश्च वीर्य्यवान्।

सेनापतिः कुमाराख्यः सर्वलोकनमस्कृतः॥ २९॥
लीलयैव महासेनः प्रबलं तारकासुरम्।
बालोऽपि विनिहत्यैको देवान् सन्तारयिष्यति॥ ३०॥
एवमुक्तस्तदा तेन ब्रह्मणा परमेष्ठिना।
वृहस्पतिस्तथा सेन्द्रो देवैर्देवं प्रणम्य तम्॥ ३१॥
मेरोः शिखरमासाद्य स्मरं सस्मार सुव्रतः।
स्मरणाद्देवदेवस्य स्मरोऽपि सह भार्य्यया॥ ३२॥
रत्या समं समागम्य नमस्कृत्य कृताञ्जलिः।
भगवन्तमाह तं जीवं जगज्जीवो द्विजोत्तमाः!॥३३॥
स्मृतो यद्भवता जीव! सम्प्राप्तोऽहं तवान्तिकम्।
ब्रूहि यन्मे विधातव्यं तमाह सुरपूजितः॥ ३४॥
तमाह भगवान् शक्रःसम्भाव्य मकरध्वजम्।
शङ्करेणाम्बिकामद्य संयोजय यथासुखम्॥ ३५॥
तया स रमते येन भगवान् वृषभध्वजः।
तेन मार्गेण मार्गस्व पत्न्या रत्या नया सह॥ ३६॥
सोऽपि तुष्टो महादेवः प्रदास्यति शुभां गतिम्।
विप्रयुक्तस्तया पूर्वं लब्ध्वा तां गिरिजासुमाम्॥ ३७॥
एवमुक्तो नमस्कृत्य देवदेवं शचीपतिम्।
देवदेवाश्रमं गन्तुं मतिञ्चक्रे तया सह॥ ३८॥
गत्वा तदाश्रमे शम्भोः सह रत्या महाबलः।
वसन्तेन सहायेन देवं योक्तुमनाभवत्॥ ३९॥
ततः सम्प्रेक्ष्य मदनं हसन् देवस्त्रियम्बकः।
नयनेन तृतीयेन सावज्ञं तमवैक्षत॥ ४०॥
ततोऽस्य नेत्रजो वह्निः मदनं पार्श्वतः स्थितम्।

मदनस्तत्क्षणादेव ललाप करुणं रतिः ॥ ४१ ॥
रत्याः प्रलापमाकर्ण्य देवदेवो वृषध्वजः।
कृपया परया प्राह कामपत्नीं निरीक्ष्य च। ४२ ॥
अमूर्त्तोऽपि ध्रुवं भद्रे! कार्यं सर्वं पतिस्तव।
रतिकाले ध्रुवं भद्रे! करिष्यति न संशयः॥ ४३ ॥
यदा विष्णुश्च भविता वासुदेवो महायशाः।
शापाद् भृगोर्महातेजाः सर्वलोकहिताय वै॥ ४४ ॥
तदा तस्य सुतो यश्च स पतिस्ते भविष्यति।
सा प्रणम्य तदा रुद्रं कामपत्नी शुचिस्मिता॥ ४५ ॥
जगाम मदनं लब्ध्वा वसन्तेन समन्विता॥ ४६ ॥

इति श्रीलैङ्गे पूर्वभागे मदनदाहो नाम
एकशततमोऽध्यायः॥ १०१ ॥

द्व्यधिकशततमोऽध्यायः।

सूत उवाच।

तपसा च महादेव्याः पार्वत्या वृषभध्वजः।
प्रीतश्च भगवान् शर्वो वचनाद् ब्रह्मणस्तदा॥ १ ॥
हिताय चाश्रमाणाञ्च क्रीडार्थं भगवान् भवः।
तदा हैमवतीं देवीमुपयेमे यथाविधि॥ २ ॥

जगाम स स्वयं ब्रह्मा मरीच्याद्यैर्महर्षिभिः।
तपोवनं महादेव्याः पार्वत्याः पद्मसम्भवः॥ ३॥
प्रदक्षिणीकृत्य च तां देवीं स जगतोऽरणीम्।
किमर्थं तपसा लोकान् सन्तापयसि शैलजे!॥ ४॥
त्वया सृष्टं जगत् सर्वं मातस्त्वं मा विनाशय।
त्वं हि सन्धारयेर्लोकान् इमान् सर्वान् स्वतेजसा॥५॥
सर्वदेवेश्वरः श्रीमान् सर्वलोकपतिर्भवः।
यस्य वै देवदेवस्य वयं किङ्करवादिनः॥ ६॥
स एव परमेशानः स्वयञ्च वरयिष्यति।
वरदे! येन सृष्टासि न विना यस्त्वयाम्बिके!॥ ७॥
वर्त्तते नात्र सन्देहस्तव भर्त्ता भविष्यति।
इत्युक्त्वा तां नमस्कृत्य मुहुः सम्प्रेक्ष्य पार्वतीम्॥ ८॥
गते पितामहे देवो भगवान् परमेश्वरः।
जगामानुग्रहं कर्त्तुं द्विजरूपेण चाश्रमम्॥ ९॥
सा च दृष्ट्वा महादेवं द्विजरूपेण संस्थितम्।
प्रतिभावैः प्रभुं ज्ञात्वा ननाम वृषभध्वजम्॥ १०॥
सम्पूज्य वरदं देवं ब्राह्मणच्छद्मनागतम्।
तुष्टाव परमेशानं पार्वती परमेश्वरम्॥ ११॥
अनुगृह्य तदा देवीमुवाच प्रहसन्निव।
कुलधर्माश्रयं रक्षन् भूधरस्य महात्मनः॥ १२॥
क्रीड़ार्थञ्च सतां मध्ये सर्वदेवपतिर्भवः।
स्वयंवरे महादेवि! तव दिव्ये! सुशोभने!॥ १३॥
आस्थाय रूपं यत् सौम्यं समेष्येऽहं सह त्वया।
इत्युक्त्वा तां समालोक्य देवी दिव्येन चक्षुषा॥ १४॥

जगामेष्टं तदा दिव्यं स्वपुरं प्रययौ च सा ।
दृष्ट्वा हृष्टस्तदा देवीं मेनया तुहिनाचलः ॥ १५ ॥
आलिङ्ग्याघ्राय सम्पूज्य पुत्रीं साक्षात्तपस्विनीम् ।
दुहितुर्देवदेवेन न जानन्नभिमन्त्रितम् ॥ १६ ॥
स्वयम्बरं तदा देव्याः सर्वलोकेष्वघोषयत् ।
अथ ब्रह्मा च भगवान् विष्णुः साक्षाज्जनार्दनः ॥ १७
शक्रश्च भगवान् वह्निर्भास्करो भग एव च ।
त्वष्टार्य्यमा विवस्वांश्च यमो वरुण एव च ॥ १८ ॥
वायुः सोमस्तथेशानो रुद्राश्च मुनयस्तथा ।
अश्विनौ द्वादशादित्या गन्धर्वा गरुड़स्तथा ॥ १९ ॥
यक्षाः सिद्धास्तथा साध्या दैत्याः किंपुरुषोरगाः ।
समुद्राश्च नदा वेदा मन्त्रास्तोत्रादयः क्षणाः ॥ २० ॥
नागाश्च पर्वताः सर्वे यज्ञाः सूर्य्यादयो ग्रहाः ।
त्रयस्त्रिंशच्च देवानां त्रयश्च त्रिशतं तथा ॥ २१ ॥
त्रयश्च त्रिसहस्राश्च तथान्ये बहवः सुराः ।
जग्मुर्गिरीन्द्रपुत्र्यास्तु स्वयंवरमनुत्तमम् ॥ २२ ॥
अथ शैलसुता देवी हैममारुह्य शोभनम् ।
विमानं सर्वतोभद्रं सर्वरत्नैरलङ्कृतम् ॥ २३ ॥
अप्सरोभिः प्रनृत्ताभिः सर्वाभरणभूषितैः ।
गन्धर्वसिद्धैर्विविधैः किन्नरैश्च सुशोभनैः ॥ २४ ॥
बन्दिभिस्तूयमाना च स्थिता शैलसुता तदा ।
सितातपत्रं रत्नांशु मिश्रितञ्चावहत्तथा ॥ २५ ॥
मालिनी गिरिपुत्र्यास्तु सन्ध्या पूर्णेन्दुमण्डलम् ।
चामरासक्तहस्ताभिर्दिव्यस्त्रीभिश्च संवृता ॥ २६ ॥

मालां गृह्य जया तस्थौ सुरद्रुमसमुद्भवाम्।
विजया व्यजनं गृह्य स्थिता देव्याः समीपगा॥ २७॥
मालां प्रगृह्य देव्यास्तु स्थितायां देवसंसदि।
शिशुर्भूत्वा महादेवः क्रीडार्थं वृषभध्वजः॥ २८॥
उत्सङ्गतलसंसुप्तो बभूव भगवान् भवः।
अथ दृष्ट्वा शिशुं देवास्तस्या उत्सङ्गवर्त्तिनम्॥ २९॥
कोऽयमत्रेति सम्मन्त्र चुक्रुशुश्च समागताः।
वज्रमाहारयत्तस्य बाहुमुद्यम्य वृत्रहा॥ ३०॥
स बाहुरुद्यमस्तस्य तथैव समुपस्थितः।
स्तम्भितः शिशुरूपेण देवदेवेन लीलया॥ ३१॥
वज्रं क्षेप्तुं न शशाक बाहुश्चालयितुं तथा।
वह्निः शक्तिं तथा क्षेप्तुं न शशाक तथा स्थितः॥ ३२॥
यमोऽपि दण्डं खड्गञ्च निरृतिर्मुनिपुङ्गवाः!।
वरुणो नागपाशञ्च ध्वजयष्टिं समीरणः॥ ३३॥
सोमो गदां धनेशश्च दण्डं दण्डभृतां वरः।
ईशानश्च तथा शूलं तीव्रमुद्यम्य संस्थितः॥ ३४॥
रुद्राश्च शूलमादित्या मुशलं वसवस्तथा।
मुद्गरं स्तम्भिताः सर्वे देवेनाशु दिवौकसः॥ ३५॥
स्तम्भिता देवदेवेन तथान्ये च दिवौकसः।
शिरः प्रकम्पयन् विष्णुश्चक्रमुद्यम्य संस्थितः॥ ३६॥
तस्यापि शिरसो बालः स्थिरत्वं प्रचकार ह।
चक्रं क्षेप्तुं न शशाक बाहुं चालयितुं न च॥ ३७॥
पूषादन्तान् दशन् दन्तैर्बालमैक्षत मोहितः।

तस्यापि दृष्टमनाः पैतुर्दृष्टमात्रस्य शम्भुना ॥ ३८ ॥
बलं तेजश्च योगश्च तथैवास्तम्भयद्विभुः ।
अथ तेषु स्थितेष्वेव मन्यु मत्सु सुरेष्वपि ॥ ३९ ॥
ब्रह्मा परमसंविग्नो ध्यानमास्थाय शङ्करम् ।
बुबुधे देवमीशानमुमोत्सङ्गे तमास्थितम् ॥ ४० ॥
स बुद्धा देवमीशानं शीघ्रमुत्थाय विस्मितः ।
ववन्दे चरणौ शम्भोरस्तुवच्च पितामहः ॥ ४१ ॥
पुराणैः सामसङ्गीतैः पुण्याख्यैः शुद्धनामभिः ।
स्रष्टा त्वं सर्वलोकानां प्रकृतेश्च प्रवर्त्तकः ॥ ४२ ॥
बुद्धिस्त्वं सर्वलोकानां अहङ्कारस्त्वमीश्वरः ।
भूतानामिन्द्रियाणाञ्च त्वमेवेश प्रवर्त्तकः ॥ ४३ ॥
तवाहं दक्षिणाद्धस्तात् सृष्टः पूर्वं पुरातनः ।
वामहस्तान्महाबाहो देवो नारायणः प्रभुः ॥ ४४ ॥
इयञ्च प्रकृतिर्देवी सदा ते सृष्टिकारण ! ।
पत्नीरूपं समास्थाय जगत्कारणमागता ॥ ४५ ॥
नमस्तुभ्यं महादेव ! महादेव्यै नमो नमः ।
प्रसादात्तव देवेश ! नियोगाच्च मया प्रजाः ॥ ४६ ॥
देवाद्यास्तु इमाः सृष्टा मूढास्त्वद्योगमोहिताः ।
कुरु प्रसादमेतेषां यथापूर्वं भवन्त्विमे ॥ ४७ ॥

सूत उवाच ।

विज्ञाप्यैवं तदा ब्रह्मा देवदेवं महेश्वरम् ।
संस्तम्भितांस्तदा तेन भगवानाह पद्मजः ॥ ४८ ॥
मूढास्थ देवताः सर्वा नैव बुध्यत शङ्करम् ।
देवदेवमिहायान्तं सर्वदेवनमस्कृतम् ॥ ४९ ॥

गच्छध्वं शरणं शीघ्रं देवाः शक्रपुरोगमाः ।
सनारायणकाः सर्वे मुनिभिः शङ्करं प्रभुम् ॥ ५० ॥
सार्धं मयैव देवेशं परमात्मानमीश्वरम् ।
अनया हैमवत्या च प्रकृत्या सह सत्तमम् ॥ ५१ ॥
तत्र ते स्तम्भितास्तेन तथैव सुरसत्तमाः ।
प्रणेमुर्मनसा सर्वे सनारायणकाः प्रभुम् ॥ ५२ ॥
अथ तेषां प्रसन्नोऽभूद्देव देवस्त्रियम्बकः ।
यथापूर्वं चकाराशु वचनात् ब्रह्मणः प्रभुः ॥ ५३ ॥
तत एवं प्रसन्ने तु सर्वदेवनिवारणम् ।
वपुश्चकार देवेश स्त्र्यक्षं परममद्भुतम् ॥ ५४ ॥
तेजसा तस्य देवास्ते सेन्द्रचन्द्रदिवाकराः ॥
सब्रह्मकाःससाध्याश्च सनारायणकास्तथा ॥ ५५ ॥
सयमाश्च सरुद्राश्च चक्षुरप्रार्थयन् विभुम् ।
तेभ्यश्च परमं चक्षुःसर्वदृष्टौ च शक्तिमत् ॥ ५६ ॥
ददावम्बापतिः शर्वो भवान्याश्च चलस्य च ।
लब्ध्वा चक्षुस्तदा देवा इन्द्रविष्णुपुरोगमाः ॥ ५७ ॥
सब्रह्मका सशक्राश्च तमपश्यन्महेश्वरम् ।
ब्रह्माद्या नेमिरे तूर्णं भवानी च गिरीश्वरः ॥ ५८ ॥
मुनयश्च महादेवं गणेशाः शिवसम्मताः ।
ससर्जुः पुष्पवृष्टिश्च खेचराः सिद्धचारणाः ॥ ५९ ॥
देवदुन्दुभयो नेदुस्तुष्टुवुर्मुनयः प्रभुम् ।
जगुर्गन्धर्वमुख्याश्च ननृतुश्चाप्सरोगणाः ॥ ६० ॥
सुमहुर्गणपाः सर्वे सुमोदाम्बा च पार्वती ।
तस्य देवी तदा दृष्टा समक्षं त्रिदिवौकसाम् ॥ ६१ ॥

पादयोः स्थापयामास मालां दिव्यां सुगन्धिनीम् ।
साधु साध्विति संप्रोच्य तया तत्रैव चार्चितम् ॥ ६२
सहदेव्या नमश्चक्रुः शिरोभिर्भूतलाश्रितैः ।
सर्वे सब्रह्मका देवाः सयक्षोरगराक्षसाः ॥ ६३ ॥

इति श्रीपूर्वभागे उमास्वयम्बरो नाम द्व्यधिकशत
तमोऽध्यायः ॥ १०२ ॥

त्र्यधिकशततमोऽध्यायः ।

सूत उवाच ।

अथ ब्रह्मा महादेवमभिवन्द्य कृताञ्जलिः ।
उद्वाहः क्रियतां देव ! इत्युवाच महेश्वरम् ॥ १ ॥
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा ब्रह्मणः परमेष्ठिनः ।
यथेष्टमिति लोकेशं प्राह भूतपतिः प्रभुः ॥ २ ॥
उद्वाहार्थं महेशस्य तत्क्षणादेव सुव्रताः ! ।
ब्रह्मणा कल्पितं दिव्यं पुरं रत्नमयं शुभम् ॥ ३ ॥
अथादितिर्दितिः साक्षाद्दनुः कद्रुः सुकालिका ।
पुलोमा सुरसा चैव सिंहिका विनता तथा ॥ ४ ॥
सिद्धिर्माया क्रिया दुर्गा देवी साक्षात् सुधा स्वधा ।
सावित्री वेदमाता च रजनी दक्षिणा द्युतिः ॥ ५ ॥

स्वाहा स्वधा मतिर्बुद्धिर्ऋद्धिर्वृद्धिः सरस्वती।
राका कुहूः सिनीवाली देवी अनुमती तथा॥ ६॥
धरणी धारणी वेला शची नारायणी तथा।
एताश्चान्याश्च देवानां मातरः पत्नयस्तथा॥ ७॥
उद्वाहः शङ्करस्येति जग्मुः सर्वा मुदान्विताः।
उरगा गरुडा यक्षा गन्धर्वाः किन्नरा गणाः॥ ८॥
सागरा गिरयो मेघा मासाः संवत्सरास्तथा।
वेदा मन्त्रास्तथा यज्ञास्तोमा धर्माश्च सर्वशः॥ ९॥
हुङ्कारः प्रणवश्चैव प्रतिहाराः सहस्रशः।
कोटिरप्सरसो दिव्यास्तासाञ्च परिचारिकाः॥ १०॥
याश्च सर्वेषु द्वीपेषु देवलोकेषु निम्नगाः।
ताश्च स्त्रीविग्रहाः सर्वाः सम्प्रहृष्टमानसाः॥ ११॥
गणपाश्च महाभागाः सर्वलोकनमस्कृताः।
उद्वाहः शङ्करस्येति तत्राजग्मुर्मुदान्विताः॥ १२॥
अभ्ययुः शङ्कवर्णाश्च गणकोट्यो गणेश्वराः।
दशभिः केकराक्षश्च विद्युतोऽष्टाभिरेव च॥ १३॥
चतुःषष्ट्या विशाखश्च नवभिः पारयात्रिकः।
षड्भिः सर्वान्तकः श्रीमान् तथैव विकृताननः॥ १४॥
ज्वाला केशी द्वादशभिः कोटिभिर्गणपुङ्गवः।
सप्तभिः समदः श्रीमान् दुन्दुभोऽष्टाभिरेव च॥ १५॥
पञ्चभिश्च कपालीशः षड्भिः सन्दारकः शुभः।
कोटिकोटिभिरेवेह कन्दुकः कुम्भकस्तथा॥ १६॥
विष्टम्भोऽष्टाभिरेवेह गणपः सर्वसत्तमः।

पिप्पलश्च सहस्रेण सन्नादश्च तथा द्विजाः ॥ १७ ॥
आवेष्टनस्तथाष्टाभिः सप्तभिश्चन्द्रतापनः ।
महाकेशः सहस्रेण कोटीनां गणपो वृतः ॥ १८ ॥
कुण्डी द्वादशभिर्वीरस्तथा पर्वतकः शुभः ।
कालश्च कालकश्चैव महाकालः शतेन वै ॥ १९ ॥
आग्निकः शतकोट्या वै कोट्याग्निमुख एव च ।
आदित्यमूर्धा कोट्या च तथा चैव घनावहः ॥ २० ॥
सन्नामश्च शतेनैव कुमुदः कोटिभिस्तथा ।
अमोघः कोकिलश्चैव कोटिकोट्या सुमन्त्रकः ॥ २१
काकपादो परः षष्ट्या षष्ट्या सन्तानकः प्रभुः ।
महाबलश्च नवभिर्मधुपिङ्गश्च पिङ्गलः ॥ २२ ॥
नीलो नवत्या देवेशः पूर्णभद्रस्तथैव च ।
कोटीनाञ्चैव सप्तत्या चतुर्वक्त्रो महाबलः ॥ २३ ॥
कोटिकोटिसहस्राणां शतैर्विंशतिभिर्वृताः ।
तत्राजग्मुस्तथा देवास्ते सर्वे शङ्करं भवम् ॥ २४ ॥
भूतकोटिसहस्रेण प्रमथः कोटिभिस्त्रिभिः ।
वीरभद्रश्चतुःषष्ट्या रोमजाश्चैव कोटिभिः ॥ २५ ॥
अरणश्चैव विंशत्या नवत्या सेवलः शुभः ।
पञ्चाक्षः शतमन्युश्च मेघमन्युस्तथैव च ॥ २६ ॥
काष्ठकूटश्चतुःषष्ट्या सुकेशो वृषभस्तथा ।
विरूपाक्षश्च भगवान् चतुःषष्ट्या सनातनः ॥ २७ ॥
तालकेतुः षडास्यश्च पञ्चास्यश्च सनातनः ।
संवर्तकस्तथा चैत्रो लकुलीशः स्वयम्प्रभुः ॥ २८ ॥
लोकान्तकश्च दीप्तास्यो तथा दैत्यान्तकः प्रभुः ।

मृत्युश्च कालहा काशी मृत्युञ्जयकरस्तथा ॥ २९ ॥
विषादो विषदश्चैव विद्युतः कान्तकः प्रभुः ।
देवो भृङ्गिरिटिः श्रीमान् देवदेवप्रियस्तथा ॥ ३० ॥
अग्निनिर्भासकश्चैव चतुःषष्ट्या सहस्रपात् ।
एते चान्ये च गणपा असंख्याता महाबलाः ॥ ३१ ॥
सर्वे सहस्रहस्ताश्च जटामुकुटधारिणः ।
चन्द्ररेखावतंसाश्च नीलकण्ठास्त्रिलोचनाः ॥ ३२ ॥
हारकुण्डलकेयूरमुकुटाद्यैरलङ्कृताः ।
ब्रह्मेन्द्रविष्णुसङ्काशा अणिमादिगुणैर्वृताः ॥ ३३ ॥
सूर्य्यकोटिप्रतीकाशास्तत्राजग्मुर्गणेश्वराः ।
पातालचारिणश्चैव सर्वलोकनिवासिनः ॥ ३४ ॥
तुम्बुरुर्नारदो हाहा हूहूश्चैव तु सामगाः ।
रत्नान्यादाय वाद्यांश्च तत्राजग्मुस्तदा पुरम् ॥ ३५ ॥
ऋषयः कृत्स्नशस्तत्र देवगीतास्तपोधनाः ।
पुण्यान् वैवाहिकान् मन्त्रान् जपुर्हृष्टमानसाः ॥ ३६ ॥
तत एवं प्रवृत्ते तु सर्वतश्च समागमे ।
गिरिजां तामलङ्कृत्य स्वयमेव शुचिस्मिताम् ॥ ३७ ॥
पुरं प्रवेशयामास स्वयमादाय केशवः ।
सदस्याह च देवेशं नारायणमजो हरिम् ॥ ३८ ॥
भवानग्रे समुत्पन्नो भवान्या सह दैवतैः ।
वामाङ्गादस्य रुद्रस्य दक्षिणाङ्गादहं प्रभो ! ॥ ३९ ॥
मम त्रिंसुहिमाद्रीशो यथार्थं सृष्ट एव हि ।
एषा हैमवती जज्ञे मायया परमेष्ठिनः ॥ ४० ॥
गौरत्वाश्च प्रहृष्टार्थमुद्वाहार्थं मिहागतः ।

अतोऽसौ जगतां धात्री भ्राता तव ममापि च ॥ ४१
अस्य देवस्य रुद्रस्य मूर्त्तिभिर्विहितं जगत् ।
क्ष्माग्निखेन्दुसूर्य्याम्बुपवनात्मा यतो भवः ॥ ४२ ॥
तथापि तस्मै दातव्या वचनाच्च गिरेर्मम ।
एषा ह्यजा शुक्लकृष्णा लोहितप्रकृतिर्भवान् ॥ ४३ ॥
श्रेयोऽपि शैलराजेन सम्बन्धोऽयं तवापि च ।
तव पार्श्वे समुद्भूतः कल्पे नाभ्यम्बुजादहम् ॥ ४४ ॥
मदंशस्यास्य शैलस्य ममापि च गुरुर्भवान् ।

सूत उवाच ।

बाढमित्यब्रवीद्धासौ देवदेवो जनार्दनः ॥ ४५ ॥
देवाश्च मुनयः सर्वे देवदेवस्य शङ्करः ।
ततश्चोत्थाय विद्वान् सः पद्मनाभः प्रणम्य ताम् ॥ ४६ ॥
पादौ प्रक्षाल्य देवस्य कराभ्यां कमलेक्षणः ।
अभ्युक्ष्य चात्मनो मूर्ध्नि ब्रह्मणश्च गिरेस्तथा ॥ ४७ ॥
त्वदीयैषा विवाहार्थं मेनजा ह्यनुजा मम ।
इत्युक्त्वा सोदकं दत्त्वा देवीं देवेश्वराय ताम् ॥ ४८ ॥
स्वात्मानमपि देवाय सोदकं प्रददौ हरिः ।
अथ सर्वे मुनिश्रेष्ठाः सर्ववेदार्थपारगाः ॥ ४९ ॥
ऊचुर्दाता गृहीता च फलं द्रव्यं विचारतः ।
एष देवो हरो नूनं मायया हि ततो जगत् ॥ ५० ॥
इत्युक्त्वा तं प्रणेमुश्च प्रीतिकण्टकिततत्वचः ।
ससृजुः पुष्पवर्षाणि खेचराः सिद्धचारणाः ॥ ५१ ॥
देवदुन्दुभयो नेदुर्ननृतुश्चाप्सरोगणाः ।
वेदाश्च मूर्तिमन्तस्ते प्रणेमुस्तं महेश्वरम् ॥ ५२ ॥

ब्रह्मणा मुनिभिः सार्धं देवदेवमुमापतिम्।
देवोऽपि देवीमालोक्य सलज्जां हिमशैलजाम्॥ ५३॥
न तृप्यत्यनवद्याङ्गी सा च देवं वृषध्वजम्।
वरदोऽस्मीति तं प्राह हरिं सोऽप्याह शङ्करम्॥ ५४॥
त्वयि भक्तिः प्रसीदेति ब्रह्माख्याश्च ददौ तु सः।
ततस्तु पुनरेवाह ब्रह्मा विज्ञापयन् प्रभुम्॥ ५५॥
हविर्जुहोमि वह्नौ तु उपाध्यायपदे स्थितः।
ददासि मम यद्याज्ञां कर्त्तव्यो ह्यकृतो विधिः॥ ५६॥
तमाह शङ्करो देवं देवदेवो जगत्पतिः।
यदिष्टं सुरश्रेष्ठ! तत् कुरुष्व यथेप्सितम्॥ ५७॥
कर्त्तास्मि वचनं सर्वं देवदेव! पितामह!।
ततः प्रणम्य हृष्टात्मा ब्रह्मा लोकपितामहः॥ ५८॥
हस्तं देवस्य देव्याश्च युयोज परमं प्रभुः।
ज्वलनश्च स्वयं तत्र कृताञ्जलिरुपस्थितः॥ ५९॥
श्रौतैरेतैर्महामन्त्रैर्मूर्त्तिमद्भिरुपस्थितैः।
यथोक्तविधिना हुत्वा लाजानपि यथाक्रमम्॥ ६०॥
आनीतान् विष्णुना विप्रान् सम्पूज्य विविधैर्वरैः।
त्रिश्च तं ज्वलनं देवं कारयित्वा प्रदक्षिणम्॥ ६१॥
मुक्ता हस्तसमायोगं सहितैः सर्वदैवतैः।
सुरैश्च मानवैः सर्वैः प्रहृष्टेनान्तरात्मना॥ ६२॥
ननाम भगवान् ब्रह्मा देवदेवमुमापतिम्।
ततः पाद्यं तयोर्दत्त्वा शम्भोराचमनं तथा॥ ६३॥
मधुपर्कं तथा गाश्च प्रणम्य च पुनः शिवम्।
अतिष्ठद्भगवान् ब्रह्मा देवैरिन्द्रपुरोगमैः॥ ६४॥

भृग्वाद्या मुनयः सर्वे चावतेस्मिलतण्डुलैः ।
सूर्य्यादयः समभ्यर्च्य तुष्टुवुर्वृषभध्वजम् ॥ ६५ ॥
शिवः समाप्य देवोक्तं वह्निमारोप्य चात्मनि ।
तया समागतो रुद्रः सर्वलोकहिताय वै ॥ ६६ ॥
यः पठेत् शृणुयाद्वापि भवोद्वाहं शुचिस्मितः ।
श्रावयेद्वा द्विजान् शुद्धान् वेदवेदाङ्गपारगान् ॥ ६७ ॥
स लब्ध्वा गाणपत्यञ्च भवेन सह मोदते ।
यत्रायं कीर्त्त्यते विप्रैस्तावदास्ते तदा भवः ॥ ६८ ॥
तस्मात् सम्पूज्य विधिवत् कीर्त्तयेन्नान्यथा द्विजाः ।
उद्वाहे च द्विजेन्द्राणां क्षत्रियाणां द्विजोत्तमाः ! ॥ ६९
कीर्त्तनीयमिदं सर्वं भवोद्वाहमनुत्तमम् ।
कृतोद्वाहस्तदा देव्या हैमवत्या वृषध्वजः ॥ ७० ॥
सगणो नन्दिना सार्धं सर्वदेवगणैर्वृतः ।
पुरीं वाराणसीं दिव्याम् आजगाम महाद्युतिः ॥ ७१
अविमुक्ते सुखासीनं प्रणम्य वृषभध्वजम् ।
अपृच्छत् क्षेत्रमाहात्म्यं भवानी हर्षितानना ॥ ७२ ॥
अथाहार्द्धेन्दुतिलकः क्षेत्रमाहात्म्यमुत्तमम् ।
अविमुक्तस्य माहात्म्यं विस्तराच्छक्यते न हि ॥ ७३
वक्तुं मया सुरेशानि ! ऋषिसङ्घाभिपूजितम् ।
किं मया वर्ण्यते देवि ! ह्यविमुक्तफलोदयः ॥ ७४ ।
पापिनां यत्र मुक्तिः स्यान्मृतानामेकजन्मना ।
अन्यत्र तु कृतं पापं वाराणस्यां व्यपोहति ॥ ७५ ॥
वाराणस्यां कृतं पापं पैशाच्यनरकावहम् ।

कृत्वा पापसहस्राणि पिशाचत्वं वरं नृणाम् ॥७६॥
न तु शक्रसहस्रत्वं स्वर्गे काशीपुरीं विना।
यत्र त्रिविष्टपो देवो यत्र विश्वेश्वरो विभुः ॥ ७७॥
ओङ्कारेशः कृत्तिवासा मृतानां न पुनर्भवः।
उक्त्वा चैतस्य माहात्म्यं सङ्क्षेपाच्छशिशेखरः॥ ७८॥
दर्शयामास चोद्यानं परित्यज्य गणेश्वरान्।
तत्रैव भगवान् जातो गजवक्त्रो विनायकः॥ ७९॥
दैत्यानां विघ्नरूपार्थमविघ्नाय दिवौकसाम्।
एतद्वः कथितं सर्वं कथासर्वस्वमुत्तमम् ॥ ८०॥
यथा श्रुतं मया सर्वं प्रसादाद्वः सुशोभनम् ॥ ८१॥

इति श्रीलैङ्गे त्र्यधिकशततमोऽध्यायः॥ १०३॥

चतुरधिकशततमोऽध्यायः।

ऋषय ऊचुः।

कथं विनायको जातो गजवक्त्रो गणेश्वरः।
कथं प्रभावस्तस्यैव सूत! वक्तुमिहार्हसि॥ १॥

सूत उवाच।

एतस्मिन्नन्तरे देवाः सेन्द्रोपेन्द्राः समेत्य ते।
धर्मविघ्नं तदा कर्तुं दैत्यानामभवत् द्विजाः!॥२॥

असुरा यातुधानाश्च राक्षसाः क्रूरकर्मिणः ।
तामसाश्च तथा चान्ये राजसाश्च तथा भुवि ॥ ३ ॥
अविघ्नं यज्ञदानाद्यैः समभ्यर्च्य महेश्वरम् ।
ब्रह्माणञ्च हरिं विप्रा लब्धेप्सितवरा यतः ॥ ४ ॥
ततोऽस्माकं सुरश्रेष्ठाः सदा विजयसम्भवः ।
तेषां ततस्तु विघ्नार्थम् अविघ्नाय दिवौकसाम् ॥ ५ ॥
पुत्रार्थञ्चैव नारीणां नराणां कर्मसिद्धये ।
विघ्नेशं शङ्करं स्रष्टुं गणपं स्तोतुमर्हथ ॥ ६ ॥
इत्युक्त्वान्योऽन्यमनघं तुष्टुवुः शिवमीश्वरम् ।
नमः सर्वात्मने तुभ्यं सर्वज्ञाय पिनाकिने ॥ ७ ॥
अनघाय विरिञ्चाय देव्याः कार्य्यार्थदायिने ।
अकायायार्धकायाय हरेः कायापहारिणे ॥ ८ ॥
कायान्तस्थामृताधारमण्डलावस्थिताय ते ।
कृतादिभेदकालाय कालवेगाय ते नमः ॥ ९ ॥
कालाग्निरुद्ररूपाय धर्माद्यष्टपदाय च ।
कालीविशुद्धदेहाय कालिका कारणाय ते ॥ १० ॥
कालकण्ठाय मुख्याय वाहनाय वराय ते ।
अम्बिकापतये तुभ्यं हिरण्यपतये नमः ॥ ११ ॥
हिरण्यरेतसे चैव नमः शर्वाय शूलिने ।
कपालदण्डपाशासिचर्माङ्कुशधराय च ॥ १२ ॥
पतये हैमवत्याश्च हेमशुक्लाय ते नमः ।
पीतशुक्लाय रक्षार्थं सुराणां कृष्णवर्त्मने ॥ १३ ॥
पञ्चमाय महापञ्चयज्ञिनां फलदाय च ।
पञ्चास्यफणिहाराय पञ्चाक्षरमयाय ते ॥ १४ ॥

पञ्चधा पञ्चकैवल्यदेवैरर्चितमूर्त्तये।
पञ्चाक्षरदृशे तुभ्यं परात्परतराय ते ॥ १५ ॥
षोडशस्वरवक्राङ्कब्रह्मायाक्षररूपिणे।
कादिपञ्चकहस्ताय चादिहस्ताय ते नमः ॥ १६ ॥
टादिपादाय रुद्राय तादिपादाय ते नमः।
पादिमेढ्राय यद्यङ्गधातुसप्तकधारिणे ॥ १७ ॥
सान्तात्मरूपिणे साक्षात् चदन्तक्षोभिणे नमः।
लवरेफहलाङ्गाय निरङ्गाय च ते नमः ॥ १८ ॥
सर्वेषामेव भूतानां हृदि निःस्वनकारिणे।
भ्रुवोरन्ते सदा सन्निदृष्टायात्मभानवे ॥ १९ ॥
भानुसोमाग्निनेत्राय परमात्मस्वरूपिणे।
गुणत्रयोपरिस्थाय तीर्थपादाय ते नमः ॥ २० ॥
तीर्थतत्त्वाय साराय तस्मादपि पराय ते।
ऋग्यजुःसामवेदाय ओङ्काराय नमो नमः ॥ २१ ॥
ओङ्कारे त्रिविधं रूपमास्थायोपरिवासिने।
पीताय कृष्णवर्णाय रक्तायात्यन्ततेजसे ॥ २२ ॥
स्थानपञ्चकसंस्थाय पञ्चधाण्ड बहिः क्रमात्।
ब्रह्मणे विष्णवे तुभ्यं कुमाराय नमो नमः ॥ २३ ॥
अम्बायाः परमेशाय सर्वोपरिचराय ते।
मूलसूक्ष्मस्वरूपाय स्थूलसूक्ष्माय ते नमः ॥ २४ ॥
सर्वसङ्कल्पशून्याय सर्वस्माद्रचिताय ते।
आदिमध्यान्तशून्याय चित्संस्थाय नमो नमः ॥ २५ ॥
यमाग्निवायुरुद्राम्बुसोमशक्रनिशाचरैः।
दिङ्मुखे दिङ्मुखे नित्यं सगणैः पूजिताय ते ॥ २६ ॥

सर्वेषु सर्वदा सर्वमार्गे सम्पूजिताय ते ।
रुद्राय रुद्रनीलाय कद्रुद्राय प्रचेतसे ।
महेश्वराय धीराय नमः साक्षात् शिवाय ते ॥ २७ ॥

अथ शृणु भगवंस्तव च्छलेन
कथितमजेन्द्रमुखैः सुरासुरेशैः ।
भवमदनयमाग्निदक्षयज्ञ-
क्षपणविचित्रविचेष्टितं क्षमस्व ॥ २८ ॥

सूत उवाच ।

यः पठेत्तु स्तवं भक्त्या शक्राग्निप्रमुखैः सुरैः ।
कीर्त्तितं श्रावयेद्विद्वान् स याति परमां गतिम् ॥२९॥

इति श्रीलैङ्गे पूर्वभागे देवस्तुतिर्नाम चतुरधिक-
शततमोऽध्यायः ॥ १०४ ॥

पञ्चाधिकशततमोऽध्यायः ।

सूत उवाच ।

यदा स्थिताः सुरेश्वराः प्रणम्य चैवमीश्वरम् ।
तदाम्बिकापतिर्भवः पिनाकधृक महेश्वरः ॥ १ ॥
ददौ निरीक्षणं क्षणाद्भवः स तान् सुरोत्तमान् ।
अथेमुखाद्दरादरं सुरा मुदाद्र्ललोचनाः ॥ २ ॥

भवः सुधासुतोपमैर्गिरीश्वरैर्गिरीश्वरात्।
तदाह भद्रमस्तु वः सुरेश्वरान् महेश्वरः॥ ३॥
वरार्थमीश ! वीक्षते सुराग्रहं गताखिलम्।
प्रणम्य चाह वाक्पतिः पतिं निरीक्ष्य निर्भयः॥४॥
सुरेतरादिभिः सदा ह्यविघ्नमर्थितो भवान्।
समस्तकर्मसिद्धये सुरापकारकारिभिः॥ ५॥
ततः प्रसीदताद्भवान् सुविघ्नकर्मकारणम्।
सुरापकारकारिणामिहैष एव नो वरः॥ ६॥
ततस्तदा निशम्य वै पिनाकधृक् सुरेश्वरः।
गणेश्वरं सुरेश्वरं वपुर्दधार सः शिवः॥ ७॥
गणेश्वराय तुष्टुवुः सुरेश्वरा महेश्वरम्।
समस्तलोकसम्भवं भवार्त्तिहारिणं शुभम्॥ ८॥
इभाननाश्रितं वरं त्रिशूलपाशधारिणम्।
समस्तलोकसम्भवं गजाननं तदाम्बिका॥ ८॥

ददुः पुष्पवर्षं हि सिद्धा मुनीन्द्रा-
स्तथा खेचरा देवसङ्घास्तदानीम्।
तदा तुष्टुवुस्तेऽष्टं तं सुरेशाः
प्रणेमुर्गणेशं महेशं वितन्द्राः॥ १०॥

तदा तयोर्विनिर्गतः सुभैरवः स मूर्त्तिमान्।
स्थितो ननर्त्त बालकः समस्तमङ्गलालयः॥ ११॥
विचित्रवस्त्रभूषणैरलंकृतो गजाननः।
महेश्वरस्य पुत्रकोऽभिवन्द्य मातमम्बिकाम्॥ १२॥
जातमात्रं सुतं दृष्ट्वा चकार भगवान् भवः।
गजाननाय कृत्यानि सर्वाणि सर्वेश्वरः स्वयम्॥ १३॥

आदाय च कराभ्याञ्च सुशुभाभ्यां भवः स्वयम् ।
आलिङ्ग्याघ्राय मूर्धानं महादेवो जगद्गुरुः ॥ १४ ॥
तवावतारो दैत्यानां विनाशाय ममात्मज ! ।
देवानामुपकारार्थं द्विजानां ब्रह्मवादिनाम् ॥ १५ ॥
यज्ञश्च दक्षिणाहीनः कृतो येन महीतले ।
तस्य धर्मस्य विघ्नञ्च कुरु स्वर्गपथे स्थितः ॥ १६ ॥
अध्यापनञ्चाध्ययनं व्याख्यानं कर्म एव च ।
योऽन्यायतः करोत्यस्मिंस्तस्य प्राणान् सदा हर ॥१७
वर्णाश्रुतानां नारीणां नराणां नरपुङ्गव ! ।
स्वधर्मरहितानाञ्च प्राणानपहर प्रभो ! ॥ १८ ॥
याः स्त्रियस्त्वां सदा कालं पुरुषाश्च विनायक ! ।
यजन्ति तासां तेषाञ्च त्वत्साम्यं दातुमर्हसि ॥ १९ ॥
त्वं भक्तान् सर्वयत्नेन रक्ष बाल गणेश्वर ! ।
यौवनस्थांश्च वृद्धांश्च इहामुत्र च पूजितः ॥ २० ॥
जगत्त्रयेऽत्र सर्वत्र त्वं हि विघ्नगणेश्वरः ।
सम्पूज्यो वन्दनीयश्च भविष्यसि न संशयः ॥ २१ ॥
माञ्च नारायणं वापि ब्रह्माणमपि पुत्रक ! ।
यजन्ति यज्ञैर्वा विप्रैरग्रे पूज्यो भविष्यसि ॥ २२ ॥
त्वामनभ्यर्च्य कल्याणं श्रौतं स्मार्तञ्च लौकिकम् ।
कुरुते तस्य कल्याणमकल्याणं भविष्यति ॥ २२ ॥
ब्राह्मणैः क्षत्रियैर्वैश्यैः शूद्रैश्चैव गजानन ! ।
संपूज्यः सर्वसिद्ध्यर्थं भक्ष्यभोज्यादिभिः शुभैः ॥ २४
त्वां गन्धपुष्पधूपाद्यैरनभ्यर्च्य जगत्त्रये ।
दैवैरपि तथान्यैश्च लब्धव्यं नास्ति कुत्रचित् ॥ २५

अभ्यर्चयन्ति ये लोका मानवास्तु विनायकम्।
ते चार्चनीयाः मत्नाद्यैर्भविष्यन्ति न संशयः॥ २६॥
अजं हरिञ्च मां वापि शक्रमन्यान् सुरानपि।
विघ्नैर्बाधयसि त्वाञ्चेन्नार्चयन्ति फलार्थिनः॥ २७॥
ससर्ज च तदा विघ्नगणं गणपतिः प्रभुः।
गणैः सार्द्धं नमस्कृत्वाप्यतिष्ठत्तस्य चाग्रतः॥ २८॥
तदाप्रभृतिलोकेऽस्मिन् पूजयन्ति गणेश्वरम्।
दैत्यानां धर्मविघ्नं च चकारासौ गणेश्वरः॥ २९॥
एतद्वः कथितं सर्वं स्कन्दाग्रजसमुद्भवम्।
यः पठेच्छृणुयाद्वापि श्रावयेद्वा सुखी भवेत्॥ ३०॥

इति श्रीलैङ्गे पूर्वभागे विनायकोत्पत्तिर्नाम पञ्चाधिक-
शततमोऽध्यायः॥ १०५॥

षडधिकशततमोऽध्यायः।

ऋषय ऊचुः।
कृत्यारम्भः कथं शम्भोः किमर्थं वा यथातथम्।
वक्तुमर्हसि चास्माकं सूतस्कन्दाग्रजोद्भवः॥ १॥
सूत उवाच।
दारुको सुरसम्भूतस्तपसा लब्धविक्रमः।
कालाग्निरिव देवान् द्विजोत्तमान्॥ २

दारुकेण तदा देवास्ताड़िताः पीड़िता भृशम् ।
ब्रह्माणञ्च तथेशानं कुमारं विष्णुमेव च ॥ ३ ॥
यममिन्द्रमनुप्राप्य स्त्रीवध्य इति चासुरः ।
स्त्रीरूपधारिभिस्त्याज्यो ब्रह्माद्यैर्युधि संस्थितैः ॥ ४ ॥
आधितास्तेन ते सर्वे ब्रह्माणं प्राप्य वै द्विजाः ।
विज्ञाप्य तस्मै तत् सर्वं तेन सार्धमुमापतिम् ॥ ५ ॥
सम्प्राप्यातुष्टुवुः सर्वे पितामहपुरोगमाः ।
ब्रह्मा प्राप्य च देवेशं प्रणम्य बहुधा नतः ॥ ६ ॥
दारुणो भगवन् ! दारुः पूर्वं तेन विनिर्जिताः ।
निहत्य दारुकं दैत्यं स्त्रीवध्यं त्रातुमर्हसि ॥ ७ ॥
विज्ञप्तिं ब्रह्मणः श्रुत्वा भगवान् भगनेत्रहा ।
देवीमुवाच देवेशो गिरिजां प्रहसन्निव ॥ ८ ॥
भवतीं प्रार्थयाम्यद्य हिताय जगतां शुभे ! ।
वधार्थं दारुकस्यास्य स्त्रीवध्यस्य वरानने ! ॥ ९ ॥
अथ सा तस्य वचनं निशम्य जगतोऽरणिः ।
विवेश देहं देवस्य देवेशी [illegible] ॥ १० ॥
एकेनांशेन देवेशं प्रविष्टा देवसत्तमम् ।
न विवेद तदा ब्रह्मा देवाश्चेन्द्रपुरोगमाः ॥ ११ ॥
गिरिजां पूर्ववच्चापि दृष्ट्वा पार्श्वस्थितां शुभाम् ।
मायया मोहितास्तस्याः सर्वज्ञोऽपि चतुर्मुखः ॥ १२ ॥
सा प्रविष्टा तनुं तस्य देवदेवस्य पार्वती ।
कण्ठस्थेन विषेणास्य तनुं चक्रे तदात्मनः ॥ १३ ॥
तां ज्ञात्वा तथाभूतां तृतीयेन च चक्षुषा वै ।
ससर्ज कालीं कामारिः कालकण्ठीं कपर्दिनीम् ॥ १४ ॥

जाता यदा कालिमकालकण्ठी
जाता तदानीं विपुला जयश्रीः ॥
देवेतराणामजयस्त्वसिद्धा-
स्तुष्टिर्भवान्याः परमेश्वरस्य ॥ १५ ॥
जातां तदानीं सुरसिद्धसङ्घा
दृष्ट्वा भयाद् दुद्रुवुरम्बिकाम् ।
कालीं गरालङ्कृतकालकण्ठीं
उपेन्द्रपद्मोद्भवशक्रमुख्याः ॥ १६ ॥
तथैव जातं नयनं ललाटे
सितांशुलेखा च शिरस्युदग्रा ।
कण्ठे करालं निशितं त्रिशूलं
करे करालस्य विभूषणानि ॥ १७ ॥

सार्द्धं दिव्याम्बरा देव्याः सर्वाभरणभूषिताः ।
सिद्धेन्द्रसिद्धाश्च तथा पिशाचा जज्ञिरे पुनः ॥ १८ ॥
आज्ञया दारुकं तस्याः पार्वत्याः परमेश्वरी ।
दानवं सूदयामास सूदयन्तं सुराधिपान् ॥ १९ ॥
संरम्भातिप्रसङ्गाद्वै तस्याः सर्वमिदं जगत् ।
क्रोधाग्निना च विप्रेन्द्राः ! सम्बभूव तदातुरम् ॥ २० ॥
भवोऽपि बालरूपेण श्मशाने प्रेतसङ्कुले ।
ररोद मायया तस्याः क्रोधाग्निं पातुमीश्वरः ॥ २१ ॥
तं दृष्ट्वा बालमीशानं मायया तस्य मोहिता ।
उत्थाप्याघ्राय वक्षोजं स्तनं सा प्रददौ द्विजाः ! ॥२२॥
स्तनजेन तदा सार्द्धं कोपमस्याः पपौ पुनः ।
क्रोधेनानेन वै बालः क्षेत्राणां रक्षकोऽभवत् ॥ २३ ॥

मूर्तयोऽष्टौ च तस्यापि चैवमायस्य धीमतः ।
एवं वै तेन बालेन ज्ञाता सा क्रोधमूर्च्छिता ॥ २४ ॥
कृतमस्याः प्रसादार्थं देवदेवेन ताण्डवम् ।
सन्ध्यायां सर्वभूतेन्द्रैः प्रेतैः प्रीतेन शूलिना ॥ २५ ॥
पीत्वा नृत्यामृतं अम्भोराकण्ठं परमेश्वरी ।
ननर्त सा च योगिन्यः प्रेतस्थाने यथासुखम् ॥ २६
तत्र सब्रह्मका देवाः सेन्द्रोपेन्द्राः समन्ततः ।
प्रणेमुस्तुष्टुवुः कालीं पुनर्देवीश्च पार्वतीम् ॥ २७ ॥
एवं सङ्क्षेपतः प्रोक्तं ताण्डवं शूलिनः प्रभोः ।
योगानन्देन च विभोः ताण्डवञ्चेति चापरे ॥ २८ ॥

इति श्रीलैङ्गे पूर्वभागे शिवताण्डवकथनं नाम षडधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०६ ॥

सप्ताधिकशततमोऽध्यायः ।

ऋषय ऊचुः ।
पुरोपमन्युना सूत ! गाणपत्यं महेश्वरात् ।
क्षीरार्णवः कथं लब्धो वक्तुमर्हसि साम्प्रतम् ॥ १ ॥
सूत उवाच ।
एवं कालीमुपालभ्य गते देवे त्रियम्बके ।

उपमन्युः समभ्यर्च्य तपसा लब्धवान् फलम् ॥ २ ॥
उपमन्युरिति ख्यातो मुनिश्च द्विजसत्तमाः!।
कुमार इव तेजस्वी क्रीड़मानो यदृच्छया ॥ ३ ॥
कदाचित् क्षीरमल्पञ्च पीतवान्मातुलाश्रमे।
ईर्ष्यया मातुलसुतो ह्यपिबत् क्षीरमुत्तमम् ॥ ४ ॥
पीत्वा स्थितं यथाकामं दृष्ट्वा प्रोवाच मातरम्।
मातर्मातर्महाभागे! मम देहि तपस्विनि!॥ ५ ॥
गव्यं क्षीरमतिस्वादु नाल्पमुष्णं नमाम्यहम्।

सूत उवाच।

उपलालितैवं पुत्रेण पुत्रमालिङ्ग्य सादरम् ॥ ६ ॥
दुःखिता विललापार्त्ता स्मृत्वा नैर्धन्यमात्मनः।
स्मृत्वा स्मृत्वा पुनः क्षीरम् उपमन्युरपि द्विजाः!।
देहि देहीति तामाह रोदमानो महाद्युतिः ॥ ७ ॥
उञ्छवृत्त्यार्जितान् बीजान् स्वयं पिष्ट्वा च सा तदा।
बीजपिष्टं तदालोड्य तोयेन कलभाषिणी ॥ ८ ॥
एह्येहि मम पुत्रेति सामपूर्वं ततः सुतम्।
आलिङ्ग्यादाय दुःखार्त्ता प्रददौ कृत्रिमं पयः ॥ ९ ॥
पीत्वा च कृत्रिमं क्षीरं मात्रा दत्तं द्विजोत्तमाः!।
नैतत् क्षीरमिति प्राह मातरञ्चातिविह्वलः ॥ १० ॥
दुःखिता सा तदा प्राह सम्प्रेक्ष्याघ्राय मूर्धनि।
सम्मार्ज्य नेत्रे पुत्रस्य कराभ्यां कमलायते ॥ ११ ॥
तटिनी रत्नपूर्णास्ते स्वर्गपातालगोचराः।
भाग्यहीना न पश्यन्ति भक्तिहीनाश्च ये शिवे ॥ १२ ॥
राज्यं स्वर्गञ्च मोक्षञ्च भोजनं क्षीरसम्भवम्।

न लभन्ते प्रियाण्येषां नो तुष्यति सदा भवः ॥ १३ ॥
भवप्रसादजं सर्वं नान्यदेव प्रसादजम्।
अन्यदेवेषु निरता दुःखार्त्ता विभ्रमन्ति च ॥ १४ ॥
क्षीरं तत्र कुतोऽस्माकं महादेवो न पूजितः।
पूर्व्वजन्मनि यद्दत्तं शिवमुद्दिश्य वै सुत! ॥ १५ ॥
तदेव लभ्यं नान्यत्तु विष्णुमुद्दिश्य वा प्रभुम्।
निशम्य वचनं मातुरुपमन्युर्महाद्युतिः ॥ १६ ॥
बालोऽपि मातरं प्राह प्रणिपत्य तपस्विनीम्।
त्यज शोकं महाभागे! महादेवोऽस्ति चेत् क्वचित्॥१७
चिराद्वा ह्यचिराद्वापि क्षीरोदं साधयाम्यहम्।

सूत उवाच।

तां प्रणम्यैव मत्वा स तपः कर्त्तुं प्रचक्रमे ॥ १८ ॥
तमाह माता सुशुभं कुर्व्विति सुतरां सुतम्।
अनुज्ञातस्तया तत्र तपस्तेपे सुदुस्तरम् ॥ १९ ॥
हिमवत्पर्व्वतं प्राप्य वायुभक्षः समाहितः।
तपसा तस्य विप्रस्य विधूपितमभूज्जगत् ॥ २० ॥
प्रणम्याहुस्तु तत् सर्व्वं हरये देवसत्तमाः।
श्रुत्वा तेषां तदा वाक्यं भगवान् पुरुषोत्तमः ॥ २१ ॥
किमिदन्त्विति सञ्चिन्त्य ज्ञात्वा तत्कारणञ्च सः।
जगाम मन्दरं तूर्णं महेश्वरदिदृक्षया ॥ २२ ॥
दृष्ट्वा देवं प्रणम्यैवं प्रोवाचेदं कृताञ्जलिः।
भगवन्! ब्राह्मणः कश्चिदुपमन्युरिति श्रुतः ॥ २३ ॥
क्षीरार्थमदहत् सर्व्वं तपसा तं निवारय।
एतस्मिन्नन्तरे देवः पिनाकी परमेश्वरः।

शक्ररूपं समास्थाय भक्तबुद्धिं मतिं तदा ॥ २४ ॥

अथ जगाम मुनेस्तु तपोवनं
गजवरेण सितेन सदाशिवः ।
सह सुरासुरसिद्धमहोरगै-
रमरराजतनुं स्वयमास्थितः ॥ २५ ॥
सहैव चारुह्य तदा द्विपन्तं
प्रगृह्य बालव्यजनं विवस्वान् ।
वामेन शच्या सहितं सुरेन्द्रं
करेण चान्येन सितातपत्रम् ॥ २६ ॥

रराज भगवान् सोमः शक्ररूपी सदाशिवः ।
सितातपत्रेण यथा चन्द्रबिम्बेन मन्दरः ॥ २७ ॥
आस्थायैवं हि शक्रस्य स्वरूपं परमेश्वरः ।
जगामानुग्रहं कर्त्तुमुपमन्योस्तदाश्रमम् ॥ २८ ॥
तं दृष्ट्वा परमेशानं शक्ररूपधरं शिवम् ।
प्रणम्य शिरसा प्राह मुनिमुनिवराः ! स्वयम् । २९ ॥
पावितश्चाश्रमश्चायं मम देवेश्वरः स्वयम् ।
प्राप्तः शक्रो जगन्नाथो भगवान् भानुना प्रभुः ॥ ३० ॥
एवमुक्त्वा स्थितं वीक्ष्य कृताञ्जलिपुटं द्विजम् ।
प्राह गम्भीरया वाचा शक्ररूपधरो हरः । ३१ ॥
तुष्टोऽस्मि ते वरं ब्रूहि तपसानेन सुव्रत ! ।
ददामि चेप्सितान् सर्वान् धौम्याग्रज ! महामते ! ॥ ३२ ॥
एवमुक्तस्तदा तेन शक्रेण मुनिसत्तमः ।
वरयामि शिवे भक्तिमित्युवाच कृताञ्जलिः ॥ ३३ ॥
ततो निशम्य वचनं मुनेः कुपितवत् प्रभुः ।

प्राह स व्यग्रमीशानः शक्ररूपधरः स्वयम् ॥ ३४ ॥
मां न जानासि देवर्षे ! देवराजाममीश्वरम् ।
त्रैलोक्याधिपतिं शक्रं सर्वदेवनमस्कृतम् ॥ ३५ ॥
मद्भक्तो भव विप्रर्षे ! मामेवार्चय सर्वदा ।
ददामि सर्वं भद्रं ते त्यज रुद्रञ्च निर्गुणम् ॥ ३६ ॥
ततः शक्रस्य वचनं श्रुत्वा श्रोत्रविदारणम् ।
उपमन्युरिदं प्राह जपन् पञ्चाक्षरं शुभम् ॥ ३७ ॥
मन्ये शक्रस्य रूपेण नूनमत्रागतः स्वयम् ।
कर्त्तुं दैत्याधमः कश्चित् धर्मविघ्नञ्च नान्यथा ॥ ३८
त्वयैव कथितं सर्वं भवनिन्दारतेन वै ।
प्रसङ्गाद्देवदेवस्य निर्गुणत्वं महात्मनः ॥ ३९ ॥
बहुनात्र किमुक्तेन मयाद्यानुमितं महत् ।
भवान्तरकृतं पापं श्रुता निन्दा भवस्य तु ॥ ४० ॥
श्रुत्वा निन्दां भवस्याथ तत्क्षणादेव सन्त्यजेत् ।
स्वदेहं तं निहत्याशु शिवलोकं स गच्छति ॥ ४१
यो वा चोत्पाटयेज्जिह्वां शिवनिन्दारतस्य तु ।
त्रिः सप्तकुलमुद्धृत्य शिवलोकं स गच्छति ॥ ४२
आस्तां तावन्ममेच्छाया घोरं प्रति सुराधमम् ।
निहत्य त्वां शिवास्त्रेण त्यजाम्येतत् कलेवरम् ॥ ४
पुरा मात्रा तु कथितं तथ्यमेव न संशयः ।
पूर्वजन्मनि चास्माभिरपूजित इति प्रभुः ॥ ४४ ॥
एवमुक्त्वा तु तं देवमुपमन्युरभीतवत् ।
शक्रघ्नं मतिं हन्तुं अथर्वास्त्रेण सत्त्ववित् ॥ ४
भस्माधारात् महातेजा भस्ममुष्टिं प्रगृह्य च ।

अथर्वास्त्रं ततस्तस्मै ससर्ज च ननाद च ॥ ४६ ॥
दग्धुं स्वदेहमाग्नेयीं ध्यात्वा वै धारणां तदा।
अतिष्ठच्च महातेजाः शुष्कोऽग्निमिवाव्ययः ॥ ४७ ॥
एवं व्यवसिते विप्रे भगवान् भगनेत्रहा।
वारयामास सौम्येन धारणां तस्य योगिनः ॥ ४८ ॥
अथर्वास्त्रं तदा तस्य संहृतं चन्द्रकेण तु।
कालाग्निसदृशश्चेदग्नियोगान्नन्दिनस्तथा ॥ ४९ ॥
स्वरूपमेव भगवानास्थाय परमेश्वरः।
दर्शयामास विप्राय बालेन्दुकृतशेखरम् ॥ ५० ॥
क्षीरधारासहस्रञ्च क्षीरोदार्णवमेव च।
दध्यादेरर्णवञ्चैव घृतोदार्णवमेव च ॥ ५१ ॥
फलार्णवञ्च बालस्य भक्ष्यभोज्यार्णवं तथा।
अपूपगिरयश्चैव तथा तिष्ठन् समन्ततः ॥ ५२ ॥
उपमन्युमुवाच सस्मितो भगवान् बन्धुजनैः समावृतम्।
गिरिजामवलोक्य सस्मितां सहृषं प्रेक्ष्य तु तं तदा घृणी ॥ ५३ ॥
भुङ्क्ष्व भोगान् यथा कामं बान्धवैः पश्य वत्स ! मे।
उपमन्यो ! महाभाग ; तवाम्बैषा हि पार्वती ॥ ५४ ॥
मया पुत्रीकृतोऽस्यद्य दत्तः क्षीरोदधिस्तथा।
मधुनश्चार्णवश्चैव दध्नश्चार्णव एव च ॥ ५५ ॥
आज्योदनार्णवश्चैव फललेह्यार्णवस्तथा।
अपूपगिरयश्चैव भक्ष्यभोज्यार्णवः पुनः ॥ ५६ ॥
पिता तव महादेवः पिता वै जगतां मुने !।
माता तव महाभागा जगन्माता न संशयः ॥ ५७ ॥
अमरत्वं मया दत्तं गाणपत्यञ्च शाश्वतम्।

वरान् वरय दास्यामि नात्र कार्या विचारणा ॥ ५८ ॥
एवमुक्त्वा महादेवः कराभ्यामुपगृह्य तम्।
आघ्राय मूर्द्धनि विभुर्ददौ देव्यास्तदा भवः ॥ ५६ ॥
देवी तनयमालोक्य ददौ तस्मै गिरीन्द्रजा।
योगैश्वर्य्यं तदा तुष्टा ब्रह्मविद्यां द्विजोत्तमाः ! ॥ ६० ॥
सोऽपि लब्ध्वा वरं तस्याः कुमारत्वञ्च सर्वदा।
तुष्टाव च महादेवं हर्षगद्गदया गिरा ॥ ६१ ॥
वरयामास च तदा वरेण्यं वृषजेश्वरम्।
कृताञ्जलिपुटो भूत्वा प्रणिपत्य पुनः पुनः ॥ ६२ ॥
प्रसीद देवदेवेश ! त्वयि चाव्यभिचारिणी।
श्रद्धा चैव महादेव ! सान्निध्यञ्चैव सर्वदा ॥ ६३ ॥
एवमुक्तस्तदा तेन प्रहसन्निव शङ्करः।
दत्त्वेप्सितं हि विप्राय तत्रैवान्तरधीयत ॥ ६४ ॥

इति श्रीउपमन्युचरितं नाम सप्ताधिक-
शततमोऽध्यायः ॥ १०७ ॥

अष्टाधिकशततमोऽध्यायः।

ऋषय ऊचुः।

दृष्टोऽसौ वासुदेवेन कृष्णेनाक्लिष्टकर्मणा।
धौम्याग्रजस्ततो लब्धं दिव्यं पाशुपतं व्रतम् ॥ १ ॥

पादाधस्तु तलं ज्ञेयं पादोर्द्धं वितलं तथा ।
जानुभ्यां सुतलं विद्धि जङ्घासु च तलातलम् ॥ ५३ ॥
तथा रसातलञ्चोर्वोर्गुह्यदेशे महातलम् ।
पातालं कटिसंस्थन्तु पादतो लक्षयेद्बुधः ॥ ५४ ॥
भूर्लोकं नाभिमध्ये तु भुवर्लोकन्तदूर्द्ध्वतः ।
स्वर्लोकं हृदये विन्द्यात् कण्ठदेशे महस्तथा ॥ ५५ ॥
जनलोकं वक्त्रदेशे तपोलोकं ललाटके ।
सत्यलोकं महारन्ध्रे भुवनानि चतुर्दश ॥ ५६ ॥
त्रिकोणे संस्थितो मेरुरधःकोणे च मन्दरः ।
दक्षिणे चैव कैलासो वामकोणे हिमाचलः ॥ ५७ ॥
निषधश्चोर्द्धभागे तु दक्षिणे गन्धमादनः ।
रमणो वामरेखायां सप्तैते कुलपर्वताः ॥ ५८ ॥
अस्थिस्थाने स्थितो जम्बुः शाकं मज्जासु संस्थितम् ।
कुशद्वीपः स्थितो मांसे क्रौञ्चद्वीपः शिरःस्थितः ॥ ५९ ॥
त्वचायां शाल्मलोद्वीपो गोमेदो रोमसञ्चये ।
नखस्थं पुष्करद्वीपं सागरास्तदनन्तरम् ॥ ६० ॥
क्षीरोदश्च तथा मूत्रे क्षीरे क्षीरोदसागरः ।
सुरोदधिः श्लेष्मसंस्थो मज्जायां घृतसागरः ॥ ६१ ॥
रसोदधिं रसे विन्द्यात् शोणिते दधिसागरम् ।
स्वादूदकञ्च विट्स्थाने गर्भोदं शुक्रसंस्थितम् ॥ ६२ ॥
नादचक्रे स्थितः सूर्य्यो विन्दुचक्रे तु चन्द्रमाः ।
लोचनाभ्यां कुजो ज्ञेयो हृदये च बुधः स्मृतः ॥ ६३ ॥
विष्णुस्थाने गुरुं विन्द्यात् शुक्रे शुक्रो व्यवस्थितः ॥ ६४ ॥
नाभिस्थाने स्मृतो मन्दो मुखे राहुः स्मृतः सदा ।
पादस्थाने स्मृतः केतुः शरीरे ग्रहमण्डलम् ॥ ६५ ॥
विभक्तञ्च समाख्यातं आपादतलमस्तकम् ।

उत्पन्ना ये हि संसारे म्रियन्ते ते न संशयः ॥ ६६ ॥
बुभुक्षा च तृषा रौद्रादाद्योद्भूता च मूर्च्छना।
यत्र पीड़ास्त्विमा रौद्राः सर्वव्रश्चिकदंशजाः ॥ ६७ ॥
तप्तवालुकमध्येन प्रज्वलद्वह्निमध्यतः।
केशग्राहैः समाक्रान्ता नीयन्ते यमकिङ्करैः ॥ ६८ ॥
पापिष्ठास्त्वधमास्तार्क्ष्य ! दयाधर्मविवर्जिताः।
यमलोके वसन्त्येव कुत्र्यां जन्म च विद्यते ॥ ६९ ॥
एवं सञ्जायते तार्क्ष्य ! मर्त्त्ये जन्तुः स्वकर्मभिः।
आयुः कर्म च वित्तञ्च विद्या निधनमेव च।
पञ्चैतानि हि सृज्यन्ते गर्भस्थस्यैव देहिनः ॥ ७० ॥
कर्मणा जायते जन्तुः कर्मणैव प्रलीयते।
सुखं दुःखं भयं क्षेमं कर्मणैवाभिपद्यते ॥ ७१ ॥
अधोमुखं चोर्द्ध्वपादं गर्भाद्वायुः प्रकर्षति।
जन्मतो वैष्णवी माया सम्मोहयति सत्वरम् ॥ ७२ ॥
स्वकर्मकृतसम्बन्धो जन्तुर्जन्म प्रपद्यते।
सुकृतादुत्तमो भोगी भाग्यवान् सुकुले भवेत् ॥ ७३ ॥
यथा दुष्कृतकर्मा हि कुले हीने प्रजायते।
दरिद्रो व्याधितो मूर्खः पापकृद् दुःखभाजनः।
उत्पत्तेर्लक्षणं जन्तोः कथितं ऋषिपुत्रक ! ॥ ७४ ॥

इति श्रीगारुड़े महापुराणे प्रेतकल्पे
द्वाविंशोऽध्यायः।

त्रयोविंशोऽध्यायः।

तार्क्ष्य उवाच। यमलोकं कियन्मात्रं त्रैलोक्ये सचराचरे।
विस्तारं तस्य मे ब्रूहि अध्वा चैव कियान् स्मृतः ॥ १ ॥
कैः कैः पापैः कृतैर्देव ! केन वा शुभकर्मणा।

गच्छन्ति मानवास्तत्र कथयस्व जनार्दन ! ॥ २ ॥
श्रीभगवानुवाच । षड़शीतिसहस्राणि योजनानां प्रमाणतः ।
यमलोकस्य चाध्वानं ह्यन्तरा मानुषस्य च ॥ ३ ॥
आततास्त्रमिवातप्तो ज्वलन् दुर्गो महापथः ।
तत्र गच्छन्ति पापिष्ठा मानवा मूढ़चेतसः ॥ ४ ॥
कण्टकास्तीक्ष्णकाश्चैव विविधा घोरदारुणाः ।
तत् तु वर्त्म चितिर्व्याप्तं हुताशश्च तथोल्वणः ॥ ५ ॥
वृक्षच्छाया न तत्रास्ति यत्र विश्रमते नरः ।
गृहीतकालपाशैस्तु कृतैः कर्मभिरुल्वणैः ॥ ६ ॥
तस्मिन् मार्गे न चाहार्यं येन प्राणान् प्रपोषयेत् ।
जलं न दृश्यते तत्र तृषा येन विलीयते ॥ ७ ॥
क्षुधया पीड़ितो याति तृषया च महापथि ।
शीतेन कम्पितः क्वापि यममार्गेऽतिदुर्गमे ॥ ८ ॥
यद् यस्य यादृशं पापं स पन्थास्तस्य तादृशः ।
सुदीनाः कृपणा मूढ़ा दुःखैर्व्याप्तास्तरन्ति वै ॥ ९ ॥
रुदन्ति करुणं केचित् केचिद्रौद्रं वदन्ति वै ।
आत्मकर्मकृतैर्दोषैस्तप्यमाना मुहुर्मुहुः ॥ १० ॥
ईदृग्विधः स वै पन्था विज्ञेयो दारुणः खग ! ।
वितृष्णा ये नरा लोके सुखं तस्मिन् व्रजन्ति ते ॥११॥
यानि यानि च दानानि दत्तानि भुवि मानवैः ।
तानि तान्युपतिष्ठन्ति यमलोके पुरःसरम् ॥ १२ ॥
पापिनां नोपतिष्ठन्ति दत्ताः श्राद्धजलाञ्जलिः ।
भ्रमन्ति वायुभूताश्च ये क्षुद्राः पापकर्मिणः ॥ १३ ॥
ईदृशं वर्त्म वै रौद्रं कथितं तव सुव्रत ! ।
पुनश्च कथयिष्यामि यमलोकस्य या गतिः ॥ १४ ॥
याम्यनैरृत्योर्मध्ये पुरं वैवस्वतस्य च ।

सर्वं वज्रमयं दिव्यमभेद्यं यत् सुरासुरैः ॥ १५ ॥
चतुरस्रं चतुर्द्वारं सप्तप्राकारतोरणम्।
स्वयं तिष्ठति तस्यान्तर्यमो दूतैः समन्वितः ॥ १६ ॥
योजनानां सहस्रं हि प्रमाणेन तु दृश्यते।
सर्वं रत्नमयं दिव्यं विद्युज्ज्वालार्कवर्चसम् ॥ १७ ॥
तद् गृहं धर्मराजस्य विस्तीर्णं काञ्चनप्रभम्।
पञ्चविंशप्रमाणेन योजनानि समुच्छ्रितम् ॥ १८ ॥
वृतं स्तम्भसहस्रैस्तु वैदूर्य्यमणिमण्डितम्।
मुक्ताजालं गवाक्षन्तु पताकाशतभूषितम् ॥ १९ ॥
घण्टाशतनिनादाढ्यं तोरणानां शतैर्वृतम्।
एवमादिभिरन्यैश्च भूषणैर्भूषितं सदा ॥ २० ॥
तत्रस्थो भगवान् धर्म आसने नियमे शुभे।
दशयोजनविस्तीर्णे नीलजीमूतसन्निभे ॥ २१ ॥
धर्मज्ञो धर्मशीलश्च धर्मयुक्तहितो यमः।
भयदः पापयुक्तानां धर्मिणाञ्च सुखप्रदः ॥ २२ ॥
मन्दमारुतसंयोगैर्विविधैरुत्सवैस्तथा।
व्याख्याभिर्बहुभिर्युक्तः शङ्खवादित्रनिस्वनैः ॥ २३ ॥
पुरमध्ये प्रवेशे तु चित्रगुप्तस्य वै गृहम्।
पञ्चविंशतिसंख्यानां योजनानां प्रमाणतः ॥ २४ ॥
दशोच्छ्रितं महादिव्यं लोहप्राकारवेष्टितम्।
प्रतोलीशतसञ्चारं पताकाशतशोभितम् ॥ २५ ॥
दीपिकाशतसंकीर्णं गीतध्वनिसमाकुलम्।
चित्रितं चित्रकुशलैश्चित्रगुप्तस्य वै गृहम् ॥ २६ ॥
मणिमुक्तामये दिव्ये आसने परमाद्भुते।
तत्रस्थो गणयत्यायुर्मानुषेष्वितरेषु च ॥ २७ ॥
न मुह्यति कथञ्चित् सः सुकृते दुष्कृतेऽपि च।

जन्मनोपार्जितं यावत् सदसद्वेति तस्य तत् ॥ २८ ॥
दशाष्टदोषरहितं क्षतं कर्म लिखत्यसौ ।
चित्रगुप्तगृहात् प्राच्यां ज्वरस्यास्ति महागृहम् ॥ २९ ॥
दक्षिणे चापि शूलस्य लूताविस्फोटकस्य च ।
पश्चिमे कालपाशस्य अजीर्णस्यारुचेस्तथा ॥ ३० ॥
मध्यपीठोत्तरे ज्ञेया तथा चान्या विसूचिका ।
ऐशान्यां वै शिरोऽर्त्तिः स्यादाग्नेय्यां चैव मूर्च्छना ॥३१॥
अतिसारस्तु नैर्ऋत्यां वायव्यां दाहसंज्ञकः ।
एभिः परिवृतो नित्यं चित्रगुप्तः स तिष्ठति ।
यत् कर्म क्रियते यैश्च तत् सर्वं तु लिखत्यसौ ॥ ३२ ॥
धर्मराजगृहद्वारि दूतास्तार्क्ष्य ! तथा दिशि ।
तिष्ठन्ति पापकर्माणः पीड़यन्तो नराधमान् ॥ ३३ ॥
यमदूतैर्महापाशैस्ताड्यमानाश्च मुद्गरैः ।
बध्यन्ते विविधैः पाशैः पूर्वकर्मकृतैर्नराः ॥ ३४ ॥
नानाप्रहरणैश्चैव नानायन्त्रैस्तथापरैः ।
पीड्यन्ते पापकर्माणः क्रकचैः काष्ठवद्द्विधा ॥ ३५ ॥
अन्ये च ज्वलमानैस्तु अङ्गारैः परितो भृशम् ।
पूर्वकर्मविपाकेन आयन्ते लोहपिण्डवत् ॥ ३६ ॥
छिन्नाश्चान्ये धरापृष्ठे कुठारेण च कर्त्तिताः ।
क्रन्दमानाश्च दृश्यन्ते पूर्वकर्मविपाकतः ॥ ३७ ॥
केचिन्निगड़पाशैश्च तैलपाकैस्तथापरे ।
हन्यन्ते यमदूतैश्च पापिष्ठाः सुभृशं नराः ॥ ३८ ॥
ऋणानि प्रार्थयन्त्यन्ये देहि देहीति कोटिशः ।
यमलोके मया दृष्टाः स्वमांसं भक्षयन्ति हि ॥ ३९ ॥
इत्येवं बहवस्तार्क्ष्य ! नरकाः पापिनां स्मृताः ।
किमेभिर्विस्तरप्रोक्तैः सर्वशास्त्रेषु भाषितैः ।

दानोपकारं वक्ष्यामि यथा तत्र सुखं भवेत् ॥ ४० ॥

इति श्रीगारुड़े महापुराणे प्रेतकल्पे
त्रयोविंशोऽध्यायः।

चतुर्विंशोऽध्यायः।

श्रीकृष्ण उवाच। शृणु तार्क्ष्य! यथान्यायं धर्माधर्मस्य लक्षण
सुकृतं दुष्कृतं नृणामग्रे धावति धावति ॥ १ ॥
कृते तपः प्रशंसन्ति त्रेतायां ज्ञानसाधनम्।
द्वापरे यज्ञदानञ्च दानमेकं कलौ युगे ॥ २ ॥
गृहस्थानां स्मृतौ प्रोक्तान् धर्मानालपतां तथा।
इष्टापूर्त्तं स्वया शक्त्या कुर्वतां नास्ति पातकम् ॥ ३ ॥
वृक्षास्तु रोपिता येन तड़ागादि जलाशयाः।
कृता येन हि मार्गेऽस्मिन् सुखं याति स मानवः ॥ ४
हिमे तुषारशीताभ्यां पीड्यते न यमालये।
तप्यमानः सुखं याति इन्धनानि ददाति यः ॥ ५
हम्या विभूषिताश्चैव गन्धपुष्पसमन्विताः।
भूमिदानैः सुखं यान्ति सर्वकामैश्च पूरिताः ॥ ६ ।
सुवर्णमणिमुक्तादिवस्त्राण्याभरणानि च।
तेन सर्वमिदं दत्तं येन दत्ता वसुन्धरा ॥ ७ ॥
यानि यानि च दानानि कृतानि भुवि मानवैः।
यमलोकपथे तानि तिष्ठन्त्यग्रे समीपतः ॥ ८ ॥
व्यञ्जनानि विचित्राणि भक्ष्यभोज्यानि यानि च।
विधिना ददते पुत्रैः पित्रे तदुपतिष्ठति ॥ ९ ।
आत्मा वै पुत्रनामा हि पुत्रस्त्राता यमालये।
नरकात् पितरं त्रायेत्तेन पुत्र इति स्मृतः ॥
अतो देयञ्च पुत्रेण श्राद्धमाजीवितावधि।

प्रतिवाहस्तदा प्रेतो भोगांश्च लभते हि सः ॥ ११ ॥
दह्यमानस्य प्रेतस्य स्वजनैर्यैर्जलाञ्जलिः।
दीयते प्रीतरूपोऽसौ प्रेतो याति यमालयम् ॥ १२ ॥
अपक्के मृण्मये पात्रे दुग्धं दद्याद्दिनत्रयम्।
काष्ठत्रयं गुणैर्बद्धा प्रेतप्रीत्यै चतुष्पथे ॥ १३ ॥
प्रथमेऽह्नि द्वितीये च तृतीये च तथा खग!।
आकाशस्थः पिबेद् दुग्धं प्रेतो वायुवपुर्धरः ॥ १४ ॥
चतुर्थे सञ्चयः कार्य्यः सर्वैस्तु सह गोत्रजैः।
ततः सञ्चयनादूर्द्ध्वं गङ्गास्पर्शो विधीयते ॥ १५ ॥
द्वितीये च तृतीये च चतुर्थे वापि साग्निकैः।
अस्थिसञ्चयनादूर्द्ध्वं प्रदद्यादञ्जलिं ततः ॥ १६ ॥
न पूर्वाह्ने न मध्याह्ने नापराह्णे च सन्धिषु।
प्रातः प्रथमयामेषु दद्यादाद्यजलाञ्जलिम् ॥ १७ ॥
पुत्रेण दत्तैस्तैः सर्वैर्गोत्रजैः सह बान्धवैः।
स्वजात्यैः परजात्यैश्च देय आद्यजलाञ्जलिः ॥ १८ ॥
गन्तव्यं नैव विप्रेण दातुं शूद्रे जलाञ्जलिम्।
निवृत्ताश्च यदा तीराल्लोकाचारस्ततो भवेत् ॥ १९ ॥
पञ्चत्वञ्च गते शूद्रे यः काष्ठं नयते चिताम्।
अनुव्रजेत्तथा विप्रस्त्रिरात्रमशुचिर्भवेत् ॥ २० ॥
त्रिरात्रे तु ततः पूर्णे नदीं गत्वा समुद्रगाम्।
प्राणायामशतं कृत्वा घृतं प्राश्य विशुध्यति ॥ २१ ॥
शूद्रो गच्छति सर्वेषु वैश्यस्त्रिषु द्वयेऽपरः।
गच्छति स्वेषु वर्णेषु विप्रो दातुं जलाञ्जलिम् ॥ २२ ॥
अधरोत्तरवस्त्राभ्यां वस्त्रग्रन्थिञ्च दापयेत्।
एकवस्त्रो प्रदद्यात् तु सदर्भञ्च तिलाञ्जलिम् ॥ २३ ॥
यदा दातुञ्च गच्छन्ति दन्तधावनपूर्वकम्।

त्यजन्ति गोत्रजाः सर्वे दिनानि नव काश्यप ! ॥ २४ ॥
जलाञ्जलिं यदा दातुं गच्छति द्विजसत्तम ! ।
यस्मिन् स्थाने मिलेद् यस्तु अध्वन्यपि गृहेऽपि वा ॥२५॥
विश्लेषस्तु ततः स्थानात् पादाद्वाद्विहितो बुधैः ।
स्त्रीजनश्चाग्रतो गच्छेत् पृष्ठतो नरसञ्चयः ॥ २६ ॥
तत आचमनं कार्य्यं पाषाणोपरिसंस्थितैः ।
यवांश्च सर्षपान् दूर्वां पूर्णपात्रे विलोकयेत् ॥ २७ ॥
प्राशयेन्निम्बपत्राणि स्नेहस्नानं समाचरेत् ।
गोत्रजेन च कर्त्तव्यं गृहान्नं नैव भोजयेत् ॥ २८ ॥
भुञ्जीत मृण्मये पात्रे उत्तानञ्च विवर्जयेत् ।
मृतकस्य गुणा ग्राह्या यमगाथां समुच्चरेत् ॥ २९ ॥
शुभाशुभौ च ध्यायन्तः पूर्वकर्मोपसञ्चितौ ।
अलब्धेन च देहेन भुङ्क्ते सुकृतदुष्कृते ॥ ३० ॥
वायुरूपो भ्रमत्येव वायुः कुट्यां स गच्छति ।
दशाहे कर्म क्रियते जायते तेन सा कुटी ॥ ३१ ॥
क्षुधाविभ्रममापन्नो दशाहे यो न तर्पितः ।
पिण्डैस्तस्य तदान्नञ्च आकाशे भ्रमते तु सः ॥ ३२ ॥
दिनत्रयं वसेत्तोये अग्नौ चापि दिनत्रयम् ।
आकाशे च वसेत् त्रीणि दिनमेकञ्च वासवे ॥ ३३ ॥
गृहद्वारे श्मशाने वा तीर्थे देवालये तथा ।
यत्रादौ दीयते पिण्डस्तत्र सर्वान् समापयेत् ॥ ३४ ॥
एकादशाहे यच्छ्राद्धं तत् सामान्यमुदाहृतम् ।
चतुर्णामपि वर्णानां शुद्धये स्नानमिष्यते ॥ ३५ ॥
कृत्वा चैकादशाहन्तु पुनः स्नात्वा शुचिर्भवेत् ।
न भवेच्च यदा गोत्री परोऽपि विधिमाचरेत् ॥ ३६ ॥
स्त्री वापि पुरुषः कश्चिदिष्टये कुरुते क्रियाम् ।

श्राद्धं कृतं तु येनैकैः स्याद्वि त्यक्ता स्वहं विशेत्॥ ३७॥
असगोत्रः सगोत्रो वा नरो नार्य्यप्यथापि च।
प्रथमेऽहनि यः कुर्य्यात् स दशाहं समापयेत्॥ ३८॥
अशौचं यावदेव स्यात्तावत् पिण्डोदकक्रिया।
चतुर्णामपि वर्णानामेष एव विधिः स्मृतः॥ ३९॥
एकादशाहे प्रेतस्य दद्यात् पिण्डं समन्त्रकम्।
सिद्धान्नं तस्य दातव्यं शर्करापूपकादयः॥ ४०॥
द्वादशप्रतिमास्यानि श्राद्धान्येकादशे तथा।
त्रिपक्षं सञ्चयश्चैव द्वे रिक्ते खग! षोड़श॥ ४१॥
मासं प्रति प्रदातव्यं मृताहे या तिथिः स्मृता।
स मासः प्रथमो ज्ञेय अहरेकादशन्तु यः॥ ४२॥
सा तिथिर्मासिके श्राद्धे मृतो यस्मिन् दिने नरः।
रिक्तासु च त्रिपक्षे च तां तिथिं नाचरेद्बुधः॥ ४३॥
पूर्णमास्यां मृतो योऽसौ चतुर्थी तस्य ऊनका।
चतुर्थ्याञ्च मृतो योऽसौ नवमी तस्य चोनका॥ ४४॥
नवम्याञ्च मृतो योऽसौ तिथ्यूना चतुर्दशी।
एता रिक्ताश्च विज्ञेया अन्त्येष्टौ कुशलेन च॥ ४५॥
एकादशाहोच्चरितं प्रेतोद्देशेन पाचितम्।
चतुष्पथे त्यजेदन्नं पुनः स्नानं समाचरेत्॥ ४६॥
शय्यादानं प्रशंसन्ति सर्वे देवा द्विजोत्तम!।
अनित्यं जीवितं यस्मात् पश्चात् कोऽनु प्रदास्यति॥ ४७॥
तावद्बन्धुः पिता तावद् यावज्जीवति मानवः।
मृतानामन्तरं ज्ञात्वा क्षणात् स्नेहो निवर्त्तते॥ ४८॥
आत्मा वै ह्यात्मनो बन्धुरात्मा चैवात्मनो रिपुः।
जीवन्नपीति सञ्चिन्त्य पूर्वं धर्ममनुस्मरेत्॥ ४९॥
मृतानां कः सुती शाचेच्छुभशय्यां सतूलिकाम्।

एवं जीवति सर्वस्वं स्वहस्तेनैव दापयेत्॥ ५० ॥
तस्माच्छय्यां समासाद्य सारदारुमयीं शुभाम्।
दन्तपत्रचितां रम्यां हेमपट्टै रलङ्कृताम्॥ ५१ ॥
रक्ततूलिप्रतिच्छन्नां शुभशीर्षोपधानकाम्।
प्रच्छादनपटीयुक्तां गन्धधूपाधिवासिताम्॥ ५२ ॥
तस्यां संस्थाप्य हैमञ्च हरिं लक्ष्म्या समन्वितम्।
घृतपूर्णञ्च कलशं तत्रैव परिकल्पयेत्॥ ५३ ॥
ताम्बूलं कुङ्कुमाक्षोदं कर्पूरागुरुचन्दनम्।
दीपकोपानहौ छत्रं चामरासनभाजनम्॥ ५४ ॥
पार्श्वेषु स्थापयेद्भक्त्या सप्तधान्यानि चैव हि।
शयनस्थस्य भवति यच्च स्यादुपकारकम्॥ ५५ ॥
भृङ्गारकादर्शपञ्चवर्णवितानशोभितम्।
शय्यामेवंविधां कृत्वा ब्राह्मणाय निवेदयेत्॥ ५६ ॥
सपत्नीकाय सम्पूज्य स्वर्लोकसुखदायिनी।
वस्त्रैः सुशोभनैः पूज्य चोलकं परिधापयेत्॥ ५७ ॥
ततोऽर्घ्यञ्च प्रदातव्यः पञ्चरत्नजलाक्षतैः।
यथा कृष्ण! त्वदीया हि अशून्या क्षीरसागरे॥ ५८ ॥
शय्या भूयान्ममापीयं तथा जन्मनि जन्मनि।
एवं तल्पं तथा कृष्णं समाप्य च विसर्जयेत्॥ ५९ ॥
एकादशाहे सम्प्राप्ते विधिरेषः प्रकीर्त्तितः।
ददाति यदि धर्मार्थं बान्धवो बान्धवे मृते॥ ६० ॥
तैस्तैराप्यायितः प्रेतः परलोके सुखी भवेत्।
विशेषमत्र पक्षीन्द्र! कथ्यमानं मया शृणु॥ ६१ ॥
उपयुक्तन्तु तस्यासीद् यत्किञ्चिद्धि गृहे पुरा।
तस्या गात्रे च यल्लग्नं वस्त्रं भाजनवाहनम्॥ ६२ ॥
अभीष्टं यच्च तस्यासीत् तत् सर्वं परिकल्पयेत्।

पुरन्दरपुरे चैव सूर्य्यपुत्त्रालये तथा ॥ ६३ ॥
उपतिष्ठेत् सुखं जन्तुः शय्यादानप्रभावतः ।
पीड़यन्ति न तं याम्याः पुरुषा भीषणाननाः ॥ ६४ ॥
न घर्मेण न शीतेन बाध्यते स नरः क्वचित् ।
शय्यादानप्रभावेण प्रेतो मुच्येत बन्धनात् ॥ ६५ ॥
अपि पापसमायुक्तः स्वर्गलोकं स गच्छति ।
विमानवरमारूढ़ः सेव्यमानोऽप्सरोगणैः ॥ ६६ ॥
आभूतसंप्लवं यावत् तिष्ठेत् पातकवर्जितः ।
नवकं षोड़शश्राद्धं शय्यां संवत्सरक्रियाम् ॥ ६७ ॥
भर्त्तुर्या कुरुते नारी तस्याः श्रेयो भवेदिह ।
उपकाराय सा भर्त्तुर्जीवन्ती च मृता तथा ॥ ६८ ॥
उद्धरेज्जीवमाना सा पतिं सत्यवती सती ।
स्त्रियो दद्याच्च शयने पुत्त्रो वापि गुणान्वितः ॥ ६९ ॥
प्रेतस्य प्रतिमां हैमीं कुङ्कुमञ्चैवमञ्जनम् ।
वस्त्रं भूषास्तथा शय्यामेवं कृत्वा च दापयेत् ॥ ७० ॥
उपकारकरं स्त्रीणां यद्भवेदिह किञ्चन ।
भूषणस्तत्र संलग्नं वस्त्रभोगादिकञ्च यत् ॥ ७१ ॥
तत् सर्वं मेलयित्वा तु स्वे स्वे स्थाने निधापयेत् ।
पूजयेल्लोकपालांश्च ग्रहदेवान् विनायकम् ॥ ७२ ॥
ततः शुक्लाम्बरः स्नात्वा गृहीतकुसुमाञ्जलिः ।
इममुच्चारयेन्मन्त्रं विप्रस्य पुरतो बुधः ॥ ७३ ॥
प्रेतस्य प्रतिमा ह्येषा सर्वोपकरणैर्युता ।
सर्वरत्नसमायुक्ता तव विप्र ! निवेदिता ॥ ७४ ॥
आत्मा शम्भुः शिवा गौरी शक्रः सुरगणैः सह ।
तस्माच्छय्या प्रदातव्या एष आत्मा प्रसीदतु ॥ ७५ ॥
आचार्य्याय प्रदातव्या ब्राह्मणाय कुटुम्बिने ।

गृहीत्वा ब्राह्मणः शय्यां कोऽदादिति च कीर्त्तयेत् ॥ ७६ ॥
बहुभ्यो न प्रदेयानि गौर्गृहं शयनं स्त्रियः।
विभक्तदक्षिणा ह्येते दातारं पातयन्ति ते ॥ ७७ ॥
एवं यो वितरेत्तार्क्ष्य ! शृणु तस्य च यत् फलम्।
साग्रं वर्षशतं दिव्यं स्वर्गलोके महीयते ॥ ७८ ॥
यत् पुण्यञ्च व्यतीपाते कार्त्तिक्यामयने तथा।
द्वारकायाञ्च यत् पुण्यञ्चन्द्रसूर्य्यग्रहे तथा ॥ ७९ ॥
प्रयागे नैमिषे यच्च कुरुक्षेत्रे तथार्बुदे।
गङ्गायां यमुनायाञ्च सिन्धुसागरसङ्गमे ॥ ८० ॥
शय्यादानप्रभावेण मर्त्त्यस्तत्फलमवाप्नुयात्।
यत्रासौ जायते जन्तुर्भुङ्क्ते तत्रैव तत् फलम् ॥ ८१ ॥
कर्मक्षये क्षितौ जातो मानुषः शुभदर्शनः।
महाधनी च धर्मज्ञः सर्वशास्त्रविशारदः ॥ ८२ ॥
पुनः स याति वैकुण्ठं मृतोऽसौ नरपुङ्गवः।
दिव्यं विमानमारुह्य अप्सरोभिः समावृतः।
अर्घ्योऽसौ हव्यकव्येषु पितृभिः सह मोदते ॥ ८३ ॥
इति गारुड़े महापुराणे प्रेतकल्पे चतुर्विंशोऽध्यायः।

पञ्चविंशोऽध्यायः।

गरुड़ उवाच। अपरं मम सन्देहं कथयस्व जनार्दन !।
पुरुषस्य च दृष्ट्वा वै मातरं मृतिमागताम् ॥ १ ॥
पितामही जीवति च तथैव प्रपितामही।
वृद्धप्रपितामही तद्वत्तत्सत्ताः पिता तथा ॥ २ ॥
पितामहप्रपितामही वृद्धश्च प्रपितामहः।
केन सा मेल्यते माता एतत् कथय मे प्रभो ! ॥ ३ ॥
श्रीकृष्ण उवाच। पुनरुक्तं प्रवक्ष्यामि सपिण्डीकरणं खग !।

उमा लक्ष्मीर्महावाणी सैवाभिर्मलयेद्ध्रुवम् ॥ ४ ॥
त्रयः पिण्डभुजो ज्ञेयास्त्याजकाश्च त्रयः स्मृताः।
त्रयः पिण्डानुलेपाश्च दशमः पंक्तिसन्निधः ॥ ५ ॥
इत्येते पुरुषा ख्याताः पितृमातृकुलेषु च।
तारयेद्द यजमानस्तु दशपूर्वान् दशापरान् ॥ ६ ॥
सपिण्डः स भवेदादौ सपिण्डीकरणे कृते।
अन्त्यस्तु त्याजको ज्ञेयो वृद्धस्तु प्रपितामहः ॥ ७ ॥
अन्त्यस्तु त्याजको यस्तु लेपकः प्रथमो भवेत्।
लेपकस्त्वन्तिमो यस्तु स भवेत् पंक्तिसन्निधः ॥ ८ ॥
यजमानो भवेदेको दशपूर्वे दशापरे।
इत्येते पितरो ज्ञेया एकविंशतिशाश्वताः ॥ ९ ॥
विधिना कुरुते यस्तु संसारे श्राद्धमुत्तमम्।
ददते नात्र सन्देहः शृणु तस्यापि तत्फलम् ॥ १० ॥
पिता ददाति पुत्रान् वै गोधनञ्च पितामहः।
हेमदाता भवेत् सोऽपि यस्तस्य प्रपितामहः ॥ ११ ॥
कृते श्राद्धे गुणा ह्येते पितॄणां तर्पणे स्मृताः।
दद्याद्विपुलमन्नाद्यं वृद्धस्तु प्रपितामहः ॥ १२ ॥
यस्य पुंसश्च मर्त्त्ये वै विच्छिन्ना सन्ततिः खग !।
स वसेन्नरके नित्यं पङ्के मग्नः करी यथा ॥ १३ ॥
योन्यन्तरे हि यो जातो वृक्षः पक्षी सरीसृपः।
न सन्ततिविनाशेऽपि मुच्यते नरकाद्ध्रुवम् ॥ १४ ॥
आचार्य्यस्तस्य शिष्यो वा दूरतोऽपि हि गोत्रजः।
नारायणबलिं कुर्य्यात्तस्योद्देशेन भक्तितः ॥ १५ ॥
विमुक्तः सर्वपापेभ्यो मुक्तः स नरकाद्ध्रुवम्।
स्वर्गे च स वसेन्नित्यं नात्र कार्य्या विचारणा ॥ १६ ॥
आदौ कृत्वा धनिष्ठाञ्च एतन्नक्षत्रपञ्चकम्।

रेवत्यन्तं सदा तस्य ह्यशुभं सर्वदा भवेत् ॥ १७ ॥
दाहस्तत्र न कर्त्तव्यो विप्रादिसर्वजातिषु।
दीयते न जलं तत्र ह्यशुभं सर्वदा भवेत् ॥ १८ ॥
लोकयात्रा न कर्त्तव्या दुःखार्त्तः स्वजनो यदि।
पञ्चकानन्तरं तस्य कर्त्तव्यं सर्वमन्यथा ॥ १९ ॥
पुत्राणां गोत्रिणां तस्य सन्तापो ह्युपजायते।
गृहे हानिर्भवेत्तस्य ऋक्षेष्वेषु मृतस्य च ॥ २० ॥
तथापि ऋक्षमध्ये तु दाहश्च विधिपूर्वकः।
मानुषाणां हितार्थाय सद्य आहुतिकारणात् ॥ २१ ॥
सद्यआहुतिदं पुण्यं तीर्थे तद्दाह्यमुत्तमम्।
विप्रैर्नियमितः कार्यो मन्त्रैस्तु विधिपूर्वकम् ॥ २२ ॥
शवस्य तु समीपे च क्षिप्यन्ते पुत्तलास्ततः।
दर्भमयाश्च चत्वार ऋक्षमन्त्राभिपूजिताः ॥ २३ ॥
ततो दाहश्च कर्त्तव्यो तैश्च पुत्तलकैः सह।
सूतकान्ते ततः पुत्रः कुर्य्याच्छान्तिकमुत्तमम् ॥ २४ ॥
पञ्चकेषु मृतो योऽसौ न गतिं लभते नरः।
तिलान् गाश्च हिरण्यञ्च तमोद्दिश्य घृतं ददेत् ॥ २५ ॥
विप्राणां दीयते दानं सर्वोपद्रवनाशनम्।
सूतकान्ते सुतैरेवं स प्रेतो लभते गतिम् ॥ २६ ॥
भोजनोपानहौ छत्रं हेम मुद्रा च वाससी।
दक्षिणा दीयते विप्रे भवपातकमोचनी ॥ २७ ॥
यूनो वृद्धस्य वालस्य पञ्चकेषु मृतस्य च।
विधानं यो न कुर्वीत विघ्नस्तस्य प्रजायते ॥ २८ ॥
अष्टादशैव वस्तूनि प्रेतश्राद्धे विवर्जयेत्।
आशिषो द्विगुणा दर्भाः स्वस्त्यस्तु प्रणवस्तथा ॥ २९ ॥
अग्नौकरणमुच्छिष्टं श्राद्धं वै वैश्वदेविकम्।

विकिरश्च स्वधाकारः पितृशब्दो न योज्यते ॥ ३० ॥
अनुशब्दं न कुर्वीत नावाहनमथोल्मुकम् ।
आसीमान्तं न कुर्वीत प्रदक्षिणविसर्जनम् ॥ ३१ ॥
न कुर्य्यात्तिलहोमञ्च द्विजः पूर्णाहुतिं तथा ।
न कार्य्या वैश्वदेवश्च कर्त्ता गच्छत्यधोगतिम् ।
मलिनश्राद्ध एतानि पूर्वं षोड़श काश्यप! ॥ ३२ ॥
स्थाने चार्द्धपथेऽतीते चितायां शवहस्तके ।
श्मशानवासिभूतेभ्यः पञ्चमः प्रातिवेश्यकः ॥ ३३ ॥
षष्ठः सञ्चयने प्रोक्तो दशपिण्डा दशाह्नि च ।
श्राद्धं षोड़शकञ्चैव प्रथमं परिकीर्त्तितम् ॥ ३४ ॥
अन्यत् षोड़शकं तत्र द्वितीयं तार्क्ष्य! मे शृणु ।
कर्त्तव्यानीह विधिना श्राद्धान्येकादशैव तु ॥ ३५ ॥
ब्रह्मविष्णुशिवाद्यश्च तथान्यच्छ्राद्धपञ्चकम् ।
एवं षोड़शश्राद्धानि विदुस्तत्त्वविदो जनाः ॥ ३६ ॥
द्वादशप्रतिमास्यानि श्राद्धान्येकादशे तथा ।
त्रिपक्षमब्दवच्चैव द्वे रिक्ते खग! षोड़श ॥ ३७ ॥
आद्यं शवविशुद्ध्यर्थं कृत्वान्यच्च तु षोड़श ।
पितृपंक्तिविशुद्ध्यर्थं शतार्द्धेन च योजयेत् ॥ ३८ ॥
शतार्द्धश्राद्धहीनश्च मेलितः पितृभाग् न हि ।
चत्वारिंशद्भिरष्टाभिः श्राद्धैः प्रेतत्वसाधनम् ॥ ३९ ॥
सकृदूनशतार्द्धेन न भवेत् पितृसन्निधिः ।
मेलनीयः शतार्द्धेन सद्भिः श्राद्धेन तत्त्वतः ॥ ४० ॥

अथ शवविधिः ।

शवस्य शिविकायाः करच्छेदेन सहितं करचरणयोर्बन्धनं तत्र कर्त्तव्यम् ॥ ४१ ॥

एवञ्चेत्र विधानं विधीयते तत्र पिशाचपरिभवम् ।

सञ्जायते रजन्यां शवनिर्गमने खेचरादिभयम् ॥ ४२ ॥
शून्यं शवं न मुञ्चेत संस्पर्शाद् दुर्गतिर्भवेत् ॥ ४३ ॥
ग्राममध्ये स्थिते प्रेते ह्यन्नं भुङ्क्ते यदिच्छया।
तदन्नं मांसवद् ज्ञेयं तोयञ्च रुधिरोपमम् ॥ ४४ ॥
ताम्बूलं दन्तकाष्ठञ्च भोजनं ऋतुसेवनम्।
ग्राममध्ये स्थिते प्रेते वर्जयेत् पिण्डपातनम् ॥ ४५ ॥
स्नानं दानं जपो होमस्तर्पणं सुरपूजनम्।
ग्राममध्ये स्थिते प्रेते तद्दग्धं ज्ञातिधर्मतः ॥ ४६ ॥
ज्ञातिसम्बन्धिनामेवं व्यवहारो खगेश्वर!।
विलुप्य ज्ञातिधर्मञ्च प्रेतपापेन लिप्यते ॥ ४७॥
इति श्रीगारुड़े महापुराणे प्रेतकल्पे पञ्चविंशोऽध्यायः।

षड़्विंशोऽध्यायः।

गरुड़ उवाच। कस्मादनशनं पुण्यमक्षयं गतिदायकम्।
स्वगृहन्तु परित्यज्य तीर्थे वै म्रियते तु यः ॥ १ ॥
अप्राप्य तीर्थं म्रियेत गृहे मृत्युवशङ्गतः।
भूत्वा कुटीचरो यस्तु स कां गतिमवाप्नुयात् ॥ २॥
सन्न्यासं कुरुते यस्तु तीर्थे वापि गृहेऽपि वा।
कथं तस्य प्रकर्त्तव्यं अप्राप्ते निधने तथा ॥ ३ ॥
नियमे यत्कृते देव! चित्तभङ्गो हि जायते।
केन तस्य भवेत् सिद्धिर्यत्कृतैरन्यथाकृतैः ॥ ४ ॥
श्रीभगवानुवाच।
कृत्वा निरशनं यो वै मृत्युमाप्नोति कोऽपि चेत्।
मानुषीं तनुमुत्सृज्य मया तुल्यो विराजते ॥ ५ ॥
यावन्त्यहानि जीवेत व्रते निरशने कृते।
क्रतुभिस्तानि तुल्यानि समग्रवरदक्षिणैः ॥ ६ ॥

तीर्थे गृहे वा सन्न्यासं नीत्वा चेन्म्रियते यदि ।
प्रत्यहं लभते सोऽपि पूर्वोक्ताद्द्विगुणं फलम् ॥ ७ ॥
महारोगोपपत्तौ च गृहीतेऽनशने मृतः ।
पुनर्न जायते रोगी देववद्दिवि मोदते ॥ ८ ॥
आतुरः सन् स सन्न्यासं गृह्णाति यदि मानवः ।
पुनर्जातश्च संयुक्तो भवेद्रोगैश्च पातकैः ॥ ९ ॥
अहन्यहनि दातव्यं ब्राह्मणानाञ्च भोजनम् ।
तिलपात्रं यथाशक्ति दीपदानं सुरार्चनम् ॥ १० ॥
एवं दत्तस्य दह्यन्ते पापान्युच्चावचानि च ।
मृतोऽमृतत्वमाप्नोति यथा सर्वे महर्षयः ॥ ११ ॥
तस्मादनशनं नृणां वैकुण्ठपददायकम् ।
स्वस्थावस्थेन देहेन साधनं मोक्षलक्षणम् ॥ १२ ॥
पुत्त्रद्रव्यादि सन्त्यज्य तीर्थं व्रजति यो नरः ।
ब्रह्माद्या देवतास्तस्य तुष्टिपुष्टिप्रदायकाः ॥ १३ ॥
यस्तीर्थसम्मुखो भूत्वा व्रते ह्यनशने कृते ।
यो म्रियेदन्तरालेऽपि ऋषीणां मण्डले वसेत् ॥ १४ ॥
व्रतं निरशनं कृत्वा स्वगृहे म्रियते यदि ।
स्वकुलानि परित्यज्य एकाकी विचरेद्दिवि ॥ १५ ॥
अन्नं चैव तथा तोयं परित्यज्य नरो यदा ।
पीत्वा मत्पादतोयं स न पुनर्जायते क्षितौ ॥ १६ ॥
त्यक्ताशनं तीर्थगतं रक्षन्ति कुलदेवताः ।
यमदूता विशेषेण न याम्यास्तस्य यातनाः ॥ १७ ॥
तीर्थसेवी सदा यस्तु सर्वकिल्बिषनाशनः ।
म्रियते तच्च दक्षेत स तीर्थफलभाग् भवेत् ॥ १८ ॥
तीर्थसेवी सदा तीर्थादन्यत्र म्रियते यदि ।
शुभे देशे कुले धीमान् स भवेच्च द्विजः ॥ १९ ॥

क्षत्वा निरशनं तार्क्ष्य ! पुनर्जीवति यः पुमान्।
ब्राह्मणान् स समाहूय सर्वस्वञ्च परित्यजेत्॥ २०॥
चान्द्रायणञ्चरेत् कृच्छ्रमनुज्ञातश्च तैर्द्विजैः।
अनृतं न वदेत् पश्चात् सर्वतो धर्ममाचरेत्॥ २१॥
तीर्थं गत्वा तु यः कोऽपि पुनरायाति वै गृहे।
अनुज्ञातः शुभैर्विप्रैः प्रायश्चित्तमथाचरेत्॥ २२॥
दत्त्वा सुवर्णदानानि गोमहीगजवाजिनः।
तीर्थं यदि लभेद् यस्तु मृत्युकाले स भाग्यभाक्॥ २३॥
गृहात् प्रचलितस्तीर्थं मरणे समुपस्थिते।
पदे पदे तु गोदानं हिंसा नो वर्त्तते यदि॥ २४॥
स्वगृहे यत् कृतं पापं तीर्थस्नानैर्विशुध्यति।
तत्र देयानि दानानि ह्यक्षयानि सदा खग !॥ २५॥
कुरुते तत्र चेत् पापं वज्रलेपसमं हि तत्।
क्लिश्यते पापैर्न सन्देहो यावच्चन्द्रार्कतारकम्॥ २६॥
आतुरे सति देयानि निर्धनैरपि मानवैः।
गावस्तिला हिरण्यञ्च सप्तधान्यं विशेषतः॥ २७॥
दानवन्तं नरं दृष्ट्वा हृष्टाः सर्वे दिवौकसः।
ऋषिभिः सह धर्मेण चित्रगुप्तेन वै तथा॥ २८॥
स्वतन्त्रं हि धनं यावत् तावद् विप्रे समर्पयेत्।
पराधीनं मृते सर्वं कृपया को हि दास्यति ?॥ २९॥
पितुरुद्देशेन यैः पुत्रैर्धनं विप्रकरेऽर्पितम्।
आत्मनः साधनं तैस्तु कृतं पुत्त्रप्रपौत्रकैः॥ ३०॥
पितुः शतगुणं पुण्यं सहस्रं मातुरुच्यते।
भगिन्यै शतसाहस्रं सोदर्य्ये दत्तमक्षयम्॥ ३१॥
यदि लोभान्न यच्छन्ति काले ह्यातुरसंज्ञके।
मृताः शोचन्ति ते सर्वे कदर्य्याः पापिनस्तथा॥ ३२॥

अतिक्लेशेन लब्धस्य प्रकृत्या चञ्चलस्य च।
गतिरेकैव वित्तस्य दानमन्या विपत्तयः॥ १३॥
मृत्युः शरीरगोप्तारं वसुरक्षं वसुन्धरा।
दुश्चारिणीव हसति स्वपतिं पुत्रवत्सलम्॥ १४॥
उदारो धार्मिकः सौम्यः प्राप्यापि विपुलं धनम्।
तृणवन्मन्यते तार्क्ष्य! आत्मानं चित्तमित्यपि॥ १५॥
न चैवोपद्रवस्तस्य मोहजालं न चैव हि।
मृत्युकाले न च भयं यमदूतसमुद्भवम्॥ १६॥
समाः सहस्राणि च सप्त वै जले
दशैकमग्नौ तपने च षोडश।
महाहवे षष्टिरशीतिगोग्रहे
अनाशके भारत! चाक्षया गतिः॥ १७॥
इति श्रीगारुडे महापुराणे प्रेतकल्पे षड्विंशोऽध्यायः।

सप्तविंशोऽध्यायः।

गरुड़ उवाच। उदकुम्भप्रदानं मे कथयस्व यथातथम्।
विधिना केन दातव्याः कुम्भास्ते कतिसंख्यया॥ १॥
किंलक्षणाः केन पूर्णाः कस्मै देया जनार्दन!।
कस्मिन् काले प्रदातव्याः प्रेततृप्तिप्रदायकाः॥ २॥
श्रीभगवानुवाच। सत्यं तार्क्ष्य! प्रवक्ष्यामि उदकुम्भप्रदानकम्।
प्रेतोद्देशेन दातव्यमन्नपानीयसंयुतम्॥ ३॥
मानुषस्य शरीरे तु अस्थ्नामेव तु सञ्चयः।
संख्यातः सर्वदेहेषु षष्ट्यधिकशतत्रयम्॥ ४॥
उदकुम्भेन पुष्टानि तान्यस्थीनि भवन्ति हि।
एतस्माद्दीयते कुम्भः प्रीतिः प्रेतस्य जायते॥ ५॥
द्वादशाहे च षण्मासे त्रिपक्षे वाथ वत्सरे।

उदकुम्भाः प्रदातव्याः मार्गे तस्य सुखाय वै ॥ ६ ॥
सुलिप्ते भूमिभागे तु पक्वान्नजलपूरिताः।
प्रेतस्य तत्र दातव्यं भोजनञ्च यदृच्छया ॥ ७ ॥
सुप्रीतस्तेन दानेन प्रेतो याम्यैः सह व्रजेत्।
द्वादशाहे विशेषेण घटान् द्वादशसंख्यकान् ॥ ८ ॥
एकापि वर्धनी तत्र पक्वान्नजलपूरिता।
विष्णुमुद्दिश्य दातव्या सङ्कल्प्य ब्राह्मणाय वै ॥ ९ ॥
एका वै धर्मराजाय तेन दत्तेन मुक्तिभाक्।
चित्रगुप्ताय चैकान्तु गतस्तत्र सुखी भवेत् ॥ १० ॥
षोड़शार्घ्याः प्रदातव्या मासान्नजलपूरिताः।
उत्क्रान्तिश्राद्धमारभ्य श्राद्धे षोड़शके कृते ॥ ११ ॥
षोड़श ब्राह्मणांश्चैव एकैकं विनिवेदयेत्।
एकादशाहात् प्रभृति देयो नित्यं घटाब्दकः ॥ १२ ॥
पक्वान्नजलसम्पूर्णां यावत्‌ संवत्सरं दिनम्।
एकाञ्च वर्द्धनीं तत्र वंशपात्रोपरिस्थिताम् ॥ १३ ॥
वस्त्रैराच्छादिताञ्चैव संयुक्ताञ्च सुगन्धिभिः।
ब्राह्मणाय विशेषेण जलपूर्णां प्रदापयेत् ॥ १४ ॥
अहन्यहनि सङ्कल्प्य विधिपूर्वं घटं खग !।
ब्राह्मणाय कुलीनाय वेदव्रतयुताय च ॥ १५ ॥
सत्पात्राय प्रदातव्या न मूर्खाय कदाचन।
समर्थो वेदवित्ताभ्यस्तरणे तारणेऽपि च ॥ १६ ॥
इति श्रीगारुड़े महापुराणे प्रेतकल्पे सप्तविंशोऽध्यायः।

अष्टाविंशोऽध्यायः।

तार्क्ष्य उवाच। दानतीर्थाश्रितं मोक्षं स्वर्गञ्च वद मे प्रभो !।
केन मोक्षमवाप्नोति केन स्वर्गं व्रजेत्प्रभो।

केनासौ च्यवते जन्तुः स्वर्लोकात् यमलोकतः ॥ १ ॥
श्रीभगवानुवाच। मानुष्यं भारते वर्षे त्रयोदशसु जातिषु।
सम्प्राप्य म्रियते तीर्थे पुनर्जन्म न विद्यते ॥ २ ॥
अयोध्या मथुरा माया काशी काञ्ची अवन्तिका।
पुरी द्वारावती ज्ञेयाः सप्तैता मोक्षदायिकाः ॥ ३ ॥
अश्वस्तमिति यो ब्रूयात् प्राणैः कण्ठगतैरपि।
मृतो विष्णुपुरं याति पुनर्जन्म न विद्यते ॥ ४ ॥
सकृदुच्चरितं येन हरिरित्यक्षरद्वयम्।
बद्धः परिकरस्तेन मोक्षाय गमनम्प्रति ॥ ५ ॥
कृष्ण कृष्णेति कृष्णेति यो मां स्मरति नित्यशः।
जलं भित्त्वा यथा पद्मं नरकादुद्धराम्यहम् ॥ ६ ॥
शालग्रामशिला यत्र पापदोषक्षयावहा।
तत्सन्निधानमरणान्मुक्तिस्तत्र न संशयः ॥ ७ ॥
शालग्रामशिला यत्र यत्र द्वारावती शिला।
उभयोः सङ्गमो यत्र मुक्तिस्तत्र न संशयः ॥ ८ ॥
रोपणात् पालनात् सेकात् नमःस्पर्शनकीर्त्तनात्।
तुलसी दहते पापं नृणां जन्मार्जितं खग ! ॥ ९ ॥
ज्ञानह्रदे सत्यजले रागद्वेषमलापहे।
यः स्नातो मानसे तीर्थे न स लिप्येत पातकैः ॥ १० ॥
न काष्ठे विद्यते देवो न शिलायां न मृत्सु च।
भावे हि वसते देवस्तस्मात् भावो हि कारणम् ॥ ११ ॥
प्रातः प्रातः प्रपश्यन्ति नर्मदां मत्स्यघातिनः।
न तेषां शुद्धिमायाति चित्तवृत्तिर्गरीयसी ॥ १२ ॥
यादृशी चित्तवृत्तिः स्यात्तादृक्कर्मफलं नृणाम्।
परलोके गतिस्तादृक् प्रतीतिः फलदायिका ॥ १३ ॥
गुर्वर्थे ब्राह्मणार्थे च स्त्रीणां बालवधेषु च।

प्राणत्यागपरो यस्तु स वै मोक्षमवाप्नुयात् ॥ १४ ॥
अनशने मृतो यस्तु विमुक्तः सर्वबन्धनैः।
दत्त्वा दानानि विप्रेभ्यो स वै मोक्षमवाप्नुयात् ॥ १५ ॥
एते वै मोक्षमार्गाश्च स्वर्गमार्गास्तथैव च।
गोग्रहे देशविध्वंसे देवतीर्थविपत्सु च ॥ १६ ॥
जीवितं मरणञ्चैव उभयोः श्रेष्ठमुच्यते।
जीवितं दानभोगाभ्यां मरणं रणतीर्थयोः ॥ १७ ॥
उत्तमाधममध्याश्च बध्यमानाश्च प्राणिनः।
आत्मानं सम्परित्यज्य स्वर्गवासं लभन्ति ते ॥ १८ ॥
हरिक्षेत्रे कुरुक्षेत्रे भृगुक्षेत्रे तथैव च।
प्रभासे श्रीफले चैव अर्बुदे च त्रिपुष्करे ॥ १९ ॥
भूतेश्वरे मृतो यस्तु स्वर्गे वसति मानवः।
ब्रह्मणो दिवसं यावत्ततः पतति भूतले ॥ २० ॥
वर्षवृत्तिञ्च यो दद्याद् ब्राह्मणे व्रतसंयुते।
स सर्वं कुलमुद्धृत्य स्वर्गलोके महीयते ॥ २१ ॥
कन्यां विवाहयेद् यस्तु ब्राह्मणे वेदवित्तमे।
इन्द्रलोके वसेत् सोऽपि स्वकुलैः परिवेष्टितः ॥ २२ ॥
महादानानि दत्त्वा च नरस्तत्फलमाप्नुयात्।
वापीकूपतडागानामारामसुरसद्मनाम् ॥ २३ ॥
जीर्णोद्धारं प्रकुर्वाणः पूर्वकर्त्तुः फलं हि यत्।
तस्यैव द्विगुणं पुण्यं लभते नात्र संशयः ॥ २४ ॥
कर्णकण्ठाङ्गुलीबाहुं भूषणैश्चित्रवर्णकैः।
गृहोपकरणैर्युक्तं गृहं धेनुसमन्वितम् ॥ २५ ॥
शीतवातातपहरमपि यत्र कुटीरकम्।
कृत्वा विप्राय विदुषे प्रददाति कुटुम्बिने ॥ २६ ॥
तिस्रः कोट्यर्द्धकोटीश्च समाः स्वर्गे महीयते।

या स्त्री सवर्णा संभूय कृतस्मृतिमनुव्रजेत्।
सा मृता स्वर्गमाप्नोति वर्णानां पूर्वसंख्यया ॥ २७ ॥
पुत्रपौत्रादिकं हित्वा स्वपतिं याधिरोहति।
स्वर्गं लभते तौ चोभौ कुलैस्त्रिभिः समन्वितौ ॥ २८ ॥
कृत्वा पापान्यनेकानि भर्तृद्रोहे मतिः सदा।
प्रक्षालयति सर्वाणि या स्वं पतिमनुव्रजेत् ॥ २९ ॥
महापापसमाचारो भर्ता चेद्दुष्कृती भवेत्।
तस्याप्यनुव्रता नारी नाशयेत् सर्वकिल्बिषम् ॥ ३० ॥
ग्राममात्रन्तु यश्चान्नं नित्यदानं करोति यः।
छत्रचामरसंयुक्ते स विमानेऽधिगच्छति ॥ ३१ ॥
यत् कृतं हि मनुष्येण पापञ्च मरणान्तिकम्।
तत् सर्वं नाशमायाति वर्षवृत्तिप्रदानतः ॥ ३२ ॥
भूतं भावि वर्त्तमानं पापं जन्मत्रयार्जितम्।
प्रक्षालयति तत् सर्वं विप्रकन्याविवाहनात् ॥ ३३ ॥
दशकूपसमा वापी दशवापीसमं सरः।
दशानां सरसां साम्यं प्रपा तास्वं ! विनिर्जले ॥ ३४ ॥
प्रपापि निर्जले देशे यद्दानं निर्धने द्विजे।
प्राणिनां यो दयां धत्ते स भवेल्लोकनायकः ॥ ३५ ॥
एवमादिभिरन्यैश्च सुकृतैः स्वर्गभाग् भवेत्।
सर्वधर्मफलं प्राप्य प्रतिष्ठां परमां लभेत् ॥ ३६ ॥
फल्गुकार्य्यं परित्यज्य सततं धर्मवान् भवेत्।
दानं सत्यं दयाश्चेति सारमेतज्जगत्त्रये ॥ ३७ ॥
दानं साधु दरिद्रस्य शून्ये लिङ्गस्य पूजनम्।
अनाथप्रेतसंस्कारः कोटियज्ञफलं लभेत् ॥ ३८ ॥

इति श्रीगारुडे महापुराणे प्रेतकल्पे अष्टाविंशोऽध्यायः।

ऊननवतितमोऽध्यायः।

गरुड़ उवाच। सूतकानां विधिं ब्रूहि दयां कृत्वा ममोपरि।
विवेकाय हि चित्तस्य मानवानां हिताय च ॥१॥

श्रीभगवानुवाच।

मृते जन्मनि पक्षीन्द्र! सपिण्डानां हि सूतकम्।
चतुर्णामपि वर्णानां सर्वकर्मविवर्जनम् ॥ २ ॥
उभयत्र दशाहानि कुलस्यान्नं विवर्जयेत्।
दानं प्रतिग्रहं होमं स्वाध्यायञ्च निवर्त्तयेत् ॥ ३ ॥
देशकालं तथात्मानं द्रव्यं द्रव्यप्रयोजनम्।
उपपत्तिमथावस्थां ज्ञात्वाशौचं प्रकल्पयेत् ॥ ४ ॥
मृते पत्नौ वनस्थे च देशान्तरमृतेषु च।
स्नानं सचेलं कर्त्तव्यं सद्यःशौचं विधीयते ॥ ५ ॥
स्रावगर्भाश्च ये जीवा ये च गर्भाद्विनिःसृताः।
न तेषामग्निसंस्कारो नाशौचं नोदकक्रिया ॥ ६ ॥
कारवः शिल्पिनो वैद्या दासीदासास्तथैव च।
राजानो राजभृत्याश्च सद्यःशौचानुकारिणः ॥ ७ ॥
सव्रती मन्त्रपूतश्च आहिताग्निर्नृपस्तथा।
एतेषां सूतकं नास्ति यस्य चेच्छन्ति ब्राह्मणाः ॥ ८ ॥
प्रसवेन गृहस्थानां न कुर्य्यात् सङ्करं द्विजः।
दशाहात् शुध्यते माता त्ववगाह्य पिता शुचिः ॥ ९ ॥
विवाहोत्सवयज्ञेषु अन्तरा मृतसूतके।
पूर्वसङ्कल्पितं द्रव्यं भोज्यं तन्मनुरब्रवीत् ॥ १० ॥
सर्वेषामेवमशौचं मातापित्रोस्तु सूतकम्।
सूतकं मातुरेव स्यादुपस्पृश्य पिता शुचिः ॥ ११ ॥
अन्तर्दशाहे चेत् स्यातां पुनर्मरणजन्मनी।
तावत् स्यादशुचिर्विप्रो यावत्तस्य दशाह्निकम् ॥ १२ ॥

क्षुधिते नियमाद्दानं आर्त्ते विप्रे निवेदयेत्।
तथैव ऋषिभिः प्रोक्तं यथाकालं न दुष्यति ॥ १३ ॥
दानं परिषदे दद्यात् सुवर्णं गां वृषं द्विजः।
क्षत्रियो द्विगुणं दद्याद्वैश्यस्तु त्रिगुणं तथा ॥ १४ ॥
चतुर्गुणन्तु शूद्रेण दातव्यं ब्राह्मणे धनम्।
एवञ्चानुक्रमेणैव चातुर्वर्ण्यं विशुध्यति ॥ १५ ॥
सप्ताष्टमन्तरे शीर्णो व्रतसंस्कारवर्जिते।
अहानि सूतकं तस्य अब्दानां संख्यया स्मृतम् ॥ १६ ॥
ब्राह्मणार्थे विपन्ना ये नारीणां गोग्रहेषु च।
आहवेषु विपन्नानामेकरात्रं हि सूतकम् ॥ १७ ॥
अनाथप्रेतसंस्कारं ये कुर्वन्ति नरोत्तमाः।
न तेषामशुभं किञ्चिद्विप्रेण सहकारिणा।
जलावगाहनात्तेषां सद्यःशुद्धिरुदाहृता ॥ १८ ॥
विनिवृत्ता यदा शूद्रा उदकान्तमुपस्थिताः।
तदा विप्रेण द्रष्टव्या इति वेदविदो विदुः ॥ १९ ॥
इति श्रीगारुड़े महापुराणे प्रेतकल्पे एकोनत्रिंशोऽध्यायः।

त्रिंशोऽध्यायः।

तार्क्ष्य उवाच। भगवन्! ब्राह्मणाः केचिदपमृत्युवशङ्गताः।
कथं तेषां भवेन्मार्गः किं स्थानं का गतिर्भवेत्? ॥ १ ॥
किञ्च युक्तं भवेत्तेषां विधानञ्चापि कीदृशम्?।
तदहं श्रोतुमिच्छामि ब्रूहि मे मधुसूदन!।
प्रेतीभूते द्विजातीनां संभूते मृत्युवैकृते ॥ २ ॥
श्रीभगवानुवाच। तेषाम्मार्गं विधिं स्थानं विविधं कथयाम्यहम्।
शृणु तार्क्ष्य! परं गोप्यं कृतं दुर्मरणे तु यत् ॥ ३ ॥
लङ्घनैर्ये मृता विप्रा दंष्ट्रिभिर्घातिताश्च ये।

कण्ठग्राहिविलग्नाश्च चौराश्च गुरुघातिनः ॥ ४ ॥
वृकाग्निविषविप्रेभ्यो विसूच्या चात्मघातकाः।
पतनोद्बन्धनजले मृताश्च शृणु संस्थितिम् ॥ ५ ॥
यान्ति ते नरके घोरे ये च म्लेच्छादिभिर्हताः।
श्वशृगालादिभिः स्पृष्टा अदग्धाः कृमिसङ्कुलाः ॥ ६ ॥
उच्छिष्टमृता ये च महारोगैश्च ये मृताः।
लोकेऽसत्यास्तथा व्यङ्गा युक्ताः पापेन योषितः ॥ ७ ॥
चाण्डालादुदकात् सर्पाद् ब्राह्मणाद् वैद्युतादपि।
दंष्ट्रिभ्यश्च पशुभ्यश्च वृक्षादिपतनान्मृताः ॥ ८ ॥
उदक्यासूतकशूद्ररजकादिविदूषिताः।
तेन पापेन नरकान्मुक्ताः प्रेतत्वभागिनः ॥ ९ ॥
न तेषां कारयेद्दाहं सूतकं नोदकक्रियाम्।
न विधानं मृताद्यञ्च न कुर्य्यादौर्द्ध्वदेहिकम् ॥ १० ॥
तेषां तार्क्ष्य! प्रकुर्वीत नारायणबलिक्रियाम्।
सर्वलोकहितार्थाय शृणु पापभयापहाम् ॥ ११ ॥
षण्मासं ब्राह्मणस्याथ त्रिमासं क्षत्रियस्य च।
सार्द्धमासं तु वैश्यस्य सद्यः शूद्रस्य सा भवेत् ॥ १२ ॥
गङ्गायां यमुनायाञ्च नैमिषे पुष्करेषु च।
तड़ागे जलपूर्णे वा ह्रदे वा विमले जले ॥ १३ ॥
वाप्यां कूपे गवां गोष्ठे गृहे वा प्रतिमालये।
कृष्णाग्रे कारयेद्विप्रैर्विधिं नारायणात्मकम् ॥ १४ ॥
पूर्णे तु तर्पणं कार्य्यं मन्त्रैः पौराणवैदिकैः।
सर्वौषधिक्षतैश्चैव विष्णुमुद्दिश्य तर्पयेत् ॥ १५ ॥
कार्य्यं पुरुषसूक्तेन मन्त्रैर्वा वैष्णवैरपि।
दक्षिणाभिमुखो भूत्वा प्रेतं विष्णुमिति स्मरेत् ॥ १६ ॥
अनादिनिधनो देवः शङ्खचक्रगदाधरः।

अव्ययः पुण्डरीकाक्षः प्रेतमोक्षप्रदो भव ॥ १७ ॥
तर्पणस्यावसाने तु वीतरागो विमत्सरः।
जितेन्द्रियमना भूत्वा शुचिमान् धर्मतत्परः ॥ १८ ॥
दानधर्मरतश्चैव प्रणम्य वाग्यतः शुचिः।
यजमानो भवेत्तार्क्ष्य ! शुचिर्बन्धुसमन्वितः ॥ १९ ॥
भक्त्या तत्र प्रकुर्वीत श्राद्धान्येकादशैव तु।
सर्वकर्मविधानेन एककार्य्यसमाहितः ॥ २० ॥
तोयव्रीहिपदान् दद्याद् गोधूमांश्च प्रियङ्गवान्।
हविष्यान्नं शुभां मुद्रां छत्रोष्णीषञ्च चैलकम् ॥ २१ ॥
दापयेत् सर्वशस्यानि क्षीरक्षौद्रसमन्वितम्।
वस्त्रोपानहसंयुक्तं दद्यादष्टविधं पदम् ॥ २२ ॥
दापयेत् सर्वविप्रेभ्यो न कुर्य्यात् पंक्तिवञ्चनम्।
भूमौ स्थितेषु पिण्डेषु गन्धपुष्पाक्षतान्वितम् ॥ २३ ॥
दातव्यं सर्वविप्रेभ्यो वेदशास्त्रप्रमाणतः।
शङ्खे पात्रेऽथवा ताम्रे तर्पणञ्च पृथक् पृथक् ॥ २४ ॥
वाताधारेण संयुक्तो जानुभ्यामवनौं गतः।
स चादौ दापयेदर्घ्यं एकोद्दिष्टं पृथक् पृथक् ॥ २५ ॥
आपो देवी मधुमती आदिपिण्डे प्रकल्पिता।
उपयामगृहीतोऽसि द्वितीये च निवेदयेत् ॥ २६ ॥
येनापावकवामतृक तृतीये पिण्डकल्पना।
ये देवा सः चतुर्थे तु समुद्रं गच्छ पञ्चमे ॥ २७ ॥
अग्निर्ज्योतिस्तथा षष्ठे हिरण्यगर्भश्च सप्तमे।
यमाय त्वष्टमे श्रेयं यज्जाग्रत् नवमे तथा ॥ २८ ॥
दशमे याः फलिनीति पिण्डे चैकादशे ततः।
भद्रं कर्णेभिरिति च कुर्य्यात् पिण्डविसर्जनम् ॥ २९ ॥
कृत्वैकादशदैवत्यं श्राद्धं कुर्य्यात् परेऽहनि।

विप्रानावाहयेत् पश्चादर्घ्यं दद्याद्विशारदः ॥ ३० ॥
विद्याशीलगुणोपेतान् स्वकीयसुकुलोत्तमान्।
अव्यङ्गांश्च प्रशस्तांश्च न हि वर्ज्यान् कदाचन ॥ ३१ ॥
विष्णुः स्वर्णमयः कार्य्यो रुद्रस्ताम्रमयस्तथा।
ब्रह्मा रौप्यमयस्तत्र यमो लोहमयो भवेत् ॥ ३२ ॥
सीसकन्तु भवेत् प्रेते अथवा दर्भकस्तथा।
यमाय त्वेति मन्त्रेण सहितं सामवेदिनम् ॥ ३३ ॥
अग्न आयाहि मन्त्रेण गोविन्दं पश्चिमे न्यसेत्।
अग्निमीलेति मन्त्रेण पूर्वेणैव प्रजापतिम् ॥ ३४ ॥
इषे त्वा इति मन्त्रेण दक्षिणे स्थापयेद् यमम्।
मध्ये च मण्डलं कृत्वा स्थाप्यो दर्भमयो नरः ॥ ३५ ॥
ब्रह्मा विष्णुस्तथा रुद्रो यमः प्रेतस्तु पञ्चमः।
पृथक्कुम्भे ततः स्थाप्यं पञ्चरत्नसमन्विते ॥ ३६ ॥
वस्त्रयज्ञोपवीतानि पृथक्मुद्रायुतानि च।
जपं कुर्य्यात् पृथक् तत्र ब्रह्मादौ देवतासु च ॥ ३७ ॥
पञ्चश्राद्धानि कुर्वीत देवतानां यथाविधि।
जलधारां ततः कुर्य्यात् पिण्डे पिण्डे पृथक् पृथक् ॥ ३८ ॥
शङ्खे वा ताम्रपात्रे वा अलाभे मृण्मयेऽपि वा।
तिलोदकं समादाय सर्वौषधिसमन्वितम् ॥ ३९ ॥
आसनोपानहौ छत्रं मुद्रिकाञ्च कमण्डलुम्।
भाजनं भोज्यधान्यञ्च वस्त्राण्यष्टविधं पदम् ॥ ४० ॥
ताम्रपात्रं तिलैः पूर्णं सहिरण्यं सदक्षिणम्।
दद्याद् ब्राह्मणमुख्याय विधियुक्तं खगेश्वर ! ॥ ४१ ॥
ऋग्वेदपाठके दद्याज्जातशस्यवसुन्धराम्।
यजुर्वेदमये विप्रे गाञ्च दद्यात् पयस्विनीम् ॥ ४२ ॥
सामगाय शिवोद्देशे प्रदद्याद् वस्त्रधौतकम्।

यमोद्देशे तिलान् लोहं ततो दद्याच्च दक्षिणाम् ॥ ४३ ॥
पश्चात् पुत्तलकः कार्य्यः सर्वौषधिसमन्वितः।
पलाशस्य च वृन्तानां भागं ज्ञात्वा च काश्यप ! ॥ ४४ ॥
कृष्णाजिनं समास्तीर्य्य कुशैश्च पुरुषाकृतिम्।
शतत्रयषष्टियुतैर्वृन्तैः प्रोक्तोऽस्थिसञ्चयः ॥ ४५ ॥
विन्यस्य तानि बध्नीयात् कुशैरङ्गे पृथक् पृथक्।
चत्वारिंशच्छिरोभागे ग्रीवायाञ्च दश न्यसेत् ॥ ४६ ॥
विंशत्युरःस्थले देयं विंशतिर्जठरे तथा।
बाहुद्वये शतं दद्यात् कटिदेशे च विंशतिः ॥ ४७ ॥
ऊरुद्वये शतञ्चापि त्रिंशद् वा जङ्घयोर्द्वयोः।
दद्याच्चतुष्टयं शिश्ने षड् दद्याद् वृषणद्वये।
दश पादाङ्गुलीभागे एवमस्थीनि विन्यसेत् ॥ ४८ ॥
नारिकेलं शिरःस्थाने तारं दद्याच्च तालुके।
पञ्चरत्नं मुखे दद्याज्जिह्वायां कदलीफलम् ॥ ४९ ॥
अन्त्रेषु वालुकां दद्याद् वाह्लीकं घ्राणे चैव हि।
वसायां मृत्तिकां दद्याद्गोमूत्रं मूत्रके तथा ॥ ५० ॥
गन्धकं धातवे देयं हरितालं मनःशिलाम्।
यवपिष्टं तथा मांसे मधु शोणिते चैव हि ॥ ५१ ॥
केशेषु च जटाजूटं त्वचायाञ्च मृगत्वचम्।
पारदं रेतसः स्थाने पुरीषे पित्तलं तथा ॥ ५२ ॥
मनःशिलां तथा गात्रे तिलकल्कञ्च सन्धिषु।
कर्णयोस्ताड़पत्रञ्च स्तनयोश्चैव गुञ्जकौ ॥ ५३ ॥
नासायां शतपत्रञ्च कमलं नाभिमण्डले।
वृन्ताकं वृषणे दद्याल्लिङ्गे स्याद् गृञ्जनं शुभम् ॥ ५४ ॥
घृतं नाभ्यां प्रदेयं स्यात् कौपीने च त्रपु स्मृतम्।
मौक्तिकं स्तनयोर्मूर्ध्नि कुङ्कुमेन विलेपनम् ॥ ५५ ॥

कर्पूरागुरुधूपैश्च शुभैर्माल्यैः सुगन्धिभिः।
परिधाने पट्टसूत्रं हृदये रुक्मकं न्यसेत् ॥ ५६ ॥
अङ्घ्रिद्वयभुजौ द्वौ च नेत्रयोश्च कपर्दिकाम्।
सिन्दूरं नेत्रकोणेषु ताम्बूलाद्युपहारकैः ॥ ५७ ॥
सर्वौषधियुतां प्रेतपूजां कृत्वा यथोदिताम्।
साग्निकैश्चापि विधिना यज्ञपात्राणि विन्यसेत् ॥ ५८ ॥
शन्नोदेवी पुनन्तु मे इमं मे वरुणेति च।
प्रेतस्य पावनं कृत्वा शालग्रामशिलोदकैः ॥ ५९ ॥
विष्णुमुद्दिश्य दातव्या सुशीला गौः पयस्विनी।
महादानानि देयानि तिलपात्रं तथैव च ॥ ६० ॥
ततो वैतरणी देया सर्वाभरणभूषिता।
कर्त्तव्यं वैष्णवं श्राद्धं प्रेतमुक्त्यर्थमात्मना ॥ ६१ ॥
प्रेतमोक्षं ततः कुर्य्याद्धरिं विष्णुं प्रकल्पयेत्।
त्वं विष्णुरिति संस्मृत्य प्रेतं तं मृतमेव च ॥ ६२ ॥
अग्निदाहं ततः कुर्य्यात् सूतकन्तु दिनत्रयम्।
दशाहं गतपिण्डाश्च कर्त्तव्या विधिपूर्वकैः।
सर्वं वर्षावधिं कुर्य्यादेवं प्रेतः स मुक्तिभाक् ॥ ६३ ॥
इति श्रीगारुड़े महापुराणे प्रेतकल्पे त्रिंशोऽध्यायः।

एकत्रिंशोऽध्यायः।

श्रीकृष्ण उवाच। यथा धेनुसहस्रेषु वत्सो विन्दति मातरम्।
एवं पूर्वकृतं कर्म कर्त्तारमनुगच्छति ॥ १ ॥
आदित्यो वरुणो विष्णुर्ब्रह्मा सोमो हुताशनः।
शूलपाणिश्च भगवानभिनन्दति भूमिदम् ॥ २ ॥
नास्ति भूमिसमं दानं नास्ति भूमिसमो निधिः।
नास्ति सत्यसमो धर्मो नानृतात् पातकं परम् ॥ ३ ॥

न्नरपत्यं प्रथमं हिरण्यं भूर्वैष्णवी सूर्य्यसुताश्च गावः।
ोकत्रयं तेन भवेत् प्रदत्तं यः काञ्चनं गाश्च महीं प्रदद्यात् ॥४॥
तीण्याहुरतिदानानि गावः पृथ्वी सरस्वती।
नरकादुद्धरन्त्येते जयवापनदोहनात् ॥ ५ ॥
कृत्वा बहूनि पापानि रौद्राणि विपुलान्यपि।
अपि गोदानमात्रेण भूमिदानेन शुध्यति ॥ ६ ॥
अकर्त्तव्यं न कर्त्तव्यं प्राणैः कण्ठगतैरपि।
कर्त्तव्यमेव कर्त्तव्यमिति वेदविदो विदुः ॥ ७ ॥
अधर्मप्रवर्त्तने वै पापं गोसहस्रवधतुल्यम्।
वृत्तिच्छेदेऽपि तथा वृत्तिकरणे लक्षधेनुफलम् ॥ ८ ॥
वरमेकापि सा दत्ता न तु दत्तं गवां शतम्।
एकां कृत्वा शतं दत्त्वा न तेन समता भवेत् ॥ ९ ॥
स्वयमेव तु यो दद्यात् स्वयमेव तथा हरेत्।
स पापी नरकं याति यावदाभूतसंप्लवम् ॥ १० ॥
न चाश्वमेधेन तथा पूतः स्याद्दक्षिणावता।
अवृत्तिकर्शिते दीने ब्राह्मणे रक्षिते यथा ॥ ११ ॥
न तद्भवति वेदेषु यज्ञेच बहुदक्षिणे।
यत् पुण्यं दुर्बले विप्रे ब्राह्मणे परिरक्षिते ॥ १२ ॥
ब्रह्मस्वरसपुष्टानि वाहनानि बलानि च।
युद्धकाले विशीर्य्यन्ति सिकतासेतवो यथा ॥ १३ ॥
स्वदत्तां परदत्तां वा यो हरेत वसुन्धराम्।
षष्टिवर्षसहस्राणि विष्ठायां जायते कृमिः ॥ १४ ॥
ब्रह्मस्वं प्रणयाद्द भुक्तं दहत्यासप्तमं कुलम्।
तदेव चौर्य्यरूपेण दहत्याचन्द्रतारकम् ॥ १५ ॥
लोहचूर्णाश्मचूर्णञ्च विषञ्च जरयेद्द बुधः।
ब्रह्मस्वं त्रिषु लोकेषु कः पुमान् जरयिष्यति ॥ १६ ॥

देवद्रव्यविनाशेन ब्रह्मस्वहरणेन च।
कुलान्यकुलतां यान्ति ब्राह्मणातिक्रमेण च॥ १७॥
ब्राह्मणातिक्रमो नास्ति विप्रे विद्याविवर्जिते।
ज्वलन्तमग्निमुत्सृज्य भस्मन्यपि न हूयते॥ १८॥
संक्रान्तौ यानि दानानि हव्यकव्यानि यानि च।
सप्तकल्पक्षयं यावत् तावत् स्वर्गे महीयते॥ १९॥
प्रतिग्रहाध्यापनयाजनेषु प्रतिग्रहं श्रेष्ठतमं वदन्ति।
प्रतिग्रहाच्छुध्यति जाप्यहोमैर्न याजकं कर्म पुनन्ति वेदाः॥२०
नित्यजापी सदा होमी परपाकविवर्जितः।
रत्नपूर्णामपि महीं प्रतिगृह्य न लिप्यते॥ २१॥
इति श्रीगारुड़े महापुराणे प्रेतकल्पे एकविंशोऽध्यायः।

द्वाविंशोऽध्यायः।

श्रीकृष्ण उवाच। जलाग्निविधिना भ्रष्टाः प्रव्रज्यानाशकच्युताः।
इन्द्रियाणां विशुद्ध्यर्थं दत्वा धेनुं तथा वृषम्॥ १॥
ऊनद्वादशवर्षस्य चतुर्वर्षाधिकस्य च।
प्रायश्चित्तं चरेद्भ्राता तथान्योऽपि च बान्धवः॥ २॥
अतो बालतरस्यास्ति नापराधो न पातकम्।
राजदण्डो न तस्यास्ति प्रायश्चित्तं न विद्यते॥ ३॥
रजस्य दर्शने जाते आतुरा स्त्री भवेद् यदि।
चतुर्थे ह्निविषं स्पृष्ट्वा वस्त्रं त्यक्त्वा विशुध्यति॥ ४॥
आतुरे स्नानमुत्पन्नं दश कृत्वा ह्यनातुरः।
स्नात्वा स्नात्वा स्पृशेदेनं ततः शुद्धः स आतुरः॥ ५॥
प्रत्यब्दं श्राद्धमथ ते कथयामि खगोत्तम!।
प्रत्यब्दं पार्वणेनैव कुर्य्यातां क्षेत्रजौरसौ॥ ६॥
एकोद्दिष्टं प्रकुर्य्यातां प्रत्यब्दं प्रतिवेन तु।

यदयं हि मृतः साग्निः पुत्रो वापि तथाविधः ॥ ७ ॥
प्रत्यब्दं पार्वणं तत्र कुर्य्यातां क्षेत्रजौरसौ।
अनग्नयः साग्निका वा पितरोऽपि तथा मृताः ॥ ८ ॥
एकोद्दिष्टं तथा कार्य्यं क्षयाह इति केचन।
दर्शकाले क्षयो यस्य प्रेतपक्षेऽथवा पुनः ॥ ९ ॥
प्रत्यब्दं पार्वणं कार्य्यं तेषां सर्वैः सुतैरपि।
एकोद्दिष्टमपुत्राणां पुंसां स्याद् योषितामपि ॥ १० ॥
कर्त्तव्ये पार्वणे श्राद्धे अशौचं जायते यदि।
आशौचगमने प्राप्ते कुर्य्याच्छ्राद्धं ततःपरम् ॥ ११ ॥
एकोद्दिष्टे च सम्प्राप्ते यदि विघ्नः प्रजायते।
मासेऽन्यस्मिंस्तिथौ तस्यां कुर्य्याच्छ्राद्धं तथैव हि ॥ १२ ॥
तूष्णीं श्राद्धञ्च शूद्राणां भार्य्यायास्तत्सुतेन वा।
कन्यायाश्च द्विजातीनां मनुरेतद्विचक्षते ॥ १३ ॥
एककाले गतासूनां बहूनामथवा द्वयोः।
मन्त्रेण स्नपनं कुर्य्याच्छ्राद्धं कुर्य्यात् पृथक् पृथक् ॥१४॥
पूर्वकस्य मृतस्यादौ द्वितीयस्य ततः पुनः।
तृतीयस्य ततः पश्चात् सन्निपातेष्वयं क्रमः ॥ १५ ॥
इति श्रीगारुड़े महापुराणे प्रेतकल्पे प्रत्यब्दप्रकरणं नाम द्वात्रिंशोऽध्यायः।

अथत्रिंशोऽध्यायः।

अथ नित्यानि श्राद्धानि।

श्रीभगवानुवाच। नित्यश्राद्धे हि गन्धाद्यैर्द्विजानभ्यर्च्य शक्तितः।
सर्वान् पितृगणान् सम्यक् सदैवोद्दिश्य पूजयेत् ॥ १ ॥
आवाहनं स्वधाकारं पिण्डाग्नौ करणादिकम्।
ब्रह्मचर्य्यादिनियमान् विश्वेदेवांस्तथैव च ॥ २ ॥

नित्यश्राद्धे त्यजेदेतान् भोज्यमन्नञ्च कल्पयेत्।
न दद्याद्दक्षिणाञ्चैव नमस्कारैर्विसर्जयेत्॥ ३॥
देवानुद्दिश्य मिष्टादीन् दद्याच्च द्विजभोजनम्।
नित्यश्राद्धं सदैवेति देवश्राद्धं तदुच्यते॥ ४॥
मातुः श्राद्धन्तु पूर्वं स्यात् कर्माह्न्येव पैतृकम्।
उत्तरेऽहनि वृद्धस्य मातामहगणस्य च॥ ५॥
पृथग्दिने न शक्तश्चेदेकस्मिन्नेव वासरे।
श्राद्धत्रयं प्रकुर्वीत वैश्वदेवव्रतन्त्रिकम्॥ ६॥
पितृभ्यः कल्पयेत् पूर्वं मातृभ्यस्तदनन्तरम्।
मातामहेभ्यश्च ततो दद्यादित्थं क्रमेण तु॥ ७॥
मातृश्राद्धे तु विप्राणामलाभे तु कुलान्विताः।
पतिपुत्त्रान्विताः साध्व्यो योषितोऽष्टौ च भोजयेत्॥८॥
इष्टापूर्त्तादिकारम्भे तदा श्राद्धं समाचरेत्।
उत्पातादिनिमित्तेषु नित्यश्राद्धवदेव तु॥ ९॥
नित्यं दैवं तथा वृद्धं काम्यं नैमित्तिकं तथा।
श्राद्धान्युक्तप्रकारेण कुर्वन् सिद्धिमवाप्नुयात्॥ १०॥
इति श्रीगारुड़े महापुराणे प्रेतकल्पे त्रयस्त्रिंशोऽध्यायः।

चतुस्त्रिंशोऽध्यायः।

गरुड़ उवाच। सुकृतस्य प्रभावेण स्वर्गो नानाविधो नृणाम्।
भोगसौख्यादिरूपञ्च बलं पुष्टिः पराक्रमः॥ १॥
सत्यं पुण्यवतां देव! जायतेऽत्र परत्र च।
सत्यं सत्यं पुनः सत्यं देववाक्यन्तु नान्यथा॥ २॥
धर्मो जयति नाधर्मः सत्यं जयति नानृतम्!
क्षमा जयति न क्रोधो विष्णुर्जयति नासुरः॥ ३॥
एतत् सत्यं मया ज्ञातं सुकृताच्छोभनं भवेत्।

यथोत्कृष्टतमं पुण्यं तथा कृष्णपरो भवेत् ॥ ४ ॥
एकञ्च श्रोतुमिच्छामि पापयोनिश्च जायते।
येन कर्मविपाकेन यथा निरयभाग् भवेत् ॥ ५ ॥
यां यां योनिमवाप्नोति यथारूपः प्रजायते।
तन्मे वद सुरश्रेष्ठ ! समासेनापि काङ्क्षितम् ॥ ६ ॥
श्रीकृष्ण उवाच। शुभाशुभफलैस्तार्क्ष्य ! भुक्तभोगा नरास्त्विह।
जायन्ते लक्षणैर्यैस्तु तानि मे शृणु काश्यप ! ॥७॥
गुरुरात्मवतां शास्ता राजा शास्ता दुरात्मनाम्।
इह प्रच्छन्नपापानां शास्ता वैवस्वतो यमः ॥ ८ ॥
प्रायश्चित्तेष्वजीर्णेषु यमलोके ह्यनेकधा।
यातनान्ते विमुक्तास्ते अनेकां जीवसन्ततिम् ॥ ९ ॥
गत्वा मानुषयोनौ तु पापचिह्ना भवन्ति ते।
तान्यहं तव चिह्नानि कथयिष्ये खगोत्तम ! ॥ १० ॥
गद्गदोऽनृतवादी स्यात् मूकश्चैव गवानृते।
ब्रह्महा च क्षयी कुष्ठी श्यावदन्तस्तु मद्यपः ॥ ११ ॥
कुनखी स्वर्णहारी च दुश्चर्मा गुरुतल्पगः।
संयोगी हीनवर्णः स्यात् काकोऽनिमन्त्रभोजनात् ॥१२॥
दिगम्बरा दुराचारा सर्वदेवावनिन्दकाः।
यान्ति ते नरके घोरे ये च मिथ्या वदन्ति हि ॥ १३ ॥
अन्नं पर्य्युषितं विप्रे प्रयच्छन् कुब्जतां व्रजेत्।
मात्सर्य्यादपि जात्यन्धो जन्मान्धः पुस्तकं हरन् ॥१४॥
फलानि हि हरन्नित्यं म्रियते नात्र संशयः।
मृतो वानरतां याति तन्मुक्तो गलगण्डवान् ॥ १५ ॥
अदत्तभक्षमश्नाति अनपत्यो भवेन्नरः।
वणिक् चैव महामूढः सर्वदर्शननिन्दकः ॥ १६ ॥
घोरसागरे पतति न जानाति धर्मतत्त्वम्।

हरन् स्वर्णं भवेद्गोधा गरदः पवनाशनः ॥ १७ ॥
प्रव्रज्यागमनात् पक्षिन्! भवेन्नरपिशाचकः।
चातको जलहर्त्ता च धान्यहर्त्ता च मूषकः ॥ १८ ॥
अप्राप्तयौवनां सेव्य भवेत् सर्प इति श्रुतिः।
गुरुदाराभिलाषी च कृकलासो भवेद् ध्रुवम् ॥ १९ ॥
जलप्रस्रवणं यस्तु भिन्द्यान्मत्स्यो भवेन्नरः।
अविक्रयान् विक्रयन् वै विकटाक्षो भवेन्नरः ॥ २० ॥
कुयोनिनिन्दको हि स्यादुलूकः स्त्रीप्रवञ्चनात्।
मृतस्यैकादशाहे तु भुञ्जानः श्वाभिजायते ॥ २१ ॥
प्रतिश्रुत्य द्विजेभ्योऽर्थमददन् जम्बूको भवेत्।
सर्पं हत्वा भवेद्दुष्टः शूकरो विड्वराहकः ॥ २२ ॥
परिवादाद् द्विजातीनां लभते काच्छपीं तनुम्।
लभेद् वलकस्तार्क्ष्य! योनिं चाण्डालसंज्ञकाम् ॥ २३ ॥
दुर्भगः फलविक्रेता वृषश्च वृषलीपतिः।
मार्ज्जारोऽग्निं पदा स्पृष्ट्वा रोमवान् परमांसभुक् ॥ २४
सोदर्य्यागमनात् षण्ढो दुर्गन्धश्च सुगन्धहृत्।
यद्वा तद्वापि पारक्यं स्वल्पं वा यदि वा बहु।
हृत्वा वै योनिमाप्नोति तैत्तिरीं नात्र संशयः ॥ २५ ॥
एवमादीनि चिह्नानि अन्यान्यपि खगेश्वर!।
स्वकर्मविहितान्येव दृश्यन्ते मानवादिषु ॥ २६ ॥
एवं दुष्कृतकर्त्ता हि भुक्त्वा च नरकान् क्रमात्।
जायते कर्मशेषेण मुक्तास्वेतासु योनिषु ॥ २७ ॥
ततो जन्मशतं मर्त्त्यः सर्वजन्तुषु काश्यप!।
जायते नात्र सन्देहः समीभूते शुभाशुभे ॥ २८ ॥
स्त्रीपुंसयोः प्रसङ्गे च विशुद्धे शुक्रशोणिते।
पञ्चभूतसमोपेतः सुपुष्टः परमः पुमान् ॥ २९ ॥

धारणा प्रेरणं दुःखं इच्छा संहार एव च।
प्रयत्नाकृतिवर्णाश्च रागद्वेषौ भवाभवौ ॥ ३० ॥
तस्येदमात्मनः सर्वमनादेरादिमिच्छतः।
स्वकर्मवशस्य तदा गर्भे वृद्धिं हि विन्दति ॥ ३१ ॥
पुरा मया यथा प्रोक्तं तव जन्मोर्द्धि लक्षणम्।
एवं प्रवर्त्तते चक्रं भूतग्रामे चतुर्विधे ॥ ३२ ॥
समुत्पत्तिर्विनाशश्च जायते तार्क्ष्य! देहिनाम्।
ऊर्द्धा गतिस्तु धर्मेण अधर्मेण ह्यधोगतिः ॥ ३३ ॥
जायते सर्ववर्णानां स्वकर्माचरणात् खग!।
देवत्वे मानुषत्वे च दानभोगादिकाः क्रियाः ॥ ३४ ॥
यद् यत् दृश्यं वैनतेय! तत् सर्वं कर्मजं फलम्।
कुकर्मविहितो घोरे कामक्रियार्जितेऽशुभे।
नरके पतितो भूयो यस्योत्तारो न विद्यते ॥ ३५ ॥
इति श्रीगारुड़े महापुराणे प्रेतकल्पे चतुस्त्रिंशोऽध्यायः।

पञ्चत्रिंशोऽध्यायः।

गरुड़ उवाच। भगवन्! देवदेवेश! कृपया परया वद।
दानं दानस्य माहात्म्यं वैतरण्याः प्रमाणकम् ॥ १ ॥
श्रीभगवानुवाच। या सा वैतरणीनाम्नी यमद्वारे महासरित्।
यत्प्रमाणा च सा देवी शृणु तां मे भयावहाम् ॥ २ ॥
शतयोजनविस्तीर्णा पृथुत्वे सा महानदी।
दुर्गन्धा दुस्तरा पापैर्दृष्टमात्रभयावहा ॥ ३ ॥
पूयशोणिततोयाढ्या मांसकर्दमसङ्कुला।
पापिनं त्वागतं दृष्ट्वा नानाभयम् समागतम् ॥ ४ ॥
दृश्यते सत्वरं तोयं पात्रमध्ये यथा घृतम्।

कृमिभिः सङ्कुलं पूयं वज्रतुण्डैः समावृतम् ॥ ५ ॥
शिशुमारैश्च मत्स्याद्यैर्जलकर्त्तरिकायुतैः ।
अन्यैश्च जलजीवैश्च हिंसकैर्मांसभेदिभिः ॥ ६ ॥
तपन्ते द्वादशादित्याः प्रलयान्ते यथा हि ते ।
पतन्ति तत्र वै मर्त्त्याः क्रन्दमानास्तु पापिनः ॥ ७ ॥
हा भ्रातः ! पुत्र ! मातेति प्रलपन्ति मुहुर्मुहुः ।
वितरन्ति निमज्जन्ति तत्र गच्छन्ति जन्तवः ॥ ८ ॥
चतुर्विधैः प्राणिगणैर्द्रष्टव्या सा महानदी ।
सरन्ति तत्र दानेन चान्यथा ते पतन्ति वै ॥ ९ ॥
मातरं येऽवमन्यन्ते आचार्य्यं गुरुमेव च ।
अवमन्यन्ति ये मूढास्तेषां वासोऽत्र सन्ततम् ॥ १० ॥
पतिव्रतां धर्मशीलां व्यूढां धर्मे विनिश्चिताम् ।
परित्यजन्ति ये मूढास्तेषां वासोऽत्र सन्ततम् ॥ ११ ॥
विश्वासप्रतिपन्नानां स्वामिमित्रतपस्विनाम् ।
स्त्रीबालविकलादीनां छिद्रमन्वेषयन्ति हि ।
पच्यन्ते पूयमध्ये तु क्रन्दमानास्तु पापिनः ॥ १२ ॥
प्राप्तं बुभुक्षितं विप्रं यो विघ्नायोपसर्पति ।
कृमिभिर्भक्ष्यते यत्र यावदाभूतसंप्लवम् ॥ १३ ॥
ब्राह्मणाय प्रतिश्रुत्य यथार्थं न ददाति यः ।
यज्ञविध्वंसकश्चैव राज्ञीगामी च पैशुनी ॥ १४ ॥
कथाभङ्गकरश्चैव कूटसाक्षी च मद्यपः ।
आहूय नास्ति यो ब्रूते तस्य वासोऽत्र सन्ततम् ॥ १५ ॥
अग्निदो गरदश्चैव स्वयन्दत्तापहारकः ।
क्षेत्रसेतुविभेदी च परदारप्रधर्षकः ॥ १६ ॥
ब्राह्मणो रसविक्रेता तथा च वृषलीपतिः ।
गोधनस्य क्षयार्थञ्च विभेदं कुरुते तु यः ॥ १७ ॥

कन्याविदूषकश्चैव दानं दत्त्वा तु तापकः।
शूद्रस्तु कपिलापायी ब्राह्मणो मांसभोजकः।
एते वसन्ति सततं मा विचारं कथाः क्वचित्॥ १८॥
कृपणो नास्तिकः क्षुद्रः स तस्यां निवसेत् खग!।
सदामर्षी सदा क्रोधी निजवाक्यप्रमाणकृत्॥ १९॥
परोक्तच्छेदको नित्यं वैतरण्यां वसेच्चिरम्।
यस्त्वहङ्कारवान् पापः स्वविकत्थनकारकः।
कृतघ्नो विश्वासघाती वैतरण्यां वसेच्चिरम्॥ २०॥
कदाचिद्भाग्ययोगेन तरणेच्छा भवेद् यदि।
सानुकूला भवेद् येन तदाकर्णय काश्यप!॥ २१॥
अयने विषुवे पुण्ये व्यतीपाते दिनक्षये।
चन्द्रसूर्य्योपरागे च संक्रान्तौ दर्शवासरे॥ २२॥
अयने पुण्यकालेषु दीयते दानमुत्तमम्।
यदा कदा भवेद्वापि श्रद्धा दानं प्रति ध्रुवम्।
तदैव दानकालः स्यात्ततः सम्पत्तिरस्थिरा॥ २३॥
अस्थिराणि शरीराणि विभवो नैव शाश्वतः।
नित्यं सन्निहितो मृत्युः कर्त्तव्यो धर्मसञ्चयः॥ २४॥
कृष्णां वा पाटलां वापि दद्याद् वैतरणीं शुभाम्।
हेमशृङ्गीं रौप्यखुरीं कांस्यपात्रोपदोहनीम्॥ २५॥
कृष्णवस्त्रयुगच्छन्नां सप्तधान्यसमन्विताम्।
कार्पासद्रोणशिखरे आसीनं ताम्रभाजने॥ २६॥
यमं हैमं प्रकुर्वीत लोहदण्डसमन्वितम्।
इक्षुदण्डमयं बद्ध्वा तूडुपं दृढ़बन्धनैः॥ २७॥
उडुपोपरि तां धेनुं सूर्य्यदेहसमुद्भवाम्।
कृत्वा विकल्पयेद्विद्वान् छत्रोपानत्समन्विताम्॥ २८॥
अङ्गुरीयकवासांसि ब्राह्मणाय निवेदयेत्।

इममुच्चारयेन्मन्त्रं संगृह्य सजलान् कुशान् ॥ २९ ॥
यमद्वारे महाघोरे श्रुत्वा वैतरणीं नदीम् ।
तर्त्तुकामो ददाम्येनां तुभ्यं वैतरणीञ्च गाम् ॥ ३० ॥
विष्णुरूप ! द्विजश्रेष्ठ ! भूदेव ! पङ्क्तिपावन ! ।
सदक्षिणा मया तुभ्यं दत्ता वैतरणी च गौः ॥ ३१ ॥
गावो ममाग्रतः सन्तु गावो मे सन्तु पृष्ठतः ।
गावो मे हृदये सन्तु गवां मध्ये वसाम्यहम् ॥ ३२ ॥
धर्मराजश्च सर्वेषां वैतरण्याख्यकान्तु गाम् ।
सर्वं प्रदक्षिणीकृत्य ब्राह्मणाय निवेदयेत् ॥ ३३ ॥
पुच्छं संगृह्य धेनोश्च अग्रे कृत्वा तु वै द्विजम् ।
धेनुके ! त्वं प्रतीक्षस्व यमद्वारे महाभये ॥ ३४ ॥
उत्तारणार्थं देवेशि ! वैतरण्यै नमो नमः ।
अनुव्रजेद्द्विजं यातं सर्वं तस्य गृहं नयेत् ॥ ३५ ॥
एवं कृते वैनतेय ! सा सरित् सुखदा भवेत् ।
सर्वान् कामानाप्नुवन्ति ददते ये च मानवाः ॥ ३६ ॥
सुकृतस्य प्रभावेण सुखश्चेह परत्र च ।
स्वस्थे सहस्रगुणितं आतुरे शतसम्मितम् ॥ ३७ ॥
मृतस्यैव तु यद्दानं परोक्षे तं समं स्मृतम् ।
स्वहस्तेन ततो देयं मृते कः कस्य दास्यति ॥ ३८ ॥
दानधर्मविहीनानां कृपणं जीवितं क्षितौ ।
अस्थिरेण शरीरेण स्थिरं कर्म समाचरेत् ।
अवश्यमेव यास्यन्ति प्राणाः प्राघूर्णिका इव ॥ ३९ ॥

इतीदमुक्तं तव पक्षिराज !
विडम्बनं जन्तुगणस्य सर्वम् ।
प्रेतस्य मोक्षाय तदौर्द्धदेहिकं
हिताय लोक

[illegible] सर्व[illegible]ना प्रभविष्णुना ।
[illegible] ॥ ४१ ॥
[illegible] पुनः [illegible]म् ।
[illegible] सर्व[illegible]म् ॥ ४२ ॥
[illegible] वै [illegible] प्रभ[illegible]दिकम् ।
[illegible] वै मुक्तो [illegible] चौ[illegible]दिकम् ।
[illegible]निदानं [illegible] लोकानां [illegible]षधम् ४३ ॥
लाभस्तेषां जयस्तेषां कुतस्तेषां पराजयः ।
येषामिन्दीवरश्यामो हृदयस्थो जनार्दनः ॥ ४४ ॥
विष्णुर्माता पिता विष्णुर्विष्णुः स्वजनबान्धवः ।
येषामेवं स्थिरा बुद्धिर्न तेषां दुर्गतिर्भवेत् ॥ ४५ ॥
मङ्गलं भगवान् विष्णुर्मङ्गलं [illegible] ।
मङ्गलं पुण्डरीकाक्षो मङ्गलायतनं हरिः ॥ ४६ ॥
हरिर्भागीरथी विप्रा विप्रा भागी[illegible]हरिः ।
भागीरथी हरिर्विप्राः सारमेत[illegible] ॥ ४७ ॥
अपवित्रः पवित्रो वा सर्वावस्थां गतोऽपि वा ।
[illegible]रेत् पुण्[illegible]क्षं स वाह्याभ्यन्तरः शुचिः ॥ ४८ ॥
[illegible]भगवानुवाच ।
[illegible]मुखो[illegible] सर्वपापप्रणाशनीम् ।
[illegible] पीत्वा ऋषयस्तुष्टिमाप्नुयुः ॥ ४९ ॥
[illegible] सर्वार्थदर्शिकाम् ।
[illegible] ॥ ५० ॥
[illegible] भय[illegible] सदा नि[illegible]याः ।
[illegible]भाग्भवेत् ॥ ५१ ॥
[illegible]
पञ्चरायविदेशासि ब्राह्मणाय निवे[illegible]यम् ।

क्रतुकरणगतानां नैमिषे सम्मुनीनां
श्रवणगतमकुर्वन् किं विजानाति मर्त्यः ॥ ५ ॥

इति श्रीगारुडे महापुराणे प्रेतकल्पे
पञ्चत्रिंशोऽध्यायः ।

समाप्तमिदमुत्तरखण्डम् ।